

2211

ZOOLOGIIA

czyli

ZWIĘRZĘTOPISMO OGÓLNE

podług

NAYNOWSZEGO SYSTEMATU

ułożone

przez

FELIXA PAWEŁA JAROCKIEGO,

NAUK WYZWOLONYCH i FILOZOFII DOKTORA, PROFESSORA ZOOLOGII W KRÓLEWSKO WARSZAWSKIM UNIWERSYTECIE, CZŁONKA TOWARZYSTWA MINERALOGICZNEGO W JENIE, etc.

TOM DRUGI.

a dwiema rycinami

P t d k i.

W WARSZAWIE

W DRUKARNI ŁĄTKIEWICZA PRZY ULICY SENATORSKIEJ Nro: 467.

1821.

Magnus est DEUS noster!
et magna est virtus Eius,
et potentiae Eius non est numerus!

David Psalm CXLVI. v. 5.

Wypożyczono z zasobów
dubletów Bibl. Jagiell.

DALSZY POCZET ALFABETYCZNY

JO. JW. WW. JMci PANÓW PRENUMERATORÓW.

<i>Biblioteka Szkoły Leśnéj w Warszawie</i>	-	-	-	1.
—	—	Woiewódzkiéj w Kielcach	-	3.
—	—	Woiewódzkiéj w Pułtusk	-	3.
—	—	Woiewódzkiéj w Płocku	-	2.
—	—	Wydziałowéj w Łęczycy	-	2.
—	—	Podwydziałowéj w Tykocinie	-	1.
<i>Bogucki Ján</i> , Uczeń Prawa w Uniwers. Jagiellońskim				1.
<i>Bogusławski Andrzej</i> , Aplikant przy Trybunale Cywilnym w Płocku	-	-	-	1.
<i>Brunner Fidelis</i> , Konserwator i Operator Gabin. Zoologicz. przy Król. Warszaw. Uniwersytecie				1.
<i>Chrapczyński Józef</i> , Nauczyciel w Szkol. Woiewódz. Radomskiéj	-	-	-	1.
<i>Czosnowski Wincenty</i> ,	-	-	-	1.
<i>Elsner Samuel</i> , Aptekarz w Stól. Mieście Warszawie				1.
<i>Gedroyé Adolf</i> , Xiążę	-	-	-	1.
<i>Gorączkiewicz W.</i> ,	-	-	-	1.
<i>Grobicki Antoni</i> , Nauczyciel przy Szkole Woiewódz. Płockiéj	-	-	-	1.
<i>Gruell Waleryán</i> , Aptekarz w St. Mieście Warszawie				1.
<i>Hildebrand Ján</i> , Uczeń Medycyny w Król. Warszawskim Uniwersytecie	-	-	-	1.
<i>Jax Ján</i> , Magister Farmacyi, Prowizór Apt. w Łęczycy				1.
<i>Kamionowski, X.</i> Rektór Szk. Woiewódz. w Radomiu				1.

5/14/06

Akc. 78/74 D

<i>Koszkowski Szymon</i> , Sekretarz Archiwista w Kommissyi R. W. R. i O. P.	- - - - -	1.
<i>Kotowski</i>	- - - - -	1.
<i>Kozłowski Wiktor</i> , Assessor Nadleśny w Województwie Mazowieckiem	- - - - -	1.
<i>Kronenberg Salus</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Kurczyński Józef</i> , Patron przy Tryb. w Płocku	- - - - -	1.
<i>Kuśmiński Marcin</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Le Brun Alexander</i> , Uczeń Medycyny w Król. Warszawskim Uniwersytecie	- - - - -	1.
<i>Lipiński Józef</i> , Radca Kommissyi R. W. R. i O. P. Członek Król. Warsz. Tow. Przyj. Nauk, etc.	- - - - -	1.
<i>Łuszczkiewicz Michał</i> , Z. Proffessor Fizyki i Zoologii w Lyceum Krakowskiem	- - - - -	1.
<i>Markowski Félix</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Motty Ján</i> , Professor w Lyceum Poznańskiem	- - - - -	1.
<i>Niemcewicz Urs. Julian</i> , Sekretarz Senatu Król. Pol. Członek wielu Towarzystw Uczonych, etc.	- - - - -	1.
<i>Pieczkowski Józef</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Pietraszkiewicz Onufry</i> , Magister Filozofii	- - - - -	1.
<i>Piotrowski Andrzej</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Piotrowski Józef</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Plewczyński Franciszek</i> , Aptekarz w S. M. Warszawie	- - - - -	1.
<i>Pokutński Bartłomiej</i> , Adwokat w Radomiu	- - - - -	1.
<i>Postawka Ludwik</i> , Inżynier Klasy Isz. Budowy Dróg i Mostów w Królestwie Polskiem	- - - - -	1.
<i>Raabski Jdźi</i> , Assessor w Poznaniu	- - - - -	1.
<i>Redecki</i> , X. Rektór Szk. Woiewódz. w Łukowie	- - - - -	1.
<i>Reschif</i>	- - - - -	1.
<i>Rochliński Ján</i> , Uczeń Medycyny w Królewsko Warszawskim Uniwersytecie	- - - - -	1.

<i>Roliński Marcin</i> , Professor Anatomii w Królewsko Warszawskim Uniwersytecie	- - - - -	1.
<i>Salinger Stanisław</i> , Uczeń w Liceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Sawiczewski Józef</i> , Dr. Medycyny, Professor Farmacji w Uniwersytecie Jagiellońskim	- - - - -	1.
<i>Sawiczewski Julián</i> , Medycyny i Chirurgii Dr. Professor w Uniwersytecie Jagiellońskim	- - - - -	1.
<i>Siekierzyński Paulin</i> , X. Prefekt Konwiktu XX. Piarów w Warszawie	- - - - -	1.
<i>Skotnicki Michał Jarosław</i> , Patron przy Tryb. w Płocku, Obrońca Prokuratoryi Jeneralney Królestwa Polskiego	- - - - -	1.
<i>Skrodzki Karól Józef</i> , Professor Fizyki w Królewsko Warszawskim Uniwersytecie	- - - - -	1.
<i>Śniadecki Ján</i> , Professor Astronom w Imperat. Wileńskim Uniwersytecie, Członek wielu Towarzystw Uczonych, etc.	- - - - -	1.
<i>Stankowski Ignacy Łojola</i> , Rektór Szkoły Podwydziałowey w Tykocinie	- - - - -	1.
<i>Stoliński Józef</i> , Uczeń Prawa w Uniwersyt. Jagielloń.	- - - - -	1.
<i>Szubert Michał</i> , Filozof. Dr. Professor Botaniki w Król. Warszaw. Uniwersytecie	- - - - -	1.
<i>Szumski Tomasz</i> , Professor w Lyceum Poznańskiem	- - - - -	1.
<i>Tillinger Karol</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Ulbricht Ferdynand</i> , Aptekarz w St. Mieś. Warszawie	- - - - -	1.
<i>Vetter Gottfried</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Węcki Józef</i> , Księgarz Nadwórny w Warszawie	- - - - -	13.
<i>Wierciński Kazimierz</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Woiałowski Ján</i> , Fizyk Obwodu Łęczyckiego	- - - - -	1.
<i>Wolff Maxymilián</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.

<i>Wolski Antoni</i> , Magister Praw, Sędzia przy Tryb.	
Cywil, Izby Instancyi w Warszawie	- - - 1.
<i>Wolski Józef</i> , Artysta Dramatyczny w Warszawie	- - - 1.
<i>Wołowski Michał</i> , Patron przy Tryb. w Płocku	- - - 1.
<i>Wunderlich Henryk</i> , Prowizor Apteki w Warszawie	- - - 1.
<i>Zachert Ludwik</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskim	- - - 1.
<i>Zawadzki Józef</i> , Marszałek Dworu Xcia Namiestnika Króla Polskiego	- - - - - 1.
<i>Zawadzki</i> , Księgarz Nadworny w Wilnie	- - - 13.
<i>Zdzarski Augustyn</i> , Professor w Szkole Woiewódz. w Płocku	- - - - - 1.
<i>Zegrzda Konrad</i> , Assessór Pełnomocnik Prokuratorji Jeneralney Król. Polsk. przy Kommissyi Hypotecz. w Woiewódz. Płockiem	- - - 1.
<i>Zeuschner Ludwik</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskim	- - - 1.

Późniéj Prenumerujących jmiona umieszczone zostaną na czele tomu trzeciego.

Upraszám Czytelników, ażeby następujące uchybienia druku w tym tomie sprostować raczyli.

Str: 11. w. 11. od góry jest oeroma	czytáy ceroma
— 44. — 13. od dołu — długie	— długie
— 50. — 10. od góry — Zywią	— Żywią
— 55. — 2. od dołu — Zywią	— Żywią
— 56. — 8. — — — Zywią	— Żywią
— 62. — 10. — — — dzioba	— dzioba
— 113. — 7. — — — znaia	— znaia
— 116. — 10. — — — náymniej	— náymniej
— 121. — 4. — — — ożykowato	— nożykowato
— 154. — 4. — — — sie	— się
— 167. — 6. od góry — apirovus	— apivorus
— 172. — 13. — — — cinercus	— cinereus
— 175. — 10. od dołu — serpentanius	— serpentarius
— 200. — 6. — — — putkuli	— półkuli
— 264 — 15. — — — náypiękniejszych	— náypięknieyszych
— 302. — 3. od góry — Zagłościgi	— Żagłościgi
— 309. — 1. od dołu — przywiązani	— przywiązanie
— 316. — 10. od góry — zgrubiałemii	— zgrubiałemi
Na pierwszy stronie Spisu nazwisk	
w. 6. od góry jest Confussis	— Confusis

W TOMIE PIĘRWSZYM

Uśły sprostowania następujące uchybienia druku.

Mędzy Prenumeratorami *jest* Dubicki *czytáy* Dubiecki

Str. 13. w. 13. od góry — Wytechniemy *czytáy* Wytkniemy

— 32. — 16. — — łączącego — łączącego

— 273. — 5. w tablicy — palce nieprzedłużone zewnątrz błony.

czytáy: palce nieprzedłużone, mierne, zewnątrz
błony umieszczone.

— 326. w. 16. od góry *jest* zewnątrz ciała *czytáy*: wewnątrz ciała

Nadto w wielu miejscach zaimek *jém* zamiast *jin*.

W S T Ę P.

Przystępujemy teraz do uwąg nad gromadą takich zwierząt, których równie sposób ubarwienia czyli pokrycia, jak cała zewnętrzna postać tyle má odznaczającego, że je zaraz na pierwszy rzut oka od wszystkich jnnych dotąd znanych zwierząt rozróżnić można. Těmi są *Ptáki*. Tę zewnętrzną charakterystyczność Ptaków potwierdzą jeszcze mocnięj wewnętrzna budowa jch ciała. Okázaliśmy to prawdą dosyć obszérnie w ogólnych uwągach nad tą gromadą (*). Gdy jednakże jeszcze wiele takich punktów zostało niedotkniętych, które albo same z siebie są za ważne, ażeby je można przeysdz milczeniem, albo téż do łatwiejszego zrozumienia i poięcia rzeczy koniecznie są potrzebnými: poświęćmy więc dlá nich przynajmnięj krótką chwilę czasu.

Z wszystkich dotąd znanych zwierząt Ptaki mają głos náy Mocniejszy i náy donośnięjszy. Przyczyna tego zawisła częścią od długości gardzieli, a częścią od urządzenia jch krztani; gdyż ściśle biorąc, głos jch powstaie w jch piersiach, a nie przy gębie jak u jnnych zwierząt.

(*) Patrz w Tomie piérwszym na stronie 28 i na następnych.
Tom II.

Gardziela (trachea) nazywamy cały ten z chrząstkowych obręczek złożony kanał, którym powietrze do płuc przechodzi; ten zaś koniec gardzieli, który głos wydaie, zowiemy *krztanią* (larynx).

Większą liczbą Ptaków ma żołądek podzielony na trzy osobne komory. Pierwszą z tych jest *Wole* (ingluvies, *jabot*). Jest to ów cienki, wewnątrz gładki, błonowy worek, który powstaie przez rozszerzenie się kanału pokarmowego czyli gardła, a który u nich postrzegamy pod szyją przy piersiach. *Wole* można uważać za skład zapasowy żywności, i odpowiada *torbie żołądkowej* w Ssących Przeżuwających. *Wole* jest u jednych więcej niż u drugich wyraźne; a u wielu zupełnie go nie dostaie. I tak wszystkie prawie te Ptaki, które żyją wyłącznie Owadami i Robakami, nie mają wyraźnego wola.

Drugą komorą żołądka ptasiego jest *Odwilżacz* (ventriculus, *ventricule succenturié*). Worek także błonowy, ale grubszy niż pierwszy, znajdujący się wewnątrz ciała tuż przy żołądku właściwym, opatrzony jest na wewnętrznej stronie mnóstwem drobnych gruzłów, które dostarczają płynu do zmiękczenia pokarmów twardych.

Trzecią nakoniec komorą jest *Trawieniec* czyli *żołądek właściwy* (gésier). Ta komora składa się z dwóch bardzo grubych i potę-

żnych, brunatnych muszkułów, które na wewnętrznej stronie wysłane są grubą, chropowatą i prawie chrząstkowatą błoną, a zewnątrz złączone są z sobą za pomocą dwóch *ściągaczy* (tendons) promienistych. Ta część jch wnętrzości służy do rozciągania pokarmów i do skutecznego trawienia. W Ptakach żywiących się wyłącznie mięsem *trawieniec* tak nie ma jest cienki jak *odwilżacz*, i oba te przedziały żołądka tak nieznacznie z sobą się łączą, że stanowią prawie jeden worek.

Moc i prędkość trawienia w Ptakach odpowiada jch żęźwości. Wszystkie jednak dla ułatwienia strawności połykają mniej więcej piasku lub drobnych kamyczków, a to stosownie do jakości pokarmu, który pożeraia, i do wielkości swojej. Piasek w żołądku mniejszych, a kamyczki w żołądku większych Ptaków są tem potrzebniejsze; gdyż Ptaki nie mając zębów, muszą pokarm bez żucia w znacznych kawałkach połykać. Tym to więc piaskiem i kamyczkami rozciéra jch żołądek zawarty w sobie pokarm.

Kanał odchodowy Ptaków (*cloaca*) jest kiszka obszerną. W nim schodzą się *kanal gnoiowy* (rectum), kanały moczowe i kanały nasienne u samców, a jajowód u samic.

Ptaki nie oddają mocz osobno, ale zawsze połączoną z gnoiem. Jeden tylko Struś zdaie się czynić wyjątek od tej ogólnej reguły; gdyż czasami wyrzucá on z siebie oso-

bno gnóy, a osobno urynę. Uryną Ptaków jest ta gęsta, flegmistá, białawá ciecz, którą zwykle obok rudego jch gnoiu postrzegamy.

Pokrycie Ptaka nazywamy w ogólności *piérzem*; lecz to piérze względnie do wielkości i położenia na ciele jego dostało różne nazwiska; a mianowicie:

a. *Piérze właściwe* (plumae) czyli pióra mniejsze, które stanowią zewnętrzne pokrycie ciała ptasiego.

b. *Puch* (pennulae albo plumulae) zowie się to krótkie, miękkie bez szypułek piérze, którym ciało niektórych (nadewszystkie pływających) Ptaków gęsto jest przyodziane, a które w ten czas dopiero postrzegamy, gdy *piérze właściwe* obskubane zostało.

c. *Pióra lotne* (pennae) są pióra największe na Ptaku, i umieszczone w skrzydłach i w ogonie. Względnie do tych dwóch położzeń, dostały one dwoiste nazwisko. Te z nich, które się znaydują na tylnym brzegu skrzydła, a które składają właściwe narzędzie do latańia, nazywają się *Lotki* (remiges); te zaś, które są osadzone na brzegu kupra, dostały nazwisko *Stérunki* (rectrices); gdyż ostatnie pełnią Ptakom podobną usługę w locie, jaką stér przy statku na wodzie.

d. *Pióra strzępiaste* (pluma pilosa) są pióra wietkie, których włosy w chorągiewkach nawzaiem się nie czepią: takimi są n. p. pióra podskrzydłowe u *Ptaka Rayskiego*.

e. *Pióra krzewiste* (pluma decomposita), które mają włosy w chorągiewkach rzadkie, a każdy taki włos má po dwie osobne chorągiewki tak, że przez powiększające szkło widziany, má postać osobnego pióra: takie są n. p. Stérunki u samca *Dziwogona*.

W każdym piórze właściwem postrzegamy następujące części:

a. *Dutka* (calamus), część rogową, mniéy więcéy doskonale walcowatą, tęgą, sprężystą, wpół przezroczystą, wewnątrz wydrążoną i szupłym gąbkowatym rdzeniem (*duszą* zwanym) opatrzoną. *Dutkę* można uważać za korzeń pióra. Jest ona po większéj części w skórze Ptaka utkwioną. Dopóki pióro całkowicie niewyrośnie, dopóty dutka jego jest zupełnie miękką, błonowatą, krwią napełnioną.

b. Z *dutką* pióra stykają się *Szypułka* (rhabdus) Jest to część suchą, rdzeniowatą, czworograniastą, z wierzchu i ze spodu listwami rogowemi, sprężystemi wzmocnioną. Te listwy są przedłużeniami dutki. Szypułka z dutką razem wzięte stanowią *Eodygę pióra* (scapus).

c. Do dwóch boków *Szypułki* przyrosłe są *Chorągiewki* (pogonium) złożone z włosów płaskich, zadzierzystych i tak nawzaiem się

czepiających, że na pierwszy rzut oka zdaia się być jednem ciałem. *Chorągiewka zewnętrzna* (pogonium externum) jest pospolicie węższą niż chorągiewka *wewnętrzna* (pogonium internum). Ta różnica w szerokości chorągiewek náywyraźniéj widzieć się daie na piórach lotnych.

Kształt nóg będąc náylepszą wskazówką do poznania sposobu życia, jest oraz náydogodniejszą i náy pewnością zasadą do ustalenia oddziałów *rzędami* zwanych. Zastanówmy się więc nad niemi.

Większą część Ptaków chodząc następuie na same tylko palce; stopę zaś właściwą mają zeszuploną i pionowo w górę podniesioną. Tak ustawioną i zwykle łuskowato pokrytą stopa w téj gromadzie nazwaną została *goleniem*. Od téj, prawie ogólnej ustawy, rząd Ptaków *Bezlotnych* czyni ważny wyjątek; gdyż te mając nogi bardzo krótkie, następują na całych stopach; a te są u nich spłaszczone i rozszerzone. Ten przeto rząd między Ptakami przypomina nam rząd Nastopnych w gromadzie Ssących.

Palce Ptaków musimy tu rozróżnić dla snadniejszego zrozumienia w dalszym wystowieniu.

a. *Palce wolne* (digiti fissi) nazywamy te, które są aż do osady rozłączone, błona nie spięta. Nogi z takimi palcami nazywają także Łacinnicy *pedes fissi*.

b. *Palce w części spięte* (subcolligati) zowią się te, które są przy nasadzie po pierwszy członek błoną łączone.

c. *Palce wpółspięte* albo *do połowy spięte* (semicolligati) są te, między którymi błona spinająca zastaie mniej lub więcej niż do połowy.

d. *Palce Płatkowate* (lobati) zowiemy te, które są na bokach rozszerzone błoną w płatkę powycinaną.

e. *Palce spięte* (colligati albo connexi) są palce aż do końców błoną spętane.

f. *Palce zroste* (coadunati) nazywamy te, które do połowy lub dalej bez szrodku iący błony z sobą są spoione, czyli zroste.

Potężne, łukowate, ostrokończyste pazury nazywamy *Szponami*.

Do ogólnych uwag nad Ptastwem jeszcze i to dodadź wypadá, że niektóre Ptaki gdziejndziéj przepędzają lato, a gdziejndziéj zimę. — Tak n. p. *Jaskółki*, *Bociany*, *Przeptórki* i inne przybywają do nas z początkiem wiosny, a na początku jesieni odlatują do krajów cieplejszych; przeciwnie zaś *Snieguły* (*Emberiza nivalis*) przybywają do nas wśród zimy a z początkiem wiosny wracają do krajów zimniejszych. Takie Ptaki nazywamy *Ptakami przelotnymi* (*Zugvögel*). Za pierwszą przyczynę tego zmieniania miejsca pobytu można by położyć zbyt wielką ich tkliwość, która

jem uczucia zbyt mocnego zimna i zbyt wielkiego ciepła nieznośnemi czyni. Drugą, a podobno ważniejszą ich przelotności przyczyną, jest niedostatek żywności. I tak wszystkie te Ptaki, które się żywią wyłącznie albo Owadami albo Gadami i Płazami: muszą się udawać na zimę do krajów cieplejszych; ponieważ u nas z początkiem zimna jesiennego wszelki dla nich zapas żywności ustaie. Wiadomo bowiem, że o téj porze w kraju naszym Gady, Płazy, Owady i Robaki kryją się w łono ziemi dla odbywania snu zimowego.

Inne Ptaki bawią u nas tak w zimie jak w lecie. Między temi wiele jest takich, jakoto: Czyże, Wrony i t. d. które się tułają po kraju stadami w czasie zimy i jesieni: takie nazywamy *Ptākami tułającemi się* (Strichvögel).

Wszystkie Ptaki pierzą się co rocznie. — Wszystkie prawie po skończonym roku przestają rosnąć.

Zostawiając resztę uwag do dalszego ciągu rzeczy, przystąpmy po tym krótkim wstępie do przedmiotu; a naprzód rozbierzmy tę gromadę tabellarycznym sposobem na rzędy.

Koniec Wstępu.

Tablica I. (47.)

GROMADA TRZECIA. PTAKI. AVES.

Zwierzęta Grzbiem bez cyców, dwunożne, skrzydlate, pokryte piórami, noszące jaja, oddychające za pomocą płaci: mańce ciepłą krew, serce o dwóch uszach i o dwóch kończynach, kanały odchodowe w jeden złączone.

Palce u nóg		Rzedy.	ORDINES.
spięte	wolne, zwrócone		
aż do pazurów, lub płatkowate; nogi krótkie; chód na całym stopie 10. Bezlone.	wszystkie części na przód; rzadko tylko zwrócone; pazury słabe	1. Łazące.	Scansores.
do połowy; rzadko wolne; nogi czworopalcaste; wysokie	trzy na przód, a jeden w tył { wszystkie wolne	2. Zrostopalcaste.	Syndactyli.
do połowy; rzadko wolne; nogi czworopalcaste; wysokie	wszystkie części na przód; rzadko tylko zwrócone; pazury słabe	3. Skaczące.	Ambulatores.
do połowy; rzadko wolne; nogi czworopalcaste; wysokie	trzy na przód, a jeden w tył { wszystkie wolne	4. Przyczepne.	Adhamantes.
do połowy; rzadko wolne; nogi czworopalcaste; wysokie	trzy na przód, a jeden w tył { wszystkie wolne	5. Drapieżne.	Raptores.
do połowy; rzadko wolne; nogi czworopalcaste; wysokie	trzy na przód, a jeden w tył { wszystkie wolne	6. Grzebiące.	Rasores.
do połowy; rzadko wolne; nogi czworopalcaste; wysokie	trzy na przód, a jeden w tył { wszystkie wolne	7. Biegające.	Cursores.
do połowy; rzadko wolne; nogi czworopalcaste; wysokie	trzy na przód, a jeden w tył { wszystkie wolne	8. Brodzące.	Grallatores.
do połowy; rzadko wolne; nogi czworopalcaste; wysokie	trzy na przód, a jeden w tył { wszystkie wolne	9. Piwające.	Natatores.
do połowy; rzadko wolne; nogi czworopalcaste; wysokie	trzy na przód, a jeden w tył { wszystkie wolne	na palcach	Impennes.

UWĄGI DO TABLICY I. (47.)

Stósownie do przyiętej zasady wspartej na jakości nóg i urzędzeniu palców, widzimy w dopięro odczytanej tablicy całą gromadę Ptaków podzieloną na dziesięć tak naturalnych rzędów, że na pierwszy zaraz rzut oka rozróżnić je można. Dalsze uwagi nąylepięty, nąs przekonają o trafności tego podziału. —

Ponieważ dalsze podziały na Pokrewieństwa i na rodzaje, zasadzają się po większej części na kształcie i wielkości dzióba: potrzeba zatem wymaga, ażebyśmy się cokolwiek nad nim zastanowili.

Dziób *bardzo krótki*, (*rostrum brevissimum*) nazywamy ten dziób, który jest krótszym niż połowa długości głowy.

Dziób *krótki* (*rostrum breve*) jest na ten czas, gdy niewyrównywa długości głowy.

Dziób *mierny* (*rostrum mediocrem*), którego długość równa się długości głowy.

Dziób *długi*, (*rostrum longum*) jeżeli wyrównywa długości głowy półtora razy wziętę.

Dziób *przedłużony* (*rostrum elongatum*), skoro jest dwa razy tak długi jak głowa.

Dziób *bardzo przedłużony* lub *bardzo długi* (*rostrum longissimum*) zowie się ten, który jest dłuższy niż długość głowy dwa razy wziętą.

Dziób *wielki* lub *bardzo wielki* (*rostrum maximum*) skoro jest bardzo długi i bardzo gruby.

Dziób *haczykowy* (*rostrum aduncum*), nazywa się taki dziób, którego wierzchnia szczęka będąc znacznie dłuższą i mając szczyt mnięty więcej łukowato wypukły, zakończona jest końcem ostrym, na dół podanym.

Dziób *wpół-haczykowy* (*subaduncum*), jeżeli przy podobnym (jak przeszły) ukształceniu ma koniec wierzchniej szczęki tępy i nie wiele przed spodnią szczęką wystający.

Dziób *nożykowy* (*cultratum*), jest dziób prosty, ściśniony, mający szczęki równe lub prawie równe, z szczytem prostym przy końcu łukowato spadzistym. Taki dziób widziany z boku má postać noża szewskiego.

Resztę o kształcie dzióbów powiemy w miejscach gdzie tego potrzeba będzie.

Niektóre Ptaki mają przy nasadzie dzióba skórę nagą, kolorową, grubą, zamsową. Tę skórę (zgodnie z innymi Naturalistami) nazywać będziemy *Woskuwką* (*ceroma*, *Wachshaut*).

Po takim przygotowaniu, przejdźmy do uwag nad każdym z zapowiedzianych rzędów.

UWAGI DO TABLICY II. (48.)

Ptaki tego rzędu szukając pożywienia łążą z dołu do góry po nągładszych nawet drzewach. Ta podziwiania godna ich zręczność, zjednała im w wszystkich językach jedno znaczące nazwiska rządowe. Do tego łążenia otrzymały one od Przyrodzenia tak szczególniejsze urządzenie nóg, że niemi zaraz na pierwsze weyżrzenie różnią się dostatecznie od wszystkich jnnych dotąd znanych Ptaków. Co większa? w całym oddziale zwierząt Grzbietnych jeden tylko rodzaj *Kameleon* między Gadami má podobne nóg urządzenie. Nogi albowiem Ptaków Łażących są pospolicie krótkie, rzadko mierne; a u każdej nogi znayduie się po dwa palce na przód a po dwa w tył zwrócone, z których skrajne są pospolicie dłuższe niż przyszkodkowe. Tak rozdzielone, i kończystemi łukowatemi pazurami opatrzone ich palce, tworzą w pewnym względzie gatunek obcęgów ostrych, któremi na korze drzew wygodnie trzymać się mogą. Tak urządzone nogi nazywamy *nogami do łążenia* (*pedes scansorii*).

W niektórych rodzajach tego rzędu postrzegamy to usposobienie, że palec tylny skrajny mogą podług upodobania zwracać na bok; nigdy jednakże zupełnie na przód przekreślić go nie mogą. — Te stanowią pokrewieństwo *Zwrotnopalczastych*.

Znaydujemy także niektóre gatunki w tym rzędzie, które mają tylko po trzy palce u nóg; t. j. po dwa na przód a po jednym w tył zwróconym. — Liczba takich jest dotąd bardzo mała.

U wszystkich palce są zupełnie wolne. W ostatniem tylko pokrewieństwie napotykamy palce przednie zrosłe aż do ostatniego członka. To więc pokrewieństwo daie piękny przechód do rzędu *Zrosłopalczastych*.

Wszystkie prawie Ptaki Łażące mają skrzydła przykrótkie. Lot ich z tego powodu jest powolny.

Tablica II. (48.)

Rząd PIÉRWSZY. (17.) ŁAŻĄCE. SCANSORES.

Ptaki łążące nogi do łążenia cworopalczaste z dwiema palcami na przód a z dwiema w tył zwróconymi; rzadko trójpalczaste, z których na przód dwa a jeden w tył zwrócony: palce wolne, błoną nie spięte; rzadko przednie zrosłe: pazury łukowate, kończyste.

Palce		POKREWIEŃSTWA.		FAMILIE.	
wszystkie wolne; dziób	z woskową przy osadzie; wypukły; haczykowany	1. Papugowate.		<i>Psittacini.</i>	
		2. Zębatodziobe.		<i>Serrati.</i>	
bez woskuwki; brzości dzioba	wyraźnie ząbkowane	3. Węstate.		<i>Barbati.</i>	
		4. Zwrotnopalczaste.		<i>Amphiboli.</i>	
język	nie wysuwany; głada; nie wysuwany; głowa	5. Strzałojęzkie.		<i>Sagittilingues.</i>	
		6. Ostrodiobe.		<i>Acutirostri.</i>	
przednie zrosłe aż do ostatniego członka; dziób bardzo długi; kończysty					

Jedne z pomiędzy nich żywią się Owadami i Robakami, drugie obok tych używają owoców roślin. O tym punkcie na swoim miejscu obszerniej mówić nie zaniedbamy.

Wszystkie prawie nie mają wola wyraźnego, i niemal wszystkie gnieźdzą się w dziuplach takich drzew, które lubo mają w sobie miejsce wypru-chniałe, jeszcze żyć nieprzestały; czyli (co jedno zna-czy) które liściem są pokryte.

Wyrazy *nosdrza* lub *otwory nosdrzy*, których używać będziemy w cechach rodzajowych téj gro-mady, są wyrazami jedno znaczącemi.

Nosdrza w *osadzie* lub w *naśadzie dzioba*, są takie, których otwory umieszczone są w téj błonie, którą pod ostrym kątem na boki dzioba jest wysu-niona.

Nosdrza na *dziobie* nazywamy te, których otwo-ry umieszczone są nie w błonie wypustkowej, ale wydrążone we właściwych, rogowych częściach dzioba. —

Tablica III. (49.)

POKREWIEŃSTWO I.
PAPUGOWATE. PSITTACINI.

Ptaki Łączące, mające nogi krótkie, czworopalczaste: palce wolne, niezwrótnie, skrajne dłuższe niż przysrodkowe: pazury łukowate, okrągławe: dziób rogowy, gruby, z wierzchu i ze spodu wypukły, haczykowaty z małą woskuwką przy osadzie.

RODZAJE. GENERA.

Golen	{	ptaski, bardzo krótki; dziób wielki, w środku zięjący . . .	1. Ziłowacz. <i>Chaenirhynchus</i> .
		za okrągłony, połowie palca skrajnego	2. Papuga. <i>Psittacus</i> .
		równy { całemu palcowi skrajnemu	3. Pieszką. <i>Pezoporus</i> .

UWAGI DO TABLICY III. (49.)

Pokrewieństwo *Papugowatych* stawiamy z téj przyczyny na czele gromady Ptaków; ponieważ zwiérzeta do niego policzone podziwienią godną zdol-nością w naśladowaniu wyrazów mowy ludzkiej i głosów jnnych zwiérząt, tudzież zgrabnością w ła-żeniu po drzewach, zręcznością w poruszeniach i w użyciu nóg, nakoniec życiem niespokojnym i wrzaskliwem zasługują na takie miejsce w groma-dzie *Ptaków*, jakie otrzymały *Matpy* w gromadzie *Ssących*.

Wszystkie prawie Ptaki *Papugowate* jedząc sto-ia na jednéj nodze, a drugą podają sobie żér do dzioba. Podobnego sposobu karmienia się niespo-strzegamy w żadnym jnném pokrewieństwie tego rzędu. —

Ptaki tego pokrewieństwa łączyć w górę po gałęziach czepiają się naprzód dzióbem gałązki, a potem za też samą gałązkę chwytają nogą. Podobnie czynią, gdy złażą na dół: opierają się naprzód dzióbem na tej gałęzi, na którą stąpić zamyslały. Tym więc sposobem długością szyi swojej wymierzają sobie długość każdego stąpienia swego. Takiego łażenia po drzewach nie zobaczymy w żadnym innym pokrewieństwie.

Wszystkie Papugowate żyją tylko w krajach pod strefą gorącą: żaden przeto niezamieszkuje w Europie; chyba jedynie przywiezione i trzymane w niewoli. — W Ojczyźnie swojej żywią się one Owadami, Robakami, owocami drzew i ziarnem roślin. Gnieźdzą się w dziuplach drzew. Są bardzo świegotliwe. Głos mają mocny, wrzaskliwy, różno zmienny.

Jch język gruby, mięsisty; tudzież jch krztan błonkami zmarszczkowatymi opatrzoną i z każdej strony trzema osobnymi muszkulami wzmoczoną: nakoniec jch szczeka spodnią poruszaną liczniejszymi muszkulami niż u jnnych Ptaków: otóż to takie uposarżenie jest zasadą jch podziwienią godnej zdolności i łatwości, z jaką się uczą gadać czyli naśladować wyrazy mowy ludzkiej, tudzież głosy Psów, Kotów i jnnych zwierząt. W jch udach znaydujemy liczniejsze muskule niż u jnnych Ptaków. Jch żołądek jest gruby muskularny bez kiszki grubey. Jch trzewia są bardzo długie.

Wszystkie prawie Papugowate mają ubarwienie bardzo powabne, różnomaściste. Maść zieloną jest na nich przemagająca; gdyż nie wiele znaydziemy między niemi takich gatunków, któreby na sobie nie miały zielonego.

Po tych ogólnych uwagach, przystąpmy do rodzajów.

R O.

RODZAY I.

ZIEWACZ. CHAENEIRHYNCHUS.

Oiseau-à-trompe, albo Ara-à-trompe. Fran.
Gähnschnabel. Niem.

Dziób wielki, dłuższy niż głowa, ściśniony, haczykowaty, przy nasadzie bardzo wysoki. Szczeka wierzchnia długa, łukowato haczykowatą z szczytem prawie ostrym. Szczeka spodnią więcej niż przez pół krótszą, wypukłą, w górę nagle zadartą. Brzegi obudwóch szczek esowato wycięte, u zamkniętego dzioba w środku do siebie niedostają, i znaczny otwór między sobą zostawiają. Woskuwka przy czole bardzo mała. Nosdrza w woskuwce. Język mięsisty, walcowaty, długi, w półwysuwalny, rogowym rozdwojonym sęczkiem zakończony. Policzki nagie. Głowa wielka. Szyja bardzo gruba, strzępiastymi piórami pokryta. Ogon mierny. Nogi bardzo krótkie, czworopalczaste, do łażenia. Goleń poziomy płaski, krótszy niż pół przedniego skrajnego palca. n. p. *Psittacus aterrimus*. GL. —

Do tego rodzaju znany dwa gatunki. Z tych gatunek za przykład wymieniony jest wielkości Kury, cały ciemno czarny, połyskuiący. LETEM (*Latham*) opisał go pod nazwiskiem *Psittacus Gigas*, a LE VAILLANT pod napisem *l'Ara noir à trompe*. — Obraz głowy jego w naturalnej wielkości załączamy na Fig. 2. — Drugi gatunek cokolwiek mniejszy, szary opisał LE VAILLANT pod nazwiskiem *l'Ara gris à trompe*. Obadwa te gatunki są mieszkańcami Nowej Hollandyi, i należą do liczby największych osobliwości w zbiorach Zoologicznych. Obadwa mają policzki nagie różowe. U obudwóch spostrzegamy na głowie czub duży z piór długich a wąskich. Dzioba nigdy zupełnie zamknąć nie mogą; zawsze

Tom II.

bowiem zostaje w środku duży przelot, od którego dostały swe nazwisko. Jch szczeka wierzchnią w stosunku do spodniej jest bardzo wielką. Jch nadmiar grubą szyja nada im postać niezgrabną. — Golenie u nóg mają bardzo krótkie, spłaszczone, poziome, do kształtu stopy zbliżone. Chodząc, następują na cały stopie podobnie jak *Ptaki Bezlotne*. Gdyby więc nie to, że mają palce wolne, po dwa na przód, a po dwa w tył zwrócone: najsłabsze miejsce dla Ziewaczów byłoby w rzedzie *Bezlotnych*. O jch sposobie życia nic jeszcze pewnego nie wiemy.

RODZAJ II.

PAPUGA. PSITTACUS.

Perroquet. *Fran.* Papagey. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, lekko ściśniony, haczykowaty. Szczeka wierzchnią dłuższą, wypukłą, łukowato haczykowatą z szczytem tępy. Szczeka dolna krótsza, wypukła w górę łukowato zadartą. — Brzegi przy końcu wycięte; wierzchnie pokrywają spódnię. Na podniebieniu rowek poprzeczny dla końca szczeki dolnej. Język mierny, gruby, lekko spłaszczony, cały mięsisty. Woskuwka przy czole mała. Nosdrza w woskuwce. Nogi krótkie, czworopalczaste, do łazenia. Goleń pionowy, zaokrąglony, równy połowie przedniego skrajnego palca. Goleń i palce skórą pończoszkwatą pokryte. Pazury mocno łukowate.

Jest to jeden z najbogatszych rodzajów w tej gromadzie. Liczymy w nim dotąd przeszło sto siedm-dziesiąt gatunków różnej wielkości. Wszystkie ży-

ją pod strefą gorącą tak jednakże, że (oprócz Europy) każda część świata, a nawet każda duża blisko zwrotników leżąca wyspa, ma sobie właściwe gatunki. Należy więc atoli znaydujemy jch między 20 a 30 stopniem szerokości jeograficznej po obu stronach równika. Francuzcy Naturaliści dzielą je na cztery następujące podrodzaje.

a. ARA. ARA.

L'Ara. Fran.

Głowa bez czuba. Policzki nagie. Ogon długi, wąski, klinowaty. n. p. *Psittacus Ararauna. GL.*

Do tego podrodzaju należą największe gatunki z całego pokrewieństwa. Liczymy jch w powyższej ilości przeszło dziesięć gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowej. Piękne i żywe maści w ubarwieniu stanowią całą jch zaletę; mają bowiem głos gruby, chrapliwy: okazują mniej niż inne zdolności w uczeniu się wyrazów mowy ludzkiej. Są powolniejsze i nie tak wrzaskliwe jak inne. — Handlarze przywożą je często żywe do Europy pod niestosownym nazwiskiem *Kruków Indyjskich*.

b. KAKADO. CACATUA.

Kakatoë. Fran.

Na głowie czub z piór dużych. Pióra w czubie (u niektórych także i na karku) dowolnie ruchome. Policzki piórami pokryte. Ogon zaokrąglony. n. p. *Psittacus cristatus. GL.*

Tych liczymy dwanaście gatunków. Wyspy Moludzkie, Filipińskie, Nowa Holandia i południowe kraje Ameryki są jch Ojczyzną, tak jednakże, że każdy gatunek gdzieś indziej mieszka. Należą do liczby większych gatunków. Są one z całego rodzaju tego najkrzykliwsze, najniespokojniejsze, ale

oraz niemal náypojętniejsze w naśladowaniu wyrazów mowy ludzkiej. Náyczęścięj jednak (nawet i dzikie) lubią powtarzać wyrazy: *Kakado*, *Kakadoe*; a ten ich krzyk zamieniono prawie w wszystkich językach na ich nazwisko. *Kakada* mogą pióra na głowie i na szyi dowolnie najęzać lub opuszczać: przez to przy innych poruszeniach ciała nadają sobie rozmaite dziwaczne postaci. Słowem, Ptaki tego podrodzaju przedstawiają nam w sobie żywy obraz obyczajów *Małp*.

C. PAPUGA. PSITTACUS.

Lory albo Perroquet. Fran.

Głowa bez czuba. Policzki piórami pokryte; u niektórych tylko obwód oczów nagi. Ogon albo mierny albo krótki. n. p. Psittacus erithacus. GL.

W tym podrodzaju mieścimy przeszło ośmdziesiąt gatunków, które rozrzucone są po Azji, Afryce, Ameryce i po wyspach jej przyległych. Co do wielkości są one bardzo różne; przechodzą bowiem stopniami od okazałości *Golebia Grzywacza* aż do wielkości *Wróbla*. Większe między niemi są náyzdolniejsze do uczenia się gadania; a te nazywają *Francuzi les Perroquets proprement dits*; náy mniejsze zaś zowią *les Lorys*. Udzielanie tych dwóch nazwisk w języku francuzkim jest prawie dowolne; bo nie zawisło od żadnej stałej cechy.

D. PAPUZI. PSITTACA.

Le Perruche. Fran.

Głowa bez czuba. Policzki piórami pokryte. Ogon długi, klinowaty. n. p. Psittacus tabuensis. GL. --

Takich znamy blisko siedmdziesiąt gatunków, które w wielkości jeszcze bardziej są różne niż *Papugi właściwe*. Náywięcej znaydujemy ich na wy-

spach południowych. Pieknością ubarwienia przechodzą one wszystkie inne gatunki tego wielkiego rodzaju.

Wszystkie *Papugi* w ogólności trzymane w niewoli można żywić wszelkiemi dojrzałemi owocami drzew i leguminami, byleby te niebyły zbyt słodkie. Mięsa potrzeba przestrzegać, ażeby nie jadły. Lubią one prawda jeść mięso gotowane, ale od niego wpadają w taką chorobę (*świerzbienie skóry*), że sobie pióra przy ciele dziobem ucinają, i wkrótce zdychają. *Papugi* są długowieczne: nawet w niewoli mogą żyć po kilkadziesiąt lat, skoro są przyzwoicie pielęgnowane. Z przyczyny krótkich skrzydeł wszystkie mają lot słaby. — *Fig. 3.* wyobraża kształt dzioba w tym rodzaju.

RODZAY III.

PIESZKA. PEZOPORUS.

Perruche-Ingambe. Fran. Erdsittich. Niem.

Dziób cokolwiekrótszy niż głowa, gruby z góry i z dołu wypukły. Szczęka wierzchnią dłuższą, haczykowato zakończoną, małą woskuwką przy nasadzie opatrzoną. Szczęka spodnią łukowato zadartą, po większej części piórami zasłoniętą. Nosdrza w woskuwce przy czole. (Język — ?) Policzki piórami pokryte. Głowa mierna. Nogi przykrótkie, czworopalczaste, do łazenia. Goleń pionowy, okrągławy, równy przedniemu skraynemu palcowi. Pokrycie goleniów pęczoszkowate; palców zaś łuskowate. Pazury słabo łukowate. n. p. Psittacus formosus. LATH.

Dotąd wiemy tylko o *jednym* gatunku; a ten mieszka w Nowej Hollandyi. Jest to piękny blade zielony, porządnie czarno i żółto upstrzony Ptak, mający długi, wąski, klinowaty ogon. Od końca dzioba do końca ogona ma on blisko trzynastcie cali długości; lecz z tego sam ogon zajmuje blisko dwieć cali: ciało więc jego zaledwie wyrównywa ciału *Przepiórki*. W całej postaci swojej *Pieszka* ma wiele podobieństwa z *Papugami*, a mianowicie z temi, które do czwartego oddziału liczymy; lecz dziób jęj jest słabszy, nogi o wiele wyższe, a pazury prostsze.

Pieszki rzadko łąza po drzewach; ale ustawicznie prawie biegaia po ziemi. Żywią się Owadami i nasionami roślin. Należą jeszcze pomiędzy osobliwości w zbiorach Zoologicznych na stałym lądzie Europy. —

Tablica IV. (50.)

POKREWIEŃSTWO II. ZĘBATODZIOBE. SERRATI.

Płaki łązące maie nogi przykrótkie, czworopalczaste, do łążenia: palec skrajny tlny w niektórych rodzajach na bok zwrótny: pazury hakowate kóńcyste: dzioby rozmaite, bez wosknwki przy nasadzie, z brzękami zębikowaniami.

D z i ó b		
bardzo wielki; język rogowy; nosdź	za dziobem na czole	1. Tukn.
prawie mierny, bardzo wysoki, z szczytem daleko na czoło wystającym	na dziobie blisko osady	2. Pieprzoić.
krótszy niż głowa, przy nasadzie	wyższy niż szerzej, nożykowato klinowaty	3. Szysak.
mierny, przy nasadzie wyższy niż szerzej, daszkowato klinowaty	szerszy niż wyższy, gruby	4. Świecioczu.
		5. Pulk.
		6. Chrupiak.
		Pogonia.
		Genera.
		Ramphastos.
		Pteroglossus.
		Muscophaga.
		Corythae.

UWAGI DO TABLICY IV. (50.)

O Ptakach tego pokrewieństwa tylko tyle w ogólności powiedzieć można, że mają brzegi dzióbów ząbkowane, i że nogi ich są *tuskowato* (czyli cienkimi rogowemi tabliczkami) pokryte. Z resztą tak są różne między sobą, że w prost do uwag nad rodzajami przystąpić musimy.

RODZAJ I. (4.)

TUKAN. *RAMPHASTOS*.

Tucan. *Fran.* Gross-Schnabel. *Niem.*

Dziób bardzo wielki, ale czczy i słaby, nożykowaty, rogowy: przy osadzie bardzo gruby, równo przycięty z obrąbkem grubym mnięty więcę wyrażnym: przy końcu mocno ściśniony z szczytem ostrym. Brzegi szerek nierówno ząbkowane. Język rogowy, długi, cienki, wązki, z obu stron naksztalt pióra zadzierzysty. Nosdrza w tyle dzioba przy czole. Ogon długi, równo przycięty lub zaokrąglony. Nogi czworopalczaste, do łożenia. Palce u nóg wolne: skrajne dłuższe niż przyszkodkowe, nie zwrotne. n. p. *Ramphastos Toco*. GL.

Tukany różnią się zaraz na pierwszy rzut oka bezstósunkową wielkością dzioba od wszystkich dotąd znanych Ptaków. U niektórych dziób dłuższy jest niż ciało. Mimo jednak téy okazały grubości i długości, dzioby ich są tak słabe, że niemi nic rozdrobić niemoga; gdyż szczęki ich utworzone z bardzo cienkiej rogowej błony, wypełnione są wewnątrz rzadką komórkowatą tkanką. Muszą więc

żyć w całych sztukach połykać. Podług twierdzenia niektórych Pisarzów *Tukany* jedząc rzucają żer w górę, i dopiero chwytają go w paszczę otwartą. — Żywią się miękkimi owocami roślin, Owadami i zwierzo wylęgnetemi Ptázkami. Liczymy ich blisko ośm gatunków. Wszystkie mieszkają w Ameryce w krajach między zwrótnikami położonych. — Żyją gromadnie, latając po kilka w jednym stadzie. Z przyczyny wielkości dzioba lot mają niezgrabny, a postać głupowatą. Wszystkie prawie są po większej części ciemno czarne, mieniaco połyskujące; ale spód szyi, piersi i pokrycie kupra mają najpiękniejszymi masekami przyozdobione. Z tych to ich części robiono dawniej kosztowne dywany. *Tukany* gnieźdzą się w dziuplach drzew. Młodo złowione łatwo się ułaskać dają. Na zimno bardzo są tkliwe. — Mięso ich, lubo czarne, ma być dosyć smaczne. —

Naywiększe między niemi wyrównywiają wielkością ciała *Gołębiewi Grzywaczowi*.

RODZAJ II. (5.)

PIEPRZOJAD. *PTEROGLOSSUS*.

Aracari. *Fran.* Federzüngler. albo Pfefferfresser. *Niem.*

Dziób bardzo duży, ale czczy i słaby, nożykowaty, rogowy: przy osadzie gruby, kątowato powycinany: przy końcu lekko ściśniony, z szczytem zaokrąglonym, tępym. Brzegi nierówno ząbkowane. Język taki jak w rodzaju *Tukana*. Nosdrza na bokach dzioba, w osadzie, blisko szczytu. Ogon długi stopniowany. Nogi czworopalczaste, do łożenia.

Palce wolne: skrajne dłuższe niż przysiodkowe, nie zwrótnie. n. p. *Ramphastos maculirostris*. GL.

Ten rodzaj zawiera w sobie pięć dobrze znanych gatunków. Wszystkie żyją w gorących krajach Ameryki. Latają małemi stadami. Żywią się Owadami i miękkimi owocami drzew. Szczególnie mają lubić owoc *Pieprzu Hiszpańskiego* (*Piper longum*), od którego też dostały swoje nazwisko.

Lubo gatunki tego rodzaju mają także dziób bardzo duży; lecz w stosunku do ciała o wiele mniejszy niż *Tukany*, i nierównie silniejszy. Pieprzojady należą także do liczby Ptaków ozdobnych. Maść zieloną jest na nich przemagająca. Gatunki ich są mniejsze niż w przeszłym rodzaju.

Ptaki tych dwóch ostatnich rodzajów (t. j. *Tukana* i *Pieprzojada*) z przyczyny szczególniejszego języka, powinnyby osobne stanowić pokrewieństwo; gdyż język ich długi, wąski, cienki, rogowy, na bokach zadzierzasty ma zupełny kształt pióra. Takiego języka nieznajdziemy w żadnym innem rodzaju tego rzędu.

Ogon stopniowany (*cauda gradata*) nazywamy ten, w którym sterczki środkowe są najdłuższe, a naboczne ku brzegowi ogona stopniami znacznie coraz krótsze. Ogon stopniowany jest oraz *klinowatym*; lecz nie każdy klinowaty może się nazywać stopniowanym.

RODZAJ III. (6.)

SZYSZAK. MUSOPHAGA.

Musophaga. Fran. Helm Vogel. Niem.

Dziób prawie mierny, gruby, bardzo wysoki, daszkowaty: u spodu przy nasadzie szeroki: przy

końcu ściśniony, nożykowato klinowaty. Szczęka wierzchnia wysoka: szczyt jej daleko na głowę wystający i tu wypukło płaski, rozszerzony; ku końcowi zaś tępokowato spadzisty, coraz ostrzejszy. Brzegi szczęk nierówno ząbkowane. Nosdrza naboczne przy środku szczęki górnej, niczem nie zastąpione, z otworami języczkowatymi. Język krótki, ogрубny, chrząstkowaty. Nogi mierne, czworopalczaste, do łazenia. Palce przy samej nasadzie cokolwiek błoną spięte: skrajne dłuższe niż przysiodkowe: tylny skrajny zwrótny. n. p. *Musophaga violacea*. LATH.

Znany tylko jeden gatunek. Senegal i Gwinea są jego Ojczyzną. Szyszak jest wielkości *Wrony*, na całym ciele ciemno fioletowy (prawie czarny) przyjemnie mieniąco połyskujący. Ma dziób jasno czerwono-żółty, obwódkę oczów nagą czerwoną, plamę na uchu białą, ogon zaokrąglony. Ten Ptak żywi się owocami roślin, a szczególnie owocem Bananasów. —

RODZAJ IV. (7.)

ŚWIETNOCZUB. CORYTHAIX.

Touraco. Fran. Träg Vogel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, przy nasadzie wyższy niż szerszy, daszkowato klinowaty, z szczytem przy końcu spadzistym, na czole niezastającym. Brzegi szczęk ząbkowane. Nosdrza w osadzie dzioba, naboczne, piórami położystymi zakryte. — Język chrząstkowaty, płaski, kończysty. Na głowie czub ściśniony, ruchomy podobnie jak u Dutka. Nogi mierne, czworopalczaste, do łazenia. Palce przy

nasadzie cokolwiek błoną spięte; skrajne dłuższe niż przyszkodkowe: tylny skrajny dowolnie zwrotny. n. p. *Cuculus Persa.* GL.

Liczymy z pewnością tylko jeden gatunek, a ten mieszka w Afryce południowej. Jest przyjemnie zielony, a wielkością ciała wyrównywa *Kawce*. Żywi się miękkimi owocami roślin i Owadami. Więcej o jego obyczajach nic pewnego nie wiemy.

Gdyby nie brzegi dzioba ząbkowane, te dwa rodzaje (*Szyszak* i *Świecnotęcza*) przyzwoicieli pomieścić by można w pokrewieństwie *Zwrotnopalczystych*. Ale i w tamtym równie jak w tym czyniłyby wyjątek od powszechniej reguły; gdyż między palcami przy nasadzie mają szczątki błony spinającej, której w całym rzędzie *Łazących* niepostrzegamy. —

RODZAY V. (8.)

PILIK. TROGON.

Couroucou. Fran. Nageschnabel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, przy nasadzie szerszy niż wyższy, daszkowaty, na końcu ściśniony. Brzegi nie równo ząbkowane. Pasz obszerne. — Nosdrza naboczne, w osadzie dzioba, długimi szczeciastymi wąsami w pół zastonione. Ogon długi, równo przycięty. Nogi bardzo krótkie, słabe, aż do palców kosmate, czworopalczaste, do łazenia. Palce wolne, niezwrótne: skrajne krótsze niż przyszkodkowe. n. p. *Trogon Curucui.* GL.

Ten rodzaj obęmuje dobrze znanych siedm gatunków. Oyczyzną ich są południowe kraje Azji,

Afryki i Ameryki tak jednakże, iż każda z tych części świata ma sobie właściwe gatunki. Wszystkie mają w pokryciu bardzo piękne maści; a nadto samce ich przyozdobione są świetnym metalicznym połyskiem. Żyją pojedynczo w gestych, bagnistych lasach. Żywią się Owadami i Robakami. Mimo swą piękność w ubarwieniu mają postać smutną. — Są bardzo ciężkie i ospałe. Latają powoli. W dzień siedzą spokojnie na drzewach krzewistych: w porankach i w czasie zmroku wieczornego wylatują na zér. Gnieźdzą się w dziuplach drzew. Piérze mają na sobie miękkie, geste i tak duże, że się daleko większymi wydają, niż są w istocie.

Piliki czynią w tym rzędzie ważny wyjątek; gdyż one tylko mają *palce skrajne krótsze niż przyszkodkowe*.

RODZAY VI. (9.)

CHRAPIAK. POGONIAS.

Barbican. Fran. Sch'nurrvogel. Niem.

Dziób mierny, gruby, przy nasadzie wyższy niż szerszy, daszkowato klinowaty, kończysty, z szczytem słabo łukowato spadzistym. Brzegi szczęki wierzchniej jedno lub dwuzębne. Nosdrza naboczne, w osadzie dzioba, długimi, szczeciastymi, położystymi wąsami pokryte. Język gruby, mięsisto chrząstkowaty. Nogi przykrótkie, do łazenia. Palce wolne, niezwrótne, skrajne dłuższe niż przyszkodkowe. n. p. *Buco dubius.* GL.

W tym rodzaju mieścimy *cztery* gatunki, które się znajdują w Afryce i na wyspach jej przyległych. Wszystkie należą do liczby Ptaków pomniejszych, Lot mają ciężki. Lecąc wydaia głos chrapliwy, od którego prawie w wszystkich językach dostały jednoznaczne nazwiska rodzajowe. Żywią się prawie wyłącznie owocami roślin. Gęste krzewia i cieniste lasy są miejscem ich pobytu. Tęgie położyste wąsy przy dziobie, różniąc je od wszystkich innych tego pokrewieństwa, zbliżają je do Ptaków pokrewieństwa następującego.

Tablica V. (51.)

POKREWIEŃSTWO III.

WĄSATE. BARBATI.

Ptaki Łazące mające nogi czworopalczaste: palce wolne, niezwrócone, skrajne dłuższe niż przyszkodkowe: dzioby z brzegami gładkimi bez wosknówki przy osadzie: paszcz obszerna, język niewysuwalny: wąsy sterczące, długie: głowę dużą.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	{	prosty, klinowaty, kończysty 1. Brodacz. <i>Bucco</i> .
		gruby { okrągławy, małym haczykiem
zakończony 2. Drzym. <i>Tamatia</i> .
		łukowaty, szupły; głowa napuszysta 3. Wąsatek. <i>Barbaculus</i> .

UWĄGI DO TABLICY V. (51.)

Ptaki tego pokrewieństwa okazują wiele wspólnego tak w budowie ciała swego, jak w obyczajach: dla tego większą ich część składała w dawniejszych systematach tylko jeden rodzaj *Bucco*; reszta zaś bez względu na sprzeczność cech rozrzuconą była po różnych rodzajach. Wszystkie *Wąsate* mają głowę dużą, mniej więcej napuszystą; a ta nada im postać smutną i wyrządza głupiości. Wszystkie mają przy dziobach długie, szczeciaste, najęzione wąsy. Żyją w najgęstszych lasach pojedynczo. Żywią się prawie wyłącznie Owadami. Latają powoli, i krótko. Siedząc na drzewach tak są o sobie nie dbałe, że je z łatwością podęysdź i kłiem zabijać mo-

zną. Co większą? nawet wystrzałem w bliskości z fuzji nie wiele się przestraszała. Wszystkie należą do liczby Ptaków pomniejszych.

RODZAY I. (10.)

BRODĄCZ. BUCCO.

Barbu. Fran. Bartvogel. Niem.

Dziób mierny, prosty, klinowaty, kończysty: przy nasadzie gruby; na końcu ściśniony z szczytem słabo spadzistym). Przy nasadzie dzioba wasy szczeciaste, geste, sterczące, na pięć kupek rozdzielone. Brzegi gładkie. Pascz obszerna. Nosdrza w osadzie dzioba piórami i wąsami zastonione. Nogi krótkie, czworopalczaste, do łożenia. n. p. Bucco cayennensis. GL.

Podług dobrych opisów i obrazów liczymy do tego rodzaju przeszło dwadzieścia gatunków, które są rozrzucone po Azyi, po Afryce i po Ameryce. — Większą ich liczba ma ubarwienie bardzo powabnie upstrzone. Mimo to głupiością ponurość wszystkim jest właściwa. Dzioby napotykamy u nich pospolicie czarne, rogowe. Ich wasy szczeciaste rozłożone są kupkami w następującym porządku: po jednej kupce za każdym otworem nosdrzy, po jednej przy kątach otworu pasczy; a piątą kupka pod broda.

Dla krótszego wyrażenia w cechach dzioba, zamiast brzegi szczek będziemy używać tylko wyrazu brzegi (tomia); tam jednakże położymy obadwa powyższe wyrazy, gdzieby z tego skrócenia wątpliwość wypłynąć mogła.

R O.

RODZAY II. (11.)

DRZYM. TAMATIA.

Tamatia. Fran. Grossmaulvogel. Niem.

Dziób cokolwiek dłuższy niż głowa, gruby, prosty, zaokrąglony, na końcu ściśniony. — Szczeka wierzchnia małym, tępym haczykiem zakończona, z brzegami przy końcu wyciętymi; z resztą brzegi gładkie. Pascz obszerna. Nosdrza na dziobie przy osadzie, piórami zastonione. Przy dziobie wasy szczeciaste, sterczące. Głowa duża, napuszysta. — Nogi krótkie, słabe, do łożenia. n. p. Bucco macrorhynchos. GL.

Drzymów liczymy blisko sześć gatunków. — Wszystkie są mieszkańcami gęstych lasów Ameryki. Latają pojedynczo. Żywią się Owadami i Robakami. Siedząc na drzewach mają postać smutną, i niby drzymiącą; a ta jest powodem do ich nazwiska rodzajowego. U jednych dziób jest czerwono-żółtawy lub rdzawo czerwony, u drugich czarny. U wielu koniec haczyka szczęki wierzchniej znaydujemy rozdwojony.

RODZAY III. (12.)

WASATEK. BARBACULUS.

Barbacou. Fran.

Dziób mierny lub krótszy niż głowa, szczupły, łukowaty, cokolwiek ściśniony, kończysty, z brzegami gładkimi. Wasy przy nasadzie dzioba rzadkie.
Tom II.

kie, szczeciaste, sterczące. Nosdrza w osadzie piórami i wąsami zastonione. Pasa obszerne. Głowa duża, mocno napuszysta. Nogi krótkie, słabe, do łazenia. n. p. *Bucco calcaratus*. LATH.

Ten rodzaj obeymuje teraz trzy gatunki. Z tych gatunek za przykład wymieniony, mieszkający w Ameryce w gęstych lasach Kaienny, ma dziób czarny, krótszy niż głowa. Tenże gatunek znaydujemy w trzynastym wydaniu dzieł Linneusza opisany pod trzema następującymi nazwiskami: *Cuculus tranquillus*, *Bucco cinereus* i *Corvus australis*. Ta mieszczanina dostatecznym jest dowodem dwuwykładności cech rodzajowych w dawniejszych systematach; bo jakąż w nich pewnośc, skoro jeden i ten sam Ptak mógł byc do trzech tak od siebie różnych rodzajów policzonym? Dalej znaydziemy więcej tem podobnych zamieszani.

Dwa inne gatunki tego rodzaju mieszkające w Azji, mają dzioby mierne, za życia czerwone, które po śmierci wyschnawszy, przybierają żółtość wosku. Na wszystkich maść czarna jest przemagająca. Wszystkie z przyczyny mocno najeżony głowy mają postać smutną.

W tem pokrewieństwie náywiekszą zasługę położył Anglik Licz (LEACH) (*) przez dokładne opisy i ryciny nowo odkrytych gatunków. To tylko szkoda, że na dawne dzieła nie miał względu; bo nawet te gatunki nowemi ochrzcił nazwiskami, które już dawniej znane były.

(*) Patrz pismo peryodyczne: The Zoological Miscellany by William Elford LEACH.

Tablica VI. (52.)

POKREWIEŃSTWO IV. ZWROTNOPALCZASTE. AMPHIBOLI.

Ptaki łączące mające nogi cworopalczaste; palce wolne, skrajne dłuższe niż przysiodkowe; tylny skrajny na bok zwrócony; dzioby rombowate, bez woskuwki z brzegami nieząbkowanymi; język nie wysuwalny, głowa mierna.

ROZDZIAŁ. GEMER.

Dziób		
szczyty	dłuższy niż głowa, okrągły, prawie prosty	1. Wioślak. <i>Ycula</i> .
	krótszy niż głowa	2. Prostospon. <i>Centropus</i> .
wysoki, ściśnięty	bardzo ściśnięty; pazur tylny prosty	3. Kukula. <i>Cuculus</i> .
	miernie ściśnięty, pazury wszystkie łukowate	4. Złobkodziób. <i>Scytrops</i> .
gruby, daszkowaty	duży, silny, nożykowaty	5. Klęczczojąd. <i>Crotophaga</i> .
	mierny, lancetowaty, szczyt i broda ostre	6. Daszkonos. <i>Cromba</i> .
	mierny; nosdrza przy środku dzioba	7. Miodowid. <i>Indicator</i> .
	krótki, miaki	

UWAGI DO TABLICY VI. (52.)

Te siedm dopiero w tablicy odczytane tak od siebie różne rodzaje stanowiły w dawnych systematach tylko dwa, t. j. *Cuculus* i *Crotophaga*; i to w takim stosunku, że do rodzaju *Crotophaga* należały tylko dwa gatunki: wszystkie zaś inne wcielone były (właśnie jak na chybi-trafi) do rodzaju *Cuculus*. A przecież tak zgromadzone Ptaki miały tylko to wspólne, że ich tylne skrajne palce są dowolnie na bok zwrotne. Ażeby się o tęg niezgodności tém mocniej przekonać można, zastanówmy się nad każdym rodzajem w szczególności.

RODZAY I. (13.)

WRÓŻYK. VETULA.

Tacco. Fran. Weibervogel. Niem.

Dziób długi, prawie prosty, miernie-szcupły, równy, lekko ściśniony, zaokrąglony. Szczyt na samym końcu spadzisty. Brzegi górney szczeki przy końcu drobno nasiekane. Nosdrza w osadzie dzioba, podłużno okrągławe, odstonione. Pasek obszerny. Wąsów żadnych. Ogon przedłużony, stopniowany. Nogi prawie mierne, czworopalczaste, do łożenia. Pazury łukowate. n. p. Cuculus Vetula. GL. —

Z pewnością wiemy tylko o jednym gatunku. Oczywista jego są lasy wyspy Jamaiki. Długi ogon czyni go okazałym; lecz ciało jego mało co jest większe od ciała *Synogarlicy*. Lot mą krótki. Lodzi się nie bardzo leką. Żywi się Owadami, Robakami tudzież drobnymi Gadami i Plazami. — Jest bardzo żarłoczny. Pospolicie dniem przed słońcą da-

ie słyszeć swój żalony, labiedzący głos tak właśnie, jak gdyby chciał nastąpić mającą niepogodę przepowiedzieć. To jego pewnoczasowe czyli peryodyczne odzwanie się zjednało mu powyższe nazwisko rodzajowe.

RODZAY II. (14.)

PROSTOSZPON. CENTROPUS.

Coucal. Fran. Spornfuss. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, niski, daszkowato nożykowaty, przy końcu mocno ściśniony i zescupłony. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzioba szczeciastymi, położystymi piórami zakryta. Ogon przedłużony, stopniowany. Nogi mierne, czworopalczaste, do łożenia. Pazur na palcu tylnym przyszkodkowym najdłuższy, prosty; inne pazury słabo łukowate. n. p. Cuculus Tulu. GL.

Do tego rodzaju należy ósm gatunków, które żyją w Afryce, w Azji i na wyspach jej przyległych. Żywią się prawie wyłącznie Owadami. Oprócz cech powyższych zaraz na pierwszy rzut oka różnią się tém od innych rodzajów tego pokrewieństwa, że mają głowę pokrytą wązkiemi drobnymi piórkami, i że ich głowa niska nieznacznie w dziób przechodzi. Trudno zgadnąć, dla jakieg przyczyny mogły bydz policzone do rodzaju Kukulek.

RODZAY III. (15.)

KUKUŁKA. CUCULUS.

Coucou. Fran. Kukuk. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, słabo łukowaty, przy nasadzie słabo przygnieciony, dalej miernie ści-

śniony, nożykowaty. Nosdrza odłonię, przy osadzie naboczne, okrągławe. Ogon stopniowany, albo długi, albo przedłużony. Nogi czworopalczaste, do łożenia. Pazury wszystkie łukowate.

Ten rodzaj zamyka w sobie blisko czterdzieści dobrze znanych gatunków. Każdą część ziemi ma sobie właściwe. Niektóre między niemi należą do liczby Ptaków *Przelotnych* (*Wandervogel*); t. j. do takich, które latową porę roku przepędzają w krajach chłodniejszych, a zimową w krajach ciepłych. Wszystkie żyją prawie wyłącznie Owadami i ich liszkami. Są bardzo żarłoczne. Wiele między niemi jest takich, które mają ubarwienie świetnym metalicznym połyskiem przyozdobione. Ostatnie zamieszkują w Afryce. Wszystkie mają mięso smaczne. Francuzcy Naturaliści dzielą je na dwa następujące podrodzaje. —

a. KUKULKA. *le Coucou*.

Nogi bardzo krótkie. Otwory nosdrzy okrągłe w krótkich, rurkowatych, błonowych przedłużeniach. n. p. *Cuculus canorus*. GL.

Do tego oddziału należy większą połowę powyższej liczby gatunków. Wszystkie z tych lepięj znane mają ten szczególniejszy zwyczaj, że same jaja swoich niewysiadują, ale znoszą je w gniazda innych owadożernych Ptaków. Przyczyna tak osobliwszego (tylko Ptakom tego podrodzaju właściwego) postępowania, jest dotąd zagadką dla Badaczów. Ta zagadka stała się tym ważniejszą, bo w tym punkcie *Kukulki* czynią wielki wyatek w gromadzie Ptaków, w której wszystkie matki tak troskliwymi są o swoje dziatki. W tym zaś jednym podrodzaju ani matki swych dzieci, ani dzieci swych matek nigdy nieznają.

Niektórzy Naturaliści uważając, że *Kukulki* mają żołądek za bardzo w tył usunięty i kością piersio-

wą nie zastąpiony, czego w innych Ptakach niepostrzegamy: wnioskują z tad, że w tém położeniu jch żołądek tkwi wrodzona jch niemożność siedzenia na jaiach; bo siedząc na nich, uciskałyby żołądek, a tém samém tamowałyby trawienie, i przyspieszałyby koniec życia swego. Drudzy do powyższego wniosku przydają to postrzeżenie, że jaja dojrzewają w *Kukulkach* bardzo powoli, i że tak znaczny przeciąg czasu upływa samicy między zniesieniem dwóch jaj, iż każde prawie jajo musiałoby wysiadywać osobno.

Napomknąć tu musimy, że wszystkie inne powieści o *Kukulkach Europejskich*, których dotąd pełno między pospółstwem i w dawniejszych książkach, należą do zbioru tak niedorzecznych uroień, że nawet wspomnienia są niegodne; gdyż tém podobne baśnie muszą być płodem nieprzyjaciół prawdy i oświaty; niemi albowiem trwoniąc czas drogi, zabałamuciają oraz umysły wyprowadzając je z kolei czystych doświadczeń, w przestrzeń marzeń i obłąkania.

Gatunek za przykład wymieniony gości co lato w umiarkowanych krajach Europy; na zimę ciągnie do krajów południowych.

b. KUKULIK. *le Couas*.

Nogi prawie mierne. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe bez rurkowatych wyrostów. n. p. *Cuculus madagascarensis*. GL.

Tu należy ledwie dziesięć gatunków z powyższej liczby. — Ściśle biorąc, podział ten jest trudnym do zachowania: gdyż ustawivszy wszystkie gatunki w jednym rzędzie, zobaczymy tak nieznacznie powiększającą się wysokość jch nóg, że prawie niepodobieństwem jest ściśle oznaczenie granic, na którym gatunku ma się pierwszy podrodzaj kończyć, a na którym drugi zaczynać. Mimo to niemożemy zaniechać tego podziału; gdyż

nowsii, wiary godni Pisarze zgadzają się na to, że w tym rodzaju wszystkie te gatunki wysiadują same swe dzieci, które mają nogi cokolwiek wyższe.

RODZĄY IV. (16.)

ŻŁÓBKODZIÓB. SCYTHROPS.

Bec-de-corne. Fran. Rinnenschnabel. Niem.

Dziób długi, silny, wysoki, ściśniony, nożykowaty. Szczyt przy głowie płaski; ku końcowi ostry łukowato spadzisty, na końcu wraz z spodnią częścią zakrzywiony. Brzegi gładkie. Obwódki oczów nagie. Język chrząstkowaty, płaski, na końcu rozdwojony. Nogi prawie mierne, czworopalczaste, do łożenia. Pazury łukowate.

Liczymy tu trzy gatunki. Tak małą liczbę z przyczyny ważnych różnic dzieła francuzcy Naturaliści na dwa następujące podrodzaje:

a. ŻŁÓBKODZIÓB. SCYTHROPS.

Dziób potężny. Na bokach szczęki wierzchniej po dwa płytkie ukośne rowki. Nosdrza naboczne w osadzie dzioba, okrągławe, grubą skórą obrabione. Obwódki oczów nagie, pozmarszczone. n. p. Scytrops Novae Hollandiae. LATH.

Tu należy tylko jeden dość okazały gatunek; a ten znajduje się na Nowej Hollandyi. O jego obyczajach i o sposobie życia nic dotąd pewnego nie wiemy.

b. KRWAWOLÉC. MALCOHA.

Dziób cokolwiek krótszy niż w przeszłym podrodzaju, zupełnie gładki. Otwory nosdrzy na dziobie, okrągławe, blisko brzegów. Obwódki oczów i

większą część policzków, nagie brodawkowate. n. p. Cuculus pyrocephalus. LATH.

Takich znamy dwa gatunki. Obadwa mieszkają na wyspach leżących blisko Nowej Hollandyi. Żywią się Owadami i owocami roślin.

Ptaki tych dwóch podrodzajów tyle mają cech uderzających, któremi się różnią między sobą, iżby słusznie dwa osobne rodzaje stanowić powinny.

RODZĄY V. (17.)

KLÉSZCZOJAD. CROTOPHAGA.

Ani. Fran. Schneidenvogel. Niem.

Dziób mierny, wysoki, lancetowaty, silny, potężnie ściśniony, z boku widziany kształtu połowy jaia. Szczyt i broda ostre. Brzegi gładkie. Nosdrza na bokach dzioba przy nasadzie. Język płaski, kończysty. Ogon stopniowany, przedłużony, ośmio sterówkowy. Golenia nóg mierne. n. p. Crotophaga Ani. GL.

Dotąd wiemy o dwóch gatunkach. Obadwa są mieszkańcami wilgotnych okolic Ameryki południowej. Obadwa są ciemno czarne mieniąco połyskujące: różnią się więc po większej części tylko wielkością ciała. Latają wielkimi stadami. Żywią się Owadami i owocami roślin. Lubią siadać na bydle dla wybierania Klészczów, które w tamtych krajach są bardzo liczne, a bydłu wielce dokuczające.

Samice Klészczojadów zbierają się po kilka, a czasem i po kilkadziesiąt, w jedną gromadę: budują na drzewie jedno duże gniazdo, i w niem po dwa razy co rocznie wysiadują i pielęgnują zgodnie swe pisklęta. Młodo złowione łatwo się oswoić, a nawet i gadać się uczą. Mięso ich liczą pomiędzy pośledniejsze.

RODZAY VI. (18.)

DASZKONOS. CROMBA.

Courol albo Vourougdrion. Fran.

Dziób mierny, gruby, prosty, ostro daszkowaty prawie tróyraniasto klinowaty. Szczyt ostry, prosty, przy końcu spadzisty, podgięty. Brzegi drobno nasiekane, przy końcu obu szczęk wycięte. Otwory nosdrzy odstonione, podłużne, ukośne, na bokach dzioba, przy szrodku, bliżej końca niż osady. Głowa duża, płaska. Wypustki czota daleko na boki dzioba zstają. Ogon przedłużony, zaokrąglony. Golenia mierne. n. p. Cuculus afer. GL.

Ten rodzaj zawiera tylko jeden gatunek; a ten znayduie się na wyspie Madagaskar. Żyje Owadami i nasionami roślin. Gnieździ się w dziuplach drzew. Jest wielkości *Gotębia*. Samiec ma zupełnie inne ubarwienie niż samica: dla tego też dostały od tamtejszych mieszkańców dwa osobne nazwiska; i tak, samca nazywają *Wurugdriu*, a samicę *Kromb*. — Z jakiego powodu został *Daszkonos* wcielonym do rodzaju *Cuculus*? tego trudno się domyśleć: w całej albowiem budowie ciała nie ma nic takiego, w czémby choć pozorne podobieństwo z *Kukulkami* upatrzeć można.

RODZAY VII. (19.)

MIODOWIÓD. INDICATOR.

Indicateur. Fran. Honig-Weiser. Niem.

Dziób krótki, ogrubny, prosty, niski, daszkowato klinowaty. Szczyt przy końcu słabo spadzisty.

Brzegi gładkie, przy końcu wierzchniej szczęki wycięte. Nosdrza odstonione, na dziobie blisko osady, okrągławo podłużne. Wąsy przy pasczy drobne. Wypustki czota znacznie na boki dzioba zstają. Ogon mierny. Nogi przykrótkie, do łożenia. n. p. Cuculus Indicator. GL.

Do tego rodzaju należy tylko jeden gatunek. Jest to czerwono szara, niepozorna, ale użyteczna ptaszyna. Wielkością ciała wyrównywa *Dzierlatce*. Mieszka w Afryce. Żywi się Owadami; na de wszystko zaś lubi miód. Z téj przyczyny wyszukuje z pilnością w lasach bartnie *Pszczół* dzikich; a znalazłszy którą, krąży w koło nię z krzykiem; tym sposobem zdradza je Ludziom, którzy podbiierając miód i jemu część wyrzucają. Przeznaczwszy mu Przyrodzenie taki żywioł, dało mu oraz na ciele bardzo grubą i twardą skórę; tak więc zabezpieczyło go przeciw żądłom. Z drugiej strony postrzegamy podziwienią godny instynkt w *Pszczółach*; gdyż te broniąc swych zapasów zdają się wiedzieć o tém, że skóra na ciele *Miodowioda* tak jest tegą, iż ję żądłem swoim przebić niezdolają; wszystkie bowiem cisną się mu do oczów, i zdarza się, że go tym sposobem życia pozbawiają. *Miodowiód* w tak wielkiem jest poszanowaniu u tamtejszych Narodów, że go zabiać niewolno. Gniazdo buduje sobie z cienkich włókien roślinnych w kształcie kolby chemicznej, i zawieszá je tak u gałęzi, że długi, sztykowaty wchód do gniazda wisi u spodu. Takiem urządzeniem gniazd zabezpieczają swe dziatki przed żarłocznością *Weżów*, które w tamtych gorących kraiach wiać się po drzewach pisklęta innych Ptaków z gniazd wyjadaia. — Gabinet Zoologiczny Królewsko Warszawskiego Uniwersytetu posiada parę gniazd takich.

Tablica VII. (53.)

POKREWIEŃSTWO V.
STRZAŁOJEZYKIE. SAGITTILINGVES.

Ptaki Łazące mające nogi czworopalczaste; rzadko tróypalczaste; palce wolne, niezwyrotne, skrajne dłuższe niż przysrodkowe: dziób klinowaty, silny, bez woskuwki; język przedłużony, wysuwalny, kończysty.

RODZAJE. GENERA.

Dziób { krótszy niż głowa; końce stérówek wietkie 1. Krętogłów. *Yunx*.
mierny; stérówki tegie, ostrokończyste 2. Dzieciół. *Picus*.

UWĄGI DO TABLICY VII. (53.)

Ptaki tego pokrewieństwa z przyczyny szczególniejszćy budowy języka zasługują na uwagę. Język jch cienki, wazki, na końcu twardy, prawie rogowy, ostro kończysty, bardzo długi, jest oraz wysuwalnym zapomocą następującego urządzenia. Dwie długie, szczupłe chrząstki, które są przedłużeniami kości podjęzykowej, otaczają tył głowy, i mają końce przyrośnięte do czoła przy osadzie szczytu dzioba. Dopóki Ptak z tego pokrewieństwa ma dziób zamknięty, dopóty wspomniane ściągają wraz z częścią języka zgietę łukowato rozpychając skórę pod gardłem i na tyle głowy, zostają w spoczynku. Jak tylko Ptak (taki) zacznie dziób otwierać, natychmiast osobne muszkuły ściągają skórę przy głowie, wypychają wspomniane chrząstki; a tem samem przymuszają język do wysuwania się z dzioba. Prędkość wysuwania się języka, odpowiada prędkości otwarcia dzioba. Na taki język podobnie jak na

szpilke chwytają one Owady. Nadto koniec języka u jednych jest zupełnie gładki, u drugich na bokach wstecznie zadzierzysty. Ostatnie mogą nawet z ciasných szpár zdobyć swą wyciągać; bo raz na jch język nawdziany Owad, już się z niego ssunąć nie może. —

Żołądek mają wietki, prawie zupełnie błonowy. Między jch trzewiami nieznajdujemy kiszek grubćy.

Ptaki *Strzałojezykie* będąc bardzo żarłoczne a żywiąc się niemal wyłącznie takiemi Owadami, które psują korę drzew, powinny być wysoko szanowane w lasach, i zabijanie jch powinno być surowo zakazane; gdyż one wytępiają najszkodliwszych nieprzyjaciół lasów.

RODZAJ I. (20.)

KRĘTOGŁÓW. YUNX.

Torcol. Fran. Wendehals. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty, gładki, walcowaty, kończysty. Nosdrza na dziobie blisko osady duże, odśtonione. Wąsy przy dziobie szczeciaste, krótkie, położyste. Język przedłużony, wysuwalny, kończysty, gładki. Ogon zaokrąglony: w nim stérówki na końcach wietkie. Nogi mierne, czworopalczaste, do łożenia. Palce wolne: skrajne dwarazy tak długie jak przysrodkowe. n. p. Yunx Torquilla. GL.

Znamy dotąd cztery gatunki. Z tych jeden mieszka w Europie, jeden w Ameryce, a dwa w Afryce. *Krętogłów pospolity* czyli Europejski ma ten zwyczaj, że złapany i trzymany w ręce wykreca głowę swoją wraz z szyją na wszystkie strony. Te zwroty nawet i na pisklętach widzieć się dać. Jest on ptakiem prze-

lotnym. Z początkiem wiosny przybywają do nas; a w jesieni odlatują do ciepłych krajów. Gnieździ się w dziuplach drzew. Żywi się Owadami; a szczególnie Mrowkami. Mięso ma smaczne. Przy końcu lata bywa bardzo tłusty.

R O D Z A Y II. (21.)

D Z I Ę C I Ó Ł . P I C U S .

Epeiche albo Pic. Fran. Specht. Niem.

Dziób mierny, silny, prosty lub lekko zgięty, wieloboczny, na końcu ściśniony, klinowaty. Nosdrza w osadzie dzioba, okrągławe, piórami szcziastymi, położystymi zakryte. Język wysuwalny, przedłużony, kończysty, na bokach wstecznie zadzierzysty. Ogon klinowaty: w nim steruwki tegie, ostro kończyste. Nogi krótkie, czworopalczaste, rzadko tróypalczaste, do łożenia. Palce wolne, skrajne cokolwiek dłuższe niż przysrodkowe.

Ten rodzaj względnie do jakości nóg dzieli francuzcy Naturaliści na dwa następujące podrodzaje.

a. D Z I Ę C I Ó Ł . l e P i c a l b o l ' É P E I C H E .

Nogi czworopalczaste. Dziób prosty, wieloboczny. n. p. Picus Martius. GL.

Do tego podrodzaju liczymy przeszło pięćdziesiąt gatunków; sama bowiem Europa żywi siedm dobrze różnionych. Z całego rzędu tego są one náyżręczniejsze w łożeniu po drzewach. Do tego dopomaga im osobliwszy tego steruwkowy ogon; bo gdy leżą do góry po drzewie podpięrają się nim podobnie jak trzecią nogą. Łaząc po drzewach pukają swym silnym rogowym dziobem w korę drzewa dla wystraszania z pod niego Owadów. Wystra-

szone chwytają na język. Przebywają u nas zimą i latem. Są Ptakami náyżyteczniejszemi w gospodarstwie leśnem; gdyż czyszcą lasy z szkodliwych drzewom Owadów.

Miedzy gatunkami Afrykańskimi jeden *Picus arator*. VAILL. stanowi ważny wyjątek; gdyż ten nigdy prawie po drzewach nie łązi; ale zawsze niemal uwił się za Owadami po ziemi: mimo to ma wszystkie cechy *Dzięciołów właściwych*.

Do tego podrodzaju liczą także zamorskie (exoticus) gatunki, które mają *dziób okrągławy, słabo łukowato zgięty*. Tęmi są *Picus auratus* i *Picus cafer*. LATH. Ściśle biorąc te dwa gatunki powinny by stanowić osobny podrodzaj.

b. D Z I Ę C I U K . P I C O I D E S .

Picoide. Fran.

Dziób prosty, wieloboczny. Nogi tróypalczaste; t. j. bez tylnego skrajnego palca. n. p. Picus tridactylus. GL.

Do tego podrodzaju należy pewnie więcej niż trzy gatunki; lecz dotąd niemiano w nich względu ani na wielkość ciała, ani na uderzającą różność w ubarwieniu: wszystkie więc umieszczono w systematach pod jednym nazwiskiem *tridactylus*, tak właśnie, jak gdyby były jednym gatunkiem.

Stósownie do powyższego wykazu ten wielki rodzaj zawiera blisko sześćdziesiąt rozmaitych gatunków, z których większą część do liczby ozdobnych, a wszystkie do użytecznych Ptaków zamieścić potrzeba. Wszystkie gnieźdzą się w dziuplach drzew.

Tablica VIII. (54.)

POKREWIEŃSTWO VI.

OSTRODZIOBE. ACUTIROSTRES.

Ptaki Łączące mające nogi bardzo krótkie, czworopalczaste lub tróypalczaste; palce przednie zrosłe aż po ostatni członek; tylne wolne: dziób długi, kończysty z brzegami nasiekanymi.

RODZAJE. GENERA.

50 Z	{	czteropalczaste	1. Złotka.	Galbula.
		tróypalczaste	2. Rybaczek.	Ceyx.

UWĄGI DO TABLICY VIII. (54.)

To pokrewieństwo składając się z dwóch rodzajów, stanowi piękne ogniwo, które daje niezna-
czny przechód z rzędu Ptaków Łączących do Zro-
stópalczastych. Ptaki bowiem *Ostrodziobe* mają po
cztery lub po trzy palce u nóg, z których (podo-
bnie jak w całym tym rzedzie *dwa naprzód*, a *dwa*
lub *jeden w tył* są zwrócone; lecz owe dwa prze-
dnie ich palce są z sobą zrosłe aż do ostatniego
członka; tylne zaś palce mają wolne, nie zwrótne.
Ptaki te wmieszane były dawniej do rodzaju *Al-
cedo*. Zastanówmy się bliżej nad niemi.

R O-

RODZAY I. (22.)

ZŁOTKA. GALBULA.

Jacamar. Fran. Glanzvogel. Niem.

*Dziób przedłużony, albo prosty albo cokolwiek
zgięty, szczupły, czworograniasto ostro słupny, koń-
czysty. Szczyt i broda ostre. Szczęki prawie równe,
z brzegami bardzo drobno nasiekanymi. Wąsy
przy dziobie położyste. Nosdrza na bokach dzioba
przy osadzie, jaiowate, odsłonięte. Język krótki,
kończysty. Nogi do tażenia, bardzo krótkie, słabe,
czworopalczaste. Palce przednie zrosłe aż po ostatni
członek; tylne wolne. n. p. Alcedo Galbula. GL.*

Liczymy w tym rodzaju dobrze znanych pięć
gatunków. Wszystkie mieszkają w gęstych, bagn-
stych lasach Ameryki południowej. Żywią się Ow-
dami i Robakami. Lot mają bystry. Lubią, siadać
i gnieździć się na gałązkach blisko ziemi. Świetny,
mieniący, metaliczny połysk ich piór dał powód do
ich nazwiska rodzajowego. Jakoż w rzeczy samej
Złotki należą bezsprzecznie do liczby najpiękniej-
szych Ptaków. Mięso mają mieć smaczne.

Te z pomiędzy nich, u których dziób jest sta-
bo łukowato zgięty, opisał LE VAILLANT pod nazwi-
skiem *Jacamerops*. Takim jest na przykład gatunek
Galbula Grandis. LATH.

RODZAY II. (23.)

RYBACZEK. CEYX.

Ceyx. Fran. Uferspecht. Niem.

*Dziób dłuższy niż głowa, prosty, ogrubny, czwo-
rograniasty, lekko ściśniony, kończysty. Szczyt pro-
Tom II.*

sty, odznaczony. Broda cokolwiek w górę zadartą. Szczeki prawie równe. Brzegi drobno, ukośnie nasiekane. Język krótki, mięsisty, płaski. Otwory nosdrzy wąskie w osadzie dzioba, blisko szczytu. Nogi krótkie, tróypalczaste, do łożenia. Palce przednie zrosłe aż po ostatni członek; palec tylny wolny. n. p. Alcedo tridactyla. GL.

Tu należy trzy do czterech gatunków. Mieszkają one w Indiach wschodnich i na wyspach im przyległych. Żywią się Rybkami drobnymi. Przebywają więc ustawicznie w bliskości wód; a siedząc na gałązkach krzewiów nadbrzeżnych, czatują na przepływające Rybki. Skoro którą spostrzegą, rzucają się na nią w wodę, chwytają one dziobem, i wynoszą na brzeg dla pożarcia.

GMELIN taką dał cechę gatunkowi za przykład wymienionemu, że chociażby się tysiąc rozmaitych gatunków znalazło: wszystkie pod toż nazwisko wygodnie podciągnąć się dadzą. Pochlebnać to wprawdzie, ale niepożyteczną łatwość; bo zamiast nauki sprawia zabałamucenie.

Rybaczki całą zewnętrzną postać wielce są podobne Zimoródkom. Lecz zastanowiwszy się nad ich nogami, widzimy w nich wskazówkę stopniowego przechodu z rzędu pierwszego do drugiego. Właśnie ten palec, którego im u nóg niedostaie, jest palcem przysrodkowym; a ten jest u innych Łazących tylnym przysrodkowym. Odjęta go Natura Rybaczkom (zda się) jedynie dla tego, ażeby go mogła przywrócić w rzędzie następującym; lecz przywrócić tak, ażeby był na przód zwróconym, od brzegu trzecim i od dwóch skrajnych oddzielonym, czyli wolnym palcem; a tym samym, ażeby okazać zreczne stopniowanie zmian w ukształceniu członków zwierzęcych.

Na tem kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Łazących.

Tablica IX. (55.)

R Z Ę D D R U G I (18.)

ZROSŁOPALCZASTE SYNDACTYLI.

Ptaki mające nogi krótkie lub mierne, czworopalczaste z jednym palcem w tył a z trzema na przód zwróconymi; dwa przednie skrajne palce zrosłe; trzeci przedni wolny; dzioby bez woskuwki przy nasadzie.

POKREWIEŃSTWA. FAMILIAE.

Dziób	{ prosty, graniasty lub płaski mniejszy, więcej lub kowany; brzegi jego	1. Graniastodziobe.	<i>Angulirostres.</i>
		2. Zębate.	<i>Dentirostres.</i>
		3. Łukodziobe.	<i>Arcuati.</i>

UWĄGI DO TABLICY IX. (55.)

Ptaki do tego rzędu należące mają nogi czworopalczaste, u których po trzy palce znajdujemy na przodzie a po jednym w tyle. Trzy przednie ich palce nie mają prawa między sobą spinającego błony; ale natomiast są z sobą zrosłe w ten sposób, że palec skrajny zrosły jest z szrednim aż do ostatniego członka; szredni zaś z przysrodkowym tylko po pierwszy lub po drugi członek od nasady. Są jednakże i takie rodzaje między niemi, które czyniąc przechód do zupełnie wolno palczastych czyli do Skaczących, mają dwa przednie skrajne palce tylko do połowy zrosłe. W tym punkcie przekonywamy się znowu, że Przyrodzenie nigdy nagłych przesko-

ków czynić nie zwykło; lecz że zawsze prawie w przemianie kształtów stopniowym przechodzi sposobem.

W rzędzie *Łażących* palce skrajne (tak przednie jak tylne) były prawie u wszystkich dłuższe niż przyszkodkowe. Przeciwnie w rzędzie *Zrostopalczystych* zobaczymy palec *szredni* czyli drugi od brzegu náydluższym, a *przyszkodkowy* czyli trzeci náykrótszym. Pierwszy zaś czyli skrajny jest zawsze cokolwiek krótszy niż *szredni*.

BRISSEAU był pierwszy, który Ptaki *Zrostopalczyste* od jnych odosobnił i z nich osobny oddział utworzył. W trzynastém wydaniu dzieł LINNEUSZA znaydujemy je rozrzucone częścią w rzędzie *Picae*, częścią w rzędzie *Passeres*.

Większą część Ptaków *Zrostopalczystych* má lot bystry. Co większą? niektóre między niemi náležą nawet do liczby náylepszych latawców. Lecz z drugiey strony są między niemi i takie, które mają lot powolny. Dzióby napotykamy u nich różne w różnych rodzajach. Ich sposób życia jest tak rozmaity, jak kształt ich dzióbów. Jedne żywią się wyłącznie Owadami, drugie Rybami, inne owocami i nasionami roślin. Są między niemi i takie, które ściérw pożeraią, chociaż ściśle biorąc, nienáležą do liczby Ptaków drapieżnych. O tém w miejscu swoim mówić niezaniebamy.

Tablica X. (56.)

POKREWIEŃSTWO I. (7.)

GRANIASTODZIOBE. ANGULIROSTRES.

Ptaki Zrostopalczyste mające dzióby proste, graniaste lub płaskie, z brzegami nie ząbkowanemi.

	RODZAJE.	GENERA.
Dziób {	czworo graniasty {	długi . . . 1. Zimorodek. <i>Alcedo.</i>
		mierny . . . 2. Mniszka. <i>Monacula.</i>
	płaski prawie równoboczny . . . 3. Płaskodziób. <i>Todus.</i>	

UWAGI DO TABLICY X. (56.)

Ponieważ o tém pokrewieństwie nie prawie ogólnego powiedzieć nie można: przystąpimy więc wprost do uwag nad rodzajami.

RODZAJ I. (24.)

ZIMORODEK. *ALCEDO*.

Alcyon albo Martin-Pêcheur. Fran. Eisvogel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, silny, czworo-graniasty, ostrokończysty lub małym haczykiem za-

kończony. Szczyt prosty, odznaczony. Broda lekko w górę zadartą. Szczęki prawie równe z brzegami ukośnie drobno nasiekanymi. Język krótki, płaski, mięisty, kończysty. — Otwory nosdrzy w osadzie dzioba, blisko szczytu, wąskie. Nogi krótkie czworopalczaste. Palec skrajny zrosty z szrednim aż po ostatni członek. Brzegi pazura szredniego rozwarłe.

Francuzoy Naturaliści dzielą ten rodzaj na dwa następujące podrodzaie.

a. ZIMORODEK. MARTIN-PÊCHEUR.

Dziób ostro kończysty. Szczęki równe. n. p. Alcedo Ispida. GL.

Do tego oddziału liczymy czterdzieści gatunków, z których każda prawie część świata ma sobie właściwe. Wszystkie żyją prawie wyłącznie Rybkami drobnymi. Siedząc spokojnie na krzakach nad wodą, czatują na swą zdobycz; a spostrzegłszy Rybkę, rzucają się w wodę z szybkością strzały: schwytaną z równą szybkością wynoszą w dziobie na brzeg, i tu zabiwszy ją pożerają. Latają blisko ponad wodą z nąywiększą ręczością i zwinnością. Gnieźdzą się w nórach brzegów rzek i jezior. Z przyczyny powabnego różno maścistego ubarwienia, mieszczą się w liczbie Ptaków nąyozdobniejszych. Wielkość ich jest różną: przechodzą bowiem stopniami od okazałości *Goleba* aż do szupłości *Wróbla*. — Zolądek znąydujemy w nich pojedynczy, błonowy, workowaty. —

Zimorodki właściwe nąleżą do liczby takich Ptaków, które jeszcze dotąd u pospólstwa są celem nąydziałaczniejszych powieści i nąynierozsądnieszych zabobonów; a których w dawniejszych książkach do sytu nączytać się można.

b. OWADOŚCIG. MARTIN-CHASSEUR.

Dziób poteżny. Szczeka wierzchnią cokolwiek dłuższą, bardzo małym haczykiem zakończoną. n. p. Alcedo Gigantea. LATH.

Znamy dotąd jeden gatunek, który jest wielkości *Wrony*. Mieszką na Nowej Gwinei daleko od wód. Żywi się prawie wyłącznie Owadami. Więć o nim nic pewnego nie wiemy.

R O D Z A Y II. (25.)

M N I S Z K A. M O N A C U L A.

Manikup. Fran.

Dziób mierny, prosty, prawie czworograniasty, szerszy niż wyższy. Szczyt wzniesiony, prosty, przy samym końcu spadzisty. Szczeka wierzchnią cokolwiek dłuższą, małym haczykiem zakończoną. Brzegi gładkie: przy końcu wierzchniej szczęki wycięte. Broda słabo zaokrągloną. Nosdrza w osadzie dzioba piórami zastonięte. Nogi przykrótkie. Palec skrajny zrosty z szrednim aż po ostatni członek. n. p. Pipra albifrons. GL.

Wiemy o dwóch gatunkach. Obadwa żyją w Ameryce południowej. Obadwa są ptąszkami małymi. Zdaie się więc, iż ta ich małość była przyczyną, że je bez względu na różnicę cech w mieszano do rodzaju *Pipra*. — Obadwa mają głowy czubate. Żywią się Owadami i Robakami. Głos mają mieć przyjemny.

RODZĄY III. (26.)

PŁASKODZIÓB. TODUS.

Todier. Fran. Plattschnabel. Niem.

Dziób mierny lub dłuższy niż głowa, prosty, płaski, równo legło-boczny, wąski, na końcu zaokrąglony, tępy. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzioba okrągławe. Nogi prawie mierne. Palec skrajny zrosły z średnim więcej niż do połowy. n. p. Todus viridis. GL.

Ten rodzaj składa się z samych drobnych dość przyjemnie ubarwionych gatunków, których liczymy sześć. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowej. Żyją w lasach i w gęstych krzakach. Żywią się Owadami i Robakami. Gnieźdzą się na ziemi pod krzakami. Postać mają głupią.

W trzynastém wydaniu dzieł LINNEUSZA, czytamy w tym rodzaju szesnaście gatunków opisanych; lecz dziesięć z nich potrzeba wysunąć do innych rodzajów; gdyż w tym dla sprzeczności cech pozostać się nie mogą. —

Tablica XI. (57.)

POKREWIEŃSTWO II. (8.)

ZĘBATE. DENTIROSTRES.

Ptaki Zrosłopalczaste, mające dzioby mniej więcej łukowate, z brzegami mniej więcej wyraźnie ząbkowanymi.

	RODZAJE.	GENERA.
D I O D	krótki; brzegi tylko przy końcu w ząb wycięte	1. Górzyk. <i>Pipra.</i>
	przedłużony z wyrostami rógowemi różnego kształtu	2. Dzióborożec. <i>Buceros.</i>
	mierny, gładki; brzegi wyraźnie ząbkowane	3. Zębata. <i>Prionites.</i>

UWĄGI DO TABLICY XI. (57.)

Rodzaje tém pokrewieństwem objęte, tak są między sobą różne, iż zniewoleni jesteśmy do przystąpienia od razu do szczegółowych uwag nad niemi.

RODZĄY I. (27.)

GÓRZYK. PIPRA.

Manakin. Fran. Ziervogel. Niem.

Dziób krótki, nożykowato spadzisty, na końcu ściśniony. Szczeka wierzchnia daszkowata, z końcem haczykowatym. Brzegi gładkie; przy końcu

szeki wierzchniey wycięte. Osada dzioba położystemi piórami pokryta. Nosdrza w osadzie dzioba, okrągławe, piórami zastonione. Nogi mierne. Palec skrajny zrosły z szrednim po ostatni członek.

Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzaj na dwa podrodzaię; a to z następujących przyczyn.

a. GÓRZYK. PIPRA.

Les vrais Manakins. Fran.

Dziób przy nasadzie szerszy niż wyższy. Pióra pod dziobem w kształcie brody owiste. n. p. Pipra Pareola. GL.

Do tego podrodzaju należy blisko trzydzieści gatunków. Są to same drobne, ale powabnie ubarwione i tak miłym głosem obdarzone ptaszyny, że podług świadectwa wiary godnych Pisarzy słusznie pomiędzy náyprzyjemnię spiewające Ptaki policzone być mogą. Ameryka południowa jest ich Oyczyzną. Lubią nadewszystko gęste bagniste krzewia między górami. Żywią się drobnemi Owadami i Robakami. Długie, pod dziobem zwisle pióra nadają im szczególniejszą postać.

b. SKAŁOKUR. RUPICOLA.

Coq-de-Roche. Fran.

Dziób przy nasadzie wyższy niż szerszy. U niektórych na głowie czub grzebieniasty. n. p. Pipra Rupicola. GL.

Takich znamy dwa gatunki, które żyją w górach Ameryki południowey. Żywią się owocami i nasionami roślin. Są bardzo płuche i pierzchliwe. Gnieżdżą się w rozpadłościach skał niedostępnych, ścieląc sobie gniazda z suchych ziół i precików. Samice znoszą tylko po dwa jaja. Na pierwszy rzut oka dziób jch podobny jest dziobowi kurzemu.

Młode obu dwóch gatunków są rude; w starszym zaś wieku przybierają masę kwiatu Krokoszu; samce jednak piękniejszemi są niż samice. Gatunek za przykład podany jest wielkości Gołębia.

R O D Z A Y II. (28.)

D Z I Ó B O R O Ż E C. B U C E R O S.

Calao. Fran. Hornvogel. Niem.

Dziób wielki: t. j. gruby i przedłużony, ale czczy i słaby, łukowaty, kończysty, rogowy. Na dziobie wyrost podobnie rogowy różnego kształtu i wielkości. Brzegi szczek u młodych gładkie; u starych nierówno w zęby poszczerbane. Otwory nosdrzy odstonione, podłużno okrągławe, na bokach dzioba, blisko osady przy wyroście. Język bardzo krótki, kończysty. Nogi mierne. Palec skrajny zrosły z szrednim po ostatni członek. n. p. Buceros Rhinoceros. GL.

Podług wykazu LETEMA (Latham) liczymy w tym rodzaju dziewiętnaście gatunków, które się znajdują częścią w Afryce, częścią w Azji południowey, a częścią na wyspach tém dwóm częścią świata przyległych. Należą do liczby Ptaków dużych; gdyż niektóre między niemi wyrównywiają w wielkości Indykowi. Są Ptakami wszystkożernymi; żywią się bowiem nasionami roślin, owocami drzew, Owadami Gadami, Płazami: łowią także szczury i inne małe zwierzęta Ssące: wyjadają z gniazd piskleta Ptaków jnnych; a w potrzebie i ściérwem niegardzą. Nie mogąc słabym swym dziobem nic rozdrabiać, łykają pospolicie naraz całą zdobycz swoją. Są bardzo śmiałe. Krążą zwykle w bliskości myśliwych, i unoszą wyrzucone trzewia z zwierzyny. Gnieżdżą się

na drzewach. Mięso mają mieć wyborne. Młodo złowione łatwo się ugłaskać daia, i czyszcza domy z Myszy i z Szurów.

Świerzo z jáy wyległe piskleta *Dzióbborożców* mają dziób krótki, gruby, niezgrabnie nożykowato klinowaty, bez wyrostu na szczycie, i z brzegami zupełnie gładkiemi. Dalej z wiekiem dziób jch powiększając się w długość, zginá się coráz bardziéj, i coráz więcéj staie się kształtniejszym: na szczycie jego wyrost zaczyna powoli odrastać; a na brzegach szcęk pokazują się coráz wyraźniejsze szczerby.

Nadmiernie wielki, a w szrodku oczy i słaby dziób zbliżá *Dzióbborożce* do rodzaju *Tukanów*; lecz potężny wyrost z podobný massy jak dziób na wierzchu tegoż, który w niektórych gatunkach wyrównywa wielkości dzioba: ten mówié różno kształtny wyrost różni *Dzióbborożce* od wszystkich jnych dotąd znanych Ptaków. Cechę gatunków w tym rodzaju stanowi powiększény części kształt wyrostu na dziobie.

RODZAY III. (29.)

ZĘBATKA. PRIONITES.

Momot. Fran. Sägeschnabel. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, rogowy, silny, zaokrąglony, łukowaty, ku końcowi zeszuplony, kończysty. Brzegi porządnie ząbkowane; przy końcu gładkie. Wąsy przy dziobie sterczące. Nosdrza w osadzie dzioba okrągławe, odślonione. Głowa suto upierzona. Język taki jak w rodzaju *Tukana*. Nogi mierne. Palec skrajny zrosły z średnim po ostatni członek. n. p. *Ramphastos Momota*. GL.

Z pewnością wiemy o dwóch gatunkach, które do tego rodzaju należą. Obadwa żyją w Ameryce południowéj. Żywią się Owadami i Robákami. — Wielkością ciała wyrównywiają *Sroce*; a kształtem głowy podobne są *Krasce Europejskiéj*. Gnieźdzą się w nórach podziemnych na brzegach rzék. Lot mają krótki, lecz dość zwinny.

Dwa szrodkowe pióra w jch ogonie zasługują na osobną uwagę. Są one o wiele dłuższe od jnych steruwerk, a na dwa cale przed końcem mają blisko dwu calową przerwę t. j. szypułkę bez chorągiewek; sam zaś koniec i reszta tych dwóch steruwerk opatrzone są (jak zwykle) chorągiewkami. — U niektórych tego wystrzyżenia na wspomnianych dwóch steruwerkach niepostrzegamy. Cuvier twierdzi, że tak wystrzyżone steruwki są dowodem późniejszego jch wieku. Gdyby się to podanie jego nie potwierdziło: rodzaj ten obéymowałby trzy gatunki, z których dwa miałyby steruwki szrodkowe wystrzygane, a jeden całe. — Na wszystkich maść rdzawo zieloną jest przemagająca.

Ten rodzaj jest znowu dowodem niepewności zasad dawniejszego systematu; gdyż (oprócz jednego języka) trudno domyśleć się powodów, któreby choć na pozór usprawiedliwiały pomieszczenie *Zębatek* w rodzaju *Tukanów*. Wszakże *Tukany* mają nogi do lążenia; te zaś zrostopalczaste: *Tukany* mają dzioby bardzo wielkie; te zaś mierne. Zamilczam jinne drobniejsze różnice; bo już te są dostateczne do rozróżnienia jch na pierwszy rzut oka.

Tablica XII. (58.)

POKREWIEŃSTWO III. (9.)

ŁUKODZIOBE. ARCUATI.

Ptaki Zrosłopalczaste, mające dzioby szupłe, na dół lub w górę
zagięte: brzegi szczek gładkie: steruwki na końcach wietkie.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	{	na dół zgięty	{	zaokrąglony, lekko ściśniony 1. Zjawka. <i>Phoeniculus</i> .
		graniasty		czworograniasty 2. Żołna. <i>Merops</i> .
	{	w górę zadarty, odwrotnie nożykowaty		trójkątny 3. Szmerka. <i>Dicaeum</i> .
				4. Przybysz. <i>Xenops</i> .

UWAGI DO TABLICY XII. (58.)

Ile dotąd wiadomością zasięgamy, całe to pokrewieństwo składa się z samych pomniejszych Ptaków. Wszystkie mają dzioby szupłe, z tą jednak różnicą, że u jednych dziób zgięty jest łukowato na dół końcem; drugie zaś mają koniec dzioba w górę zadarty. Wszystkie żywią się Owadami i Robakami.

Napomknąć tu musimy, że broda (gonys) nazywamy u Ptaków tę część spodnię szczęki dzioba, która po zetknięciu się z sobą *zuchw* czyli *sánek* (gnatidia) jednostajny i nie rozdwojony koniec spodnię szczęki stanowi. Długość téj brody jest różną stosownie do różności rodzajów w gromadzie Ptaków: z tą często za pomocniczą cechą używać jej będziemy.

RODZAY I. (30.)

ZJAWKA. *PHOENICULUS*.

Dziób długi, szupły, łukowaty, z góry i ze spodu zaokrąglony, z boków ściśniony, ostro kończysty. Szczęki równe, z brzegami gładkimi. Broda blisko dwie trzecie części spodnię szczęki zajmuje. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba, podługne, odosłone. Głowa bez czuba. Ogon przedłużony, lub długi. Nogi prawie mierne. Goleń blisko do połowy kosmata. Palec skrajny zrosły z średnim więcej niż do połowy. Pazury łukowate, wszystkie ściśnione. n. p. Upupa erythrorhynchos. LATH.

Znamy ich dwa gatunki. Jeden z nich żyje w południowej Azji, a drugi w Afryce. Obadwa są ciemno czarne mieniaco połyskujące. Z przyczyn tak podobnego ubarwienia, zmieszano je pod jedno nazwisko; lecz oprócz nierównej wielkości mają w upstrzeniu skrzydeł i ogona tak wyraźne cechy, że je na pierwszy rzut oka rozróżnić można. Należą one dotąd między nąyrzadsze sztuki w zbiorach zoologicznych. Jednego z nich widziałem w gabinecie Berlińskim a drugiego w gabinecie Paryżkim. Niebędzie, mniemam, od rzeczy, gdy załączę ich opis wierzytelny.

1. Zjawka czarnoogoniastá.

Phoeniculus unimaculatus. n.

Geha. Ogon długi, zaokrąglony, cały czarny. Na skrzydle plama biała.

Opis. Cały ten Ptak jest ciemno czarny, w zielone, w błękit i w fiolet mieniaco świetnie połyskujący, tylko lotki dłuższe mają przy nasadzie po kawałku białym: a te tworzą na złożonym skrzydle wyżey wymienioną małą plamę białą. Dziób i no-

gi są u starych pięknie żółtawo czerwone; u młodych zaś rude. Pazury czarne. Od końca dzioba do końca ogona ma blisko dwanaście calów długości; lecz z tego dziób zajmuje półtora, a ogon blisko półszosta cala. W ogonie tylko dwie szrodkowe stérunki mają na wierzchu świetny mieniący połysk; inne zaś stérunki są bez połysku czarne. Ten gatunek widziałem 1816. r. w Gabinecie Zoologicznym Berlińskim pod napisem: » *Nectarinia erythrorhynchos* LATH.) e *Guinea*. » Podług tego napisu Ptak ten był z Afryki.

2. Zjawka pstrogoniasta.

Phoeniculus notatus. n.

Cecha. Ogon przedłużony, stopniowany, na spodzie biało upstrzony. Na skrzydle dwie plamy białe. —

Opis. Ten Ptak jest podobnie jak przeszły ciemno czarny mieniący świetnie połyskujący. Na pierwszych sześciu lotkach ma po dwie białe plamy, z których jedna jest przy samej osadzie a druga w środku lotki. Nadto każda z ośmiu skrajnych stérówek naznaczona jest przed końcem białą jaiowatą plamą: z tą ową pstrością na spodzie ogona. Dwie szrodkowe najdłuższe stérunki są bez plamy ciemno czarne mieniące połyskujące. Dziób i nogi podobne jak u przeszłego gatunku. Od końca dzioba do końca ogona ten Ptak ma piętnaście calów długości; lecz z tego zajmuje dziób przeszło dwa a ogon ośm calów. W jego klinowatym, z dziesięciu stérówek złożonym ogonie tak są stérunki stopniowane, że dwie szrodkowe mają po ośm, gdy tym czasem pierwsza na obu brzegach ogona ma tylko trzy cale długości. Ten gatunek widziałem 1817. r. w Gabinecie Zoologicznym Paryżkim pod napisem: » *Guepier à queue etagée* (*Upupa erythrorhynchos*) d'Asie. »

R O.

RODZAJ II. (31.)

ŻOŁNA. *MEROPS*.

Guepier. Fran. Immenvogel albo Bienen-Fresser. Niem.

Dziób mierny, szczupły, czworograniasty, ściśniony, słabo łukowaty, ostro kończysty. Szczyt i broda ostre. Brzegi gładkie. Język wąski na końcu strzepiasty. Nosdrza w osadzie dzioba, okrągławe, piórami położystymi pokryte. Nogi krótkie. Goleń naga. Palec skrajny zrosły z średnim po ostatni członek. n. p. *Merops Apiaster*. GL.

Rodzaj ten obejmuje przeszło dwanaście gatunków. Wszystkie są mieszkańcami dawniejszych części świata. W Ameryce nie postrzeżono dotąd żadnego gatunku Żołn. W Europie znany tylko ten jeden gatunek, który właśnie za przykład wymieniony został; a i ten jest u nas tylko przelotnym Ptakiem, który rzadko pięćdziesiąty stopień szerokości przechodzi, wyjąwszy lata najgorętsze. — Właściwą jego Ojczyzną są wyspy morza Śródziemnego, Grecja i Ukraina. Tam wiążąc ję w powietrzu wędki z Owadami, łowią je podobnie jak Ryby. Żołna Europejska, którą JUNDZIEL nazwał *pospolita*, jest wielkim nieprzyacielem Psczoł. A że *Dzięcioł zielony* lubi także przebywać w pasiekach i wyjadać Psczoły z ulów: z tą pospółstwem nasze nazywa mylnie tegoż Dzięcioła Żołną. Wytknięcie tak błędny zamiany nazwisk pożytnie sobie za obowiązek.

Wszystkie Żolny żywią się wyłącznie Owadami. Lot mają bardzo bystry i zwinny, jaskółczemu po-

Tom II.

5

dobny. Gnieźdzą się w jamach podziemnych brzegów rzek, jezior i mórz. Wszystkie ozdobione są bardzo powabnym ubarwieniem. Mięso mają wyborne. *Zotny* należą także do liczby takich Ptaków, których starodawne bayczarstwo użyło za przedmiot niedorzecznej obmowy.

RODZĄY III. (32.)

SZMÉRKA. *DICAEU M.*

Dicée. Fran.

Dziób prawie mierny, szczupły, przy osadzie szerszy niż wyższy, przy końcu ściśniony, tukowaty, tróygraniasty, ostro kończysty. Szczyt ostry tukowato spadzisty. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba, wązkie. Nogi przykrótkie. Palec skrayny zrosły z srednim po ostatni członek. n. p. Certhia Cardinalis. LATH.

Liczymy do tego rodzaju przeszło pięć gatunków. Wszystkie należą do liczby najmniejszych ale oraz najozdobniejszych Ptaków. Żyją w Azji południowej i na wyspach jej przyległych. Żywią się drobnymi Owadami i Robakami. Latając wydają skrzydłami szmér czyli słabe fruczenie: co jest skutkiem ich przykrótkich skrzydeł.

Szmérki były dotąd bez żadnego ostrzeżenia wmięszane do rodzaju *Certhia*; a przecież (oprócz szczupłości dzioba) nic z nim nie mają wspólnego.

RODZĄY IV. (53.)

PRZYBYSZ. *XENOPS.*

Steigschnabel. Niem.

Dziób mierny, w górę zadarty, szczupły, silny, z boku mocno ściśniony, kończysty, ze spodu tukowato nożykowaty. Szczyt już prosty, już słabo wklesły. Broda ostrą tukowato w górę zadartą. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Skrzydła mierne. Nogi mierne. Palec skrayny zrosły z srednim więcej niż do połowy. n. p. Xenops genibarb. HOFMG.

Ten rodzaj czyni piękny przechód do rzędu *Skaczących*. Liczymy w nim trzy gatunki; a te należą do liczby najsłabszych odkryć. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowej. Żyją w lasach. Żywią się Owadami. Mimo jnnego kształtu nóg łąza z ręcznie po drzewach. Lézając w górę po drzewie podpięrają się dziobem. Ten szczególniejszy zwyczaj zjednął jmu w języku niemieckim wyżej wymienione nazwisko rodzajowe. Wszystkie dotąd znane *Przybysze* nie przechodzą wielkością Wróbla. Na wszystkich maść brudno rdzawo czerwona jest przemagająca. —

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków *Zrosłopalczastych*.

Tablica XIII. (59.)

R z e d T r z e c i (19) SKACZĄCE. AMBULATORES.

Ptaki mające nogi mierne wysokie, rzadko krótkie, z trzema palcami na przodzie a z jednym w tyłu: palce wszystkie wolne; t. j. ani nie zrosłe, ani błonę nie spięte: dzioby bardzo rozmaite.

P a s c z				P o k r e w i e n i e s t w a .		F a m i l i e .	
bardzo obszerne, brzezi szczęk	prawie mierne; gładkie, dziób mierne	mniejszy więcej długi, szczupły	I Szuplodziobe.	I Szuplodziobe.	Tenuirostr.	I Szuplodziobe.	Tenuirostr.
bardzo obszerne, brzezi szczęk	gładkie, dziób mierne	nożykowany lub prosty, silny	II Dziwokrzyki.	II Dziwokrzyki.	Coraci.	II Dziwokrzyki.	Coraci.
bardzo obszerne, brzezi szczęk	gładkie, dziób mierne	klinowaty, kończysty;	III Klinodziobe.	III Klinodziobe.	Comirostr.	III Klinodziobe.	Comirostr.
bardzo obszerne, brzezi szczęk	gładkie, dziób mierne	krótki, gruby, silny	IV Wroblewate.	IV Wroblewate.	Pasceres.	IV Wroblewate.	Pasceres.
bardzo obszerne, brzezi szczęk	gładkie, dziób mierne	przy końcu szczęki wierzchniej w ząb wycięte	V Wciętodziobe.	V Wciętodziobe.	Incisirostr.	V Wciętodziobe.	Incisirostr.
bardzo obszerne, brzezi szczęk	gładkie, dziób mierne	przy końcu szczęki wierzchniej w ząb wycięte	VI Pasczaste.	VI Pasczaste.	Hiantes.	VI Pasczaste.	Hiantes.

UWAGI DO TABLICY XIII. (59.)

Przystępujemy teraz do rzędu, który jest náywiększy w całej téj gromadzie. Obeymuje on przeszło półtora tysiąca gatunków rozmaitej wielkości.

Wszystkie prawie mają podobną wewnętrzną budowę ciała i podobny skład nóg. Mimo więc różności kształtu dziobów, trudno jest ściśle odznaczyć granice między ich rodzajami tém bardziej; gdyż po większej części dzioby ich przechodzą z wolna i nieznacznie z jednego kształtu w drugi. Z tego powodu przyzwoite uporządkowanie tego rzędu wymaga náywiększej przezorności a razem i bystrości Badacza; nie dziw przeto, że w nim náywięcej popelniono zamieszania.

Stosownie do tak wielkiej liczby tu należących gatunków, postrzegamy także między niemi bardzo rozmaity sposób życia. Żywią się bowiem ziarnem, miękkimi owocami drzew i jannyh roślin, Owadami, Robakami, a nawet niektóre z nich pożeraia mniejsze Ptaki i zwierzęta Ssące; lecz żadnego prawie nie masz takiego, o którym by powiedzieć można, że się wyłącznie żywi mięsem lub ziarnem. Tyle jednak z pewnością twierdzić możemy, że te gatunki żyia więcej Owadami i Robakami niż ziarnem, które mają dziób szczuplejszy i słabszy; przeciwnie, że te między niemi przeznaczone są do żywienia się wyłącznie nasionami roślin, których dziób jest grubszy i silniejszy. Ich lot, ich obyczaje i ich ubarwienie, są tak rozmaite jak kształt ich dzioba. Znayduia się między niemi náyzwinniejsze latawce, náyprzyjemniejsze śpiewaki: tudzież i takie, które w całej téj gromadzie náypiękniejszym i náypowabniejszym ubarwieniem są obdarzone.

U większej ich liczby żołądek właściwy jest gruby, muskularny; a u wielu wole wyraźne. Wszystko to zostanie w dalszych uwagach przyzwoicie rozwinięte.

Stéruwki	
na końcach wiekłej; dziób	na końcach wiekłej; dziób
ciężkie, tegie, ostro kończyste; dziób	ciężkie, tegie, ostro kończyste; dziób
krótszy niż głowa, ostrokończysty . . . 1. Tęgotér.	krótszy niż głowa, ostrokończysty . . . 1. Tęgotér.
trójęgraniasty; język wysuwalny, rurkowaty 3. Miodojid.	trójęgraniasty; język wysuwalny, rurkowaty 3. Miodojid.
wysuwalny . . . 4. Kolibr.	wysuwalny . . . 4. Kolibr.
nie wysuwalny 5. Pomórnik.	nie wysuwalny 5. Pomórnik.
tepy; język krótki . . . 6. Dudek.	tepy; język krótki . . . 6. Dudek.
ściśniony; szczytka głowa dłuższa niż spódni 7. Ozdobnik.	ściśniony; szczytka głowa dłuższa niż spódni 7. Ozdobnik.
ściśniony . . . 8. Latawiec.	ściśniony . . . 8. Latawiec.
zaokrąglony . . . 9. Wioscecek.	zaokrąglony . . . 9. Wioscecek.
mierny lub dłuższy niż głowa	mierny lub dłuższy niż głowa
kończysty; język	kończysty; język
krótszy niż głowa, ostrokończysty . . . 1. Tęgotér.	krótszy niż głowa, ostrokończysty . . . 1. Tęgotér.
trójęgraniasty; język wysuwalny, rurkowaty 3. Miodojid.	trójęgraniasty; język wysuwalny, rurkowaty 3. Miodojid.
wysuwalny . . . 4. Kolibr.	wysuwalny . . . 4. Kolibr.
nie wysuwalny 5. Pomórnik.	nie wysuwalny 5. Pomórnik.
tepy; język krótki . . . 6. Dudek.	tepy; język krótki . . . 6. Dudek.
ściśniony; szczytka głowa dłuższa niż spódni 7. Ozdobnik.	ściśniony; szczytka głowa dłuższa niż spódni 7. Ozdobnik.
ściśniony . . . 8. Latawiec.	ściśniony . . . 8. Latawiec.
zaokrąglony . . . 9. Wioscecek.	zaokrąglony . . . 9. Wioscecek.

Tablica XIV. (60.)

POKREWIEŃSTWO I. (10.) SZCZUPŁODZIÓBE. TENUIROSTRES.

Piki Skaczące mające dzioby szczupłe, mnięj więcej długie, z brzegami gładkimi lub bardzo drobno nasiekniętymi, bez wycinków przy końcu.

RODZAJE. GENERA.

1. Tęgotér. *Dendrocolaptes*.

2. Pełzacz. *Certhia*.

3. Miodojid. *Nectarinia*.

4. Kolibr. *Trochilus*.

5. Pomórnik. *Tichodroma*.

6. Dudek. *Upupa*.

7. Ozdobnik. *Epimachus*.

8. Latawiec. *Paralutia*.

9. Wioscecek. *Fregilus*.

UWAGI DO TABLICY XIV. (60.)

O Ptakach tego pokrewieństwa tyle tylko można powiedzieć w ogólności, że mają dzioby szczupłe, mnięj więcej długie; lecz co do kształtu bardzo rozmaite. Większą ich liczba ozdobiona jest nąypowabniejszém i nąyswietniejszém ubarwieniem. Jedne z pomiędzy nich żywią się Pałakami, drugie Owadami i Robakami. Są między niemi i takie, których pożywienie stanowi miód kwiatów.

RODZAJ I. (34.)

TĘGOSTÉR. *DENDROCOLAPTES*.

Picucule albo Grimpat. Fran. Holzhauer. Niem.

Dziób różnój długości, przyszczipły, ale silny czworograniasty lub ściśniony, prosty lub łukowaty. Broda dwarazy dłuższa niż sanki. Brzegi równe. Język krótki, kończysty. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Ogon dwanasto stéruwkowy. Stéruwki tegie, kończyste jak w rodzaju Dzieciola. Nogi mierne. Palec skrajny równaiąc się szredniemu jest z nim zrosły przy nasadzie. Palec przyszrodkowy nąykrótszy. Pazury łukowate, kończyste.

Do tego rodzaju liczymy dobrze rozróznionych jedenaście gatunków, które dawniej poprzyczepiane były do rodzajów *Gracula*, *Oriolus*, i *Promerops*. Aże z cechami tamtych rodzajów nie miały nic wspólnego: HERRMANN utworzył dla nich ten rodzaj. To prawda, że wszystkie mają ogony z stéruwek tegich ostrokończystych złożone, że wszystkie łązą zrzecznie po drzewach, chociaż mają u nóg po trzy palce na przodzie a po jednym w tyle; nakoniec, że nawet maść ubarwienia mają podobną; bo to ich

piór jest albo kasztanowate albo rdzawo czerwone. Z drugiey strony kształt i długość dzioba spostrzegamy między temi Ptakami tak rozmaite, że z tego rodzaju z czasem cztery osobne rodzaje potrzeba będzie utworzyć. Tymczasowo dzielimy je atoli na cztery następujące oddziały.

a. Dziób mało co dłuższy niż głowa, prawie mierny, prosty, mocno ściśniony, klinowato kończysty. n. p. Oriolus Picus. GL.

b. Dziób długi, słabo łukowato nożykowaty, mocno ściśniony. n. p. Dendrocoloptes guttatus. LICH.

c. Dziób przedłużony, mocno ściśniony, prosty, tylko na końcu cokolwiek łukowaty. n. p. Nasican. VAILL. promer. pl. 24.

d. Dziób długi, czworograniasty, nożykowaty, przy nasadzie prawie szerszy niż wyższy. n. p. Gracula cayennensis. GL.

Ptaki do tego rodzaju należące ukształceniem nóg, a nawet i maścią ubarwienia dają piękny przechód z rzędu poprzedzającego do tego. Návwiększe między niemi wielkością ciała nieprzechodzą Drozda dużego.

RODZAY II. (35.)

PEŁZACZ. C E R T H I A.

Grimpereau. Fran. Baumläufer. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, szupły, ściśniony, łukowato nożykowaty, ostro kończysty. Nosdrza wąskie, odstonione, naboczne, w osadzie przy brzegach dzioba. Język mierny, ostro kończysty. Skrzydła mierne: w nich lotka skrajna krótsza od na-

stepnów. — Ogon klinowaty: w nim stérówki tegie, ostro kończyste. n. p. Certhia fai iliaris. GL.

Właściwie liczymy w tym rodzaju tylko trzy gatunki. Z tych gatunków za przykład podany żyje w Europie. Pospólstwo nasze nazywa go *Dzięciołem szarym*. Ptak ten należąc do liczby náywniejszych Ptaków naszych, latá znacznými stadami. — Łazi po drzewach bardzo szybko, i wybiera z kóry drzew Owady i jch liszki. Jest więc ptaszkiem bardzo użytecznym w gospodarstwie lesném. W zimie zbliża się do mieszkań ludzkich otoczonych drzewami. Łaząc po drzewie, wydaje głos cichy piskliwy. Z przyczyny szarawéy maści w ubarwieniu, podobny jest Myszy na pierwszy rzut oka. Gnieździ się w dziuplach drzew. Jest bardzo mnożny.

Dawniey rodzaj *Certhia* był w systematach przytulkiem wszystkich drobniejszych szupłodziobych Ptaków bez żadnego względu tak na długość i kształt dzioba jak na ukształcenie nóg. Dziwić się przeto nie można; gdy w dziełach *Letema* (LATHAM) rodzaj ten obeymuie dziewięćdziesiąt trzy gatunki. Podług terażniejszego stanu rzeczy, ta liczba różnorodnych jstót rozebrana została na kilka osobnych rodzajów, z których jedno poznaliśmy już w rzędzie *Zrostopalczastych*; jnne zaś znaydziemy w rzędzie obecnym.

RODZAY III. (36.)

MIODOJAD. N E C T A R I N I A.

Guitquit albo Sucrier. Fran. Honigvogel. Niem.

Dziób albo mierny albo długi, szupły, mniéy więcej łukowaty, okrągławo tróygraniasty, ostro kończysty. Brzegi słabo wgięte, albo gładkie albo

bardzo drobno nasiekane. Nosdrza w osadzie dzioba wązkie. Język wysuwalny, długi, rurkowaty, na końcu strzępiasty. Skrzydła mierne: w nich lotka pierwsza krótsza od następnej. Stérówki w ogonie tepe, wietkie. Nogi mierne, z gołeniami nagiemi.

Gatunki tego rodzaju w mieszane były do rodzaju *Certhia*. Liczymy ich blisko pięćdziesiąt gatunków. Oprócz Europy, każda juna część świata ma z nich sobie właściwe. Należyć atoli mieszkać ich w Afryce, gdzie zdaie się, że Przyrodzenie zastąpiło niemi miejsce Kolibrów. Sa to same drobne, ale tak powabnie ubarwione Ptaszki, że się im słusznie pierwsze po Kolibrach miejsce należy. Samce Miodojadów przyozdobione są w czasie weselnych godów najpiękniejszymi maściami i ożywione najświetniejszym połyskiem metalicznym. Samice mniéj są ozdobne i częstokroć zupełnie niepodobne swym samcom. — Żywią się one drobnymi Owadami i miodem kwiatów. Są żeżwe i wesołe; a niektóre pomiędzy niemi do ozdobnego pokrycia łączą bardzo przyjemne śpiewanie.

Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzaj na trzy następujące podrodzaie.

a. MIODOJAD. NECTARINIA.

Sucrier albo Guitguit. *Fran.*

Dziób mierny, słabo łukowaty. n. p. *Certhia cyanea*. GL.

Do tego podrodzaia należy z powyższej liczby przeszło dziesięć gatunków, z których większą część mieszka w Ameryce południowej i na wyspach jej przyległych.

b. ŚSIEKWIAT. CINNYRIS.

Souï Manga. *Fran.*

Dziób długi, lub przedłużony, słabo łukowaty. n. p. *Certhia famosa*. GL.

Tu należy z powyższej oznaczonej liczby przeszło trzydzieści gatunków. Afryka, południowa Azja i wyspy jej przyległe żywią ich najwięcej.

c. ZGIĘTODZIÓB. VESTIARIA.

Héorotaire. *Fran.*

Dziób przedłużony, mocno łukowato zgięty, prawie półkolisty. n. p. *Certhia coccinea*. GL.

Do tego oddziału liczą tylko trzy gatunki. Gatunek za przykład wymieniony jest pięknie ponsowy. Żyje na wyspach Sandwichskich. LATHAM opisał go pod nazwiskiem *Certhia Vestiaria*.

RODZAJ IV. (37.)

KOLIBR. TROCHILUS.

Colibri. *Fran.* Kolibri. *Niem.*

Dziób długi lub przedłużony, szczupły, prosty albo słabo łukowaty, walcowaty, przy osadzie przynięciony z szczekami niby zrostami ma kształt rurki na końcu tylko otwieralny; gdyż szczeka wierzchnia otacza spodnią. Otwory nosdrzy wązkie w osadzie dzioba. Język wysuwalny, bardzo długi, z dwóch szczupłych rurek złożony. Skrzydła długie, wązkie, pałasiłowate: w nich lotka pierwsza najdłuższa, następne coraż krótsze. Nogi bardzo krótkie, słabe, kosmate.

Podług kształtu dzioba, Naturaliści Francuzcy dzielą ten rodzaj na dwa następujące podrodzaie.

a. KOLIBR. TROCHILUS.

Colibri. *Fran.* Kolibri. *Niem.*

Dziób przedłużony, łukowaty. n. p. *Trochilus Mango*. GL.

Takich liczymy przeszło *trzydzieści* gatunków. Niektóre z przyczyny długiego ogona mają postać okazalszą.

b. FRUCZEK. ORTHORHYNCHUS.

Oiseau Mouche. Fran. Schweber. Niem.

Dziób długi, prosty. n. p. *Trochilus viridissimus.* GL.

Tych znamy blisko *czterdzieści* gatunków.

Podług tego wykazu liczymy w tym całym rodzaju blisko *siedmdziesiąt* gatunków. Wszystkie należą do liczby *naydrobniejszych*, ale oraz *nawozdobniejszych* i *naypowabniejszych* Ptaków. — Do drugiego jednakże podrodzaju należą drobniejsze i *świeczniejsze* niż do pierwszego.

Wszystkie dotąd znane *Kolibry* i *Fruceki* żyją wyłącznie w Ameryce między zwrotnikami. Są Ptakami przelotnemi. Towarzysząc słońcu, względnie do pory roku przenoszą się z niem od jednego zwrotnika do drugiego. Pożeraia wprawdzie Komary, Muszki i inne drobne Owady; właściwym jednakże ich pokarmem jest miód kwiatów. — Unosząc się w powietrzu przy kwiatku wyssysaia z niego słodycz za pomocą swego przedłużonego języka. Lot maia bardzo bystry i zwinny. Ich długie wąskie skrzydła, i szybkość z jaką je poruszaia, są przyczyną, że latając wydaia fruczenie podobne brzęczeniu Pszczół acz nierównie mocniejsze. Te Ptaszyny są żeźwe, wesole, aż do zuchwałości odważne, a w bitwach z sobą zapalczywe. Zostaia prawie ustawicznie w locie. Rzadko siadaia na roślinach. Żyia gromadnie. Gniazda buduia sobie z *naymniejszego* puchu roślinnego, nadaia im kształt półkulisty, i zawieszaią je na gałazkach drzew między gęstemi liśćmi. Samica znosi po dwa białe jaja wielkości grochu cukrowego; a siedząc na przemian z samcem, wysiaduje z nich w dwanaście dni pisklęta. Dzieci te czę-

stokroć bywaią zjadane od Mrówek. Stare oblane wodą za pomocą sikawki można łatwo złowić; lecz w niewoli wkrótce zdychaia.

Lubo wszystkie są do podziwienią piękne: na szczególniejszą jednakże uwagę zasługuia ich samce. Większa liczba samców ma plecy i wierzchnie pokrycie skrzydeł tylko ciemno zielone, mieniao metalicznie połyskuiące; lecz na wierzchu głowy, na spodzie szyi i na piersiach postrzegamy u nich tak piękne mieniao maści, ożywione tak bystrym i świetnym połyskiem, że mu połysk *naydroższych* brylantowanych kamieni nie wyrówna. Wszelkie usiłowania *naybieglejszych* Mistrzów w sztuce malarstwa są dotąd daremne; jeszcze bowiem nikt zupełnie podobnych im obrazów wystawić niezdolał; gdyż żadna z dotąd używanych farb malarskich i sztycharskich podobnego połysku nie wyda. Zastanowiwszy się nad temi Ptakami, здаie się, że Przyrodzenie dla przyozdobienią ich całej siły swojej użyło, ażeby w *naydrobniejszych* tworach zostawić *nayokazalsze* piętno Wszechmocności.

R O D Z A Y V. (38.)

P O M Ó R N I K. T I C H O D R O M A.

Echelette. Fran. Mauerklette. Niem.

Dziób przedłużony, cokolwiek łukowaty, bardzo szupły, przy osadzie trój graniasty, dalej okrągławy, ostro kończysty. Broda dwie trzecie części szczęki spodnięj zajmuie. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy wąskie w osadzie blisko brzegów dzioba. Skrzydła długie, szerokie: w nich lotka pierwsza krótsza od następnej. Nogi mienne, z gołeniami nagiemi. Pazury długie, mocno łukowate,

szupłe. *Stérunki na końcach wietkie.* n. p. *Certhia muraria.* GL.

Dotąd znamy tylko jeden gatunek. Żyje on w południowych górach Europy. Jest wielkości *Zięby ogrodowej*, cały popielato siwy, z dużą pięknie różową plamą na skrzydłach. Lot ma cichy, a przy tém tak lekki jak *Motyl*. Zapomocą swych długich łukowatych pazurów, łązi po ścianach nągładszych skał i murów. Náyulubieńszém jego pokarmem są *Pająki*. Gnieździ się w dziurach skał i murów spustoszałych. Należy do liczby náypiękniejszych Ptaków w Europie.

RODZĄY VI. (39.)

DUDEK. *UPUPA.*

Huppe. Fran. Wiedehopf. Niem.

Dziób przedłużony, słabo łukowaty, szupły, przy osadzie tróyraniasty, dalej walcowaty, na końcu tępy. Broda większe pół szczęki dolnej zajmują. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Język bardzo krótki, tróyraniasty, tępy. Skrzydła i nogi mierne. n. p. *Upupa Epops.* GL.

Rodzay *Dutek* zawiera trzy gatunki. Z tych dopiero za przykład podany gości w Europie; jest bowiem Ptakiem przelotnym. Przybywa do nas na początku wiosny. — Gnieździ się w dziuplach drzew, w rozpadłościach skał lub w szparach murów spustoszałych. Żywi się Owadami, a nadewszystko *Mrówkami*. W jesieni ciągnie do ciepła. Jest dość powabnie upstrzony, i pięknym grzebieniastym ruchomym czubem przyozdobiony; lecz dla nieprzy-

jemnej woni, którą z siebie wydaie, wzięto go za wzór plugawości; mamy bowiem przysłowie: »*Plugawy jak Dudek.*» Włochy liczą mięso jego pomiędzy przysmaczki.

RODZĄY VII. (40.)

OZDOBNIK. *EPIMACHUS.*

Epimache. Fran.

Dziób mniey więcej przedłużony, szupły, mocno ściśniony, łukowaty, z wierzchu i ze spodu zaokrąglony. Szczeka wierzchnia znacznie dłuższa niż spodnia. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba piórkami drobnymi, kutnerowatymi pokryte. — Pióra wspierne z pod skrzydeł na bokach ciała wystające. Ogon różnej długości.

Z pewnością wiemy o dwóch gatunkach, z których *Upupa magna.* GL. ma ogon trzy razy dłuższy niż ciało, w kształcie szerokiej wstęgi zwisły. Ten sam Ptak opisany jest w dziełach *LATHAMA* pod nazwiskiem *Upupa superba.* Drugi zaś gatunek *Epimache Promesfil.* Cuv. ma ogon mierny, księżycowato wycięty. Ten jest z liczby Ptaków świeżo odkrytych. Obadwa te gatunki mieszkają na wyspach wschodnio Indyjskich; a mianowicie na Nowej Gwinei. Obadwa należą do náypiękniejszych Ptaków. Ich długie, z pod skrzydeł wystające pióra wspierne; a przy tém świetny metaliczny połysk w całym ubarwieniu czynią je zachwycającymi dla oka. Widziałem obadwa w zbiorze Zoologicznym Paryżkim.

Jedynie przez wzgląd na szupłość dzioba, stawiamy rodzaj *Ozdobnika* w tém pokrewieństwie;

gdyż nóg jeh dotąd nie znamy. Ptasznicy tamteysi wyprawiając dla handlarzów skóry ozdobniejszych Ptaków, urzynają jhm nogi, a często i skrzydła.

Wyjaśnić tu wypada parę punktów.

1. *Piórami kutnerowatemi* (plumula holosericea) nazywamy te miękkie, włoskowate, krótkie, w górę podniesione, bardzo gęste piórka, które u niektórych Ptaków głowa cała lub w części jest pokryta, a które na pierwszy rzut oka mają podobieństwo z kutnerem aksamitu.
2. *Pióra wspierne* (ptilosis, plumas des flanc.), nazywamy te podskrzydłowe naboczne pióra, które wystają u niektórych Ptaków znacznie z pod skrzydeł, nadając bokom jch ciała szczególniejszą postać. Dla tego zaś dostały nazwisko *wspiernych*, ponieważ n. p. u *Latawca Ptaka rayskiego* służą za pomoc skrzydłom w czasie lotu; gdyż rozwinięte czynią niepotrzebnym częste machanie skrzydłami. Te pióra u jednych są zwyczajnego kształtu z chorągiewkami szerokiemi, u drugich zaś są one bardzo długie, *strzępiaste*.

R O D Z A Y VIII. (41.)

L A T A W I E C. P A R A D I S E A.

Oiseau-de-Paradis. Fran. Paradiesvogel. Niem.

Dziób mierny lub dłuższy niż głowa, szczupły, mocno ściśniony, nożykowaty. Nosdrza i znaczna część głowy

wy

wy piórkami kutnerowatemi pokryte. Pióra wspierne z pod skrzydeł wystające. Osobne bardzo długie, rogowe szypułki w ogonie, lub przy piórach wspiernych. Nogi mierne.

Dobrze znanych liczymy *dziesięć* gatunków, które podług jakości piór wspiernych dzielimy na dwa następujące oddziały.

a. *Pióra wspierne obfite, bardzo długie, strzępiaste.* n. p. *Paradisea apoda.* GL.

b. *Pióra wspierne zwyczajnego kształtu, w górę zagięte, miernie długie, z chorągiewkami szerokiemi.* n. p. *Paradisea regia.* GL.

Wszystkie *Latawce*, które dotąd znamy, są mieszkańcami Indyy wschodnich i wysp jhm przyległych mianowicie wysp Moluckich i Nowej Gwinei. Żyją gromadnie. Żywią się owocami roślin, tudzież Owadami i Robakami. Gnieźdzą się na drzewach. Są śmiałe, i nakształt Szpaków świegotliwe. Jch różno maściste, świetne ubarwienie mieści je w rzędzie najpiękniejszych Ptaków. Są Ptakami przelotnemi. — A ponieważ pewnoczasowe pielgrzymki swoje odbywają ponad merzem, w których po dwadzieścia i więcej mil morskich muszą przelatywać bez wypoczynku, czego szczególnież doświadczaia *Latawce* do pierwszego oddziału należące: Przyrodzenie więc opatrzyło jhm boki ciała nadzwyczaj długimi i gęstymi piórami podskrzydłowymi, które podług upodobania rozsuwać i składać mogą. Na tych to rozwiniętych piórach podskrzydłowych, które *wspiernymi* nazywamy, opierają w czasie lotu swe skrzydła, i zostają przez chwilę niby zawieszone w powietrzu. Te wędrówki odbywają zawsze

pod wiatr; gdyż wiatr wiejący z tyłu wikle im pióra wspierne tak dalece, że na ziemię upadać muszą. —

Wspomniane pióra wspierne *Latawców* pierwszego oddziału stanowią celniejszą ich ozdobę, są oraz kosztownym przedmiotem handlu; bo maitnieszysze damy Europejskie używają ich za ozdobę ubrania głowy, zatykając za pomocą dzioba całą skórę *Latawca* między włosy. — Handlarze Indyjscy przyspasiając skóry tych Ptaków dla kupców, odzynaia od nich za swierza skrzydła i nogi. To dało powód do rozlicznych błędnych mniemań; a te zrodziły krocie niedorzecznych powieści. Między jnnemi twierdzono bardzo długo, że *Latawce* od urodzenia ani skrzydeł ani nóg nie miéwają, że jedynie zapomocą swych miękkich nabocznych piór utrzymują się ciągle w powietrzu, że żyją samą rosą i wilgocią powietrza, że samice na plecach samców wysiadują i pielęgnują swe dzieci: i jeszcze więcej tém podobnych dziwacznych marzeń, na których wymienienie szkoda trwonić czasu. I owszem pragnąć potrzeba, ażeby te i tém podobne baśnie z nauk wypędzone i wiecznie w niepamięci pograżone zostały.

Sprowadzone za naszych czasów całkowite skóry *Latawców* do gabinetów Zoologicznych, mające w zupełności skrzydła i nogi podobnie jak jnne Ptaki tego rzędu, okazały mylnosc powyższych starodawnych podań. Nawiększe w tym rodzaju gatunki nieprzechodzą wielkoscia ciała *Synogarlicy*; lecz pióra wspierne czynią je okazalszemi.

RODZAY IX. (42.)

WIESZCEK. *FREGILUS*.

Crave. Fran. Steinrabe. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, szupły, łukowaty, z wierzchu i ze spodu zaokrąglony, słabo ściśnięty, ku końcowi coraz szupleyszy. Szczęki prawie równe. Nosdrza w osadzie dzioba, kutnerowatemi piórkami pokryte. Pióra wspierne żadne. Skrzydła długie. Ogon mierny, zaokrąglony. Nogi mierne, n. p. Corvus Graculus. GL.

W tym rodzaju mieści się dwa gatunki. Jeden z nich mieszka w Europie, a drugi w Nowej Hollandyi. Europejski ma dziób i nogi żółtawo czerwone, a Nowo Hollandski czarne: z resztą obadwa mają wielkość prawie jednaka, i obadwa są całe jednostaynie ciemno czarne, mieniaco połyskujące. — To czarne ich ubarwienie było przyczyną, że je dawniey (bez względu na szupłość dzioba) do rodzaju *Corvus* wmieszano.

Wieszek Europejski gnieździ się w rozpadlinach niedostępnych skał. Żywi się Owadami, Robakami, tudzież miękkimi owocami i ziarnem roślin. —

Dniem przed nadchodzącą słońcą, spuszczaia się pospolicie na równiny po kilka w jednę gromadzie. Ten pewno czasowy ich zwyczaj, zjednął im nazwisko rodzajowe. Głos mają chrapliwy. Mięso dość kruche i smaczne.

Trzy ostatnie rodzaje mając nosdrza piórkami pokryte, czynią nieznaczny przechód do pokrewieństwa następującego.

UWĄGI DO TABLICY XV. (61.)

Ptaki tém pokrewieństwem objęte mają ten zwyczaj, że gdy jakie zwierze bądź żywe bądź martwe w bliskości siebie niespodziewanie spostrzega: wsczy-
 naia nad niem mocne ehrapliwe krzyki. Ten jch
 zwyczaj zjednał jm razwisko *Dziwokrzyków*. Są
 to zwierzęta wszystkożerne, żywią się bowiem na-
 sionami roślin, Owadami, Robakami, ścięrwem zwi-
 erząt zdechłych: pożeraia także młode ptastwo domo-
 we i drobne zwierzęta polne. Wiele między niemi
 jest takich, które się w niewoli z łatwością uczą na-
 śladować wyrazy mowy ludzkiej; a wszystkie prae-
 wie okazują szczególniejszą skłonność do kradze-
 nią i przechowywania przedmiotów błyszczących. —
 Wszystkie celuia bystrością węchu.

RODZAY I. (43.)

GWAREK. GRACULA.

Mainate. Fran. Atzel. Niem.

*Dziób mierny, prosto-nożykowaty, silny, wyso-
 ki, ściśniony. Brzegi gładkie, u wierzchniej scze-
 ki przy osadzie wywinione. Otwory nosdrzy na bo-
 kach w osadzie dzioba, okrągławe, niczém niez-
 stonione. Głowa piórkami kutnerowatemi pokryta,
 mająca na bokach łysiny nagie, nabrzmiate, płat-
 kami skóry w tyle zakończone. n. p. Gracula reli-
 giosa. LINN.*

Znany dotąd dwa gatunki. Obadwa są ciemno
 czarne, połyskuiace; różnią się tylko wielkością cia-
 ła, tudzież kształtem blizn nagich i płatków na tyle
 głowy. Obadwa mieszkaią w Indiach wschodnich
 i na wyspach jm przyległych; mianowicie na wyspie
 Jawie. Żywią się wszelkiemi owocami miękkimi ro-

Tablica XV. (61.)

POKREWIEŃSTWO II. (11.) DZIWKOKRYKI. CORACES.

Ptaki Skaczące mające dzioby mierne, grube, silne, nożykowane lub proste, z brzegami gład-
 kiemi: u większój liczby nosdrza piórami pokryte.

Dziób		Rodzaje.		Genera.	
nożykowaty	wyższy niż szerszy; nosdrza piórami	nie zasłonięte; brzegi wywinione	1. Gwarek.	Gracula.	
	szerszy niż wyższy; nosdrza piórami w pół zasłonięte	zakryte; szczęka dolna wgięta	2. Kruk.	Corvus.	
prosty, cokolwiek dłuższy niż głowa, konczący	krótszy niż głowa, łepy		3. Ostrodrob.	Toenia.	
			4. Kraska.	Coracias.	
			5. Kraskopior.	Colinus.	
			6. Soyka.	Garrulus.	
			7. Orzechówka.	Caryocatactes.	

ślin, ziarnem, Owadami, Robákami; a w niewoli lubią nade wszystko mięso gotowane. Młodo złowione łatwo się ugłaskać daia. Są bardzo świegotliwe. Snadniey niż Papugi uczą się gadać, i dobitniey wymawiają wyrazy. Pociąg do kradzieży błyszczących przedmiotów okazują w wysokim stopniu.

Ostrzedz musimy, że CUVIER utworzył zupełnie nowy rodzaj pod nazwiskiem *Gracula*; ten zaś rodzaj, o którym właśnie mówimy, nazwał *Eulabes*. Przez tę niepotrzebną zmianę nazwisk powstaie znaczne zamieszanie. — Ponieważ wszyscy celnieysy Naturaliści kładli gatunek *Religiosa* za wzór do rodzaju *Gracula*; przeto szanując większość głosów zostawiamy go przy dawném jego nazwisku rodzaju; o gatunkach zaś mylnie tu policzonych, na swoim miejscu mówić niezaniedbamy.

RODZĄY II. (44.)

K R U K. C O R V U S.

Corbeau. Fran. Rabe. Niem.

Dziób mierny, gruby, silny, ściśniony, prostopięty. Brzegi gładkie. Nosdrza piórami szczeciastemi, położystemi zakryte. Szczęki prawie równe. Głowa cała piérzem zwyczajném pokryta.

W niektórych dziełach liczba gatunków tego rodzaju posunięta jest aż do sześćdziesięciu; lecz ta z tąd pochodzi, ponieważ do nich wcielono takie gatunki, z których teraz kilka osobnych rodzajów zrobić musiano. — Właściwie zatem do rodzaju *Kruka* liczymy tylko trzydzieści gatunków; a te francuzcy Naturaliści dzielą na dwa następujące podrodzaje.

a. K R U K. C O R V U S.

Corbeau albo Corneille. Fran. Rabe albo Krähe. Niem.

Ogon mierny, płaski, na końcu zaokrąglony. n. p. Corvus Corax. GL.

Sama Europa żywi z tego podrodzaju pięć gatunków; a te mają ubarwienie mniej więcej czarne. W wiekach ciemnoty i zabobonu Ptaki te były w poszanowaniu religijném: osobni do tego przeznaczeni Ksieża uważali ich głos i obroty lotu, i z tych wróżyli wypadki przyszłości nie tylko dla każdego Człowieka w osobności, ale nawet dla całych Narodów. Dzięki wzrostowi oświecenia, że te niedorzeczne kalendarze szczęścia i nieszczęścia zupełnie utraciły wiare.

b. S R O K A. P I C A.

Pie. Fran. Elster. Niem.

Ogon długi lub przedłużony, klinowaty lub stopniowany. n. p. Corvus Pica. GL.

Ten podrodzaj jest bogatszy w gatunki, niż przeszły; liczy on bowiem blisko dwadzieścia gatunków; lecz z tych w Europie znany tylko jeden gatunek. Wszystkie prawie mają ubarwienie bardzo powabne.

Rodzaj *Kruka* w ogólności celuje między innymi skłonnością do kradzieży. Młodo złowione łatwo się oswajaia, i uczą się dość dobrze wymawiać wyrazy mowy ludzkiej. Każdą część świata ma sobie właściwe gatunki. W jesieni i w zimie żyją gromadnie i tulają się znaczniemi stadami po kraju. Są śmiałe a razem ostrożne. Proch myśliwski wie trzą zdaleka, i uciekają. Gnieżdżą się na drzewach wysokich, w rozpadłościach skał i w dziurach wysokich spustoszałych murów. W zimie zbliżają się do mieszkań ludzkich. Żywią się ziarnem i miek-

kiemi owocami roślin, tudzież Owadami, Robakami, Gadami, Płazami, i ściérwem zwierząt zdechłych. Pożerają także Ptaszki młode, z tąd w piskletach ptastwa domowego wielkie czynią szkody. Słowem jak widzimy, są to Ptaki wszystkożerne. Kruki stare mają mięso twarde. Mięso młodych za specyjał jadane bywa od pospólstwa. Niektórzy Naturaliści twierdzą, że *Kruki* z wszystkich Ptaków náytrwalsze mają życie, i że náypoźniejszy dochodzą starości. —

RODZAY III. (45.)

OSTRODZIÓB. TOENIA.

Toenia. Fran.

Dziób mierny, gładki, nożykowaty, ściśniony, wysoki. Szczyt dzioba w szrodku łukowato wzniesiony. ostry, ku końcowi spadzasty, podgięty. Szczęka wierzchnia dłuższa niż spodnia. Broda wgięta, ostrą, zaokrągloną. Brzegi gładkie. Nosdrza piórkami kutnerowatemi pokryta. Ogon przedłużony, stopniowany. n. p. Corvus varians. LATH.

Znamy dotąd tylko jeden gatunek, który niedawno odkrytym został w Afryce. Jego sposób życia i obyczaje są nam jeszcze niewiadome.

RODZAY IV. (46.)

KRASKA. CORACIAS.

Rollier. Fran. Rakke. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, silny, przy osadzie wyższy niż szerszy, nożykowaty, ściśniony. Szczęka

wierzchnia dłuższa, podgięta. Brzegi gładkie, przy końcu szczęki wierzchniej płytke. Otwory nosdrzy wazkie, blisko brzegów w osadzie dzioba, piórami niezakryte. Pącz mierny. Głowa duża, suto upierzona. n. p. Coracias garrula. GL.

Liczymy w tym rodzaju pięć gatunków; a te rozrzucone są po różnych częściach świata. Wszystkie mają piękne ubarwienie. *Kraska Europejska* jest náyozdobniejszym Ptakiem w Europie. Żywi się ona ziarnem, żołądźmi, Owadami, Robakami tudzież młodeimi Gadami i Płazami. Mięso ma wyborne. Jest bardzo ostrożna i pierzchliwa. Głos ma chrapliwy. Należy do liczby Ptaków przelotnych. W połowie wiosny przybywa do nas parami. Gnieździ się na wierzchach drzew náywyższych. — W jesieni ciągnie do ciepła po pięć lub po sześć w jedną gromadzie.

RODZAY V. (47.)

KRASKOPIÓR. COLARIS.

Rolle. Fran.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, silny, nożykowato daszkowaty; przy osadzie szerszy niż wyższy, tróyraniasty; na końcu słabo ściśniony. Szczęka wierzchnia dłuższa, haczykowato podgięta. Brzegi gładkie, przy końcu szczęki wierzchniej płytke. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba wazkie, długie, ukośne, piórami położystemi w półzastonione. Pącz obszerna. Głowa duża, suto upierzona. n. p. Coracias orientalis. LATH.

Ten rodzaj zawiera prawie náypiękniejsze Ptaki w tém pokrewieństwie. Na pierwszy rzut oka

maia one wiele podobieństwa z Kraskami: to więc podobieństwo było źródłem jch Polskiego nazwiska rodzajowego. Liczymy dobrze rozróżnionych cztery gatunki. Wszystkie są mieszkańcami wysp pod strefą gorącą; mianowicie wyspy Mindanao, Madagaskar i t. p. O jch sposobie życia nic dotąd pewnego nie wiemy.

RODZAY VI. (48.)

SOYKA. *GARRULUS*.

Geai. *Fran.* Heher. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, prosty, silny, prawie walcowaty, słabo z boku ściśniony, tępy. Szczęki prawie równe. Nosdrza piórami szczeciastemi, położystemi zakryte. Pasek mierny. Głowa suto upierzona. n. p. *Corvus glandarius*. GL.

Tu należy sześć gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. Wszystkie żyją w lasach. Żywią się Owadami, Robakami, a szczególniej bukwią, żołędzią i innemi owocami drzew. Tułają się ustawicznie przelatując z jednego miejsca na drugie. Chęć przechowywania zbytniego pokarmu w ziemi czyni Soyki bardzo użytecznemi Ptakami w ekonomii leśnej; bo zagrzebując dziobem w ziemi żołędź, bukiew i inne tém podobne nasiona drzew: są zasięwaczami lasów. W Europie żyje tylko jeden gatunek. Ten podczas zimy zjada ptasznikom złapane w siódlach Ptaki: przy czém i sam się częstokroć usidla. Zdzięgniiony w siódo krzyczy przeźliwie; a gdy go kto chce wydobyć, szczypie dziobem potężnie i drapie pazurami. W stanie wolności krzyczy podobnie, gdy w lesie człowieka lub zwierze jakie spostrzeże, a krążąc około niego cie-

kawie, zwabia drugie, które z podobnym krzykiem śpieszą do miejsca, z którego pierwszy głos towarzyski usłyszały. W złości najęzaia pióra na głowie. Młodo złowione staia się aż do zuchwałosci śmiałe. Ubarwienie maia dość powabne, a mięso (mianowicie w młodości) smaczne; lecz zabijanie jch powinno być zakazane.

RODZAY VII. (49.)

ORZECÓWKA. *CARYOCATACTES*.

Casse Noix. *Fran.* Nussrabe albo Tannenheher. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, silny, walcowaty, ku końcowi zaszczupiony, kończysty. Szczęki równe, na końcach płtykie. Brzegi gładkie. Nosdrza piórami szczeciastemi, położystemi zakryte. n. p. *Corvus Caryocatactes*. GL.

Znamy dotąd tylko jeden gatunek; a ten jest mieszkańcem Europy. Oprócz pory wesełnych godów żyje pojedynczo w najgęstszych lasach. Lubo ma nogi poskoczne, łązi z ręcznie po drzewach. Żywi się Owadami i jch liszkami, tudzież orzechami, żołędzią, bukwią i innemi owocami drzew. Pożera także w gniazdach piskleta Ptaków mniejszych. — Gnieździ się w dziuplach drzew. Mięso ma dość smaczne, ubarwienie niepozorne. Na pierwszy rzut oka dziób *Orzechówki* ma wiele podobieństwa z dziobem *Szpaka*; lecz u nię jest nie równie silniejszy, a na końcu okraglejszy.

Tablica XVI. (62.)

POKREWIEŃSTWO III. (12.)

KLINODZIOBE. CONIROSTRES.

Ptaki Skączące mające dziób mierny lub dłuższy niż głowa, silny, muięty więcéy prosty, klinowato kończysty: szczęki przy końcach płytkie z brzegami gładkiemi.

		RODZAJE.	GENERA.
walcowato-klinowaty, na końcu	zaokrąglony . . .	1. Kowalik.	<i>Sitta.</i>
	spłaszczony . . .	2. Szpak.	<i>Sturnus.</i>
graniasto-klinowaty; szczyt na czole zastyga	széroko . . .	3. Ziarnojad.	<i>Cassius.</i>
	wązko . . .	4. Żółtaczek.	<i>Icterus.</i>

UWĄGI DO TABLICY XVI. (62.)

Ponieważ o tém pokrewieństwie nic w ogólności powiedzieć nie umiemy: przystąpimy więc wprost do uwąg nad rodzajami.

RODZAJ I. (50.)

KOWALIK. *SITTA.*

Sittelle. Fran. Kleiber albo Baumklette. Niem.

Dziób mierny, przy szczytły, prosty, walcowato klinowaty, ostro kończysty. Szczyt prosty. Broda zaokrąglona, lekko w górę zadarta, dwie trzecie części szczęki zajmuje. Język krótki, na końcu ro-

gowy trójdzielny. Nosdrza piórkami szczeciastými położystými zakryte. Ogon dwanasto stérówkowy. Stérówki na końcach wietkie. n. p. *Sitta europaea. GL.*

Kowalików liczymy sześć gatunków, które są rozrzucone po różnych częściach świata. Żyją pojedynczo w lasach. Chociaż mają nogi poskoczne i pióra w ogonie wietkie: mimo to łażą bardzo zręcznie w wszelkich kierunkach po nągładszych drzewach. Żywią się Owadami i ich liszkami, które z kory drzew wybierają: należą przeto do liczby Ptaków nayszanowniejszych w ekonomii leśney. — Wszystkie są z rzędu Ptaków małych. Kowalik europejski nawet w starym wieku złowiony, daie się łatwo ugłaskać, i staie się bardzo krotofilnym. — Można go żywić mięsem gotowaném, byleby to nie było zbyt słone lub korzenne. Náyzdrowszém jednakże dla niego pokarmem są leguminy, orzechy siekane i migdały słodkie. Gorzkie migdały są dla niego trucizną. W dziełach RZĄCZYŃSKIEGO znajdujemy go pod nazwiskiem *Dzieciót modry*; lubo z ochami Dzieciota nie nie má wspólnego. Kluk nazwał go *Sikorożołném*; chociaż także ani z Sikorami ani z Żołnami nie má podobieństwa.

RODZAJ II. (51.)

SZPAK. *STURNUS.*

Etourneau. Fran. Staar. Niem.

Dziób mierny, prosty, walcowato klinowaty, na końcu spłaszczony, tępy. Szczęki prawie równe, na końcach płytkie. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy widoczne w osadzie na bokach dzioba, wąskie, z wierzchu błoną w pół zastonione. Język mierny, chrząstkowaty, na końcu strzępiasty. n. p. *Sturnus varius. MEY.*

Rodzaj Szpaka należy do rzędu takich rodzajów, w których DAUDIN i GMELIN niezmiernego narobili zamieszania. Według powyższej cechy przyzwolicie rozróżnionych liczymy teraz pięć gatunków. Szpaki żyją gromadnie. Latają licznymi stadami często jeden przy drugim. Żywią się nąwwięcej Owadami i Robakami: czynią przeto w ogrodnictwie i w leśnictwie wielką przysługę; w kraiach jednakże winorodnych robią znaczne szkody w winogronach. Są bardzo świeżoiliwe. Mięso mają wyborne. Na początku wiosny przybywają do nas, a w jesieni odlatują do krajów cieplejszych. Maść ubarwienia aż do piątego roku tak corocznie odmieniają, że pierwszo-roczone zupełnie są nie podobne pięcioletniem. Młodo złowione łatwo się oswajają i uczą się przyjemnie świstać, a nawet i gadać.

R O D Z A Y III. (52.)

Z I A R N O J A D. C A S S I C U S.

Cassique. Fran. Stirnvogel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, pospolicie jasno maścisty, niby kościany; przy osadzie gruby; ku końcowi zeszuplony, klinowaty, kończysty, ściśniony. Szczyt prosty, daleko na czoło wystający i tu rozszerzony, zaokrąglony, nabrzmiaty; ku końcowi zeszuplony. Zuchwy grube, nagie. Brzegi gładkie, cokolwiek wgiete. Otwory nosdrzy odstonione, okrągławe w osadzie dzioba blisko brzegów. Język chłaskawaty, krótki, kończysty. n. p. Oriolus Persicus. GL.

Oprócz odmian wiekowego ubarwienia, liczymy w tym rodzaju pięć gatunków. Wszystkie są mieszkawcami Ameryki. Żyją gromadnie latając wielkimi stadami. Żywią się nąwwięcej ziarnem: czynią przeto ogromne szkody w zasięgach; gdyż niektóre między niemi dorastają wielkości Wrony. —

Jeh postać i jeh ubarwienie są dosyć powabne. Mięso (mianowicie starych) jest twarde i niesmaczne.

R O D Z A Y IV. (53.)

Z O Ł T A C Z E K. I C T E R U S.

Troupiale. Fran. Gilbrogel. Niem.

Dziób mierny (rzadko krótszy niż głowa), rogowy, klinowaty, ściśniony, przy osadzie gruby, ku końcowi zeszuplony, mniej więcej ostro kończysty, prosty lub cokolwiek zgięty. Szczyt przy osadzie płaski, ostro na czoło zachodzący; przy końcu zaokrąglony, spadzisty. Brzegi gładkie, cokolwiek wgiete. Otwory nosdrzy naboczne, okrągławe. Język na końcu trójdzielny.

U niektórych Pisarzy znaydujemy liczbę gatunków w tém rodzaju posunioną aż do czterdziestu ośmiu; właściwie zaś ledwie jeh dwadzieścia naliczyć można. Przyczyną tego jest naprzód to, że pomiędzy Żółtaczki mieszano dawniej Ziarnojady i Wilgi; a powtórę ponieważ odmiany wiekowego ubarwienia brano za osobne gatunki. WILSON uczony Badacz Amerykański okazał w pięknych rycinach dzieła swojego (*), że niektóre gatunki tego rodzaju aż do piątego roku barwę swą tak corocznie odmieniają, że łatwo za inne poczytane być mogą.

Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzaj na cztery następujące podrodzaje.

a. DZIERGACZ. PLOCEUS. Tisserin. Fran.

Dziób mierny, prosty, ogrubny, na wierzchu cokolwiek zaokrąglony, miernie kończysty. n. p. Loxia Philippina. GL.

(*) American Ornithology etc. by ALEXANDER WILSON, Philadelphia 1808. (in fol. 9. Vol.)

Ten oddział czyni piękny przechód z rodzaju *Ziarnojada* do rodzaju *Zółtaczk*. Gatunki do niego należące znaydujemy u dawniejszych Systematyków rozrzucone w rodzajach *Loxia*, *Gracula* i *Oriolus*. Jedne z pomiędzy nich dzięrgają sobie z włókien roślinnych pojedynczo u gałęzi drzew podobne gniazda jak *Miodowiody*; inne zaś zbierają się w gromady, i budują na drzewach (podobnie z włókna roślinnego) ogromne kłęby, z których każdy podzielony jest wewnątrz na tyle przegród czyli gniazd osobnych, jle par do zbudowania jego należało. —

b. *ZÓŁTACZEK, ICTERUS.*
Troupiale. Fran.

Dziób mierny słabo łukowaty, przy końcu mocno zeszczaplony, ostro kończysty. n. p. Oriolus varius. GL.

c. *PONSUWKA, XANTHORUS.*
Carouge. Fran.

Dziób prosty, mierny, kończysty. n. p. Oriolus Guyanensis. GL.

d. *DARNIS, DACNIS.*
Pit-Pit. Fran.

Dziób krótszy niż głowa, prosty, bardzo ostro kończysty. n. p. Motacilla Cayana. GL.

W ogólności wszystkie gatunki tego rodzaju żyją gromadnie, tułając się wielkimi stadami z jednego miejsca na drugie. Wyteplają w prawdzie Owady i Robaki; ale obok tych pożeraia także ziarno zbóż, czynia wielkie szkody w zasięwach; gdyż są bardzo żarłoczne. Oyczyzną większą liczby jest Ameryka i wyspy jęj przyległe. Gniezdzą się na drzewach. W budowie swych gniazd okazują podziwienią godną zreczność. Większa jch liczba należy do pocztu ozdobnych Ptaków. Wszystkie prawie mają mięso niesmaczne.

Ta-

Tablica XVII. (63.)

POKREWIEŃSTWO IV. (13.) WROBLOWATE. PASSERES.

Ptaki Skaczące mające dzioby krótkie lub miernie, mniej więcej grube, silne, z brzegami gładkimi.

Dziób

grupy	przyszcpany, zaokrąglony, krótki	{	tępo stożkowaty	1. Sikora.	Parus.
				ostro kończysto stożkowaty	2. Remiz.
krótki	stożkowaty; podniebienie	{	zębem ułożonem; brzegi niedochodzące się	3. Posiwierka.	Emberiza.
				bez zęba; brzegi pokrywające się	4. Zioba.
klinowaty	{	dość mocno ściśnięty; szczyt spadzisty	5. Wdówka.	Vidua.	
			okrągławo czworokątny	6. Grubodziób.	Coccothraustes.
w pół haczykowaty	{	wypukły, niemal półkulisty	7. Gil.	Pyrrhula.	
			słabo ściśnięty	8. Łuszcak.	Corythus.
mierny	{	mocno ściśnięty; szczęki krzyżujące się, kończyste	9. Krzywonos.	Loxia.	
			długowaty; u szczeki dolnej płatki skórzane, nagie	10. Kurobród.	Glucopsis.
czworokątny, prosty, tępy bez płatków	{	nożykowato klinowaty; pazur tępły prosty, długi	11. Półkójad.	Buphaga.	
				12. Skowronek.	Alauda.

RODZAJE. GENERA.

Tom II.

7

UWAGI DO TABLICY XVII. (63.)

Cale to pokrewieństwo składa się z samych prawie drobnych Ptaków. Wszystkie żywią się ziarnem i Owadami. A lubo rządzą wielkie szkody w zasięgach wszelkiego rodzaju; doświadczenie jednakże nauczyło nas, że większą nierównie czynią przysługę gospodarstwu wiejskiemu wytępieniem Owadów szkodliwych. W jesieni tułają się znaczne stadami przelatując z miejsca na miejsce. W locie odbywają ustawicznie tak łukowate w górę i na dół zwroty, jakgdyby po rozbiuiałej wodzie pływały. Przyczyna tak niejednostajnego ich lotu jest krótkość ich skrzydeł. Znáydziemy pomiędzy niemi powabnie ubarwione i przyjemnie śpiewające. — Mięso prawie wszystkich jest jadalne i dosyć smaczne. —

RODZĄY I. (54.)

SIKORA. PARUS.

Mesange. Fran. Meise. Niem.

Dziób krótki, rogowy, silny, przyszcupły, prosty, tępo stożkowaty. Szczęka wierzchnia przy końcu słabo spadzista. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzioba piórkami zastonione. n. p. Parus major. LINN.

Liczymy Sikór blisko trzydzieści gatunków. Sama Europa má ich ośm. Wszystkie żywią się więcęć Owadami i Robákami niż nasionami roślin. Szczególniey jednakże lubią siemię konopne. Biorąc pojedynczo ziarenka tegoż pomiędzy nogi tak je kuia dziobem jak młotkiem; a tém sposobem oblupia je z twardey łupiny. W lecie żyją w gęstych la-

sach. W zimie zbliżają się do mieszkań ludzkich. Głos wydaia przerywano gwizdający. Są śmiałe, ciekawe i nieostrożne. Wchodzą do każdéy szpary, do któręy się tylko zmieścić mogą: dla tego też łowią się w náyprostsze potrzebki. Co większa? — Złapane i na wolność pusczone w krótce znowu w też same wchodzą łapki, skoro w nich żer dla siebie zobaczają. Złowione (nawet i stare) prędko się przyswajają; a pusczone wolno na jzbę czyszczą dom z Pańków i Pluskiew. Mimo nóg poskocznych łazą zręcznie po drzewach. Rozgniewane bijąc się z sobą gryzą się w nogi czasem aż do krwi. Jedne z nich gnieźdzą się w dziuplach drzew, drugie budują sobie tak sztuczne gniazda, iż te słusznie na podziwienie zasługują. Náywiększe między niemi nieprzechodzą wielkości Wróbla. Mimo to, że są tak małe, są podobno náymnóżniejsze między Ptákami; gdyż niektóre między niemi wysiadują na raz po ośmnaście a czasem i po dwadzieścia piskląt.

RODZĄY II. (55.)

REMIZ. REMIZ.

Remiz. albo Pendulin. Fran. Remitz albo Kottonvogel. Niem.

Dziób krótki, prosty, szcuple, stożkowaty, ostro kończysty. Brzegi gładkie. Nosdrza piórkami położystemi zakryte. n. p. Parus pendulinus. GL.

Znáymy dotąd tylko dwa gatunki, z których jeden jest mieszkańcem południowych krajów Polski, a drugi przygórka Dobréy Nadziei. Obadwa żyją w bliskości wód między gęstemi krzakami. Żywią się prawie wyłącznie drobnemi Owadami i Robákami. Ná-

leżą do liczby Ptaków drobnych. Wszakże ciało jch mniejsze jest niż Kanarka. Te małe ptaszki budują sobie nadwzyczaj duże gniazda z puchu i z włókna roślinnego, które z przyczyny sztucznego urządzenia słusznie na największe podziwienie zasługują. Gniazda te zawieszają w gestych zaroślach u cienkich gałęzi nad wodą: czém zabezpieczają je przeciw wszelkim nieprzyjaciółom.

W wiekach ciemnego przesądu, gdy wszystko nadwzyczajne poczytywano za cudowne, gniazdo *Remiza* stało się źródłem nąyniedorzeczniejszych powieści i zabobonów, które się dotąd jeszcze między pospółstwem utrzymują. Oprócz mnóstwa janych dziwacznych skutków, przypisywano temu gniazdu także cudowną siłę leczenia bólu gardła.

RODZAY III. (56.)

POŚWIÉRKA. *EMBERIZA*.

Bruant. Fran. Ammèr. Niem.

Dziób krótki, stożkowato-klinowaty, ogrubny, kończysty. Brzegi gładkie, wgięte. Szczęka wierzchnia szupleysza niż spodnia; w szrodku do spodniej brzegami niedochodząca. Podniebienie mniej więcej wyraźnym, klinowatym zębem uzbroione. Nos drza w osadzie dzioba piórkami położystemi, zakryte. n. p. *Emberiza Miliaria*. GL.

Ten rodzaj należał do liczby takich, które służyły za składy tymczasowe nowo odkrytych gatunków. Podobnie nieszczęśliwego losu doznawały także (w tém pokrewieństwie) rodzaje *Fringilla* i *Loxia*. Tkano w te trzy rodzaje wszystkie drobniejsze grubodziobe Ptaki; a mniemani ułatwiałe téj nauki tak mało cenili jch cechy, że często napotykały

w jch dziełach *samca* w jednym, *samicę* w drugim, a *odmiany* wiekowego ubarwienia w trzecim z tychże rodzajów, i to pod trzema (a czasem i pod więcej) osobnemi nazwiskami, jako tyleż osobnych gatunków opisane. Badacz początkujący zamiast szczeréj pomocy i gruntownego oświecenia znayduie u nich zamitnienie i wstret; bo musi się błakać w jch dziełach, jak w bezdrożnych manowcach. Jakóż w dawniejszych systematach rodzaj *Emberiza* obéymuie przeszło siedmdziesiąt gatunków, które jedynie dla tego tu policzone zostały, ponieważ były z rzędu Ptaków mniejszych. Z tak wielkiéj liczby zaledwie téraz *dwadzieścia* takich gatunków wybrać można, które się rzeczywiście z cechą terażniejszego rodzaju *Poświérki* zgadzają. Z tych dziewięć znaydujemy w Europie. W czasie lata żyją one pojedynczo na polach i w lasach. Żywią się ziarnem, Owadami i Robakami. W zimie cisną się stadami do stodoł, i nieostrożne pądają ofiarą ptaszników. Mięso mają tłuste i smaczne.

RODZAY IV. (57.)

ZIEBA. *FRINGILLA*.

Pinçon. Fran. Fink. Niem.

Dziób krótki, gruby, stożkowaty, ostro kończysty. Szczyt przy czole tępo zakończony. Brzegi wierzchnie szczęki pokrywają dotne. Otwory nos drzy okrągławe, w osadzie dzioba przy czole piórkami zakryte.

Rodzay ten składa się z samych drobnych Ptaków, i jest w tém pokrewieństwie nąyobfitszy w gatunki; obéymuie jch bowiem przeszło *sto pięćdziesiąt* z których sama Europa żywi jedenaście. Wszystkie

żyją Owadami, Robákami i ziarnem. Gdy zboża dojrzwiać zaczynają: zbierają się te Ptaki w wielkie gromady tak jednakże, że każdy gatunek osobne tworzy stado: ciągną na niwy okryte plonami, i pożerają nasiona wszelkiego rodzaju. W zimie jedne z nich cisną się u nas do stodół, drugie uchodzą do krajów cieplejszych. Jakkolwiek wielką jest klęska, którą zrzadzaia w zbożu; większą jednakże jest korzyść, którą przynoszą gospodarstwu wiejskiemu pożeraniem szkodliwych Owadów. Przekonało się o tęg prawdzie Państwo Pruskie z szkodą po wytepieniu u siebie Wróblów.

Wszystkie są bardzo mnożne, i mają mięso smaczne. Jedne między niemi obdarzone są przyjemnym głosem, drugie powabném ubarwieniem. Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzaj na następujące cztery podrodzaie.

a. CZECZÓTKA. LINARIA.

Linotte. Fran. Hänfling. Niem.

Dziób doskonale stożkowaty, bardzo krótki, ostro kończysty. n. p. Fringilla Linaria. GL.

Ten oddział jest náyliczniejszy, i zawiera náypowabniéy ubarwione i náyprzyjemniéy śpiwające Ptaki. Wszystkie żywią się náywięcéy takiemi nasionami, z których oléy wytłaczamy: jako to Rzepakiem, Siemieniem konopném, Makiem i t. p. w.

b. SZCZYGIEL. CARDUELIS.

Chardonneret. Fran. Stieglitz. Niem.

Dziób doskonale stożkowaty, bardzo ostro kończysty, cokolwiek dłuższy niż w przeszłym oddziale. n. p. Fringilla Carduelis. GL.

Ten podrodzay zawiera tylko kilka gatunków. Sposobem życia i przyjemnością głosu podobne są przeszłém.

c. ZIEBA. FRINGILLA.

Pinçon. Fran. Fink. Niem.

Dziób stożkowaty: dłuższy, grubszy i tępszy, niż w dwóch pierwszych podrodzaiach. n. p. Fringilla coelebs. GL.

Te tylko w ostatniéy potrzebie jadaia nasiona roślin; większą zaś część roku przepędzają żywiąc się Owadami i Robákami. Śpiwają przyjemnie.

d. WRÓBEL. PYRGITA.

Moineau. Fran. Sperling. Niem.

Dziób stożkowaty, przy końcu cokolwiek wypukły. n. p. Fringilla domestica. GL.

Ten oddział zawiera náywiększych szkodników, które ani z głosu ani z ubarwieniem żadnéy niemaia zalety. Są zaś Ptakami tak żernými, że stósownie do okoliczności żadném ziarnem niewzgardzą. Náybardziéy jednak lubią Proso, Pszenicę i Ryz.

Jakkolwiek podział tego rodzaju jest pięknym, tak do wykonania prawie niepodobnym; gdyż przechód dzioba z jednego kształtu w drugi jest bardzo nieznaczny.

R O D Z A Y V. (58.)

W D Ó W K A. V I D U A.

Veuve. Fran. Wittwen-Ammer albo Wittwenvogel. Niem.

Dziób krótki, gruby, silny, prosty, dość mocno ściśniony, klinowaty. Szczyt zaokrąglony, ostro na

czoło zastaiący, ku końcowi spadzisty. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba, blisko czoła, podłużno okrągławe, piórami zakryte. n. p. *Emberiza paradisaea*. GL.

Tu należy przeszło *dwadzieścia* gatunków. — Wszystkie są mieszkańcami strefy gorącej, i znaydują się w Afryce w Ameryce i na wyspach jm przyległych tak jednakże, iż każda z tych części ziemi ma sobie właściwe gatunki. Żyją ziarnem i Owadami. Niektóre między niemi mają bardzo długie ogony; a wszystkie prawie ozdobione są powabnym ubarwieniem. —

Ten rodzaj był utworzony przez BRISSONA; lecz GMELIN i jnni niewolniczy naśladowcy LINNEUSZA rozrzućili gatunki tu należące po rodzajach *Emberiza*, *Fringilla* i *Loxia*; i to z taką nieprzezornością, o jakiej namienito się już w uwagach przy rodzaju *Poświérki*.

RODZĄY VI. (59.)

GRUBODZIÓB. COCCOTHAUSTES.

Gros-Bec. Fran. Kernbeisser. Niem.

Dziób krótki, bardzo gruby, silny, prawie czworograniasto-ostrostępny, prosty: przy końcu słabo ściśniony, klinowato kończysty: z wierzchu i ze spodu słabo zaokrąglony. Brzegi gładkie, wgięte: wierzchnie pokrywają spodnie. Szczyt klinem tępy na czoło zastaie. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba przy czole, piórkami zastonione. n. p. *Loxia Coccothraustes*. GL.

Ten rodzaj doznał tegoż samego losu, jak poprzedzający. — Grubodzióbów dobrze rozróżnionych liczymy blisko *pięćdziesiąt* gatunków. Każda część świata ma z nich sobie właściwe. W Europie znamy jch trzy. Żyją one ziarnem i Owadami. W jesieni zbierają się w małe gromady, i krążą po polach. Do mieszkań ludzkich rzadko się zbliżają. Śpiewają dość przyjemnie. Ubarwienie mają powabne. Mięso jch jest smaczne.

RODZĄY VII. (60.)

GIL. PYRRHULA.

Bouvreuil. Fran. Gimpel. albo Dompfaffe. Niem.

Dziób krótki, gruby, zaokrąglony, prawie półkulisto wypukły. Szczęka wierzchnia od spodniej dłuższą, małym haczykiem zakończoną. Brzegi gładkie. Język gruby, miesisty. Nosdrza w osadzie dzioba, przy czole, piórkami zastonione. n. p. *Loxia Pyrrhula*. GL.

Gilów znamy *pięć* gatunków. Sposobem życia podobne są Grubodzióbom, z tą jednak różnicą, że te bardziej są żarłoczne. Dziko żyjące wabią się gwizdzą głośno; a zamiast śpiewania wydają głos cichy, mrukliwy. Młodo złowione i skromnie chowane, żeby się niezapasły: uczą się z pozytewku pięknie śpiewać, i stają się bardzo pieszczotliwemi. W Europie znaydujemy jeden gatunek; a ten należy do liczby pięknych Ptaków. Rzeczyński opisał go pod nazwiskiem *Popel*.

R O D Z A Y VIII. (61.)

L U S C Z A K. C O R Y T H U S.

Dur-Bec. Fran. Kirschenschneller. albo
Bollenbeiser. Niem.

Dziób krótki lub prawie mierny, gruby, silny, słabo ściśniony. Szczęka Wierzchnia wypukła, haczykowata, dłuższa niż spodnia. Brzegi gładkie, równe (u niektórych wierzchnie esowate): u wszystkich wierzchnie pokrywają spodnie. Szczyt zaokrąglony łukowato spadzisty. Nosdrza w osadzie dzioba, przy czole, piórkami zastłonięta. n. p. Loxia Enucleator. GL.

Wiemy dotąd o trzech gatunkach. Z tych za przykład wymieniony żyje w Europie. Żywi się bukwą, nasieniem sosn, jądrami pestek wiśni i t. p. w. Pestki wiśni rozłupuje on swym dziobem z taką łatwością, że słusznie dziwić się potrzeba równie sile muszkułów szczękowych jak tegości rogu w szczękach dzioba jego; gdyż to Ptak jest nie wielki. — Śpiewa przyjemnie. Słazacy nazywają go *Leske*; a u pogranicznego z nimi pospólstwa Polskiego zowie się *Klesk*. Górale polscy nazywają go *Grabotuskiem*. Słowem ten Ptak ma kilka nazwisk prowincjonalnych.

R O D Z A Y IX. (62.)

K R Z Y W O N O S. L O X I A.

Bec-Croisé. Fran. Kreuzschnabel. Niem.

Dziób mierny, gruby, silny, mocno ściśniony. Szczęki łukowate, ostro kończyste, na końcu krzyżu-

iące się. Otwory nosdrzy okrągłe w osadzie na bokach dzioba piórkami położystemi zakryte. n. p. Loxia curvirostra. GL.

Rzeczywiście do tego rodzaju należących znamy tylko trzy gatunki; a te mieszkają w północnych krajach Europy, Azji i Ameryki. Są Ptakami przeletnymi. W jesieni przybywają do nas; a na początku wiosny ciągną napowrót ku północy. Przebywają w gęstych igielkowatych lasach, i żywią się ziarnem jeh szyszek. Na wierzchoch drzew najwyższych budują sobie gniazda z mchu leśnego. Złożone trudne są do ugiaskania. Zamknięte w kłacie psują dziobem szczeble i wydobywają się z niewoli. —

R O D Z A Y X. (63.)

K U R O B R O D. G L A U C O P I S.

Glaucope. albo Calaeas. Fran. Lappenvogel. Niem.

Dziób mierny, gruby, wypukło daszkowaty. Szczęka wierzchnia wypukła, ku końcowi łukowato spadzista, dłuższa niż spodnia. Szczęka spodnia wgietą. Brzegi gładkie: wierzchnie pokrywają spodnie. Przy osadzie szczeki spodnię piórki skórzane, owiste, nagie, kolorowe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba wkłeste, z wierzchu błonką nagą wypukłą pokryte, z tyłu kepkami wąsów szczeciastych opatrzone. Język chrząstkowy, włoskami najężony; na końcu szeroki, w ząbki powycinany. Golenia znacznie wysokie. n. p. Glaucopis cinerea. LATH. —

Wiemy dotąd tylko o *jednym* gatunku, który mieszka na Nowej-Hollandyi. Biega prawie ustawicznie po ziemi. Na drzewa rzadko wylatuje. Żywi się równie Owadami i Robakami, jak owocami i ziarnem roślin. Mięso ma wyborne; ubarwienie niepozorne. Dwa płatki pod dziobem podobnie jak u Kury różnią go od wszystkich innych tego pokrewieństwa. Głos jego przyjemny podobny jest głosowi piskalki. Kształt języka *Kurobroda* należy do liczby osobliwości; gdyż podobnego w żadnym rodzaju tego gromady dotąd nieznajdujemy. —

RODZAJ XI. (64.)

BAKOJAD. BUPHAGA.

Pique-Boeuf. *Fran.* Madenhakker. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, gruby, okrągławo czworograniasty, przy końcu mocno zgrubiały, tępy, czworograniastym ostrostępem zakończony. Szczęki prawie równe. Brzegi gładkie. Język chrząstkowy, kończysty. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, piórkami zakryte. n. p. Buphaga africana. BRISS. —

Tylko *jeden* gatunek należy do tego rodzaju. Mieszka on w Afryce nad rzeką Senegal. Żyje gromadnie. Żywi się Owadami. Szczególniej zaś lubi siadać na bydle, i wybierać mu z pod skóry liszki Baków i juncy Owadów.

RODZAJ XII. (65.)

SKOWRONEK. ALAUDA.

Alouette. *Fran.* Lerche. *Niem.*

Dziób mierny lub krótszy niż głowa, ściśnięty, mniej więcej klinowato nożykowaty. Szczęki prawie równe. Brzegi równe, gładkie. Pazur palca tylnego długi, prosto pałasiłowaty. n. p. Alauda Calandra. GL.

W tym rodzaju liczymy blisko *dwadzieścia* gatunków, które znajdujemy w różnych częściach świata. Wszystkie prawie mają barwę niepozorną, szarawą; ale na to mają wszystkie prawie obdarzone są wybornym mięsem; a wiele pomiędzy niemi znamy takich, które śpiewają bardzo przyjemnie unosząc się wysoko na powietrzu. Europejskie należą do Ptaków przelotnych. Zaraz w pierwszych dniach wiosny przybywają do nas, i ogłaszają zajmującym śpiewaniem powrót przyjemnej pory roku. Gniedzą się niemal wszystkie na gołej ziemi, wygrzebowawszy na jąk mały dołek przy kamieniu lub przy bryle jakieg. Żywią się Owadami, Robakami i nasionami roślin. W jesieni odlatują do krajów cieplejszych. Niektóre z pomiędzy nich nigdy na drzewach nie siadają. — Skowronki są także z liczby tych zwierząt, które w starożytności służyły za przedmiot dziwacznych baśni.

Na tem kończymy uwagi nad pokrewieństwami takich *Ptaków Skaczących*, które mają u dzioba brzegi szczęk gładkie, przy końcu niewycięte.

Tablica XVIII. (64.)

POKREWIEŃSTWO V. (14.)

WCIĘTODZIOBE. INCISIROSTRES.

Prąki Skączące mające dzioby rozmaite: brzegi szczęki wiérzchniwy przy końcu mniéy-więcéy wyraźnie w żąb wycięte.

z c s v d	{	mierná; dziób	okrągławy, przyszcupły	Oddział A.
			ściśniony, ogrubny, mierny lub długi	Oddział B.
			gruby, krótszy niż głowa	Oddział C.
			daszkowaty, prawie mierny, szeroki	Oddział D.
			bardzo obszerná; dziób przy nasadzie bardzo szeroki	Oddział E.

UWĄGI DO TABLICY XVIII. (64.)

Ponieważ to pokrewieństwo tak wiele obeymuje rodzajów, że jch na jednéy zwykłéy tablicy pomieścić niepodobná: zniewoleni przeto jesteśmy do rozebrania go na powyższe oddziały. Tym sposobem otrzymamy pięć mniejszych, a do użycia wygodniejszych tablic.

Większą część gatunków tego pokrewieństwa żywiąc się Owadami i Robákami należy do liczby Ptaków przelotnych. — Większą jch liczba nie má wyraźnego wola.

Tablica XIX. (65.)

POKREWIEŃSTWA 5go. ODDZIAŁ E, A.

Prąki Skączące, Wciętodziobe, mające dzioby przyszcupłe, okrągławe.

Dziób		Podz. GEN. A.	
{	krótszy niż głowa	{	prosty; brzegi wcięte; ogon mierny
{	przy osadzie szerszy niż wyższy	{	niewcięte; ogon mierny
{	mierny	{	wcięte; ogon mierny
{	prosty, walcowaty, z brzegami nasiekniętymi, zakończony	{	mierny
{	slabo-lukowato-nożykowaty, zakręglony, cokolwiek ściśniony.	{	małym łącznikiem 5. Pluszcz.
{	slabo-lukowato-nożykowaty, zakręglony, cokolwiek ściśniony.	{	w tym końcu 7. Brzegówka.
{	mierny	{	5. Rudzik.
{	przy osadzie szerszy niż wyższy	{	4. Pokrzwetka.
{	krótszy niż głowa	{	3. Plochacz.
{	przy osadzie szerszy niż wyższy	{	2. Płaska.
{	mierny	{	1. Swiergotek.
{	prosty, walcowaty, z brzegami nasiekniętymi, zakończony	{	Anthus.
{	slabo-lukowato-nożykowaty, zakręglony, cokolwiek ściśniony.	{	Motacilla.
{	mierny	{	Acronot.
{	przy osadzie szerszy niż wyższy	{	Sylvia.
{	krótszy niż głowa	{	Saxicola.
{	przy osadzie szerszy niż wyższy	{	Cinclus.
{	mierny	{	Grallina.
{	prosty, walcowaty, z brzegami nasiekniętymi, zakończony	{	Pyrrhocorax.
{	slabo-lukowato-nożykowaty, zakręglony, cokolwiek ściśniony.	{	

UWĄGI DO TABLICY XIX. (65.)

Oddział pierwszy pokrewieństwa *Wcietodzio-
bych* (które CUVIER nazywa *les Dentirostres*) zawie-
rá same prawie takie Ptaki, które się żywią wyłą-
cznie Owadami i Robákami. Większą między niemi
liczba obdarzoná jest od Przyrodzenia bardzo przy-
jemnym głosem; ale na to miáło właśnie te, które
náprzyjemniéj śpiewaia, są upośledzone w powa-
bności ubarwienia. Wszystkie łądą znane nie ma-
iá wola wyraźnego.

RODZAY I. (66.)

ŚWIÉRGOTEK. *ANTHUS*.

Lula albo Farlouse. *Fran.* Pieper. *Niem.*

Dziób prawie mierny, prosty, szupły, zaokrą-
glony, kończysty. Szczęki bardzo słabo tukowaty. —
Brzegi szczeki wierzchniéj przy końcu słabo w ząb
wycięte. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okra-
glawe, odstonione. Pazur palca tylnego długi, lekko
obłaczkowy. Ogon mierny, nieruchawy. n. p.
Anthus arborens. Bechst.

Z pewnością liczymy w tym rodzaju siedm ga-
tunków. Wszystkie wmięszane były do rodzaju
Skowronka bez względu na szczerbę w brzegach szczę-
ki górnej jch dzioba, na kształt pazurów i na spo-
sób życia. BECHSTEIN pierwszy je odosobnił.

Świérgotki są Ptaki drobne, w ubarwieniu nie
pozorne, pospolicie szare. Żyją zwykle w gęstych la-
sach, w zaroślach, albo na łąkach otoczonych gęste-
mi krzakami. Żywią się drobnymi Owadami i Ro-
bákami. Jedne z pomiędzy nich ścielą gniazda na
gałązkach gęsto krzewistych krzaków, drugie pod
krza-

krzakami na ziemi. Wszystkie prawie mają głos
przyjemny; lecz ten nie może jśdź w porównanie
z głosem Skowronków. *Świérgotki* nigdy w locie nie
śpiewaia; ale zawsze prawie pod czas śpiewania sie-
dzą na wierzchołkach drzew. — Wszystkie są Ptá-
kami przelotnemi.

RODZAY II. (67.)

PLISZKA. *MOTACILLA*.

Hochequeue. albo Lavandière. *Fran.*

Bachstelze. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, szupły, prosty, wal-
cowaty, kończysty. Szczęki prawie równe. Brzegi
obu szczek wgięte: u wierzchniéj przy końcu słabo
w ząb wycięte. Nosdrza w osadzie dzioba z otwo-
rami małemi. Ogon długi, poziomy, ruchawy.

LATHAM liczy jch piętnaście gatunków; a te są
mieszkańcami różnych części świata. Zawsze prawie
żyją w bliskości wód, albo na miejscach niskich wil-
gotnych. Náylubieńszém jch pokarmem są Dzdzo-
wniki. Na drzewach rzádko siadaia. Po ziemi bie-
gaia szybko. Biegaiać noszą ogon poziomo, czyli
równolegle do poziomemu; a przy káżdém zatrzyma-
niu się, trzęsą nim pionowo do ziemi. Ten jch zwy-
czáj zjednáł jm w niektórych językach nazwisko
Prączka. W Wielkiej Polsce znaia je pod nazwi-
skiem *Trzęsogonek*. Są Ptákami przelotnemi. CU-
VIER dzieli je na dwa następuiaće podrodzaie.

a. PASTERKA. BODYTES.

Bergeronnette. *Fran.*

Pazur u palca tylnego długi, słabo tukowato
pałasikowaty. n. p. *Motacilla flava. GL.*

Tom II.

Te gnieźdzą się pospolicie w trawie na łąkach. Lubią się uwiać wśród bydła na pastwiskach.

b. PLISZKA. MOTACILLA.

Lavandière. albo Hochequeue. Fran.

Pazur u tylnego palca łukowaty. n. p. Motacilla alba. GL.

Te gnieźdzą się nąwiecey w wypruczniących drzewach albo w dziurach starych strzech wiejskich.

Jak widzimy, te dwa rodzaje *Swiergotek* i *Pliszka* dają kształtem pazura tylnego piękny przechód z przeszłego pokrewieństwa do tego.

RODZĄY III. (68.)

PŁOCHACZ. ACCENTOR.

Accentor. Fran. Flüevogel. Niem.

Dziób dłuższy niż połowa głowy, prosty, szczupły, prawie walcowaty, ku końcowi zeszczuplony, ostrokończysty. Brzegi obu szczęk wgięte: u wierzchniej szczęki przy końcu wycięte. Nosdrza w osadzie dzioba odstonione. Ogon mierny. n. p. Motacilla alpina. GL.

Jak dotąd, znamy tylko dwa gatunki; a te są mieszkańcami Europy. Obadwa były od Naturalistów przerzucane z jednego rodzaju do drugiego, aż wreszcie BECHSTEIN osobny dla nich rodzaj utworzył. Co gorsza? — GMELIN zbierając z pism rozmaitych dla powiększenia ostatniego wydania dzieł LINNEUSZA: opisał wyżej wymieniony gatunek pod trzema następującymi nazwiskami: 1. *Motacilla alpina*, 2. *Sturnus moritanus*, i 3. *Sturnus collaris*.

Podobnych uchybień znaydzie się więcej w dziele jego. Przyczynę takich zamieszania w tej nauce przypisać potrzeba naprzód zbytney skąpości opisów, a powtórę niedokładności cech rodzajowych w systemacie dawniejszym.

Płochacze żyją w kraich górzystych. Żywią się Owadami, Robakami i nasionami roślin. Należą do liczby Ptaków mniejszych. Gnieźdzą się w rozpadłościach skał i między kupami kamieni. Są bardzo pierzchliwe i ostrożne. Śpiewają dość przyjemnie.

RODZĄY IV. (69.)

POKRZEWKA. SYLVIA.

Bec-fin. Fran. Säng. Niem.

Dziób połowie głowy równaiący się, prosty, szczupły, przy osadzie wyższy niż szerszy, przy końcu okrągławy, kończysty. Brzegi szczęk niewgięte: przy końcu szczęki wierzchniej wycięte. Wąsy przy pasczy albo żadne, albo drobne. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Ogon mierny lub krótki.

W tym rodzaju liczymy przeszło sto siedmdziesiąt gatunków, z których sama Europa żywi dobrze różnionych dwadzieścia pięć. Tegocześni Badacze dzielą je na cztery następujące podrodzaje.

a. MYSIKRÓŁ. REGULUS.

Roitelet albo Figuier. Fran. Zaunkönig. Niem.

Dziób bardzo szczupły, prosty, stożkowaty, ostro kończysty. n. p. Motacilla Regulus. GL.

Ten oddział zawiera najdrobniejsze Ptaszki z tego rodzaju, które się żywią drobnymi Muszkami i Komarami. W jesieni ciągną do krajów cieplejszych.

b. KRZCIUCZEK. TROGLODYTES.

Troglodyte. Fran. Zaunschnurz. Niem.

Dziób bardzo szupły, ostro kończysty, słabo nożykowato łukowaty. n. p. Sylvia Troglodytes. LATH.

W tym oddziale mieszczą się także bardzo drobne Ptaszki. Gatunek za przykład wymieniony, żywiąc się Owadami i Pałkami zostaje u nas na zimę i wśród najcieplejszych mrozów śpiewa dość przyjemnie. Żyje najwięcej w gęstych krzewiach blisko płotów. Gnieździ się w płotach. U pospólstwa Polskiego ma bardzo wiele nazwisk, mianowicie: *Wółowe oczko, Strasz, Popłotek, Krzciuczek, Szmyrga* i t. p. w.

c. SŁOWIK. CURRUC.

Fauvette. Fran. Grasmücke. Niem.

Dziób prosty, równy, szupły, miernie kończysty z szczytą przy końcu nożykowato spadzistym. n. p. Sylvia Luscinia. LATH.

Do tego oddziału należą najmniej pozorne, ale natomiast najprzyjemniej śpiewające Ptaki. Wszystkie odlatują na zimę do ciepła.

W tych trzech oddziałach dziób przy nasadzie jest wyraźnie wyższy niż szerszy, nieprzygnieciony.

d. POKRZÉWKA. SYLVIA.

Rubiette. Fran.

Dziób przy nasadzie przygnieciony, prawie tak wysoki jak szeroki; przy końcu zaokrąglony, prosty, kończysty. n. p. Sylvia rubecula. MEX.

Ten oddział czyni kształtem dziób piękny przechód do rodzaju następującego. Ptaki do niego należące gnieźdzą się pospolicie w dziurach skał i murów spustoszałych. Niektóre z pomiędzy nich zostają u nas na zimę.

W ogólności wszystkie Pokrzéwki są Ptaki drobne, z ubarwieniem niepozorne, ale za to najpoważniejszym głosem obdarzone. Większą część gatunków Europejskich ciągnie na zimę do krajów cieplejszych; a z początkiem wiosny powróciwszy do nas, rozweselaia całe okolice najprzyjemniejszym śpiewaniem. Wszystkie lubią zamieszkiwać gęste krzaki i zarośla w bliskości wód lub miejsc wilgotnych. Żywią się Pałkami, Owadami drobnymi i Robakami. Wszystkie były dawniej wcielone do rodzaju *Motacilla* bez najmniejszego ostrzeżenia.

RODZAJ V. (70.)

RUDZIK. SAXICOLA.

Traquet. Fran. Steinschätzer. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, szupły, prosty; przy nasadzie przygnieciony, szerszy niż wyższy; dalej zaokrąglony, kończysty. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wycięte. Nosdrza w osadzie dzioba odstonione, z otworami okrągłymi. Przy pasczy wąsy szczęste, sterczące. n. p. Motacilla Oenanthe. GL.

Ten rodzaj obejmuje dotąd znanych blisko dwadzieścia gatunków. Wszystkie należą do liczby drobnych ptaków. Ubarwienie ich jest niepozorne, lecz śpiewanie przyjemne. Żywią się wyłącznie O-

wadami i Robákami. Gnieźdzą się albo pod zwaliskami kamieni, albo w rozpadlinach skał, albo na koniec w murach spustoszących. Od ostatnich (które zwykle *Ruderami* nazywamy) dostały nazwisko *Rudzików*.

Gatunki tu należące były także wmięszane do rodzaju *Motacilla*.

RODZAY VI. (71.)

PLUSCZ. CINCLUS.

Cincle. albo Merle-d'eau. Fran.

Schwätzler. albo Wasser-Amsel. Niem.

Dziób mierny, nożykowato-prosty, prawie walcowaty. Szczeka wierzchnia małym haczykiem zakończona. Brzegi wgięte, bardzo drobno nasiekane: u wierzchniej szczęki przy końcu w ząb wycięte. Nosdrza w osadzie na boku dzioba, wklęsłe, piórkami zasłonięte, z wąską szparą blisko brzegów. Głowa nieznacznie w dziób przechodzi. n. p. *Sturnus Cinclus*. GL.

W tym rodzaju liczymy teraz trzy gatunki. Wyżej wymieniony gatunek doznał podobnego losu jak *Płochacze*. U jednych znajdziemy go w rodzaju *Turdus*, u drugich w rodzaju *Sturnus*: a przecież ani z pierwszym ani z drugim rodzajem nie ma nic wspólnego. *Pluszcze* żyją ustawicznie nad takimi wodami, które w zimie niezamarzają. Szukając żeru wchodzą tak daleko w wodę, dopóki nogami zgruntować mogą. Żywią się Rybkami

drobnymi, Owadami i Robákami. Gnieźdzą się w norach brzegów rzek lub jezior. Głos mają dość przyjemny.

RODZAY VII. (72.)

BRZEGUWKA. GRALLINA.

Gralline. Fran.

Dziób mierny, prosty, gładki, walcowaty, przy końcu słabo ściśniony, tępo zakończony. Szczęki prawie równe. Brzegi słabo wgięte, bardzo drobno nasiekane: u wierzchniej szczęki przy końcu wycięte. Broda zaokrąglona większe pół szczęki zajmuje. Otwory nosdrzy w osadzie, podłużno okrągławe, z tyłu błonką w pół zakryte. Wąsy przy otworze dzioba szczeciaste, położyście-sterczące. Nogi czworopalczaste. Goleń blisko dwa razy tak długa jak palec szrodkowy. Palce wolne, skrajny równa się przy szrodkowemu. Pazur tylny największy. n. p. *Grallina melanoleuca*. VIEILLOT.

Dotąd znamy dwa gatunki, które są mieszkańcami Nowej Hollandyi. Obadwa są czysto-białe i ciemno-czarno pięknie upstrzone. Jeden przechodzi wielkością ciała *Droзда* dużego, a drugi cokolwiek jest mniejszy. Wysokie ich nogi każą się domyślać, że powinny mieć podobny sposób życia jak *Pluszcze*, z którymi także nasiekane brzegi dzioba mają wspólne. Nic jednak pewnego dotąd o nich nie wiemy. Ich postać i ich ubarwienie czynią je powabnymi dla oka.

Dziwić się potrzeba: dla czego CUVIER żadnej o nich nie uczynił wzmianki w dziele swoim (*Le*

Régne Animal). Znáydowny były się bowiem przed wydaniem dzieła wymienionego obadwa w zbiorze zoologicznym Paryżkim w bardzo pięknych exemplarzach pod napisem: „*Gralline noire et blanche de la Nouvelle Hollande.*” Z tychże samych dwóch sztuk ułożyłem wierzytelnie powyższą cechę rodzajową.

RODZAY VIII. (73.)

WRONKA. PYRRHOCORAX.

Chocard. *Fran.* Alpenkrähe. *Niem.*

Dziób mierny, kolorowy, przyszczipły, okrągławy, słabo łukowato-nożykowaty, cokolwiek ściśniony. Szczęka wierzchnia gładka, wypukła, słabo spadzista. Brzegi gładkie; przy końcu szczęki górnej wycięte. Nosdrza piórkami szczeciastymi, położystymi zakryte. n. p. Corvus Pyrrhocorax. GL.

Dotąd znany dwa gatunki. Wyżey wspomniany mieszka w kraich górzystych Europy. Gnieździ się w szparach najwyższych skał. Żywi się owocami i ziarnem roślin, tudzież Owadami, Robakami, Slimakami, a nawet i ściérwem. W zimie spuszcza się z gór w niziny znacznymi stadami. Mięso ma wyborne, głos chrapliwy i nieprzyjemny. Drugi gatunek (*Le Sierin VAILL. Afr. pl. LXXXII.*) mieszka w Indiach wschodnich. Ten szczególniej z tego względu zasługuje na uwagę, iż nad każdym uchem ma po trzy szczipłe pręciki rogowe, które wyrównywiają długości ciała.

Tablica XX. (66.)

POKREWIEŃSTWA 5go ODDZIAŁU B.

Pięki Skaczące, Węgieloziołbe mające dzioby mierne lub długie, mniej więcej ściśnione, nożykowate, ograbnie.

RODZAJE. GENEAL.

Dziób		
mierny	przy osadzie zaokrąglony, przy końcu ściśniony, łuskowato-nożykowaty i. Wileg.	Oriolus.
	łukowato-nożykowaty, ostro kończący	Ptilodon.
ściśniony	nożykowaty, na końcu tępy	3. Drozd.
	nożykowato-kłunowaty, równe, proste	4. Mrówkołót.
ealy	prosy, brzegi przy osadzie	5. Szebiot.
	nożykowato-haczykowaty, silny	6. Dzierzb.
długi, prosy, gruby, lekko ściśniony, nagle haczykiem zakończony		7. Dzierzbonos.
		Baria.
		Lanius.
		Gracula.
		Myioblenz.

UWĄGI DO TABLICY XX. (66.)

Gdy o Ptákach tego oddziału nic ogólnego powiedzieć nie można, coby nie było powtórzeniem powyższej cechy oddziałowej; albo czegobyśmy późniéj powtórzyć nie musieli: przystąpimy więc wprost do uwąg nad rodzajami.

R O D Z A Y I. (74.)

W I L G A. O R I O L U S.

Loriot. *Fran.* Pirol. *albo* Widewall. *albo*
Pfingstvogel. *Niem.*

Dziób mierny, słabo okrągławy, przy osadzie równie wysoki jak szeroki, przy końcu cokolwiek ściśniony, prosty, daszkowato nożykowaty, kolorową błoną pokryty. Szczęka wierzchnią dłuższą niż spodnią, z szczytem ostrym, z brzegami przy końcu wyciętymi. Nosdrza odstonione na bokach w osadzie dzioba. n. p. Oriolus Galbula. LINN.

Liczymy sześć gatunków *Wilg*, które są rozrzucone po różnych częściach świata. Na wszystkich maść żółta, czarna i maiowo zielona są przemagającymi. Wszystkie odmienniają kilka razy maść ubarwienia. Gatunek za przykład podany mieszka w Europie. Jest u nas Ptakiem przelotnym. Na wiosnę przybywa on w nasze okolice parami. Gniedzi się w lasach zawieszając swe sztuczne, workowate gniazdo u widelkowatych gałązek na drzewach. Żywi się Owadami, Robakami i miękkimi owocami roślin, jako to: wiśniami, malinami i t. p. w. Głos jego donośny podobny jest grubemu, wesołemu, przerywanemu gwizdaniu. A że z tym głosem

najczęściej w wilią dni dżdżystych słyszeć się daje: z tąd w niektórych okolicach Polski nazywaia go także *Wywilgą*. Mięso ma smaczne. Jego ubarwienie mieści go w rzędzie najpiękniejszych Ptaków Europy. Na początku jesieni ciągną po kilka w jednym stadzie do krajów cieplejszych.

Ten rodzaj w dziele LETEMA (*Latham*) obéjmuje czterdzieści ośm gatunków. Co z tąd pochodzi; że do niego wmięszal *Zóltaczki*, *Ziarnojady* i *Tegostéry*.

Pod wyrazem maści przemagającej (n. p. maść czarna przemagająca) rozumiemy to, że maść czarna większą część pokrycia zaymuje.

R O D Z A Y II. (75.)

S P I E W A K. P H I L E D O N.

Philedon. Fran.

Dziób mierny lub cokolwiek dłuższy niż głowa, ściśniony, łukowato nożykowaty, ku końcowi zeszczuplony, ostro kończysty. Szczęka wierzchnią dłuższą niż spodnią, ostro bez haczyka zakończoną, z szczytem ostrym. Szczęka spodnią wgłętą, brzegi szczęki wierzchniej przy końcu słabo wycięte. Otwory nosdrzy podługne, okrągławe, z błoną osady dzioba aż ku środkowi jego wysunione, odstonione. Piórka wypustek czoła daleko na boki dzioba sięgają. Język na końcu roztrzepany, penzelkowaty. n. p. Merops carunculata. SHAW.

Do tego rodzaju należy teraz znanych przeszło dwadzieścia gatunków, które w dawniejszych systematach znaydujemy rozprószone po różnych rodzajach. Mianowicie w rodzajach: *Merops*, *Corvus*, *Sturnus*, *Gracula*, *Certhia* i *Turdus*. Zaiste! stu-

sznie dziwić się potrzeba, że tak charakterystyczne, i na pierwszy prawie rzut oka od wszystkich innych różniące się Ptaki, mogły podobnego doświadczyć losu. Oprócz powyższych wyraźnych cech rodzajowych, każdy prawie gatunek ma coś szczególniejszego albo w sposobie pokrycia, albo w budowie ciała. Jedne z pomiędzy nich mają mniej więcej wyraźne wyrosty na dziobie: takim jest n. p. *Merops corniculatus*. LATH. — Drugie ozdobione są pod dziobem nagiemi, różnomaścistemi, skorzanemi płatkami: jak n. p. *Corvus paradoxus*. LATH. — JUNE mają pewną część głowy nagą: n. p. *Certhia lunata*. VIEILL. — Na innych nakoniec postrzegamy w pokryciu osobliwszą budowę czyli ukształcenie piór: jak to n. p. *Merops Novae Hollandiae*. GL. i t. p. w.

Niemal wszystkie *Spięwaki* mają głos bardzo przyjemny. Są mieszkańcami różnych części świata; żaden jednakże nie należy do Europy. Żywią się one Owadami, Robákami i miękkimi owocami roślin.

RODZAY III. (76.)

DRÓZD. *TURDUS*.

Merle. albo Grive. Fran. Drossel. Niem.

Dziób mierny, prosty, ściśniony, nożykowaty, tępo kończysty. Szczyt na końcu lekko spadzisty. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wycięte. Nosdrza z otworami okrągławemi w osadzie na bokach dzioba, nagie, z góry błonką ruchomą zakryte. Ogon mierny lub długi. n. p. *Turdus pilaris*. GL. —

W tym rodzaju mieścimy blisko sto pięćdziesiąt gatunków, z których w samą Europę znamy trzynastcie. Wszystkie prawie są Ptakami tułającymi

się. W czasie wiosny i lata żyją parami w lasach, i w zaroślach. Gnieźdzą się w gęstwinach budując gniazda na gałązkach drzew. Żywią się Owadami, Robákami i jagodami. W jesieni zbierają się w wielkie stada, a tułając się z miejsca na miejsce, objadają winne grona, kaliny, jałowce i t. p. Wszystkie mają mięso wyborne. Niektóre przyozdobione są powabnym ubarwieniem; a wiele między niemi jest takich, które śpiewają bardzo przyjemnie. Między ostatniemi *Drózd Zartowniś* (*Turdus polyglottus*) mieszkający w Ameryce zasługuje na szczególniejszą uwagę: jest on prawda szary i niepozorny, ale przyjemnością głosu przechodzi nawet *Słowika rudego* tym bardziej; gdyż umie naśladować głosy wszystkich niemal Ptaków.

RODZAY IV. (77.)

MRÓWKOŁÓW. *MYIOTHERA*.

Fourmilier. Fran. Ameisenjäger. Niem.

Dziób mierny, nożykowato-klinowaty, prosty, jednostajnie ściśniony, tępo kończysty, przy osadzie wyższy niż szerszy z szczytem prostym. Brzegi szczęki wierzchniej proste, niewywinione, przy końcu wycięte. Wąsy przy pasczy szczeciaste sterczące. Nosdrza w osadzie dzioba z otworami okrągławemi. Ogon krótki. Nogi wysokie. n. p. *Turdus Coraya*. GL. —

Do tego rodzaju liczymy blisko dwadzieścia gatunków, które w dawniejszych dziełach rozrzucone są częścią w rodzaju *Corvus*, częścią w rodzaju *Turdus*. Każdą prawie część świata ma sobie właściwe gatunki. Wszystkie żyją pojedynczo w gęstych lasach i zaroślach. Latają bardzo mało. Biegają prawie ustawicznie po ziemi. Żywią się jago-

dami, Robákami i Owadami. Nade wszystko ną-
bardziéj lubią Mrówki. Jedne z pomiędzy nich
przyozdobione są powabném ubarwieniem, drugie
obdarzone przyjemnym głosem. Należą do Ptaków
pomniejszych. Nogi (w stosunku do ciała) mają
w tym rzędzie tak wysokie, że na pierwszy rzut oka
zdaia się należeć do rzędu Ptaków *Brodzących*;
lecz nogi aż do kolanek piórami pokryte; i palce
zupełnie wolne kążą je tu zostawić.

RODZĄY V. (78.)

SCZEBIOT. GRACULAEA.

Martin. Fran.

*Dziób mierny, klinowato nożykowaty, ściśnio-
ny, prosty z szczytem ku końcowi spadzistym. Brze-
gi szczęki wierzchnie przy osadzie na wierzch wy-
winione, dalej proste, przy końcu wycięte. Na gło-
wie blizny lub płatki nagie. — Nosdrza w osadzie
dzioba, z otworami podłużno-okrągławymi. Ogon
i nogi mierne. n. p. Gracula tristis. LATH.*

Ten rodzaj obejmuie przeszło *dziesięć* gatun-
ków, które dotąd (niewiedzieć dla jakich przyczyn)
błąkaia się u dawniejszych Systematyków w rodza-
iach *Gracula*, *Paradisea*, *Sturnus*, *Turdus*, a na-
wet i w rodzaju *Certhia*.

Sczebioty są mieszkańcami południowych kra-
iów i wysp: żaden więc nie należy do Europy. —
Wszystkie żywią się Owadami, Robákami i owoca-
mi roślin. Szczególnie zaś lubią Szarańcze i liszki
Chrząszczów, których pilnie w swierzych rolach
szukają. Są bardzo żarłoczne, swiegotliwo wrzaskli-
we, i śmiałe aż do zuchwałości. Młodo złowione

łatwo się ugłaskać daia; a nauczywszy się gadać,
szcebiocą ustawicznie. W jesieni lataia wielkiemi
stadami. —

RODZĄY VI. (79.)

DZIERŻBA. LANIUS.

Pie-Grièche. Fran. Würger. Niem.

*Dziób mierny, silny, ściśniony, prosto nożyko-
waty, przy osadzie wyższy niż szerszy. Szczyt dzió-
ba na czoło niezastaiący, ostry, prosty, przy końcu
łukowato spadzisty, ostrym haczykiem zakończony.
Brzezi szczęki wierzchnie przy końcu głęboko w ząb
wycięte; u spodnie zaś na końcu ścięte. Otwory
nosdrzy okrągławe na bokach w osadzie dzioba.
Przy pasczy wasy szczeciaste, sterczące. n. p. Lani-
us Excubitor. GL.*

Dzierżb liczymy blisko *piećdziesiąt* gatunków.
Każdą prawie część ziemi ma z nich sobie własci-
we. W saméj Europie gości jch cztery gatunki; a
te są u nas Ptakami przelotnemi. Na początku wio-
sny przybywają parami w nasze okolice. Gnieźdzą
się na gałązkach w gęstych krzakach. Na widok
zbliżającego się Człowieka lub zwierzęcia jakiego
do jch gniazda, wydają głos podobny mlaskaniu. Są
śmiałe, zuchwałe i natarczywe. Żadnemu Ptakowi
do swych gniazd zbliżyć się nie pozwalają. Lubo
należą do liczby Ptaków pomniejszych: z podziwie-
nią godną odwagą uderzają one na Sroki i Wrony;
a cisnąć się jm w locie z zajadłością pod skrzydła
odpędzają je dokuczniwym szczypaniem daleko od po-
sady swojej. Tém podobne napowietrzne jch wal-
ki godne są widzenia. *Dzierżby* żywią się prawie
wyłącznie Owadami i Robákami. Niektórzy Bada-
cze twierdzą, że pożeraia także Ptaki drobniejsze.

To podanie było przyczyną, że je dawniejsi Naturaliści (w brew niezgodności cech) do rzędu Ptaków *Drapieżnych* liczyli. Niektóre między niemi mają głos dość przyjemny.

RODZĄY VII. (80.)

DZIERŻBONOS. BARITA.

Cassican. Fran.

Dziób długi, gruby, prosty, tęp, potężny, okrągławo czworograniasty, ku końcowi coraz mocniej ściśniony. Szczyt szeroko na czoło zstający, prosty, słabo spłaszczony; na końcu dzioba nagle spadzisty, ostrym haczykiem zakończony. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu w ząb wcięte. Broda większe pół szczęki spodniej zajmuje. Otwory nosdrzy podługne blisko osady na bokach dzioba wydłubane, niczem niezastłonięte. n. p. *Coracias varia*. LATH.

Tu należy sześć gatunków, których większą część zamieszkuje wyspy morza Indyjskiego. Żaden nie znajduje się w Europie. Opisy ich czytamy w dziełach dawniejszych rozrzucone po rodzajach *Coracias*, *Gracula*, *Corvus*, i *Paradisea*; chociaż z cechami tych rodzajów najmniejszego nie mają podobieństwa. Niektóre między niemi dorastają wielkości *Wrony*. Obyczaje ich mają być podobne obyczajom *Dzierżb*.

Ta-

Tablica XXI. (67.)

POKREWIEŃSTWA Jego ODDZIAŁ C.

Ptaki Skąpcze, Wciępodziobe mające dziób gruby, krótszy niż głowa.

Dziób		RODZAJE	GENERA.
zaokrąglony	prawie walcowaty, tęp, potężny	1. Gryzohacz.	<i>Paris.</i>
	sześciokątny, ostro kończysty; skrzydła długie	2. Sinodziób.	<i>Oxypterus.</i>
daszkowato	wypukło daszkowaty z szczytem łukowatym	3. Wdajęcka.	<i>Budytes.</i>
	krótszy niż głowa; zuchwy grube	4. Tanagra.	<i>Tanagra.</i>
klinowaty	połowie głowy równiały	5. Włotomian.	<i>Euphonia.</i>
	bardzo krótki trójkątnie daszkowaty	6. Krótkodziób.	<i>Spizella.</i>
wypukły przy nasadzie przysięciony		7. Siwopiór.	<i>Graculus.</i>

Tom II.

UWAGI DO TABLICY XXI. (67.)

O ptakach tego oddziału tyle tylko można powiedzieć w ogólności, że prawie wszystkie nie mają wola wyraźnego.

RODZAY I. (81.)

GRYZICHRZĄSZCZ. PSARIS.

Bécarde. Fran.

Dziób długości głowy równiający, prosty, bardzo gruby, prawie walcowaty, przy końcu cokolwiek zeszupłony i lekko ściśniony, tęp. Szczyt dzioba na czole niezastaiący, zaokrąglony, prosty, na końcu nagle spadzisty. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu słabo wycięte. Otwory nosdrzy okrągłe, duże, na bokach dzioba blisko osady wydrążone, odstonione. Głowa duża, lekko spłaszczona. Palce przednie przy nasadzie zroste. n. p. *Lanius Cayanus*. GL.

Znamy trzy gatunki, które dotąd mieszano do rodzaju *Lanius*. Prawie wszystkie są mieszkańcami południowej Ameryki. Obyczaje ich są nam dotąd nie wiadome. Zrosłemi przy nasadzie palcami czynią one ważny wyjątek w tym pokrewieństwie, gdyż w wszystkich jnych rodzajach palce są zupełnie wolne.

RODZAY II. (82.)

SINODZIÓB. OCYPTERUS.

Langrayen. albo Piegrièche-Hirondelle. Fran.

Krähenjäger. Niem.

Dziób cokolwiek krótszy niż głowa, prawie mierny, gładki, silny, stożkowaty, na końcu lekko ściśniony, ostro kończysty. Szczyt dzioba zaokrąglony, prosty, przy końcu słabo spadzisty. Szczeka wierzchnia dłuższa niż spodnia. Brzegi szczęki wierzchniej cokolwiek wycięte. Broda dwie trzecie części szczęki dolnej zajmuje. Otwory nosdrzy na dziobie blisko osady małe, niby wydłubane, rzadkiemi, położystemi wąsami w pół zastonione. Ogon mierny, zaokrąglony lub słabo wycięty. Skrzydła złożone dłuższe niż ogon, lub jemu równe. n. p. *Lanius leucorhynchus*. GL.

W tym rodzaju liczymy pięć gatunków. Wszystkie prawie są mieszkańcami wysp morza Indyjskiego; mianowicie wysp Manilli, Timoru i t. p. Návwiększy między niemi nieprzechodzi wielkością *Dzierżby czarnoczelnej*. Wszystkie więc należą do liczby Ptaków pomniejszych. Mimo swą małość są one aż do zuchwałości śmiałe. Nierównie większe, do ich gniazd zbliżające się Ptaki odpędzają z náywiększą zapalczywością. Mając skrzydła długie latają bardzo szybko i zwinnie. Żywią się wyłącznie Owadami i Robakami. Wszystkie dotąd znane mają dzioby błękitne. Ten szczególniejszy charakter różni je od wszystkich jnych na pierwszy rzut oka, posłużył nam za źródło do ich nazwiska rodzajowego.

RODZĄY III. (83.)

WDZIECZKA. BETHYLUS.

Bethyle. Fran.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, silny, gładki, daszkowato wypukły. Szczyt łukowato spadzisty. Szczęka wierzchnia dłuższą niż spodnią. Broda lekko wypukła, zaokrąglona, większe pół szczęki dolnej zajmują. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu lekko wycięte. Otwory nosdrzy okrągłe na bokach dzioba blisko szczytu i osady, odślonione. Skrzydła mierne. Ogon długi. n. p. Lanius Leverianus. GL.

Znany tylko jeden gatunek, który jest mieszkańcem Ameryki południowej. Jego obyczaje są nam dotąd niewiadome.

RODZĄY IV. (84.)

TANAGRA. TANAGRA.

Tangara. Fran. Spatz. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, nożykowato klinowaty, przy nasadzie prawie tak szeroki jak wysoki. Szczyt łukowato, przy końcu spadzisty. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wycięte. Zuchwy szczęki spodniej przy nasadzie mniej więcej zgrubiałe. Nosdrza w osadzie dzioba z otworami okrągłymi.

Ten rodzaj obcuje blisko dwadzieścia gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki. Żywią się Owadami, Robakami i nasionami roślin. Wszystkie są z liczby Ptaków drobnych. Zręczność niektórych w budowaniu gniazd zasługuje na uwagę. CUVIER dzieli je na następujące cztery podrodzaje.

a. TANAGRA. TANAGRA.

Tangara Gros-Bec. albo Tangara proprement dit.

Dziób silny, wypukły, z szczytem zaokrąglonym. Zuchwy szczęki spodniej przy nasadzie mało co zgrubiałe. n. p. Tanagra magna. GL.

b. TANGARZYK. CARDINALIS.

Tangara - Cardinal. Fran.

Dziób prawie stożkowaty z szczytem zaokrąglonym. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wcięte. n. p. Tanagra rubra. GL.

c. LORYIOT. LORIOTUS.

Tangara-Loriot. Fran.

Dziób ostro kończysty, cokolwiek zgięty. Zuchwy szczęki spodniej przy nasadzie bardzo mało zgrubiałe. n. p. Tanagra cristata. GL.

d. ZUCHWIAK. RAMPHOCELUS.

Tangara-Ramphocèle. Fran.

Dziób daszkowato klinowaty. Zuchwy szczęki spodniej przy nasadzie potężnie zgrubiałe. n. p. Tanagra Jacapa. GL.

RODZĄY V. (85.)

WZŁOTOZMIAN. EUPHONIE.

Euphone. albo Tangara-Bouvreuil. Fran.

Dziób prosty, krótki, połowie długości głowy równający, gruby, trójkątny, daszkowato klinowaty: przy nasadzie szerszy niż wyższy, na bokach wgnieciony; przy końcu ściśnięty. Szczyt ostry, nożykowato łukowaty. Brzegi szczęki wierzchniej

przy końcu lekko wycięte. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba. n. p. *Tanagra tricolor*. GL.

W tym rodzaju mieści się przeszło *dwadzieścia* gatunków. Wszystkie zamieszkują gorące kraje Ameryki. Żywią się Owadami, Robakami i ziarnem. Są to same drobne, ale bardzo powabnie ubarwione ptaszki. Niektóre między niemi obrócone ukośnie do słońca zmieniają całe ubarwienie w żółtość i połysk czystego złota. Takim jest n. p. *Tanagra flava*. GL.

Ta podziwiania godna zmienność maści w jch ubarwieniu posłużyła za zasadę do jch nazwiska rodzaju. Są także między niemi i takie, które śpiewają przyjemnie.

RODZAJ VI. (86.)

KROTKODZIÓB. *SPIZITES*.

Lanielle. *Fran.* Kurz-Schnabel. *Niem.*

Dziób bardzo krótki, silny, prosty, tróyraniasty. Szczyt ostry, nożykowaty, małym haczykiem zakończony. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wycięte. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba wąskie, z wierzchu błoną zakryte, piórami położystemi w pół zastonione. n. p. *Pipra punctata*. LATH.

Znany dotąd dwa gatunki, które mimo różnic w budowie dzioba i nóg wmięszano do rodzaju *Pipra*. Obadwa żyją na Nowej Hollandyi. Obadwa mają postać i ubarwienie przyjemne. Należą do liczby Ptaków najmniejszych; bo ledwie wyrównywią *Sikorze modréy*. O jch obyczajach nic jeszcze pewnego nie wiemy.

Ten rodzaj utworzył LICHTENSTEIN Profesor Zoologii w Król. Berlińskim Uniwersytecie.

RODZAJ VII. (87.)

SIWOPIOR. *GRAUCALUS*.

Choucari. albo Echenilleur. *Fran.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, daszkowato wypukły, w pół haczykowaty: przy nasadzie pod wąsami mniej więcej przygnieciony i prawie tak wysoki jak szeroki; dalej wzniesiony, wypukły, słabo ściśniony. Szczyt tępy, łukowato spadzisty. Szczeka wierzchnia cokolwiek dłuższa niż spodnia. Broda cokolwiek wypukła. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu słabo wycięte. Otwory nosdrzy gęstemi położystemi, szczeciastemi wąsami zakryte. n. p. *Corvus papuensis*. GL.

Liczba gatunków tu należących dochodzi do *dwudziestu*. Są one mieszkańcami południowej Afryki, Indyy wschodnich i wysp jm przyległych. U dawniejszych Systematyków znajdujemy opisy jch częścią w rodzaju *Corvus*, a częścią w rodzaju *Muscicapa*; lecz trudno pozornego nawet upatrzeć w nich podobieństwa, któreby takie jch pomieszczenie usprawiedliwić mogło.

CUVIER utworzył z nich dwa osobne podrodzaje 1. *Craucalus*. n. p. *Corvus novae Guineae*. LATH. — i 2. *Ceblepyris*. n. p. *Muscicapa cana*. GL. — Wi-działem sam, i opisałem szczegółowo wszystkie te Ptaki; ale mimo najsćislejszego porównywania, nie mogłem dostrzedz w nich takich różnic na którychby powyższy jch podział oprzeć można.

Nazwisko tego rodzaju zastosowano do maści jch ubarwienia; gdyż gatunki dotąd znane albo są siwe albo popielate, i różnią się między sobą tylko upstrzeniem i wielkością.

się także, że niektórych gatunków samice w jnnym, a samców w jnnym z tych trzech rodzajów napoty-
kamy opisane. Wszystkie są zamorskie. Postać
ich okazuje náywięcéy wyrazu zuchwałości.

d. ŻUKODŁAW. EDOLIUS.
Drongo. Fran.

*Dziób potężny, cokolwiek szerszy niż wyższy,
daszkowato nożykowaty, cały słabo łukowato zgięty.*
n. p. Lanius forficatus. GL.

W tym oddziale mieścimy same okazałe gatu-
ki, które tyle mają w sobie charakterystyczności,
iżby z nich osobny rodzaj utworzyć można. Do-
znały one podobnego losu jak przeszłe; znaydujemy
bowiem opisy ich rozrzucone w rodzajach *Corvus*,
Lanius, *Muscicapa*: co gorsza? nawet i w rodzaju
Cuculus. Prawie wszystkie żyją na wyspach Wscho-
dnio-Indyjskich.

RODZAY II. (89.)

ŁYSAK. GYMNOCEPHALUS.

Gymnocephale. albo Tyran-Chauve. albo
Choucas-Chauve. Fran.

*Dziób mierny, gruby, potężny; daszkowaty, pro-
sty: przy osadzie przeszło dwarazy tak szeroki jak
wysoki; ku końcowi zwolna ściśniony. Szczyt wnie-
siony słabo nożykowato spadzisty, małym haczy-
kiem zakończony. Brzegi szczęki wierzchniey przy
końcu wycięte. Otwory nosdrzy okrągławe w osa-
dzie dzioba. Paszcz Obszerna. Głowa nagą, mier-
ną wielkości.*

Tu należą dwa gatunki; a i te potrzeba na dwa
osobne podrodzaje rozdzielić.

a. ŁYSÁK. GYMNOCEPHALUS. Tyran Chauve. Fran.

*Szczyt dzioba ostry. Głowa cała nagą. Szy-
ia pokryta gęsto piórami dużemi.* n. p. Gymnoce-
phalus Capucinus. GEOFF.

Gatunek za przykład dopiero wymieniony cały
oliwkowo tabaczkowaty jest wielkości *Kawki*. Mie-
szka w Kaiennie. W ostatniem wydaniu dzieł LIN-
NEUSZA znayduie się opisany pod nazwiskiem *Corvus*
calvus. Trudno zgadnąć powodów takiego pomie-
szenia. Kształt dzioba jego i głowa nagą, która
z pomiędzy gestych i dużych piór szyi podobnie jak
z kaptura wygląda: rozróżnia ją go zaraz na pierwszy
rzut oka od wszystkich dotąd znanych Ptaków. —
Sposób życia jego jest jeszcze nie wiadomy.

b. ŁYSOWRON. GYMNODERUS. Gymnodere. Fran.

*Szczyt dzioba tępy. Głowa i szyja miejscami
nagie, a miejscami pokryte piórkami kutnerowate-
mi.* n. p. Gracula nudicollis. SH.

Gatunek za przykład tu podany opisany jest
w ostatniem wydaniu dzieł LINNEUSZA pod dwiema
następującemi nazwiskami: *Corvus nudus* i *Gracu-
la foetida*. A przecież ani z pierwszym ani z dru-
gim rodzajem nie ma cech wspólnych. Mieszka
w Ameryce południowey.

RODZAY III. (90.)

STROYNOCZUB. CEPHALOPTERUS.

Cephaloptere. Fran. Schopfvogel. Niem.

*Dziób mierny, potężny, gruby, daszkowato no-
żykowaty: przy osadzie prawie tak wysoki jak sze-*

roki. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu słabo w ząb wcięte. Nosdrza piórami czuba zastonięta. Na głowie i na osadzie dzioba pióra gęste, pionowe, wysokie, u wierzchu rozszerzone i na boki poschylane tworzą czub wielki w kształcie wypukłej muszli, która cały dziób zastania. Boki szyi nagie. Na przodzie szyi pióra długie, szerokie, w jeden kłęb zwinione, i na kształt worka przed pierśmi wiszące. n. p. *Cephalopterus ornatus*. GEOFF.

Znamy tylko jeden gatunek. Jest on wielkości Wrony. Mieszka w Ameryce. Jego obyczaje i sposób życia są jeszcze nie znane. Strojność jest Ptakiem tak osobliwszym z kształtu czuba i z piór przed pierśmi wiszącymi, że między dotąd znanymi Ptakami nic jemu podobnego nieznajdujemy.

RODZĄY IV. (91.)

JEDWABNIK. *AMPELIS*.

Pianhou. Fran.

Dziób cokolwiek krótszy niż głowa, gruby, prosty, silny, okrągławo daszkowaty, przy osadzie prawie tak wysoki jak szeroki, lub cokolwiek szerszy. Szczyt zaokrąglony, przy końcu spadzisty. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wcięte. Pącz obszerne. Nosdrza w osadzie dzioba piórami zastonięta. Głowa duża, bez czuba, suto piórami pokryta. n. p. *Muscicapa rubricollis*. GL.

Ten rodzaj składa się z czterech gatunków, które mieszkają w Ameryce. Należą one do okazalszych i powabnie ubarwionych Ptaków. Opisy ich czytamy w dziełach dawniejszych przy rodzajach *Muscicapa*, *Coracias*, i *Ampelis*. Wszystkich ulubionym pokarmem są Owady. Głos mają nie przyjemny, wrzaskliwy.

Tablica XXIII. (69.)

POKREWIEŃSTWA 5go. ODDZIAŁ. E.

Ptaki Skaczące, Wciętodziobe mające dziób krótszy niż głowa, niski, przy nasadzie rozszerzony: pącz obszerne.

RODZAJ. GENERA.

Dziób	nizko daszkowaty	1. Szkarłatówka. <i>Cotinga</i> .
	z wierzchu i ze spodu wypukły	2. Jemiolucha. <i>Bombycivora</i> .
	bardzo niski i rozszerzony	3. Wielkopącz. <i>Procnias</i> .

UWAGI DO TABLICY XXIII. (69.)

O Ptakach tego oddziału tylko to można powiedzieć w ogólności, że mają pącz bardzo obszerne, i że tą czynią piękny przechód do pokrewieństwa następującego.

RODZĄY I. (92.)

SZKARŁATUWKA. *COTINGA*.

Cotinga. Fran. Schmukkvogel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, niski, przy osadzie znacznie szerszy niż wyższy, daszkowaty, z szczytem słabo nożykowato spadzistym. Szczęki prawie trójkątne: wierzchnia małym haczykiem zakończona. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu

wycięte. *Paszcz obszerna. Nosdrza w osadzie płórami zastonięta. Głowa mierna. n. p. Ampelis Pompadora. GL.*

Szkarłatówki są mieszkańcami Ameryki. Żywią się Owadami, Robakami i miękkimi owocami drzew. Samce stare niemal w wszystkich gatunkach w porze parzenia się przyozdobione są ubarwieniem przepysznym. Najwyższy błękit lazuru i najpiękniejszą purpurą obok najczystszej białości, są to maści w tym rodzaju najwzajemniejsze, które ożywia świetny połysk. Samice zaś i młode jednoroczne samce bywają pospolicie niepozorne, szarawe, i nie okazują na sobie ani śladu tej piękności barwy, jaką w roku trzecim otrzymać mają. Dobrze rozróżnionych znamy pięć gatunków. — Budowa piór w jch pokryciu zasługuje na uwagę.

RODZAY II. (93.)

JĘMIOLUCHA. BOMBYCIVORA.

Jaseur. Fran. Seidenschwanz. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty: przy osadzie mocno przygnieciony, znacznie szerszy niż wyższy; przy końcu zeszuplony, z wierzchu i ze spodu słabo wypukły, zaokrąglony. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu słabo w ząb wycięte. Nosdrza z osadą ku szrodkowi dzioba posunięta, gestami szczeciastymi, położystymi wąsami pokryte. Paszcz obszerna. Szypułki lotek krótszych rogówkami, jasno maściastymi płatkami zakończone. n. p. Ampelis garulus. GL.

Tu liczymy z pewnością dwa gatunki, które mieszkały w północnych krajach Europy i Ameryki. Żyją gromadnie. Są Ptakami tułającymi się. — Bez względu na porę roku przelatują stadami z miejsca na miejsce. Objadają winne grona, owoce Ka-

liny, Jarzębiny, Jemioli, Jałowce i jagody wszelkiego gatunku. Są niezmiernie żarłoczne, świegotliwe i głupie. Łapią się w najprostsze sidła. Złowione łatwo się oswaja, i jedzą wszystko. Ubarwienie mają dosyć powabne, a mięso wyborne.

RODZAY III. (94.)

WIELKOPASZCZ. PROCNIAS.

Procnias. Fran. Schnapper. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, płaski, przy osadzie potężnie rozszerzony, prawie trójkątny. Szczyt przy końcu słabo spadzisty, małym ściśnionym haczykiem zakończony. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wycięte. Broda krótka, zadarta, płytka. Otwory nosdrzy okrągławe, na przód zwrócone, z osadą aż ku szrodkowi dzioba posunięte. Paszcz bardzo obszerna z otworem aż pod oczy zastającym. Język bardzo krótki, szupły, na końcu rozdwojony, kończysty. Skrzydła mierne. Nogi przykrótkie. n. p. Ampelis crunculata. GL.

Ten rodzaj obejmuje pięć gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowej. Żywią się owocami miękkimi roślin, Owadami i Robakami. Nie wiele znaydzieny między niemi takich gatunków, któreby na sobie nie miały nic osobliwego. U jednych postrzegamy mięsiste wyrosty na głowie; u drugich widzimy pod dziobem wiszące u podgardla wąskie, długie, nagie skorzane strzępki; u junczych zastanawia przyjemną zmienność maści ubarwienia. Większa część dotąd znanych będąc białe lub siwe są z pokryciami swego nie pozorne. Znaydują się między niemi i takie, które mają do tego stopnia piękne ubarwienie, że do ozdoby szych Ptaków policzone być mogą.

Tablica XXIV. (70.)

POKREWIEŃSTWO VI. (15.)

PASCZASTE. H I A N T E S.

Ptaki Skaczące mające pascz bardzo obszerną; dziób krótki, niski, przy osadzie potężnie rozszerzony: brzegi szczęk gładkie, wgięte: nogi krótkie.

RODZAJ.	GENUS.
Jaskółka.	<i>Hirundo.</i>

UWAGI DO TABLICY XXIV. (70.)

Ponieważ to pokrewieństwo zawiera tylko jeden rodzaj: przystąpmy więc wprost do uwag rodzajowych.

RODZAJ I. (95.)

JASKÓŁKA. HIRUNDO.

Hirondelle. Fran. Schwalbe. Niem.

Dziób krótki, daszkowaty, tróyraniasty: przy nasadzie mocno przygnieciony i rozszerzony: na końcu ściśniony, słabo haczykowaty. Brzegi szczęk wgięte, niewycięte. Broda prosta. Pascz obszerna. Wąsy przy pasczy drobne, rzadkie. Otwory nosdrzy okrągławe w osadzie dzioba piórami zastonione.

Je-

Język krótki szeroki, skrzydła długie. Nogi krótkie słabe, kosmate lub nagie, czworo palczaste. Palec tylny u niektórych dowolnie na bok zwrotny. n. p. *Hirundo urbica.* GL.

Jaskółek znany przeszło trzydzieści gatunków; a te są mieszkańcami różnych części świata. Europa liczy jch trzy; i te są Ptakami przelotnymi. Przybywają one do nas w połowie wiosny; a na początku jesieni odlatują stadami do krajów cieplejszych. Z tych dwa gatunki (*Dymówka* i *Oknówka*) budują sobie gniazda z błota przyczepiając je do domów ludzkich w miejscach zabezpieczonych przed deszczem. Błoto na gniazda noszą w dziobie i w części gardła, i urabiają go z śliną swoją; a ta nada im tę wisłą tęgość, jaką po wyschnięciu okazuje w jch gniazdach. Gospodarze rządni niepozwalać im przyczepiać gniazd do domów swoich z dwóch następujących przyczyn: naprzód, że szpecą domy błotem i gnoiem swoim; a powtórę ponieważ się w jch gniazdach *Pluskwy* bardzo mnożą, które po odlocie *Jaskółek* do mieszkań ludzkich przechodzą. Powyższe dwa gatunki *Jaskółek* europejskich są dotąd u pospólstwa przedmiotem nąyniedórzeczniejszych baśni i powieści. Trzeci gatunek *Jaskółek* europejskich (*Grzebielucha*) gnieździ się w norach podziemnych.

Wszystkie *Jaskółki* mają lot bardzo bystry. Na wszystkich maść czarna jest przemagająca. Żyją gromadnie latając licznymi stadami bardzo wysoko. Są śmiałe aż do zuchwałości. Z Ptakami drapieżnymi lubią się drażnić: skoro którego spostrzeżą, krążą około niego z przeraźliwym krzykiem. Żywią się prawie wyłącznie drobnymi wysoko latającymi Owadami: dla tego też uganiają się za nimi ustawicznie w powietrzu. Wszystkie prawie świegoczą dość przyjemnie. Wszystkie będąc Ptakami kochającymi wol-

Tom II.

ność nieograniczoną, nie pozwalają się trzymać w klatkach; bo dla niedostatku przyzwoitego ruchu i świeżych Owadów, wkrótce w nich zdychają. Wszystkie prawie okazują w lepieniu swych gniazd bardzo wiele zręczności. Gniazdo *Jaskółki Salangany* (*Hirundo esculenta*. GL.) mieszkającej w Indiach na brzegach Kochinchiny, jest bardzo kosztowne; liczą go bowiem między najszybsze przysmaczki na stołach pańskich.

To pokrewieństwo jest pięknym ogniwem między rzędami Ptaków *Skaczących* i *Przyczepnych*.

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków *Skaczących*.

Tablica XXV. (71.)

RZĘD CZWARTY. (20.)

PRZYCZEPNE. ADHAMANTES.

Ptaki mające nogi krótkie, czworopalczaste: palce albo wolne i wszystkie na przód zwrócone; albo cokolwiek przy nasadzie błoną spięte, a palec czwarty dowolnie zwrotny: dzioby rozmaite.

RODZAJE. GENERA.

Palce	wolne, wszystkie na przód zwrócone; skrzydła	przedłużone 1. Jérzyk. <i>Cypselus</i> .
		mierne 2. Czepiga. <i>Colius</i> .
	spięte cokolwiek przy nasadzie; palec tylny zwrotny	3. Kozodój. <i>Caprimulgus</i> .

UWAGI DO TABLICY XXV. (71.)

Jdąc tu za przykładem sławnego *Ornitologa* BRISSONA, odważam się na utworzenie rzędu osobnego z rodzajów dopiero w tablicy wyrażonych. Oczywiście cech w uporządkowaniu ich palców u nóg zda się dostatecznie usprawiedliwiać krok niniejszy. Jakoż jedne z policzonych tu Ptaków mają u nóg palce wolne i wszystkie cztery stale na przód zwrócone; u drugich zaś palec czwarty umieszczony jest na przyszydkowej stronie nogi, i może się dowolnie na przód lub na bok zwracać, nigdy jednakże zupełnie w tył przekreślić się niepozwoili. Ostatnie mają palce przy nasadzie cokolwiek błoną spięte. —

Wszystkie prawie tu policzone Ptaki okazują szczególniejszą zrećność w przyczepianiu się do ciał gładkich. Większą jch' połowa ma skrzydła długie, a lot bardzo bystry. Niektóre (mimo innego ukształcenia nóg) łażą zrećnie po drzewach. Wszystkie nie mają wola wyraźnego.

RODZAY I. (96.)

JÉRZYK. CYPSELUS.

Martinet. *Fran.* Häkkler. albo Segler. *Niem.*

Dziób bardzo krótki, tróyraniasty, słaby: przy osadzie przygnieciony, potężnie rozszerzony i tak piórami pokryty, iż ledwie koniec jego widoczny. Koniec ściśniony, haczykowaty. Brzegi szczek gładkie, słabo wgięte. Pączek obszerny bez wąsów. — Nosdrza w osadzie piórami zakryta. Skrzydła bardzo długie. Nogi bardzo krótkie, kosmate, przyczepne. Palce wolne, wszystkie cztery na przód zwrócone. n. p. *Hirundo Apus.* GL.

Jérzyków liczymy z pewnością sześć gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. Europa żywi z nich dwa gatunki. Obadwa są Ptakami przelotnymi. Przybywają do nas w drugiey połowie wiosny. Gnieżdżą się w szparach skał i murów wysokich. W jesieni wracają do krajów cieplejszych. Wszystkie Jérzyki żywią się wyłącznie drobnymi wysoko latającymi Owadami. Z przyczyny bardzo krótkich nóg rzadko siadają na równy ziemi; ale ustawicznie prawie białają wysoko w powietrzu. Należą do liczby náyzwinniey i náybystrzeý latających Ptaków; gdyż jedna tylko *Fregeta* może mieć przed nimi pierwszeństwo. Wszystkie przyłączano dawniey do rodzaju *Hirundo*.

RODZAY II. (97.)

CZEPIGA. COLIUS.

Coliou. *Fran.* Klammervogel. *Niem.*

Dziób krótki, gruby, tępy, lekko ściśniony. — Szczeka wierzchnia przy końcu wypukła, spadzista, krzyżuje się cokolwiek z spodnią. Brzegi gładkie, Pączek mierny. Nosdrza naboczna, w osadzie dzioba, piórami pokryta. Język krótki, na końcu rozdarty. Skrzydła mierne. Ogon bardzo długi, wązki. Nogi prawie mierne wysokie z gołeniami nagiemi. Wszystkie cztery palce wolne, na przód zwrócone. n. p. *Colius erythropus.* LATH.

W ornitologii *Letema* rodzaj ten zawiera wzmiankę o siedmiu gatunkach; rzeczywiście zaś znamy jch tylko cztery. Trzy przeto nadliczone, są może tylko odmianami ubarwienia płci lub wieku. Wszystkie Czepigi są mieszkańcami południowych krajów Azji, Afryki i wysp jm przyległych. Żyją gromadnie. Żywią się Owadami, Robakami i owocami roślin. Koniec szczeki wierzchniey (przy zamkniętym dziobie) mają do połowy skrzyżowany z końcem szczeki spodniey. Żyją gromadnie. Gnieżdżą się w gęstych krzewach. Gniazda budują blisko jedno drugiego: z tad często kilka a czasem i kilkanaście na jednym krzaku można jch znaleźć. Latają dość szybko. Łażą zrećnie po drzewach. Wszystkie należą do liczby Ptaków drobnych; ciało bowiem náywiększego z dotąd znanych, zaledwie wyrównywa ciału *Dzierlatki*.

CUVIER twierdzi, że *Czepigi* śpiąc w nocy, wiszą blisko siebie u gałęzi drzew na dół głowami, podobnie jak *Nietoperze*. To podanie będzie podobno

potrzebować potwierdzenia; gdyż z przyczyny zbyt długich ogonów, położenie takie byłoby dla Czapig bardzo niewygodne.

RODZĄY III. (98.)

K O Z O D Ó Y. C A P R I M U L G U S.

Tête-Chèvre. albo Crapaud-Volant. albo Engoulevant. Fran. Geismelker. albo Nachtschatten. albo Schnurrer. Niem. Goatsucker. Angl. Lelek. Rossy. Aegothelas. Grec.

Dziób krótki, słaby nożykowaty: przy osadzie mocno przygnieciony, potężnie rozszerzony i tak piórami pokryty, iż tylko sam koniec widoczny. — Koniec ściśniony, wraz z bródą haczykowato podgięty. Paszcz najobszętniejsza. Język długi, kończący. Wąsy przy paszczu szczeciaste, długie, sterczące. Nosdrza w osadzie piórami pokryta. Oczy duże, naboczne. Skrzydła długie. Nogi krótkie, słabe, mniej więcej kosmate. Palce wszystkie przy osadzie cokolwiek błoną spięte. Palec tylny mały, na stronie przysrodkowej umieszczony, dowolnie naprzód zwrotny. Pazur palca średniego grzebykowaty. n. p. Caprimulgus europaeus. GL.

Ten rodzaj zawiera w sobie blisko dwadzieścia gatunków: które rozrzucone są po różnych częściach świata. W Europie znany tylko jeden gatunek: i ten jest u nas Ptakiem przelotnym. Wszystkie dotąd znane Kozodoie, mając na sobie pióra ciemni

i bledzię rudo drobno nakrapiane, są sobie wielce podobne. Różnice zatem jch gatunków stanowią: wielkość ciała, długość i kształt ogona, i nakoniec obecność plam białych lub płowych w pokrwciu. O tych plamach to w ogólności można powiedzieć, że samce mają zwykle plamy białe; a na tychże samych miejscach znajdziemy u samic plamy płowe. Wszystkie Kozodoie żyją wyłącznie Owadami; szczególnie zaś lubią Zuki i Zmierzchnice, które żywe połykają. Zdarza się więc często, że w żołądku świeżo zabitego Kozodoia, żyjące jeszcze Zuki znaleźć można. To mają wspólne z Ropuchami.

Kozodoie są Ptakami nocnymi. Sypiają w dzień na drzewach przytulone do gałęzi; a będąc tak rude, jak kora drzew: trudno jch wysledzić; gdyż popolicie poczytuje się je zdaleka za sęki tychże gałęzi. Wieczorem wylatują na żer. Lot mają lekki, zwinny, i bardzo szybki. Łatając wydaia słaby, mrukliwy głos podobny poniekąd mruczeniu Kota w cieple leżącego. Mieszkają w lasach. Gnieźdzą się na gołej ziemi pod krzakami. Niektórzy Pisarze twierdzą, że wysledzone przenoszą swe jaja w dziobach na inne miejsce.

Ptaki tego rodzaju należą także do liczby owych, o których mnóstwo nedorzeczných baśni między pospółstwem upowszechniono. Szczególnie zaś posadzano je nányiestusznie o ssanie Owiec i Kóz: o czém świadczą odwieczne jednoznaczające nazwiska, które prawie w wszystkich językach dostały. —

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Przyczepnych.

Tablica XXVI. (72.)

R Z E D P I A T Y. (21.)

D R A P I E Z N E. R A P T A T O R E S.

Ptaki mające nogi silne, chwytne: mierne lub wysokie, z jednym palcem w tył a z trzema na przód zwróconemi: palce przednie albo wolne, albo po pierwszy człon przy osadzie bloną spięte: u palców szpony silne, łukowate, mniej więcej ostrokończyste; podeszwę chropowatą; dziób silny, haczysty.

P O K R E W I E Ń S T W A. F A M I L I A E.

N o g i	{ mierne; głowa mierna	wielką, napuszysto upiérzoną 1. Nocne.	<i>Nocturni.</i>
		piórami pokrytą . . . 2. Orlikowate.	<i>Accipitrini.</i>
		cała lub w części naga 3. Ściérwożérne.	<i>Vulturini.</i>
		bardzo wysokie; palce przykrótkie 4. Długonogie.	<i>Grallatorii.</i>

UWAGI DO TABLICY XXVI. (72.)

W całej gromadzie Ptaków nie znany dotąd takiego gatunku, któryby się żywił wyłącznie ciałami roślinnemi. Wszystkie obok ciał roślinnych pożerają mniej więcej także i ciała zwierzęce. Wszakże żaden Ptak nieprzepuści napotkanego Owada i Robaka; a wiele nawet jest takich między żywjącemi się ziarnem, które Gady, Płazy i inne drobne zwierzęta grzbietne z chciwością pożerają. Stosownie do

tego, wszystkie Ptaki można uważać za jstoty drapieżne. Z tąd wynika, że (biorąc ściśle) nazwisko tego rzędu jest tylko nazwiskiem względnem, które dla tego jedynie jest użyte, ażeby nas ostrzegało, że Ptaki pod niego wcielone, żywią się wyłącznie ciałami zwierząt, a mianowicie zwierząt Grzbietnych. Ta wyłączność pożywienia posumioną jest u nich do tego stopnia, że największy nawet głód niezdolna zniewolić dziko żyjące do jedzenia ciał roślinnych. Stosownie do nabywania takiej żywności dostały one od Przyrodzenia uposażenie, godne bliższej uwagi naszej. Poświęćmy jm chwilę czasu.

Ptaki Drapieżne różnią się od wszystkich jnych haczystością dzioba i łukowatością szponów. Mają bowiem dziób albo mierny albo cokolwiek dłuższy niż głowa, potężny, ostro haczysto zakończony.

Większa jch ilość ma nogi mierne wysokie, opatrzone potężnemi muszkułami i uzbroione wielkiemi łukowatemi szponami. Lubo w tém uzbrojeniu znaydziemy (względnie do rodzajów), stopniowanie wyraźne; u wszystkich atoli dzioby i nogi okazują nam na pierwszy rzut oka tę moc i siłę, jakich jm potrzeba do chwytania, trzymania i rozdierania zdobyczy. Szpon średni i tylny są u nich zwykle najpotężniejsze.

U wszystkich napotykamy podeszwę palców chropowatą, i pod każdym członkiem grubym półkulistym muszkułem opatrzoną: z tąd pod każdym jch palcem znaydujemy tyle wgórków czyli wypukłości, ile w nim członków liczą. W skrzydłach mają lotki bardzo tęgie i grube.

Kość piersiową znaydujemy w nich grubą i szeroką; obojczyki grube i mocno rozwiedzione; a to

dla pomieszczenia tak wielkich muszkułów, jakich potrzeba było do silnego i bystrzego jch lotu.

Żołądek jest w nich prosty, workowaty, błonowy: trzewia krótkie: kiszka grubą małą, a wole u jednych mniej niż u drugich wyraźne.

Jch sposób życia oznaczony jest zewnętrzną jch budową ciała. U tych albowiem, które żerują w nocy, postrzegamy głowę wielką, napuszystą: oczy bar- dzięj niż u jnnych Ptaków naprzód zwrócone; prze- ciwnie u dziennych głowa jest miernéj wielkości. Tym więc sposobem Ptaki Drapieżne dzielą się na *Nocne* i *Dzienne*.

Miedzy *Dziennymi* uważamy znowu, że te, któ- re się żywią połowem zwierząt żywych, mają głowę i szyję pokryte przywoicie piórami; u tych zaś, które żyją ścięrwem, głowa i szyja są albo zupełnie nagie, albo tylko drobnym puchem pokryte. Na koniec te, które się żywią wyłącznie Gądami i Pła- zami, mają nogi soszkowate, bardzo wysokie; u wszy- stkich zaś jnnych Drapieżnych widzimy je niernie wysokie. Podług tego, rzed Ptaków Drapieżnych podzielony został na cztery zupełnie naturalne po- krewnieństwa, między którymi jedno jest nocnych, a trzy dziennych.

W całym rzędzie samice są znacznie większe i potężniejsze, a w ubarwieniu okazalsze niż samce; czém odznaczają się Drapieżne od wszystkich jnnych rzedów w téj gromadzie; bo właśnie w wszystkich jnnych rzedach Ptaków, samce trzymają pierwszeń- stwo przed samicami.

Tablica XXVII. (73.)

POKREWIEŃSTWO I. (16.)

NOCNE. NOCTURNI.

Ptaki Drapieżne mające głowę wielką, miękkimi piórami gę- sto pokrytą: nogi mierne: palce u nóg wolne-błoną nie spięte.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	{	krótki, przy osadzie rozszerzony;		
		oczy na bokach głowy	1. Morąg.	<i>Celuro.</i>
		mierny, ściśniony, oczy na przodzie głowy	2. Sowa.	<i>Strix.</i>

UWAGI DO TABLICY XXVII. (73.)

Ptaki *Nocne Drapieżne* mają (jak się już wyżej nadmienilo) głowy duże, wietkimi piórami gęsto pokryte, napuszyste. Pióra na całym jch ciele są wietkie i obfite. Skrzydła jch mierne opatrzone są lotkami z chorągiewkami wietkiemi; a te są przy- czyną bardzo cichego jch lotu.

W jch wielkiej głowie znajdujemy mózg do- syc mały: większą albowiem część jch czaszki zają- tą jest przez cztery komory, które służą do powię- kszenia bystrości słuchu.

Muszkuły, którymi skrzydła poruszają, tudzież oboyczyki i kość piersiową, postrzegamy u nich zna- cznie słabsze niż w jnnych pokrewieństwach tego rzedu: dla tego też i lotu nie mają tak rączego.

Jch żołądek zbliża się jeszcze tegością muszku- łów i ukształceniem do takich żołądków, jakieśmy znaydowali w Ptakach rzedów poprzedzających. Wole jest u nich dość wyraźne; a kiszka grubą dłu- gą, na końcu rozszerzoną.

RODZAY I. (99.)
MORAG. CELURO.

Podarge. Fran.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, potężnie silny, daszkowaty, z pomiędzy piór szczeciastych, położystych ledwie widoczny: przy osadzie bardzo rozszerzony, po bokach przygnieciony, wklęsty. Szczyt ostro wzniesiony, łukowato spadzisty, przy końcu zaokrąglony. Szczęka wierzchnia dłuższa ostro haczysta; dolna prosta z zuchwami grubemi. Broda krótka, mocna. Brzegi szczek gładkie. Pącz bardzo obszerna bez włosów sierczących. Nosdrza gęstemi szczeciastemi, piórami pokryta. Głowa wielka płaska. Oczy duże na bokach głowy. Skrzydła mierne. Nogi mierne, silne, czworopalczaste, z gołeniami nagiemi. Palce wolne: tylny niezwrótny, w tył obrocony, silny. Szpony ściśnione, gładkie, łukowate, ostro kończyste.

Do tego rodzaju znany tylko jeden świerzo na Nowej Hollandyi odkryty gatunek. Exemplarz jego bardzo dobrze zachowany widziałem 1817 r. w zbiorze Zoologicznym Paryżkim pod napisem „Podarge Bulcock de la Nouvelle Hollande.” Z tegoż exemplarza ułożyłem wiernie powyższą cechę rodzajową. Cuvier uczynił o tym rodzaju w dziele swoim między przypisami (*) tak krótką i wątpliwą wzmiankę, jak gdyby go jedynie za podrodzaj Kozodoiów uważał. To prawda, że Ptak dopiero wymieniony ma w ubarwieniu swoim bardzo wiele podobieństwa z Kozodoiami; ale budową dzióbą i nog różni się

(*) Patrz: Le Règne Animal. Tom IV. strona 172. — Przy tymże tomie znaydujemy na Pl. IV. fig. 1. dobre wyobrażenie Ptaka tego, o którym właśnie mówimy.

od nich zupełnie. Tym sposobem stanowi on piękny przechód z poprzedzającego rzędu do tego.

Obyczaj i sposób życia Moragów są jeszcze niewiadome; silny jednakże ich dziób i szponami uzbrojone palce u nóg kazać się domyslać, że są Ptakami Drapieżnemi; a duże oczy i obfite wietkie pióra w całym pokryciu dają powód do wnioskowania, że muszą należeć do liczby takich, które po nocach latają. Gatunek wyżej wymieniony większy jest niż Sowa Lelek.

RODZAY II. (100.)

SOWA. STRIX.

Hibou. Fran. Eule. Niem.

Dziób mierny, silny, ściśniony, ostro haczykowaty, piórami szczeciastemi tak zasłonięty, że koniec jego tylko widoczny; przy osadzie woskuwką pokryty. Brzegi szczek gładkie. Pącz obszerna. Otwory nosdrzy okrągławe, na przednim brzegu woskuwki piórami zasłonięte. Oczy duże na przodzie głowy, kołami promienistemi piór otoczone. Głowa duża, gęstemi piórami pokryta, napuszysta. Nogi mierne, silne, mniej więcej kosmate, czworo palczaste, z trzema palcami na przodzie a z jednym w tyle. Palce wolne: przedni skrajny dowolnie na bok zwrótny. Szpony zaokrąglone, najostrzejsze. n. p. Strix Aluco. Lin.

Liczymy blisko sześćdziesiąt gatunków w tym rodzaju. Każdą część świata ma między niemi sobie właściwe. Sama Europa żywi dobrze znanych dwanaście. Cuvier podzielił je na następujące siedm podrodzajów:

1. *Les Ducs* (Bubo). — 2. *Les Hibous* (Otus). — 3. *Les Scops* (Scops). — 4. *Les Chouettes* (Ulula). — 5. *Les Efraises* (Strix). — 6. *Les Chats-Huans* (Syrnium). — 7. *Les Chevèches* (Noctua).

Tak rozdrobniony podział tego rodzaju jest niepotrzebny; bo do wykonania przyzwoitego nie podobny. Zasadza się on po większej części na wielkości i kształcie konchy uchowey, o której w krótko obszerniey mówić niezaniedbamy. Koncha ta za życia Sów jest zawsze pod piórami ukryta. Po jch śmierci, gdy się zeschnie na sztukach wypchanych, staie się tém bardziey niewyraźną. A tak zawsze jest niewidoczna. Ażeby więc tę cechę uczynić tak wyraźną, ażeby się o jakości jey każdy mógł przekonać na wzorach chowanych w gabinetach: potrzebaby (w brew przyrodzeniu) porobić z Sów potwory z pootwieranemi konchami uchowemi.

Nie równie stósowniejszym jest podział Sów przez MEYERA; a ten jest następujący.

a. Sowy uszate. (Puchacze). OHREN-EULEN.

Kepka piór dłuższych nad każdym okiem podniesioną i w górę sterczącą. Ogon przykrótki n. p. Strix Bubo. GL.

b. Sowy nieuszate krótko ogoniaste. KAUF.

Bez piór sterczących w górę nad oczami. Ogon krótki. n. p. Strix Nyctea. GL.

c. Sowy nieuszate długo-ogoniaste. LANGSCHWÄNZIGE EULEN. n. p. Strix nisoria. BECH.

Na tak widocznych cechach wsparty podział ma oraz tę zaletę, że nam okazuje stopniowy przechód do pokrewieństwa następującego; Sowy albowiem należące do oddziału trzeciego obok dłuższych ogonów, mają także głowę w stosunku do ciała znacznie mniejszą niż te, które do dwóch pierwszych oddziałów policzone być muszą.

W ogólności wszystkie Sowy pokryte są bardzo gęstym i wietkiem piérzem. Latają w nocy, mianowicie gdy księżyc świeci. Pod czas dnia rzadko się pokazują, i to tylko w dni pochmórne ale nie dżdżyste. — Pospolicie dzień przepędzają one w dziuplach drzew wypruchniętych, w ciemnych zakątkach domów lub w szparach skał i murów. Obudzone jakim przedmiotem, podnoszą się na konce palców, i czynią dziwaczne a śmieszne poruszenia. Jeżeli zaś którą wyleci przypadkiem na świat pod czas dnia pogodnego: natychmiast ją Wróble i Jaskółki dopóty z krzykiem prześladują, dopóki jey w ciemny zakątek jaki niezapędzą.

Sowy żywią się żywo złowionemi zwierzętami. Większe między niemi gatunki czynią znaczne szkody w zwierzynie wszelkiego gatunku; mniejsze zaś zasługują na względy gospodarzów, bo czyszcza lasy z Owadów, a pola i domy z Myszy, Kretów i t. p. Mniejsze przeto Sowy powinny być wysoko cennione, i każdy dobry gospodarz powinien zabijania jch przestrzegać.

Jedne Sowy mają nogi włoskowatemi piórami aż do samych szponów gęsto pokryte; u drugich zaś tylko golenie są kosmate, a palce albo zupełnie nagie, albo tylko rzadkiemi włoskami upstrzone. — Przechód téy kosmatości jch nóg jest między gatunkami bardzo nieznaczny.

Jch wielką, napuszystą głowę: jch prawie zupełnie w piérzu ukryty dziób: nakoniec jch wielkie, bystre, na przód zwrócone oczy: wszystko to nadaie Sowom wyraz powagi i rostopności; a te były przyczyną, że je w starożytności za Ptaki poświęcone Bogini Mądrości (*Minerwie Palladzie*) uważano. Późniey, straciwszy poszanowanie religijne, stały się przedmiotem zabobonnych powieści, które się dotąd między pospółstwem utrzymują.

Budowa ucha Sowy zasługuie na szczególniejszą uwagę. W całej gromadzie Ptaków znamy tylko

ten jeden rodzaj, którego gatunki okazują wyraźny ślad konchy uchowej. Jest to mniej więcej duży fałd nagiej i bardzo czulej skóry na bokach jch głowy, który otacza otwór słuchowy, a który będąc pod piórami ukryty, może się dowolnie rozsuwać i składać. Dobre wyobrażenie ucha Sowiego znajdujemy w dziele BRISSONA (*). Najlepiej wykształconą taką konchę uchową okazuje nam *Sowa uszata* (*Strix Otus*), gdy jej pióra na boku głowy odsuniemy. — Wśród tej nagiej konchy spostrzegamy obszerny otwór słuchowy. Jch wielką i prawie kulistą czaszką, która wiele ma podobieństwa z czaszką Kota, mieści w sobie duże cztery komory. Te przybyszowe komory mają związek z właściwą komorą ucha, i są wysłane błoną nerwu słuchowego. Tak więc całe to urządzenie ucha Sowiego dowodzi, że zmysł słuchu jest u nich na bardzo wysokim stopniu doskonałości. Każę się oraz domyslać, że w czasie ciemnej nocy bystrość słuchu więcej im czyni przysługi niż oczy.

(*) Patrz: Ornithologie etc. par M. BRISSON. Tome I. Pl. XXXVII. fig. 3.

Tablica XXVIII. (74.)

POKREWIEŃSTWO II. (17.)

ORLIKOWATE. ACCIPITRINI.

Ptaki Drapieżne mające głowę mierną, piórami przyzwyczajoną pokrytą: palce u nog po pierwszy człon przy osadzie błoną spiętą (rzadko wolną): workówkę przy nasadzie dzioba wyraźną.

RODZAJE. GENERA.

D o s t	{	mierny; łukowato wypukły	1. Sokół.	<i>Falco.</i>
		szczyt { prosty, przy końcu nagle spadzisty	2. Orzeł.	<i>Aquila.</i>
		dłuższy niż głowa, szczecina otoczony, prosty, z końcem haczykowym	3. Gryf.	<i>Cypaëtos.</i>

UWĄGI DO TABLICY XXVIII. (74.)

To pokrewieństwo składa się z najsłabszych, a razem najszkodniejszych Ptaków Drapieżnych. — Wszystkie są Ptakami dziennymi. Wszystkie żywią się żywo złowionymi zwierzętami: największą tylko potrzeba przymuszać je czasem do jedzenia ścięwu zwierząt zdechłych. Wszystkie mają wzrok bardzo bystry. Wszystkie latają szybko i zwinnie. Krążąc wysoko w powietrzu szukają żeru; a gdy zdobyć dla siebie upatrzą: z szybkością strzały spuszcza się na nią; a uderzywszy ją naprzód pierśmi, chwytają w szpony, i albo na miejscu rozdziera ją dziobem i pożera ją, albo też unoszą z sobą w powietrze. To gwałtowne spuszczenie się jch na

upatrzoną zdobycz staie się dla nich częstokroć zgubne; gdyż ptasznicy stawiają w polu Piąki wypchanne, w których tkwi ostry strzałkowaty żeleź. Jeżeli się więc który na tak zwodniczą zdobycz spuści: zostaje na nię przebity.

Trzy w powyższej tablicy wymienione rodzaje stanowiły w dziełach LINNEUSZA tylko jeden rodzaj *Falco*. Zastanówmy się nad każdym z osobna dla przekonania się o potrzebie tego podziału.

RODZAJ I. (101.)

SOKOŁ. *FALCO*.

Faucon. Fran. Falk. Niem.

Dziób mierny, gruby, silny, ostro haczykowaty, mnię więcej ściśniony, woskuwka przy osadzie pokryta. Szczyt szczęki wierzchniej zaraz przy głowie łukowato zginać się zaczyna. Brzegi szczęki wierzchniej albo gładkie, albo na bokach w jeden lub w więcej zębów wcięte. Otwory nosdrzy w woskuwce okrągławe. Wierzch głowy pospolicie wypukły, zaokrąglony, piórami wietkiemi, okrągławo przyciętymi pokryty. Palce u nóg po pierwszy członek przy nasadzie błoną spięte, rzadko wolne. Szpony ostro kończyste, lekko ściśnione.

Do tego rodzaju liczą niektórzy Pisarze przeszło półtora gatunków. Troskliwsze jednakże dostrzeżania przekonały Badaczów, że niektóre gatunki (w tym rodzaju) aż do dziewiątego roku corocznie barwę swoją stopniami tak dalece odmieniają, że pierwszoletnie zupełnie są niepodobne dziewięcioletniem: a przeto, że więcej naliczono gatunków, niż ich jest w istocie. Jeżeli zwrócimy uwagę na to, cośmy

przed dwiema laty o *Sokołach Europejskich* nawiasowym sposobem okazali (*) wnosić potrzeba, że powyższą liczbę gatunków przynajmnię o trzecią część zmniejszoną zostanie.

Sokoły są mieszkańcami wszystkich części świata, lecz tak, że każda ma sobie właściwe gatunki. Sama Europa żywi dobrze rozróżnionych ośmnastie. Większa ich liczba ma u nóg po dwa przednie skrajne palce po pierwszy członek przy osadzie błoną spięte, a trzeci przedni wolny; rzadko zaś znajdziemy między niemi takie gatunki, u których albo wszystkie palce są zupełnie wolne, albo trzy przednie równo przy osadzie błoną spięte.

Tego cześni Naturaliści dzielą ten rodzaj na następujące ośm podrodzaiów.

a. BŁOTNIK. *CIRCUS*.

Busard. Fran. Weihe. Niem.

Brzegi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami nagie, rzadkiemi położystymi włosami upstrzone. Owróżka z piór odmiennych na bokach głowy. Golenie szczupłe, nagie, wysokie. Ogon zaokrąglony. Skrzydła złożone znacznie krótsze niż ogon. n. p. *Falco cyaneus*. GL.

Do tego oddziału znamy w Europie dwa gatunki, które tak odmieniają barwę, że z nich mylnie pięć osobnych gatunków utworzono. Inne części świata mają także swoje tu należące gatunki. — Wspomniana w cesze owróżka i kształtem głowy, czynią one piękny przechód z rodzaju *Sów* do rodzaju *Sokołów*. Wszystkie żyją w bliskości wód i bagien, i żywią się niemal wyłącznie drobnymi Gadami i Płazami. Z tego powodu gatunki żyjące w Egipcie były dawniej w poszanowaniu religij-

(*) Patrz: Spis Ptaków w Gabinetie Kr. Warsz. Uniwersytetu etc. przez Jarockiego. w Warszawie 1819. na Stronie 33. i t. d. Kto chce do rodzaju w tej gromady mieć wskazaną większą liczbę gatunków: znajdzie ją w tymże Spisie.

ném. Ciała zdechłych zbierano i balsamowanie w mumii, chowano w piramidach. W gabinecie Zoologicznym Paryżkim znayduie się mumiia z jednego *Blotniaka*, którą przywieziono z *Tebów* Egipskich, a którą podług wyrazu hieroglifów má przeszło cztery tysiące lat.

b. KROGULEC. NISUS.

Epervier. Fran. Sperber. Niem.

Brzezi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami nagie, włosami upstrzone. Boki głowy (podobnie jak u wszystkich następnych) bez owrózki. Golenie znacznie dłuższe niż palec srebrni, szupłe, nagie, łuskowato pokryte. Ogon słabo zaokrąglony. Skrzydła złożone znacznie krótsze niż ogon. n. p. Falco Nisus. GL.

W Europie mieszka z tego oddziału tylko jeden gatunek; a ten żywi się ptastwem drobniejszém. Odmienianie barwy kilkakrotne w życiu jest mu wspólne z poprzedzającemi. W jnnych częściach świata znayduie się więcej tu należących gatunków. Wszystkie prawie są z liczby nądrobniejszych, ale oraz nąśmielszych Ptaków Drapieżnych.

c. JASTRZĄB. ASTUR.

Autour. Fran. Habicht. Niem.

Brzezi szczęki wierzchniey na bokach łuskowato wycięte. Wstawy między dziobem i oczami nagie, włosami upstrzone. Golenie mierne, nagie, łuskowato pokryte. Ogon słabo zaokrąglony. Skrzydła złożone znacznie krótsze niż ogon. n. p. Falco palumbarius. GL.

Do tego oddziału má także Europa tylko jeden gatunek, który żywiąc się Ptakami czynn w mniejszém ptastwie domowém znaczne szkody. Jnnie czę-

ści ziemi mają więcej sobie właściwych gatunków. SAVIGNY umieścił ten podrodzay w dziele swoim pod nazwiskiem *Dædalion*.

d. RARÓG. HIEROFALCO.

Gerfault. Fran. Edelfalk. Niem.

Brzezi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami nagie, włosami upstrzone. Golenie przykrótkie, mniej niż do połowy upiérzone; dalej nagie, pończoszkořato pokryte. Palce długie. Szpony bardzo silne. Ogon klinowato zaokrąglony. — Skrzydła bardzo długie; lecz złożone krótsze niż ogon: w nich łotka drugą nąydluższą. n. p. Falco islandicus. GL.

Rarógów znamy dotad tylko jeden gatunek; a ten jest mieszkańcem Polski i kraiów bardziéy ku północy i ku wschodowi leżących. Częstoć odmienianiem barwy dał powód, iż uważany w różnych porach wieku, został pod pięcioma osobnemi nazwiskami (jako pięć osobnych gatunków) opisany.

Raróg náleży do liczby pomiernych Ptaków drapieżnych; lecz w stanie dzikości będąc nąyodważniejszy, jest oraz nąyszkodliwszym między Sokolami; gdyż psunie zwiérzynę wszelkiego gatunku. Przeciwnie oswoiony náleży do liczby kosztownych zdobyczy. Łaczy on do swéy odwągi wielką poiętność: z tad łatwo do łowów wszelkiego rodzaju ptastwa i zaięcy ułożyć się daie. Dawniéy Rarogi były bardzo wysoko cenione, i po całej Europie rozsyłane; a dotad jeszcze Tatarzy zabicie tego Ptaka poczytuia za zbrodnię.

Ponieważ ten Pták w wieku podeszłym staie się coraż czystszy białym: z tad w starości nazywá się *Białozór*; w młodszym zaś wieku zowiá go pospolicie *Rarogiem*. Upowszechnione w mowie naszéy przysłowie („Krzyczą jak na Raroga,“) nąylepszym jest dowodem drapieżności i zuchwałości jego.

e. SOKÓŁ. FALCO.

Faucon. Fran. Falk. Niem.

Brzezi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami kończystymi zębami uzbroione. Wstawy między oczami a dziobem nagie, włosami upstrzone. Golenie mierne, cokolwiek przy kolanku upięzione, z resztą nagie, pończoszgowato pokryte. Palce mierne. Ogon zaokrąglony. Skrzydła długie: w nich lotka druga najdłuższa. n. p. Falco peregrinus. GL.

W samej Europie liczymy sześć gatunków, które tu należą. W innych częściach świata żyje ich nie równie wiele. Wszystkie są podobnie śmiałe, i pojętne jak Rarogi; ale od nich słabsze i mniejsze. Większe z pomiędzy nich układają Myśliwi do łowów Kuropatw i innych tym podobnych Ptaków.

Tylko w oddziale Raroga i Sokola znajdujemy w skrzydłach drugą lotkę najdłuższą; w wszystkich zaś innych oddziałach tego wielkiego rodzaju lotka czwarta jest pospolicie najdłuższa.

f. MYSZOŁÓW. BUTEO.

Buse. Fran. Bussard. Niem.

Brzezi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami i powieki nagie, włosami upstrzone. Nogi mierne, silne. Golenie albo do połowy, albo aż do palców upięzione. Skrzydła długie. Ogon równo przycięty. n. p. Falco Buteo. GL.

Rzeczywiście żyje w Europie tylko trzy gatunki z tego oddziału; lecz zmienność ich ubarwienia jest przyczyną, że ich więcej niż dziewięć naliczono. Jakkolwiek Myszołowy są Ptakami dosyć okazałymi, tak dla braku odwagi żywią się prawie wyłącznie Kretami i Myszymi polnymi. Są więc z tego względu bardzo użyteczne gospodarstwu wiejskiemu, i zasługują u rolników na względy.

g. PSCZOŁOJĄD. PERNIS.

Bondrée. Fran. Sommermauser. Niem.

Brzezi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami pokryte gęstymi piórami. Golenie mierne, do pół upięzione. Ogon długi zaokrąglony. Skrzydła długie. n. p. Falco apirovus. GL.

Z tego oddziału znamy w Europie tylko jeden gatunek, który pomimo swego okazałości żywi się najwięcej Owadami. Szczególniej zaś wyszukuje gniazda Trzmielów, i pożera ich liszki wraz z miodem. Obok tych łowi także Krety, i Myszy polne i inne drobne zwierzątka.

h. KANIA. MILVUS.

Milan. Fran. Milan. Niem.

Brzezi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami nagie, włosami upstrzone. Nogi krótkie. Golenie do połowy upięzione. Ogon długi, widlasto wycięty. Skrzydła bardzo długie. n. p. Falco Milvus. GL.

Sama Europa ma ich dwa gatunki, w innych częściach świata znajdujemy ich więcej. Wszystkie mają lot bystry; a będąc bardzo śmiałe, czynią znaczne szkody w ptastwie domowym.

R O D Z A Y II. (102.)

O R Z E Ł. A Q U I L A.

Aigle. Fran. Adler. Niem.

Dziób mierny, silny, prosty, ostro haczysty, ściśniony, woskuwką przy osadzie opatrzone. Szczyt dzioba prosty, przy końcu nagle spadzisty. Brze-

gi szerek gładkie. Wierzch głowy płaski, szeroko nad oczy wystający. Na głowie i na znacznej części szyi pióra gęste, tegie, ostrojęczkowate. Otwory nosdrzy w woskuwce podłużno okrągławe, na przelot przebite. Nogi mierne, silne. Palce przednie przy nasadzie błoną spięte.

Zmienność maści w ubarwieniu uwiodła i tu Naturalistów, iż więcej naliczyli gatunków, niż jch jest w istocie. Dobrze rozróżnionych liczymy dwadzieścia gatunków, z których w samej Europie mieści się siedm. Wszystkie były dawniej wcielone do rodzaju *Falco*. Tegocześni Naturaliści dzielą je na trzy następujące podrodzaje.

a. RYBOŁÓW. PANDION.

Balbusard. Fran.

Dziób bardzo ostro haczysty. Szpony zaokrąglone, bardzo ostro kończyste. Goleń pod kolanem tylko trochę upierzony, z resztą nagi, pończoszowato pokryty. Skrzydła długie: w nich lotka druga najdłuższa.

Do tego oddziału liczyć można ośm gatunków. Z tych jedne mają głowę i szyję całą przyzwolicie piórami pokryte. n. p. *Falco Haliaetus*. GL.

U drugich boki głowy, a czasem i szyi miejscami nagie. n. p. *Falco brasiliensis*. GL.

Te wszystkie żyją pospolicie nad wodami, i żywią się powiększłej części ptastwem pływającym i rybami. Lot mają bardzo bystry.

b. ORLIK. HALIAETOS.

Aigle-Pêcheur. albo Orfraye. Fran.

Skrzydła mniej więcej długie: w nich lotka czwarta najdłuższa. Goleń do połowy upierzony.

Szpony pod spodem wydrążone. n. p. *Falco ossifragus*. GL.

c. ORZEŁ. AQUILA.

Aigle. Fran.

Skrzydła i szpony jak u Orlików. Golenie aż do palców upierzone. n. p. *Falco Chrysaetos*. GL.

Do dwóch ostatnich oddziałów należą największe i najpotężniejsze Ptaki drapieżne. Żywią się większymi Ptakami i mniejszymi zwierzętami Ssąciami. Jedne gnieźdzą się na najwyższych drzewach, drugie na szczytach najwyższych niedostępnych skał. Wszystkie są bardzo zuchwale, i rzadko można któryś do łowów usposobić. Wszystkie okazują w oczach wyraz bystrości i wysoki stopień drapieżności.

R O D Z A Y III. (103.)

G R Y F. G Y P A E T O S.

Griffon. Fran. Greif albo Geyeradler. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, potężny, ściśniony, ostro haczysty. Szczyt jego od nasady przeszedł do potowy płaski, wklęsły; przy końcu nagle łukowato w górę podniesiony, zaokrąglony, hakiem potężnym zakończony. Boki nasady dzioba długimi, tegimi, szczeciastymi, położystymi włosami pokryte. Pod brodą pęk duży podobnych szczecin. Nosdrza pod włosami ukryte. Głowa mała, miękkimi piórami pokryta, nieznacznie w dziób przechodzi. — Oczy bardzo ku tyłowi i pod wierzchem głowy posunięte. Otwór paszczy bardzo obszerny aż po za oczy застаie. Skrzydła bardzo długie. Nogi przy-

krótkie aż do palców suto upięzione. Palce przednie popierwszy członek przy nasadzie błoną spiętą. n. p. Gypaetos leucocephalus. MEY.

Naprzód ostrzedz musimy, że nie mówimy o owych Gryfach, o których nam starodawną łatwo-wierność krocie pociesznych a razem niedorzecznych baśni zostawiła. Tamte nieistnęły nigdy na ziemi. —

Gryfy nasze są Ptakami w ścisłym znaczeniu. Znamy jch dwa gatunki. Obadwa są mieszkańcami pasm najwyższych gór w trzech dawniejszych częściach świata. Gnieźdzą się na wierzchołkach niedostępnych skał. — Są one największymi w rzedzie Ptaków drapieżnych, i czynią wielkie szkody w zwierzyńcu wszelkiego rodzaju. Co większa? Według świadectwa niektórych Pisarzy mają być tak śmiałe i drapieżne, że nawet dzieci ludzkie porywiają. Ścierwa nieświerzego nigdy nie jadają.

Jch potężny, wygięty haczysty, długimi szcziastymi włosami otoczony dziób: jch duże, jaskrawe, blisko wierzchu głowy umieszczone oczy, i jch bardzo obszerna pascz, nadają jm postać strachem przerażającą. Wole wielkie wystaje przed piersiami u najedzonych podobnie jak u Sępów. Jch skrzydła rozsunione mają przeszło dziesięć stóp długości: dla tego też unoszą z łatwością w powietrze zające, jagnięta, kozłeta i sarny młode. W locie dopomaga jm jch długi rozsuwalny ogon. Nogi mają przykrótkie, aż do palców dużymi piórami pokryte. Szpony znacznie krótsze i tepsze niż w rodzaju Orła. SAVIGNY opisał ten rodzaj pod nazwiskiem *Phène*. —

Tablica XXIX. (75.)

POKREWIEŃSTWO III. (18.)

ŚCIÉRWOŻÉRNE. VULTURINI.

Ptaki Drapieżne mające głowę mierną, nagą lub tylko drobny puchem pokrytą, z wyrostami skórzanymi lub bez wyrostów: woskuwkę przy nasadzie dzioba wyraźną: nogi mierne: palce przednie przy osadzie błoną spiętą.

RODZAJE. GENERA.

głowa z szyją	{	puchem pokryte lub nagie, bez zmarszczków i nadrostów.	1. Sęp. <i>Vultur</i> .
		nagie, nadrostami lub zmarszczkami opatrzone	2. Ścierwojad. <i>Cathartes</i> .

UWĄGI DO TABLICY XXIX. (75.)

Ptaki tego pokrewieństwa nie mają ani téj bystrości lotu, ani téj śmiałości, ani téż téj wesołości i żeźwości, jakie nas zastanawiały w ptakach pokrewieństwa przeszłego. Wszystko to znaydujemy u tych przeciwnie. Ptaki *Ścierwożérne* mają skrzydła tak długie, że jch nigdy zupełnie złożyć i do ciała przytulić nie mogą: zawsze więc trzymają je od ciała odsunione i w pół opuszczone. Takie położenie złożonych skrzydeł obok smutnej i głupiowej postaci nadaie jm wyraz schorzałości. Lot jch jest ciężki i opieszły. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie ścierwem. Na żywe zwierzęta w ten czas tylko uderzają, gdy jm głód do żywego dokuczy. U najedzonych wole wielkie sterczą przed piersiami.

RODZAY I. (104.)

SEP. VULTUR.

Vautour. Fran. Geyer. Niem.

Dziób mierny, mnięcy więcey gruby, silny, prosty, blisko do połowy woskuwka pokryty; na końcu ściśniony, z szczytem nagle spadzistym, haczykowaty. Otwory nosdrzy na bokach dzioba w przednim brzegu woskuwki podłużno okrągławe, na przelot nie przebite. Głowa i większą część szyi drobnym puchem pokryte, (u niektórych) z dużemi miejscami nagiemi. Nizko na szyi kołnierz z piór długich, gęstych. Goleń nagi, krótszy niż palec średni. Szpony silne, kończyste. n. p. Vultur cinereus. GL.

Sepy zmieniając kilka razy maść ubarwienia w swem życiu, uwiodły Naturalistów, że więcey gatunków naliczyli, niż jch jest w istocie. Dobrze rozróżnionych znamy dotąd tylko cztery gatunki. LATHAM naliczył jch dwadzieścia pięć; lecz to dziwić nas nie powinno; gdyż on wmieszał tu jeszcze Gryfy i Ścierwojady, i nadto większą liczbę odmian wiekowego ubarwienia (na wzór swych poprzedników) opisać jak osobne gatunki.

Oprócz pory parzenia się i pielęgnowania piskląt, resztę roku przepędzają Sepy gromadnie. Latają znaczniemi stadami. Żywią się ściérwem, które wietrzą z daleka. Wzrzok a jeszcze więcey węch mają bardzo bystry. Gnieżdżą się albo na cyplach niedostępnych skał, albo na wierzechach gładkich i wysokich drzew. Gniazda jch są bardzo niedbale zbudowane z suchych gałęzi i z mchu leśnego. Między samcem a samicą nie postrzegamy zewnątrz żadnej różnicy. Mięso nawet świeżo zabitego Sepsa śmierdzi nieznośnie ściérwem, i zupełnie jest niezdatnem do jedzenia. Sepy tak mają postać smutną, że ta poszła w mowie naszej, w przysłowie: „Smutny jak Sep.”

RODZAY II. (105.)

ŚCIERWOJAD. CATHARTES.

Sarcoramph. albo Neophron. Fran. Aasvogel. Niem.

Dziób mierny, ogrubny lub przyszczypty, na końcu wypukły, haczysty. Woskuwka (u niektórych pozmarzczana) większe pół szczęki wierzejnię pokrywa. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe, przy samym szczycie, na przelot przebite. Język rowkowaty, na bokach ząbkowany. Głowa i początek szyi nagie, miesistemi nadrostami lub zmarszczkami opatrzone. U niektórych owróżka z piór długich na dole szyi. Goleń nagi, palcowi średniemu prawie równy. Palce przednie długie. Palec tylny przy krótki. Szpony długie, słabo łukowate, kończyste. n. p. Vultur Gryphus. GL.

Do tego rodzaju liczą blisko dziesięć gatunków. Wszystkie żyją w gorących krajach Azji, Afryki, i Ameryki. Latają znaczniemi stadami. Węch okazują jeszcze bystrzejszy niż Sepy. Żywią się prawie wyłącznie ściérwem. Mądre Przyrodzenie chcąc zapobiedz wsczynaniu się zarazy powietrza w krajach bliżey równika położonych, przeznaczyło (że tak powiem) Ptaki tego rodzaju do uprzątnięcia gnijących ciał zwierzęcych. Stosownie do takiego celu wydoskonaliło w nich zmysł powonienia do najwyższego stopnia, i obdarzyło je wielką odwagą. Jakoż Ścierwojady ciągną gromadnie blisko za karawanami kupców i innych pielgrzymów, i pożerają wszystkie szczątki ciał zwierzęcych, które na miejscu jch wypoczynków zostaną.

Gatunek za przykład wymieniony, który żyje w górach Ameryki południowej, a który w tym rodzaju jest największy, znany jest powszechnie pod nazwiskiem Kondora. Wierne wyobrażenie jego załączamy na Fig. 1. — Wielkość jego była od niektórych Pisarzy bardzo przesadzona. Rzeczywiście zaś podług świadectwa sławnego Humboldta ma on wyrównywać Gryfowi białogłowemu.

Tablica XXX. (76.)

POKREWIEŃSTWO IV. (19.)

DŁUGONOGIE. GRALLATORII.

Ptaki Drapieżne mające głowę mierną, piórami pokrytą: nogi soszkowate, bardzo wysokie; palce przykrótkie, więcéy niż po pierwszy członek przy osadzie błoną spięte: szpony przytepe.

	RODZAJ.	GENERA.
Dziób	mierny, ściśniony, haczysty	1. Zórawiosep. <i>Cypogeranus.</i>
	dłuższy niż głowa, daszkowaty, haczysty	2. Dwuczub. <i>Dicholophus.</i>

UWAGI DO TABLICY XXX. (76.)

Ptaki do tego pokrewieństwa policzone mają nogi bardzo wysokie; sam albowiem goleń jest u nich przeszło trzy razy tak długi jak palec średni. W pierwszym rodzaju znajdziemy przynajmniej nogi aż do kolanek piórami pokryte; lecz w drugim są one znacznie wysoko nad kolankami z piór obnażone. Słowem, na pierwszy rzut oka poczytuje się je raczej za Ptaki należące do rzędu *Brodzających*: dla tego też rodzaj drugi (*Dwuczub*) był od niektórych Naturalistów między *Brodzącymi* umieszczony. Ich sposób życia stosowny do kształtu ich nóg

zbliża je do nich tém bardziéy. Lecz kształt dzioba i szponów wskazują to miejsce jako nąystosowniejsze dla tych dwóch rodzajów.

RODZAJ I. (106.)

ZÓRAWIOSEP. *GYPOGERANUS.*

Messenger albo Secrétaire. Fran. Stelzengeier. Niem.

Dziób mierny, gruby, silny, ściśniony, haczysty; przy osadzie woskową pokryty. Broda krótka, wystająca, zaokrąglona. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy podłużne, na bokach dzioba w woskuwce ukośnie położone, na przelot nie przebite. Policzki nagie. Tył głowy czubaty. Skrzydła mierne, przy zgięciu trzema kościanymi seczkami uzbroione. Ogon klinowaty, długi: w nim dwie szrodkowe stérówki przedłużone, od jnnych znacznie dłuższe. Nogi bardzo wysokie do kolanek pierzem pokryte. Goleń nagi, z pokryciem tabliczkowatém, przeszło trzy razy tak długi jak palec średni. Palec skrajny równy przy szrodkowemu, średni połową od nich dłuższy. Palec tylny krótki, ledwie połowie skrajnego wyrównywał. Szpony grube, przytepe. n. p. *Falco serpentanius.* GL.

Ten rodzaj zawiera dotąd tylko jeden gatunek, który jest mieszkańcem równin w południowych kraich Afryki. Żywi się gadami i Płazami; a szczególniéy lubi pożerać węże. Jest śmiały. Ludzi się nie lęka. Lata bardzo mało; ale niemal ustawicznie biega po ziemi. Na drzewach nigdy prawie nie siada. Wyprostowany ma trzy stopy wysokości. Cz. b na tyle głowy z piór dużych spada mu na kark w kształcie grzywy.

RODZAY II. (107.)

DWUCZUB. *DICHOLOPHUS*.

Cariama. albo Microdactyle. Fran. Schreyvogel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, gruby, silny, okrągławo daszkowaty, prosty; na końcu haczykowaty; przy nasadzie cienką woskuwką pokryty. Otwory nosdrzy podłużne blisko środka dzioba, w woskuwce. Brzegi gładkie. Pieszcz obszerna, aż po podoczy zastająca. Obwódki oczów nagie. Czub podwójny: jeden jest z piór wąskich, długich na osadzie dzioba na przód zwieszony; drugi na tyle głowy i na początku karku w postaci grzywy. Skrzydła mierne. Ogon prawie mierny, zaokrąglony. Nogi bardzo wysokie, znacznie nad kolankami nagie. — Stosunek palców przednich taki, jak u *Zorawiosępa*. Palec tylny bardzo krótki. Szpony u wszystkich palców grube. n. p. *Palamedea cristata*. GL.

J w tym rodzaju mieści się tylko jeden gatunek; a ten znajdujemy w Ameryce południowej. Jest on blisko trzy stopy wysoki. Żywi się Gadami i Płazami podobnie jak *Zorawiosępa*. Głos jego mocny Indycemu podobny. Mięso ma smaczne. Rzadko lata. Na drzewach nigdy nie siada. Młodo złowiony łatwo się przyswaja. — Widziałem tego Ptaka w bardzo dobrym exemplarzu w zbiorze zoologicznym Paryskim. Na tem kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Drapieżnych.

Tablica XXXI. (77.)

Rząd Szósty (62.) GRZEBIĄCE. *RASORES*.

Ptaki mające nogi do grzebienia: mierne lub przykrótkie, czteropalcaste, z trzema palcami na przodzie a z jednym w tyle; palce przykrótkie; przednie przy osadzie błoną spięte; palec tylny krótki, pospolicie bezwładny; pazury grube, paznogciowe lub łukowate, tępe; rzadko kończyste.

		Pazury			
bardzo długie, słabo łukowate, zaokrąglone, tępe: ogon bardzo długi, osobliwszy 1. Dziwogon.		mierne lub krótkie; dziób		RODZAJE.	
z ząbkowaniami; policzki		ogrubny z brzękami		GENERA.	
z ząbkowaniami; policzki		gładkimi nadrosty		1. Dziwogon. <i>Menura</i> .	
nagiej, tył głowy czubaty		wyrażne		2. Grzywiak. <i>Crimifer</i> .	
rogowe		na głowie pokryte; tył głowy grzywiasty		3. Sytuczub. <i>Opistocomus</i> .	
na dziobie przy czole		miejsiste		4. Pelica. <i>Numida</i> .	
nad nosdrzami, albo żądne		nad i pod dziobem		5. Szybkonos. <i>Cra.</i>	
nad i pod dziobem		płatkowate		6. Czubak. <i>Penelope</i> .	
całe policzki zajmujące; ogon wąski		płatkowate		7. Jądk. <i>Meleagris</i> .	
nad i pod oczami wąskie; ogon wielki 10. Paw.		płatkowate		8. Kura. <i>Gallus</i> .	
nad oczami w kształcie pół księżycy 11. Głuszec.		płatkowate		9. Bażant. <i>Phasianus</i> .	
żądne; ogon krótki		płatkowate		10. Paw. <i>Pavo</i> .	
nie nabrzmiała		płatkowate		11. Głuszec. <i>Tetrao</i> .	
za życia nabrzmiała		płatkowate		12. Kurupawa. <i>Peyrus</i> .	
nie nabrzmiała		płatkowate		13. Golań. <i>Columba</i> .	
nie nabrzmiała		płatkowate		14. Kusak. <i>Cypripus</i> .	
nie nabrzmiała		płatkowate		15. Sępowka. <i>Pterocles</i> .	

UWAGI DO TABLICY XXXI. (77.)

Ptaki *Grzebiące* różnią się od wszystkich innych równie budową ciała, jako też i sposobem życia. Zaczniemy od uwag nad ich ciałem.

Wszystkie niemal Ptaki *Grzebiące* mają dzioby mierne, mniej więcej wypukłe, w poślachowate: wole pod szyją duże, wystające: odwilżacz obszerny: trawienie gruby muszkułowy, a trzewia długie.

Kość piersiową znajdziemy w nich w stosunku do ciała węższą niż w Ptakach rzedów poprzedzających. Nadto kość tu piersiową jest u nich na bokach powycinaną, z wystawą środkową niską, ukośnie ściętą; a obojczyki znacznie zescupione. Takie ściśnienie kości piersiowych pociągnęło za sobą zmniejszenie muszkułów skrzydłowych. Aże przy tém mają skrzydła przykrótkie, zaokrąglone: ztąd też i lot *Grzebiących* jest słaby i ociężały.

Krztań *Grzebiących* jest bardzo pojedynczo ukształconą: dla tego też żaden w tym rzędzie przyjemnie śpiewać nie umie.

U wielu napotykamy w tyle u gołeni osobny, w górę zagięty, okrągławy szpon, który *ostrogą* (calcar) nazywamy.

Lubo Ptaki tu należące pożerają Owady i Robaki; nągłówniejszém jednakże ich pożywieniem są nasiona roślin, których szukając (mianowicie domowe) rozgrzebiują nogami śmieci i ziemię. Od tego zwyczaju dostały nazwisko rzedowe. Wszystkie lubią się grzać na słońcu, przy czém rozgrzebiują ziemię nogami, i tarzają się w miążkach jej prochach.

Wszystkie są bardzo mnożne, i mają mięso wyborne; a większą ich liczba należy do rzędu Ptaków

dużych. Są między niemi i takie, które nie dbając o wolność nieograniczoną zostały od niepożądanych czasów przyswoione, i należą do pożytecznych zwierząt domowych. Co większa? — Niektóre między niemi stanowią ważne źródło dochodów chłopka naszego.

Ptaki pięciu rzedów poprzedzających żyją przez czas weselnych godów w jednożeństwie. Samica i samiec ściągają wspólnie dla przyszłego potomstwa swego mniej więcej sztuczne gniazdo, i oboje siedzą na przemian na zniesionych jaiach dopóty, dopóki się z nich pisklęta nie wyklują. Pisklęta w powyższych pięciu rzedach legną się słabe, gołe, i zupełnie ślepe z oczami zakrytymi: słowem niedołężne. Potrzebują zatem wielkiej staranności i pieczołowitości swych rodziców przez znaczny przeciąg czasu. Dopiero po piątym dniu zaczyna się im oczy otwierać; a gniazd swoich dopóty nie opuszczają, dopóki się zupełnie piórami nie pokryją. Przez cały ten czas, a nawet jeszcze i po wyleczeniu z gniazd są tak głupie, że same jeść nie umieją. W tym więc czasie ich niedołężności rodzice muszą je karmić, i powoli do starania się o pożywienie przyzwyczaić.

W rzędzie *Grzebiących* wszystko to znajdziemy przeciwnie. Większą część tu należących Ptaków żyje w wielożeństwie. Każdy samiec mając po kilka samic, nie troszczy się bynajmniej ani o budowanie gniazd, ani o wysiadywanie jaj, ani na koniec o pielęgnowanie dzieci. Co gorsza? — Są nawet między niemi i takie, których samice zniewolone są do ukrywania swych gniazd przed samcem; ponieważżby im jaja powypuścił. W wszystkich więc tych rodzajach samica zniosłszy jaja albo na gołej ziemi, albo w prostym na ziemi ułożonym gniaździe: sama wysiadywa swe dzieci. Pisklęta ich legną się pokryte gęstym puchem, z oczami otwartymi, i tak silne, że

zaraz po wylegnięciu się z gniazda uciekają, i same na tych miast żywności dla siebie szukają. Zdarza się nawet, że się jeszcze łupina z jaja za niemi włości; a te już znacznie oddaliły się od gniazda swego. Od téj ogólnej reguły mała tylko liczba tu policzonych rodzajów czyni wyjątek; o tych dowiemy się w szczególnych uwagach nad rodzajami.

RODZAJ I. (108.)

DZIWOGON. MENURA.

Lyre. albo Menure. Fran. Schweifhuhn. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, słabo wypukły, przy osadzie daszkowaty. Szczęka wierzchnia dłuższa, nożykowato spadzista, z brzegami przy końcu wyściętymi. Nosdrza wklęsła, błona pokryta, z otworami podłużno okrągłymi, blisko środka dzioba. Głowa gęsto piórami pokryta. Obwódki oczów nagie. Ogon bardzo długi z szesnastu stérówek: u samca w kształcie lutni (z chorągiewkami stérówek rzadkimi) rozwijalny; u samicy klinowaty, zwyczajny. Nogi mierne, czworopalczaste. Goleni nagi bez ostrogi. Palce przednie mniejsze niż po pierwszy członek błona spięta. Pалеc tylny przykrótki. Pazury u wszystkich palców bardzo długie, słabo łukowate, zaokrąglone, tepe; tylny najdłuższy. n. p. Menura superba. LATH.

Do tego rodzaju wiemy tylko o jednym gatunku, który mieszka w krzemienistych okolicach na Nowej-Hollandyi. Ptak ten jest wielkości Bazańta szarego. Zasłużył on godnie na nazwisko przepyszne (superba); bo ogon jego nie ma sobie podobnego w całej gromadzie Ptaków. Składa się on u samca z szesnastu stérówek trojstego kształtu;

a naprzód z dwanastu stérówek bardzo długich z chorągiewkami bardzo szerokiemi, rzadkimi i tak strzępiastymi, że każdy włos ich chorągiewki ma kształt osobnego wąskiego piórka: powtórę z dwóchkolwiek krótszych, na boki słabo łukowato wywinionych z chorągiewkami gęstymi tylko po jednej stronie: na koniec z dwóch drugim równych, esowato wygiętych, mających po jednej stronie chorągiewkę wąską gęstą, a po drugiej chorągiewkę szeroką miejscami symetrycznie gęstszą i rzadszą, niby powystrzyganą, w poprzek różno maścisto przegwaną. Te cztery stérówki naśladują postać lutni wydają się w ogonie rozwiniętym jak cztery wstążki na tle gazowym. W czasie pogodnym samiec wznosi ogon w górę, rozwija go, i obraca się tyłem do słońca. Promienie słoneczne spadają na niego przez rzadkie chorągiewki ogona podobnie jak przez zasłonę gazową.

Samica jego ma ogon długi, klinowaty z piórem zwyczajnego kształtu bez wszystkich tych ozdób. Dziwogony żywią się Owadami i Robakami, tudzież owocami i nasionami roślin. O ich sposobie życia nic więcej pewnego dotąd nie mamy.

RODZAJ II. (109.)

GRZYWIĄK. CRINIFER.

Crinifère. Fran.

Dziób mierny, gruby, przy osadzie wyższy niż szerszy, przy głowie równo zakończony, ku końcowi ściśnięty, gładki. Szczęka zaokrąglona, łukowato spadzista. Szczęka wierzchnia mała co dłuższa od spodniej. Brzocho ukośnie ścięta. Brzegi szczęk zaokrąglone. Otwory nosdrzy okrągłe na bokach blisko

sczytu dzioba wydrażone, niczem nie zastonione. Policzki piórami pokryte. Tył głowy i kark długimi wązkiemi piórami (na kształt grzywy) przystroione. Ogon długi, zaokrąglony, rozsualny. Nogi przykrótkie. Goleń nagi, bez ostrogi równa się palcowi szredniemu. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury mierne, ściśnione, łukowate, kończyste: przedni szredni największy. n. p. *Phasianus africanus*. LATH.

W tym rodzaju znamy tylko jeden gatunek, który mieszka w Afryce. Został on niedawno odkryty; a już kilku doznał przenosin w systematach. U jednych czytamy opis jego w rodzaju *Phasianus* (jak wyżej); u drugich w rodzaju *Columba* (*Columba cristata* var. s. GL); inni nakoniec wcielili go do rodzaju *Corythae*. Widziałem tego Ptaka exemplarz bardzo dobrze zachowany w zbiorze zoologicznym Paryżkim, i śmiało zaręczyć mogę, że do żadnego z trzech dopiero wymienionych rodzajów należeć nie może. Dowodem tego jest powyższa cecha rodzajowa, którą wiernie podług tegoż exemplarza ułożyłem.

Obyczaj i sposób życia *Grzywiaka* są nam jeszcze nie znaiome.

RODZAY III. (110.)

STYLUCZUB. *OPISTHOCOMUS*.

Hoazin. albo Sasa. Fran. Schopfhuhn. Niem.

Dziób mierny, gruby, przy osadzie bez woskuwki, przy końcu ściśniony, nożykowato klinowaty. Szczyt zaokrąglony, łukowato spadzisty. Szczeka wierzchnią dłuższą niż spodnią, w pół haczykowatą. Broda ukośnie ściętą, przy zuchwach wystająca. Brzegi

szczek od osady do połowy zagłowane; dalej zaś ku końcowi nasiekane. Nosdrza naboczne, wkleste, niezastonione, z otworami okrągławemi. Policzki nagie. Tył głowy grzywiasto czubaty. Ogon długi, płaski, zaokrąglony, z dziesięciu steruwerk. Nogi przykrótkie, czworopalczaste. Goleń nagi bez ostrogi, krótszy niż palec szredkowy. Palce wolne. Pazury mierne, ściśnione, łukowate, kończyste: przedni szredni największy. n. p. *Phasianus cristatus*. GL.

Rodzay ten ma tylko ten jeden gatunek, który za przykład wymieniony został. Mieszka on w Ameryce, a mianowicie w prowincjach Guiany i Nowej-Hispanii. Żywi się liśćmi, owocami i nasionami roślin; szczególniej zaś lubi ziele zwane *Obrazki* (*Arum*). Pożera także młode Gady i Płazy. Żyje w bliskości wód. Gnieździ się na drzewach: czyni więc wyiatek z ogólnéj reguły w tym rzędzie. Młodo złowiony łatwo się oswaja. Głos ma przyjemny, wykrzykuiący. Mieso jego jest nie jadalne; ponieważ wonienie bardzo mocno stroiem bobrowym: używa się jedynie za ponetę dla Ryb.—

Trudno zgadnąć przyczyny, dla której ten Ptak włączony był do rodzaju *Phasianus*.

RODZAY IV. (111.)

PERLICA. *NUMIDA*.

Peintade. Fran. Perlhuhn. Niem.

Dziób przykrótki, ogrubny, okrągławo daszkowaty, w pół haczykowaty, przy osadzie woskuwką pokryty. Woskuwka po obu stronach dzioba płaskim zwistym zakończona. Nosdrza w woskuwce na bokach. Głowa i wierzchnia część szyi nagie. Na głowie nadrost rogowy; rzadko wierzch głowy bez nad-

rostu. Ogon krótki, na dół pochyły. Nogi mierne. Golenie nagie bez ostróg. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury grube, paznogciowate, tepe. n. p. Numida Meleagris. LINN.

Do tego rodzaju należą cztery gatunki. Niektóre z pomiędzy nich znaydują się przyswoione w wszystkich niemal częściach świata. Właściwą jednakże jch Ojczyzną jest Afryka. Wszystkie dotąd znane gatunki mają tło ubarwienia ciemne kropkami białymi niby perłami mnięj więcéj gesto upstrzone. Te kropki zjednały im nazwisko rodzajowe prawie w wszystkich językach. Mięso mają wyborne; ale jch wrzaskliwość czyni je nieznośnemi. Są bardzo mnożne. Nawet te, które od dawna żyją u nas przyswoione, przekradaia się z jaiami w trawy i w krzaki, i tam na gołej ziemi wysiadują swe dzieci, które zaraz po wylęgnięciu się prowadzą przed dom Pana swojego. Náyulubieńszym jch pokarmem jest zboże.

RODZĄY V. (112.)

SZYSZKONOS. CRAX.

Hocco. albo Mitou. Fran. Hökkerhuhn. Niem.

Dziób mierny, gruby, ściśniony, bez woskuwki; przy końcu okrągławo daszkowaty, w pół haczykowaty. Szczęka wierzchnia przechodzi przy czole w nadrost rogowy, duży, rozmaitego kształtu. Nosdrza w osadzie dzioba przy czole pod nadrostem. Głowa i szyja gesto piórami pokryte. Ogon mierny, płaski, zaokrąglony, z dwanaście stérówek. Nogi mierne. Golenie nagie bez ostróg. Palce przednie przy nasadzie błoną spięte. Pazury mier-

ne, ściśnione, grube, kończyste. n. p. Crax globicera. LINN.

Tu liczymy trzy gatunki. Ojczyzną jch jest Ameryka. Należą do liczby Ptaków większych. Żyją dziko w lasach. Żywią się pączkami drzew, liśćmi, owocami i nasionami roślin. Gnieźdzą się na ziemi pod gestemi krzakami. Dorosłe wlatują na drzewa. Młode złowione łatwo się oswiaiają. Mięso mają wyborne. U większej liczby pióra na głowie są kutnerowate.

RODZĄY VI. (113.)

CZUBATKA. PENELOPE.

Alector. Fran. Jaku. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, w pół haczykowaty; przy osadzie ściśniony, wyższy niż szerszy. Szczęt przy końcu okrągławo daszkowaty, spadzisty. Nosdrza na bokach dzioba w woskuwce. Woskuwka u niektórych przechodzi nad nosdrzami w nadrost płatkowaty, sterczący. Policzki i podgardle nagie, (rzadko piórami pokryte). Na głowie czub z piór w górę sterczących, z końcami zwykle pozwiianemi. Ogon mierny albo długi, płaski, zaokrąglony, z dwanaście stérówek. Nogi mierne. Goleń nagi bez ostróg. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury mierne, grube, ściśnione.

Oprócz bardzo licznych odmian ubarwienia, liczymy dobrze rozróżnionych pięć gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki. Sposób życia postrzegamy u nich podobny jak w rodzaju Szyszkonosa. Mięso mają wyborne. Niektóre z pomiędzy nich dorastaia wielkości Indyka. — CUVIER dzieli je na dwa następujące podrodzaje.

a. CZUBATKA. PENOLOPE.

Guan. albo Jacou. Fran.

Nadrost nad nosdrzami wyraźny. n. p. Penelope cristata. LINN.

b. PARAKA. ORTALIDA.

Parqua. Fran.

Nosdrza bez nadrostu. n. p. Phasianus Parraqua. LATH.

U samców tego rodzaju na szczególniejszą uwagę zasługuje urządzenie *gardzieli* (trachea, *Luft-röhre*.); gdyż ta nie idzie prosto w piersi dla połączenia się z płucami; ale przybywszy do początku piersi skręca się na bok przy lewym oboyczku, i idzie pod skórą aż blisko końca kości piersiowej. Tu zwraca się łukowato ku prawemu bokowi, idzie napowrót pod skórą do góry, a przegiąwszy się przez prawy oboczyk, wstępuje dopiero do komory piersiowej, i łączy się z płucami. U samicy gardziel przechodzi prosto do płuc nie czyniąc tych nadszwyczajnych zwrotów.

R O D Z A Y VII. (114.)

J N D Y K. M E L E A G R I S.

Dindon. Fran. Truthuhn. Niem.

Dziób przykrótki, ogrubny, okrągło daszkowaty, w pół haczykowaty z woskuwką przy osadzie. Na czole brodawka kończysta, mianowicie u samców dowolnie przedłużalna, zwisła. Nosdrza naboczne w woskuwce. Głowa i początek szyi nagie, kolorowymi, wypukłymi, gąbczastymi brodawkami pokryte.

Na wolu u samców kutas duży z szeczin długich. Ogon prawie mierny, szeroki, rozwiałny, z ośmiastu sterców. Nogi mierne. Goleń nagi, u samców ostrogą tępą uzbrojony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Palec tylny krótki. Pazury paznogciowate, grube, tępe. n. p. Meleagris Gallopavo. GL.

Znamy tylko jeden gatunek *Indyków*. Należy on teraz w Europie do Ptaków domowych. Właściwą zaś Ojczyzną jego są lasy Wirginijskie w Ameryce, gdzie go jeszcze i teraz (lubo rzadko) w stanie dzikości znajdują. Jezuici sprowadzili go do nas w wieku szesnastym. Przez domowe chowanie stracił on wiele z piękności swojej. — Mianowicie z świetnego metalicznego połysku piór tylko mu ślad pozostał, i to jedynie w tych sztukach, które jeszcze zachowały maść czarną. Wielkość jego ciała, jego mnożliwość i smak mięsa wyborny, czynią *Indyka* bardzo szacownym Ptakiem. To tylko szkoda, że wychowanie jego połączone jest z wielu trudnościami; pisklęta bowiem jego są bardzo delikatne, potrzebują u nas wielkich wygód i pieczołowitości; a mimo to zdychają w ten czas bardzo wiele, gdy im na głowie i na szyi brodawki wyrastać zaczynają.

W stanie dzikości samica gnieździ się na gołym ziemi pod gęstymi krzakami. *Indyki* żywią się liśćmi, owocami i ziarnem roślin. Na drzewach lubią siadać. Samce młode są między sobą swarliwe i bitne. Dorosłe czerwonej maści niecierpią. Samiec stary (*Indor*) w chwili wesołości wypełnia krwią koralowate brodawki na szyi, przedłuża owisty na czole wyrast, nadyma wole i całą szyję, opuszcza skrzydła, i rozwija w górę podniesiony ogon. W tak napuszonej postawie wydając pszykające sapanie, i orząc końcami lotek po ziemi, przechodzi się z powaga.

Głos samic jest labiédzacy; samców zaś hurgo-
tliwo belkocący.

RODZAY VIII. (115.)

KURA. GALLUS.

Coq albo Poule. Fran. Haushuhn. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, wypukło daszkowaty, w pół haczykowaty. Woskuwka przy osadzie dzioba wznosi się na czole w nadrost mięsisty, grzebykowaty; a po obu bokach szczęki spodnię kończy się płótkiem kolorowym. Policzki nagie. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba naboczne, z wierzchu łuską błonową w pół zakryte. Ogon prawie mierny, szeroki z czternastu sterców. Nogi mierne. Goleń u samców ostroga uzbrojony. Palce przednie przy osadzie błonę spięte. Pazury mierne, grube, tępe.

Ten rodzaj mieści w sobie dobrze rozróżnionych ośm gatunków, które tegocześni Naturaliści dzielą na cztery następujące podrodzaje.

a. KURA. GALLUS.

Coq. Fran.

Nad i pod dziobem nadrosty mięsiste. Ogon szeroki, ściśniony, w górę podniesiony, lub żaden. Pazury u wszystkich palców. n. p. Phasianus Gallus. GL.

Oprócz kilkunastu odmian Kury domowej, różniących się tak dalece wielkością, że słusznie za osobne gatunki mogłyby być poczytane, znamy nadto cztery gatunki, które żyją dziko w Indiach wschodnich i na wyspach jm przyległych.

Kury przyswojone należą do liczby nąypożyteczniejszych Ptaków w gospodarstwie. Jch jaja sta-

nowią prawie nąwážnieysze źródło dochodów chłopka naszego. Samiec (Kogut) zaraz po północy zaczyna śpiewać. To śpiewanie jego, które pią-
niem nazywamy, jest tak regularne, że (mianowicie w jesieni i w zimie) służy wieśniakom zamiast zegara. To pewnoczasowe po północy jch piąnie dało powód, że Koguty brane są za symbol czuności, i że jch w starożytności uważano za Ptaki poświęcone Marsowi Bożkowi wojny.

b. KUROGON. L'HOUPPIERE. Fran.

Policzki nagie jak u Kur. Nadrosty płótkowate tylko pod dziobem. Czub jak u Pawia. Ogon Kury. Ostroga u golenia potężna. Pazury u wszystkich palców. n. p. Phasianus ignitus. LATH.

Tu należy tylko jeden gatunek. Oyczyzną jego jest wyspa Jawa.

c. PAWIOCZUB. LOPHOPHORUS.

Lophophore. Fran.

Szczeka wierzchońia znacznie dłuższa niż spodnia. Nadrosty przy dziobie żadne. Obwódki oczów nagie. Czub jak u Pawia. Ogon długi, płaski, szeroki, klinowato zaokrąglony. Ostroga u golenia potężna. Pazury u wszystkich palców. n. p. Phasianus impeyanus. LATH.

W tym oddziale mieści się jeden gatunek, który żyje dziko w Indiach wschodnich. Jest on wielkości dużego Koguta domowego. Ubarwienie na nim jest bardzo ozdobne.

d. BEZSZPON. CRYPTONYX.

Cryptonyx. Fran.

Dziób bez nadrostów. Obwódki oczów nagie. Ogon mierny, płaski, szeroki, zaokrąglony. Goleń bez ostrogi. Palec tylny bez pazura.

Gdyby cechy dzioba ściśle były opisane: oddzielił ten zasłużyłby pewnie na to, ażeby był osobnym rodzajem. Wiemy do niego o *jednym* gatunku, który jest wielkości *Golebia Grzywacza*. Mieszka on na wyspie Malaka.

Ptāk ten daie nam nowy dowód dwuwykładności dawnéj charakterystyki rodzajów, podług której można było bez zapłonienia się postawić samca w jednym a samicę w drugim jakim rodzaju. Wszakże w dziełach GMELINA i LATHAMA samiec gatunku tu należącego znajduje się pod nazwiskiem *Columba cristata* var. —; a samica pod napisem *Tetrao viridis*. (?) —

RODZAJ IX. (116.)

BAŻANT. PHASIANUS.

Faisan. Fran. Fasan. Niem.

Dziób i nosdrza jak u Kury. Czoło i podbródek bez nadrostów płatkowatych. Policzki nagie drobnymi, gęstymi brodawkami najęzione. Ogon długi, wązki, ściśniony, ostro klinowaty, z osmnastu sterczących złożony. Nogi mierne. Goleń nagi, pospolicie ostrogą uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury u wszystkich palców grube, tepe.

Do tego rodzaju liczymy dobrze rozróżnionych cztery gatunki. Tegocześni Naturaliści dzielą je na dwa następujące podrodzaje.

a. BAŻANT. PHASIANUS.

Faisan. Fran.

Skrzydła mierne, zwyczajne bez ozdób. Goleń ostrogą uzbroiony. n. p. Phasianus pictus. GL.

Tu należą z powyższéj liczby trzy gatunki, które równie są znakomite z pięknego ubarwienia, jak z mięsa wybornego. Wszystkie są od dawna w Europie przyswoione. Właściwą jednakże ich Oyczyzną są południowe kraie Azji i wyspy jej przyległe. Wychowanie Bażantów potrzebuje u nas znacznej troskliwości. Zakładają osobne sady pod nazwiskiem *bażantarni*: w tych chowają się Bażanty przez lato na wpół dziko. Na zimę zamykają je do domów umyślnie dla nich zbudowanych, i przez czas mrozów przyzwyczajają opalanych.

Bażanty są Ptaki bardzo piérzchliwe. Gniedzą się na gołej ziemi pod gęstymi krzakami.

b. ARGUS. ARGUS.

Luen. albo l'Argus. Fran.

Skrzydła bardzo szerokie, serduszkowato listkowate: w nich lotki środkowe nadzwyczaj przedłużone i rozszerzone, ozdobnie wzduż oczkowane. Goleń bez ostrogi. n. p. Phasianus Argus. GL.

Liczymy tu jeden gatunek. Oyczyzną jego jest wyspa Sumatra. Wielkością ciała przechodzi on Bażanta srebrnego. Jest bardzo piérzchliwy i bardzo trudny do ugłaskania. Już dla samego kształtu skrzydeł *Argus* powinienby stanowić rodzaj udzielny; gdyż w całej gromadzie Ptaków nieznajemy jμ podobnych. — Skrajną jego lotka ma iedenaste calów długości: następne są stopniami coraz dłuższe. Osmnasta (środkowa) lotka jest przeszło dwadzieścia siedm calów długą. Dziesięć piérwsze lotki są niepozorne zwyczajnego kształtu; następne zaś nadzwyczaj szerokie i na zewnętrznym chorągiewce rzędem powabnych, oczkowatych, mieniących plam przyozdobione. Liczba takich oczek na jedney lotce (stosownie do jej długości) przechodzi od dziewięciu do osmnastu. Ogon *Argusa* podobny jest ogonowi *Bażanta*, lecz rozwialny i bardzo

długi; bo blisko cztery stóp miary reńskiéj wynoszący. Samice mają skrzydła zwykayne bez wszelkich ozdób.

Samiec *Argus* w chwilach wesołości stojąc na gałęzi drzewa zniża swe piersi, podnosi rozwiniony ogon w górę, i rozciąga przepyszne skrzydła swoje. W takiéj postawie obracając się przodem do słońca, cieszy się jgrzyskiem świetnie mieniących i połyskujących maści ubarwienia swojego.

RODZAY X. (117.)

PAW. PAVO.

Paon. Fran. Pfau. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, przy osadzie bez woskuwki. Szczęka wierzchnia przy końcu wypukła, w pół haczykowata. Nosdrza na bokach dzioba odstonione. Głowa bardzo drobnymi piórkami upstrzona. Na czole czub z piór pezelkowatych, w górę sterujących. U starych na policzkach smugi nagie. U samca pióra nadogonowe bardzo przedłużone, liczne, na końcach pięknie oczkowate. — Steruwiki właściwe miernie długie, w liczbie ośmnaście. Ogon z steruwek i z piór nadogonowych złożony, bardzo przedłużony, rozwiałny. Nogi mierne. Goleń nagi, jedną lub więcej ostrogami uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury krótkie, grube, tępe. n. p. Pavo cristatus. GL.

Znamy trzy gatunki *Pawów*. Oczyszczą jch są południowe kraje i wyspy Azji. Samce wszystkich należą do liczby Ptaków náyozdobniejszych. Gatunek za przykład wymieniony pochodzi pierwiastkowo z wysp Japońskich. Sprowadzony podobno za czasów *Alexandra Wielkiego* do Europy; został

nie-

niemal w wszystkich jéj częściach przyswoionym. — Samiec tego gatunku jest w tym rodzaju náyokazalszym, a w całej téj gromadzie náywspanialszym Ptakiem. Świetność i mieniacość maści w piórach jego szyi i pleców jedną mu pierwsze po *Kolibrach* miejsce; ogon zaś jego przystroiony przepysznie różnomaścistemi oczkowatemi palmami czyni między nim a *Kolibrami* wątpliwém pierwszeństwo.

Wesoły *Paw* w dniu pogodnym rozciąga swój bardzo długi i obszerny, kolisty, w górę podniesiony ogon; a zwracając się przodem w różnych kierunkach do słońca, zdaie się, że zna zachwycającą piękność swoją, i że w świetnie mieniących oczach ogona chluby swojej upatruie. Tak piękny Ptak ma głos wrzaskliwy i nieprzyjemny. Samice mniej są powabne. Ich pióra nadogonowe są krótkie i bez wszelkich ozdób. Gnieźdzą się w gęstych krzewach i zaroślach. Gniazda swoje ukrywają z náywiększą troskliwością przed samcem; gdyżby jm jaia potłukł i wypylł. Samce młode zdychają náywięcej w roku drugim; t. j. w ten czas, gdy jm świetne pióra nadogonowe wyrastać zaczynają; do wydania albowiem z siebie tylu i tak wielkich piór, potrzeba niezmiernéj siły wewnętrznej. Mięso *Pawów* jest smaczne.

RODZAY XI. (118.)

GLUSZEC. TETRAO.

Coq-de-Bruyère. albo Tetras. Fran.

Waldhubn. Niem.

Dziób krótszy niż głowa bez woskuwki przy osadzie, ogrubny, okrągło daszkowaty, wypukły, w pół haczy-
Tom II.

czykowaty. *Policzki* piórami pokryte. *Nad okiem* blizna księżycowata naga, pospolicie drobnymi, gęstymi brodawkami najęziona. *Skrzydła* mierne. — *Ogon* zwyczajny mierny z osmnastu sterówek złożony. *Nogi* przykrótkie, całe kosmate. *Goleń* bez szpona. *Błona* (przy osadzie spinająca palec) ząbkowana. *Palec tylny* bardzo krótki. *Pazury* krótkie, ściśnione, łukowate. n. p. *Tetrao Urogallus*. GL.

Ten rodzaj mieści w sobie blisko *dziesięć* gatunków, z których w samej Europie znamy pięć. Wszystkie żyją dziko w lasach i na polach. Żywią się liśćmi i pączkami drzew, tudzież owocami i nasionami roślin, Owadami i Robakami. Mięso mają wyborne. Wszystkie gnieźdzą się w gęstwinach pod krzakami albo zupełnie na gołej ziemi, albo na prostym z suchej trawy ułożeniem gniaździe.

Gatunek za przykład podany jest z wszystkich największy. Samiec w chwilach porankowych daie słyszeć swój szczególniejszy, donośny krzyk, który Myśliwi *graniem* nazywają. W czasie tego grania tak się zapominają, że tracą słuch i wzrok: i to jest jedyną chwilą, w której go podejść i zastrzelić można; gdyż z resztą jest on Ptakiem bardzo ostrożnym i pierzchliwym.

RODZAJ XII. (119.)

KUROPATWA. *PERDIX*.

Perdrix. *Fran.* *Feldhuhn*. *Niem.*

Dziób krótki, ogrubny, ściśniony, wypukło daszkowaty, w pół haczykowaty, bez woskuwki przy osadzie. *Głowa* cała piórami pokryta, u niektórych tylko powieki nagie. *Skrzydła* mierne. *Ogon* krótki. *Nogi* mierne. *Golenie* nagie, u niektórych

ostrogami lub *sęczkami* uzbroione. *Palce* przednie przy osadzie błoną spięte. *Palec tylny* krótki. *Pazury* u wszystkich palców krótkie, ściśnione, kończyste. —

W tym rodzaju liczymy przeszło *czterdzieści* gatunków, z których w samej Europie mieści się sześć. Wszystkie żyją w polach w bliskości gęstych krzaków. Żywią się liśćmi i nasionami roślin, tudzież Owadami i Robakami. Gnieźdzą się na gołej ziemi. Są bardzo mnożne. Pisklęta ich zaledwie się wydobyły z jaja, zaraz z gniazda uciekają, chociaż się jeszcze skorupa za nimi włości. Wszystkie mają mięso wyborne. Dawniejsi Systematycy włączali je do rodzaju *Tetrao*; tegocześni zaś dzielą je na trzy następujące podrodzaje.

a. FRANKOLIN. *FRANCOLINUS*.

Francolin. *Fran.*

Goleń samca jedną lub więcej *ostrogami* uzbroiony. n. p. *Tetrao Francolinus*. GL.

Takich liczymy w powyższej liczbie blisko *dziesięć* gatunków, które znajdujemy w różnych częściach świata. Z tych w Europie żyje tylko ten gatunek, który właśnie za przykład wymieniony został. —

b. KUROPATWA. *PERDIX*.

Perdrix. *Fran.*

Goleń samca tępym sęczkiem uzbroiony. n. p. *Tetrao Perdix*. GL.

Tych opisują Naturaliści przeszło *dziesięć* gatunków. W samej Europie znamy ich cztery: mianowicie gatunek za przykład podany znajduje się niemal w wszystkich krajach, i zimuje stale w miejscu urodzenia.

C. PRZEPIORKA. COTURNIX.

Caille. Fran.

Goleń bez ostrogi i bez sęcza w obu płciach.
n. p. Tetrao Coturnix. GL.

Do tego oddziału należy blisko dwadzieścia gatunków. Z pomiędzy tych, gatunek za przykład podany żyje przez lato w wszystkich okolicach Europy; na początku zaś jesieni ciągnie do krajów cieplejszych; a że tę podróż odbywa w czasie pogodnych nocy: dał przeto powód do niedorzecznych powieści, które się dotąd między ciemnym pospółstwem utrzymują.

CUVIER oddziela od tego oddziału *Przepiórki Amerykańskie* pod napisem *Les Colins, ou les Cailles d'Amerique*. Oddział ten uważamy za zbyteczny; bo nie ma stałej zasady.

R O D Z A Y XIII. (120.)

G O Ł A B. C O L U M B A.

Pigeon. Fran. Taube. Niem.

Dziób mierny, szupły, słabo ściśniony. Szczęka wierzchnia przy końcu słabo wypukła, spadziasta, od spodniej mało co dłuższa. Nosdrza w osadzie dzioba w błonie za życia nabrzmiata, wzgórki na bokach dzioba tworzący. Skrzydła mierne. Nogi przykrótkie. Goleń bez ostrogi krótszy niż palec średni. Palce rozsunione, bardzo mało przy osadzie błoną spięte. Palec tylny krótki. Pazury mierne, łukowate, ściśnione kończyście. n. p. Columba Palumbus. GL.

Znamy dobrze rozróżnionych przeszło sto gatunków Gołębi. Z tych przeszło dwadzieścia przyswojonych należą do ptastwa domowego. Reszta żyje dziko w lasach. Każda część świata, a nawet każda niemal większa wyspa ma z ostatnich sobie właściwe gatunki. Wszystkie mają mięso wyborne. Żywią się owocami i nasionami roślin. Podług kształtu ogona dzielimy je na dwa następujące oddziały.

a. R ó w n o - o g o n i a s t e.

Ogon mierny, równo przycięty. n. p. Columba Oenas. GL.

b. D ł u g o - o g o n i a s t e.

Ogon długi lub przedłużony, wązki, stopniowany, ostro klinowaty. n. p. Columba migratoria. GL.

Gołębie czynią ważny wyjątek w rzędzie *Grzebiących*. — Wszystkie lubią latać gromadnie; lecz żyją w jednożeństwie. Dzikie gnieźdzą się na drzewach lub w dziurach niedostępnych skał. Samiec z samicą trudnią się ustaniem gniazda. Samica znosi dwa jaja, i te wysiaduje na przemian z samcem. Piskleta lęgną się ślepe i niedoleżne: rodzice muszą je przez znaczny czas karmić: czem różnią się od większej liczby *Grzebiących*.

Gołębie przyswojone, czyli domowe należą do liczby Ptaków nymnożniejszych. Znoszą one wprawdzie podobnie jak dzikie tylko po dwa jaja; lecz wysiadowanie jay odbywają dziewięć razy do roku. Młode po skończonych sześciu miesiącach przy miernej wygodzie już się parzą. Podług obrachunku wspartego na doświadczeniach, można się z jednéj pary dochować w dziewięciu latach przeszło ośmnastcie tysięcy sztuk Gołębi.

RODZĄY XIV. (121.)
KUSAK. CRYPTURUS.

Tinamou. albo Ynambus. Fran. Steissvogel. Niem.

Dziób mierny lub cokolwiek dłuższy niż głowa, szupły, prosty, trochę spłaszczony, na końcu tępy, przy osadzie woskuwki opatrzone. Szczyt szeroki, prosty, przy końcu spadzisty, począwszy od woskuwki aż do końca od boków dzioba odznaczony. Broda od zuchw odznaczona. Brzegi szczęki wierzchniej pokrywają dolne. Paszcz obszerna. Otwory nosdrzy wklęsłe, naboczne, blisko szrodka dzioba przy brzegu woskuwki. Język bardzo krótki, trójkątny. Skrzydła krótkie, lotne. Ogon bardzo krótki, lub żaden. Nogi mierne. Goleń nagi bez ostrogi. Palce przednie bardzo małe przy osadzie błoną spięte. Palec tylny bardzo krótki, od ziemi odsunięty. Pazury krótkie, tepe: sredni rozwinięty. n. p. Tetrao cinereus. GL.

Jakkolwiek Kusaki różnią się od wszystkich Ptaków tego rzędu: mimo to wmieszane były dawniej do rodzaju Tetrao, z którego cechami najmniejszego nie mają podobieństwa. Liczymy ich teraz dziewięć gatunków. Wszystkie prawie są mieszkancami Ameryki południowej. Żyją w lasach i w gestych zarostach. Żywią się liśćmi, owocami i nasionami roślin. Obok tych pożerają Owady i Robaki. W wieczór zwabiają się donośnym głosem w gromady, i przepędzają noc na gałęziach drzew blisko ziemi. Gnieźdzą się na gołej ziemi pod gestymi krzakami. Są bardzo mnożne. Pisklęta ich zaraz po wylęgnięciu się uciekają z gniazda: same dla siebie szukają pożywienia: są bardzo ostrożne, i za usłyszeniem jakiego szelestu, chowają się w trawę.

Gatunki teraz znane przechodzą od okazałości Bazanta do wielkości Przepiórki. Wszystkie mają mięso wyborne.

RODZĄY XV. (122.)
STEPUWKA. PTEROCLES.

Ganga. albo Gélinotte. Fran. Sandhuhn. Niem.

Dziób krótki, przyszcupły, prosty, lekko ściśnięty, daszkowato stożkowaty. Szczeka wierzchnia cokolwiek dłuższa. Szczyt przy końcu słabo spadzisty. Nosdrza piórami pokryte. Głowa cała piórami pokryta, z przodu kończysta, nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła bardzo długie, pałasiłowate. Ogon mierny, klinowaty: u niektórych dwie szrodkowe sterówki znacznie przedłużone. Nogi krótkie, aż do palców kosmate. Palce przednie zbliżone, wąską błoną przy osadzie spięte i obrabione. Palec tylny bardzo mały, od ziemi usunięty, w kształcie sęczka. Pazury krótkie. n. p. Tetrao Alchata. GL.

Znamy dotąd cztery gatunki. Z tych dwa mieszkają na Ukrainie, w małej Tartarii i dalej ku wschodowi za Dnieprem. Zdarza się czasem (lubo arcy rzadko), że się pokazują także i w krajach dalej ku zachodowi i ku północy leżących. Jtak dnia 20. Sierpnia 1801. r. pokazała się para z gatunku Tetrao arenarius w Xięstwie Anhaltskim w okolicy miasta Köthen. Samiec został ubity, i przez NAUMANNA bardzo dobrze odrysowany i opisany (*). „Ta para » Ptaków (mówi NAUMANN) żerowała na wzgórku

(*) Patrz: Naturgeschichte der Land- und Wasservögel etc. von NAUMANN. Nachtrag erstes Heft. strona 41. Tabl. VII. fig. 15. tudzież: Aechtes Heft. strona 442. jest sprostowanie nazwiska.

» kwokając podobnie jak Kury przy kurczętach.
 » Były bardzo śmiałe. Widziały strzelca; mimo to
 » pozwoliły blisko przystąpić do siebie. Wznosząc
 » się na powietrze klaskały skrzydłami podobnie
 » jak Gołębie. Ubity samiec miał wole napętnio-
 » ne ziarnem soczowicy, pszenicy i jęczmienia, mię-
 » dzy którymi znawdowało się kilka Owadów."

Krótkością palca tylnego czynią *Stepuwki* bar-
 dzo piękny przechód do rzędu następującego.

Wspomnieć tu musimy, że do tego rzędu li-
 czono także pewien rodzaj Ptaków pod nazwiskiem

DRONTA. DIDUS.

Podług świadectwa niektórych Pisarzów należa-
 ło do niego trzy następujące gatunki: 1. *Didus ine-*
ptus, le Dronte. 2. *Didus solitarius*, le Solitaire
 3. *Didus nazarenus*, le Nazare, albo l'oiseau de
 Nazare. — Wszystkie miały być Ptakami bardzo
 dużymi. Wszakże najmniejszy z nich wielkością
 ciała miał przechodzić Łabędzia. Żyły one na kil-
 ku wyspach morza wschodnio Indyjskiego; lecz że
 latać nie umiały, a miały mięso bardzo smaczne:
 stąd przez zawiłających tam maytków tak wytepio-
 ne zostały, że z nich nawet ślad niepozostał. A że
 ani ścisłych opisów, ani wierzytelnych obrazów tych
 Ptaków nie mamy: przeto o nich tylko nawiasową
 czynimy wzmiankę.

Tegocześni Astronomowie chcąc przynajmniej
 zachować pamiątkę tych tak wczesnie przez nierząd
 wytepionych ptaków, ochrzcili ich nazwiskiem (*der*
Einsiedlervogel) jedną Konstellacją, która się znaj-
 duje na południowej półkuli nieba przy końcu ogo-
 na *Węża wodnego* a pod znakiem *Wagi*. Tak
 więc *Dronty* przestawszy żyć na ziemi, nieprzestaną
 nigdy błyszczyć na niebie.

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków
Grzebiących.

Tablica XXXII. (78.)

RZĘD SIÓDMY (23.)

BIEGAJĄCE. CURSORES.

Ptaki mające nogi biegowe: mniej więcej wysokie, rzadko
 krótkie, dwu lub tróypalczaste zawsze bez palca tylnego:
 palce przy nasadzie cokolwiek błoną spięte; pazury
 pospolicie grube; dzioby rozmaite.

POKREWIEŃSTWA. FAMILIAE.

Dziób	cały rogowy; skrzydła	lotne 1. Polne. <i>Campestres</i> .
		nie lotne 2. Nielatające. <i>Proceri</i> .
	przy nasadzie błoną pokryty, skrzy- dła lotne	3. Nabrzeżne. <i>Littorales</i> .

UWAGI DO TABLICY XXXII. (78.)

Rząd Ptaków *Biegających* jest prawdziwie rze-
 dem poszrodkowym między *Grzebiącymi* i *Brodzą-*
cymi. Jedna bowiem część Ptaków tu należących
 żyje prawie wyłącznie nasionami i owocami roślin,
 okazuje obszérne wole i całe urządzenie żołądka
 podobne jak w rzędzie *Grzebiących*, i mają mięso
 wyborne. Drugie przeciwnie tak sposobem życia jak
 całą budową ciała bardziej zbliżają się do Ptaków
Brodzących. Jedne między niemi mają skrzydła za
 krótkie, i nie mogą latać; drugie lubo są opatrzone

skrzydłami zdatnemi do lądania, mają lot ciężki, i tylko w największej potrzebie wznoszą się na powietrze; mała tylko liczba uposażona jest skrzydłami długimi. U tych postrzegamy nogi krótkie, u owych mierne, u innych wysokie. Są nawet między niemi i takie, które mają nogi w stosunku do ciała najwyższe w całej tej gromadzie. Wszystkie atoli w tym się zgadzają, że nie mają palca tylnego; przednich zaś palców liczą u każdej nogi po trzy lub po dwa. U żadnego nie znajdziemy ostróg u golenia.

Tablica XXXIII. (79.)

POKREWIEŃSTWO I. (20.)

POLNE. CAMPESTRES.

Ptaki Biegające mające dziób cały rogowy; skrzydła lotne: nogi krótkie lub mierne wysokie, tróypalczaste.

	RODZAJE.	GENERA.
Golenia	wraz z palcami kosmate	1. Stepnik. <i>Syrhaptēs.</i>
	nagie; nogi { mierne	2. Przepiórzyk. <i>Ortygis.</i>
	{ wysokie	3. Drop. <i>Otis.</i>

UWĄGI DO TABLICY XXXIII. (79.)

W tym pokrewieństwie zniewoleni jesteśmy przystąpić wprost do uwag nad każdym rodzajem w szczególności.

RODZAJ I. (123.)

STEPNIK. *SYRRHAPTES.*

Syrhapte. Fran.. Steppenhuhn. Niem.

Dziób prawie mierny, przyszcupły, ściśniony, prosty, kończysty. Szczyt przy końcu słabo spadzisty. Broda ukośnie w górę ściętą. Nosdrza pło-

rami pokryte. Skrzydła długie, pałasikowate. — (Ogon mierny—?). Nogi krótkie aż do pazurów kosmate, tróypalczaste. Palce krótkie, zbliżone, błoną wystrzyżoną znacznie spięte. Pazury krótkie. n. p. *Tetrao paradoxus*. GL.

Wiemy dotąd tylko o jednym gatunku; lecz i ten nie wiele jest znany. Má mieszkać w stepach Tatarskich. Należy jeszcze pomiędzy náywiększe osobliwości w zbiorach zoologicznych. Lubo zwiedziłem náyznakomitsze tego rodzaju gabinety: nigdzie go jednakże nie widziałem. Za zupełną więc wierzytelnością powyższey cechy rodzajowey zarecyć niemożę; w opisanu atoli nóg wszyscy się Naturaliści zgadzają. Obyczaje i sposób życia *Stepnika* są nam nieznaioime.

RODZAY II. (124.)

PRZEPIÓRZYK. ORTYGIS.

Turnix. albo Tridactile. Fran. Laufhuhn. Niem.

Dziób mierny, przyszczupły, prosty, ściśniony, kończysty, daszkowaty z szczytem przy końcu spadzistym. Broda słabo ukośnie ściętą. Nosdrza błoną nagą pokryte, z otworami aż blisko szrodka dzioba. Głowa piórami pokryta. Skrzydła mierne, lotne. Ogon krótki. Nogi mierne. Golenia nagie. Palce prawie wolne. Pazury krótkie. n. p. *Tetrao Gibraltarius*. GL.

Znamy dotąd sześć gatunków. Z tych dwa znáydujemy w zachodnio południowych krajach Europy; reszta zaś mieszka w jnszych częściach świata, jako to: na wyspie Madagaskar, w Azji południowey i na wyspach jéy przyległych. Przepiórzyki żyją na polach i w gęstych krzakach. Żywią się ziarnem roślin, Owadami i Robákami. Gniezdzą się na gołej ziemi w gęstym chwąście lub pod krzakami. Mięso mają jadalne.

nem roślin, Owadami i Robákami. Gniezdzą się na gołej ziemi w gęstym chwąście lub pod krzakami. Mięso mają jadalne.

RODZAY III. (125.)

DROPI OTIS.

Outarde. Fran. Trape. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty, ściśniony, w pół klinowaty. Szczeka wierzchnia przy końcu daszkowato wypukła, spadzista. Otwory nosdrzy podługno okragławe, na bokach blisko szczytu dzioba. — Skrzydła przykrótkie, lotne. Ogon mierny. Nogi potężne, wysokie. Palce krótkie, na bokach błoną obrąbione, a przy nasadzie równo spięte. Pazury grube, krótkie, tepe. n. p. *Otis tarda*. GL.

W tym rodzaju liczymy przeszło ośm gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. W Europie postrzegamy z nich dwa następujące: *Otis tarda* i *Otis tetrax*. Obadwa są Ptakami przelotnemi. Przybywają do nas w połowie wiosny. Gniezdzą się parami w równinach między zbożem na gołej ziemi. Żywią się ziarnem, liśćmi ziół, Owadami i Robákami. W jesieni zbierają się w znaczne stada i ciągną do krajów cieplejszych. Mięso młodych jest wyborne; starych zaś cokolwiek przytwardę; lecz jeżeli skruszeie przez parę dni, staie się zwierzyną wysmienitą.

Wybrawszy się na Dropie przede dniem: można je brać za pomocą Hartów; gdyż z przyczyny krótkich skrzydeł nie mogą się wznieść od razu na powietrze.

Czasem (lubo arcy rzadko) przybywają do nas z Afryki gatunek trzeci: *Otis Houbara*. Dowodem

tego jest piękny exemplarz samca z tego gatunku, który się znajduje w zbiorze Zoologicznym Królewsko Warszawskiego Uniwersytetu, a który ubito w okolicy Wrocławia na początku Października 1800 roku. NAUMANN, BECHSTEIN i inni tego-cześni Niemieccy Naturaliści brali z tegoż samego exemplarza wzory do dzieł swoich; dotąd albowiem niewidziano go w Europie.

Gatunek za przykład wymieniony (*Otis tarda*) jest z wszystkich dotąd znanych największy; a z przyczyny szczególniejszego worka podjęzykowego, zasługuje na osobną uwagę. Pod językiem jego napotykamy otwór ściągalny do worka błonowego, jakiego dotąd u żadnego innego Ptaka nieodkryto. Worek ten jest tak długi jak szyja. Przy dziobie jest on najobszerniejszy: potem zwęża się stożkowato aż do dwóch trzecich części długości swojej: odtąd znowu zaczyna się rozszerzać i przybiera na końcu kształt podłużnej chemicznej kolbeczki. — Przeznaczenie tego osobliwszego worka jest jeszcze nieznacone; jest bowiem u dołu zaokrąglony: ma tylko jeden otwór pod językiem: nie można go więc poczytać za wole, gdyż to jest obok niego dosyć wyraźne. Niektórzy Badacze ośmielili się twierdzić: że *Dropie* noszą w tych workach wodę dla swych dzieci; inni zaś utrzymują, że ten worek podjęzykowy służy im do ułatwienia lotu, i dodają to postrzeżenie, że *Dropie* podnosząc się z ziemi otwierają dzioby dla wpuszczania powietrza do wspomnianego worka, który wypełniwszy się powietrzem czyni lżeyszym ich ciało. Obadwa te twierdzenia są prawdą tylko przypuszczeniami; ostatnie atoli przedzyskując się usprawiedliwić pozwoli; gdyż zbyt słabe, i ledwie widoczne muszkuły przy tym worku, użyte jego do noszenia wody okazują nie możnem. — Nie mając jednakże postrzeżeń niewątpliwych: rozstrzygnięcie tego punktu potrzeba zostawić czasowi.

Tablica XXXIV. (8o.)

POKREWIEŃSTWO II. (21.)

NIELĄTAJĄCE. PROCERI.

Ptaki Biegające mające dziób cały rogowy: skrzydła bardzo krótkie, do latania nie zdadne: nogi wysokie dwu lub tróypalczaste.

	RODZAJE.	GENERA.
tróypalcza- ste; pazury	przysrodkowe náydluższe . . .	1. Kaŕuar. <i>Casarius.</i>
	wszystkie prawie równo . . .	2. Rea. <i>Rhea.</i>
dwupalczaste; palec skróny bez pazura		3. Struś. <i>Struthio.</i>

UWAGI DO TABLICY XXXIV. (8o.)

To pokrewieństwo zawiera w sobie największe i náyokazalsze istoty w całej téj gromadzie; lecz obok ich olbrzymiej wielkości zaraz na pierwszy rzut oka krótkość skrzydeł, a w nich wietkość i małość lotek zapowiadają nam, że Ptaki tego pokrewieństwa pozbawione są korzyści inném Ptakom właściwej t. j. że latać nie umieją, i że (podobnie jak zwierzęta niemające skrzydeł) ciągle na ziemi zostawać muszą. O téj ich niezdolności do latania przekonywamy się jeszcze mocniej przy rozcłonkowaniu ich ciała.

Kość piersiową, jak wiadomo, jest u Ptaków podstawą dla tych muszkułów, które służą do poruszania skrzydeł; a wysokość jéj wystawy szrodkowej obok szerokości saméjże kości piersiowej, będąc miarą wielkości muszkułów skrzydłowych, są oraz oznaką mocy lotu każdego Ptaka. O téj prawdzie przekonał się dostatecznie na tych Ptakach

kach, któreśmy dotąd poznali; szczególniej zaś porównyując kość piersiową Ptaków *Drapieżnych* z tą kością u *Grzebiących*. Lecz że w wszystkich dotąd rozważanych rzędach i pokrewieństwach szrodkową wystawa kości piersiowej była wyraźna, wszystkie też znaleźliśmy obdarzone zdolnością do latańia. W tém pokrewieństwie następczą się nam widok zupełnie nowy. — Kość piersiową w Ptakach *Nielatających* jest płaska bez szrodkowej wystawy i nasładowie kształt słabo wypukłego pancérza: a tém samém niepodobna zwykłej kości piersiowej w Ptakach, zbliża się podobieństwem do mostka zwierząt *Ssących*. Stósownie do takiego ukształcenia kości piersiowej znaydujemy u nich muszkuły skrzydłowe bardzo cienkie i słabe: a przeto do dźwigania i utrzymania w powietrzu ciała tak wielkich Ptaków zupełnie nie zdolne. Do tak małych i słabych muszkułów na piersiach, łączy się niestosowna krótkość i szczupłość kości w jch skrzydłach: a tak przyczyna zupełney niemożności latania już w samém wewnętrzném jch urządzeniu jest oczywista. Cóż dopiero, gdy do téy dodamy jeszcze wietkość i krótkość piór w jch małych skrzydłach?

Ujmę mocy w skrzydłach wynagrodziło jm Przyrodzenie siłą w nogach. Jakoż nogi jch opatrzone są tak potężnemi muszkułami i wsparte tak dużemi kośćciami, że się aż za wielkie w stósunku do ciała wydaia. Z takiem uposażeniem nóg postrzegamy w nich zgodne zdolności. Wszakże niektóre między niemi gatunki biegają rączy niż najszybsze Konie. —

U wszystkich znaydujemy wole wyraźne; reszta zaś wnetrznosci jest różną w różnych rodzajach. — Wszystkie szukaia dla siebie pożywienia w płodach Królestwa Roślin. Wszystkie gnieźdzą się na gołej ziemi. —

RODZAY I. (126.)
KAZUAR. CASUARIUS.

Casoar. Fran. Kasoar. Niem.

Dziób mierny, ściśniony, prosty z szczytem słabo nożykowato spadzistym. Otwory nosdrzy okrągławe, na bokach blisko szrodka dzioba. Skrzydła náykrótsze, bez piór, u niektórych dlugiemu rogowemu przętami zamiast lotek opatrzone. Pióra na ciele wietkie, szczeciasto strzepiaste. Nogi wysokie, potężne, tróypalczaste. Palce przy osadzie bardzo mało błoną spięte. Palec każdy má cztery członki. U wszystkich pazury grube, dlugie, kończyste: pazur szrodkowy náydluższy. n. p. Struthio Casuarius. GL.

Znamy dotąd dwa gatunki *Kazuarów*. Jeden z pomiędzy nich mieszka w południowej Azji, drugi w Nowej Hollandyi. Azjiatycki jest czarny i má na głowie duży wyrost rogowy w kształcie szyszaka w tył zwróconego; Nowohollandzki zaś jest rudy i bez nadrostu na głowie. Obadwa żywią się soczystými owocami roślin, tudzież Owadami i Robakami. Zboża nie jadaia. Są bardzo mnożne. Biegają bardzo szybko. Są prawda w tém pokrewieństwie náyniższe; ale wielkością ciała trzymaia pierwsze miejsce po *Strusiu*. Jch jaja i mięso młodych maia bydz bardzo smaczne. Skrzydła jch są tak małe, że jm nawet w biegu nic niepomagaia.

Rozczlonkuiąc *Kazuara* postrzegamy tę osobliwość, że má język bardzo krótki na bokach ząbkowany, wole duże, trawieniec muszkułowy potężny; a niedostaie mu *odwilżacza*. Mądre Przyrodzenie wskazawszy dla niego miękkie owoce roślin na pożywienie: uieto mu zaraz tę część wnetrznosci, która służy do odwilżania twardych ziarn roślinnych nasion. Nadto kiszke grubą znaydujemy w nim bardzo krótką; kanał zaś odchodowy i trzewia podobne jak w jnnych Ptakach.

RODZAY II. (127.)

REA. RHEA.

Touyou. albo Churi. Fran. Nandu.

albo Rhea Niem.

Dziób mierny, prosty, spłaszczony, tępy, wosku-
ką przy osadzie pokryty. Szczęka wierzchnia dłuż-
szą niż spodnia, tępym haczykiem zakończona.
Szczyt i broda odznaczone. Otwory nosdrzy jąt-
kowate, na bokach przy szrodku dzioba. Skrzydła
krótkie, nie lotne, długimi wietkami piórami po-
kryte, bez szponów przy zgięciu. Głowa, szyja, bo-
ki ciała i nogi aż do gołeniów położystymi pucho-
watymi piórkami pokryte. Na plecach pióra wię-
ksze strzepiaste. Kuper bez stérówek pokryty kró-
tkimi piórkami. Nogi wysokie, potężne, tróypal-
czaste. Palce wolne, wszystkie pazurami tępymi,
grubymi, prawie równymi zakończone. n. p. Stru-
thio Rhea. GL.

Rodzay *Rei* obéymuie dotąd jeden gatunek.
Oczyzną jego są południowe kraie Ameryki, a mia-
nowicie pasmo gór Andyjskich. *Rea* żyje groma-
dnie po kilka samic z jednym samcem. Gnieźdzą
się na gołej ziemi. Są bardzo mnożne. Żywią się
liśćmi, owocami i nasionami roślin. Jch jaja i mię-
so młodych mają smak wyborowy. Pióra z jch skrzy-
deł używają tylko pospólstwo Amerykańskie do ozdób
ubioru swojego. Náywyższe między niemi nie prze-
chodzą sześciu stóp miary reńskiéy. Młodo złowio-
ne łatwo się oswajaia. O jch wewnętrzny budowie
ciała nic jeszcze stanowczego nie wiemy.

RODZAY III. (128.)

STRUŚ. STRUTHIO.

Autruche. Fran. Strauss. Niem.

Dziób mierny, prosty, płaski, na końcu zaokrą-
glony, tępy. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy
na dziobie podłużne. Głowa i większą część szyi
nagie, rzadkimi tylko włoskami upstrzone. Skrzy-
dła nie lotne, wietkami kędzierzawymi piórami po-
kryte, dwoma szponami przy zgięciu uzbroione.
Na piersiach guz duży, nagi, twardy. Boki ciała i
nogi całe zupełnie nagie; reszta ciała miernymi
piórami pokryta. Stérówki w ogonie podobne pió-
rom w skrzydłach. Nogi bardzo wysokie, potężne,
dwa palczaste. Każdy palec ma cztery członki.
Na palcu przysrodkowym pazur gruby, podłużny,
kopytkowaty. Palec skrajny przez pół krótszy bez
pazura. n. p. Struthio Camelus. GL.

Do tego rodzaju liczymy tylko jeden gatunek;
a ten jest náyogromniejszym zwierzęciem w groma-
dzie Ptaków. Dorosły samiec przechodzi ośm stóp
wysokości, samice zawsze są niższe, i rzadko siedm
stóp przenoszą. Oczyzną jego są piąsczyste pustyn-
ie Afryki. *Strusie* żyją w wielożenstwie znaczniemi
stadami. Żywią się liśćmi i nasionami roślin. Są
bardzo mnożne. Jaja składają na gołym piasku. Sa-
mice mieszkające między zwrotnikami blisko równi-
ka siedzą na jaiach tylko w nocy, przez cały zaś
dzień zostawiają je ciepłu słońca; przeciwnie te,
które mieszkają zewnątrz zwrotników, muszą ciągle
siedzieć na jaiach, i tylko je w czasie południa o-
puszczaia. Samiec zawsze się bawi w bliskości gniazd
samic swoich, i broni je przeciw napadom zwierząt
drapieżnych z taką zaciekłością, że się go nawet
Szakale boją.

Trawienie kamieni i kawałków żelaza, które przypisywano Strusiowi, należy pomiędzy niedorzeczne twierdzenia. Wszystkie Ptaki (jak wiadomo) dla ułatwienia trawienia polykają piasek tém grubszy im są większe; a że *Struś* jest największym z Ptaków: przeto on zamiast piasku polykał małe kamyczki, zdarzyć się może, że połknie czasem i mały kawałek żelaza; lecz to czyni mu w żołądku podobną przystługę jak każdy inny kamyk dopóki się nie zetrze. Jeżeli podobne użycie kamyków może się nazwać jeh trawieniem: wszystkie więc Ptaki trawią kamyczki; bo je wszystkie polykaia.

Wole, odwilżacz i trawieniec znaydujemy w *Strusiu* podobne jak w Ptakach Grzebiących. Trzewia są w nim wielkie, kiszka grubą znaczney długości; kanał zaś odchodowy tak obszerny, że się w nim uryna podobnie jak w pęcherzu zbierać może. Z téy przyczyny jeden tylko *Struś* (między Ptakami) może osobno oddawać urynę a osobno odchód gruby.

Co CUVIER za osobliwość w téy gromadzie podaje, że żyła zastępująca miejsce członka płodnego u *Strusia* má być tak długą, iż ją często z kanału odchodowego wypuszcza: to bynajmniéy osobliwością nazwać się nie może; gdyż podobne dowolne wypuszczanie téy żyły uważałem na wiosnę u starych *Kaczorów domowych*; a przecież te wielkością ciała nie mogą jśdź w porównanie z *Strusiami*.

Struś uciekając rzucić za siebie piasek z znaczną siłą; bieg zaś má pewnie najszybszy z wszystkich dotąd znanych zwierząt. W biegu trzyma się kierunku wężykowatego, i robi ustawicznie skrzydłami. Pióra z jego skrzydeł i z ogona, będąc używane do strojów damskich, są ważnym przedmiotem handlu. Jajo *Strusia* wáży blisko trzy funty, i má być bardzo smaczne. Mięso, mianowicie młodych, jest wysoko cenione od Narodów Afrykańskich.

Tablica XXXV. (81.)

POKREWIEŃSTWO III. (22.) NABRZEŻNE LITTORALES.

Ptaki Biegające mające dziób przy nasadzie mniej więcej błoną pokryty: skrzydła łone:

Palce u nóg pospolicie nie równo spięte.

RODZAJE. GENERA.

Dziób		
prosty	mierny, cały błoną pokryty	1. Samonik. <i>Arenaria.</i>
	krótszy niż głowa, na końcu rogowy	2. Siwka. <i>Charadrius.</i>
przedłużony	gruby, od spodu nożykowaty	3. Klinodziób. <i>Burhinus.</i>
	przyszczipły, ściśniony	4. Osrygojád. <i>Haematopus.</i>
hukowaty	krótszy niż głowa, kończysty	5. Cienkonóg. <i>Himantopus.</i>
	przedłużony, łepy	6. Śoiga. <i>Tachydromus.</i>
		7. Łukodziób. <i>Falculellus.</i>

UWAGI DO TABLICY XXXV. (81.)

Ptaki do tego pokrewieństwa należące, żyją prawie wyłącznie Owadami i Robakami. Z przyczyny więc szukania żywności jedne zatrzymują się na polach świeżo zoranych i na brzegach wód; drugie zaś uwiłają się jedynie przy wodach, i wchodzą w nie dopóty, dopóki bez zmaczania piór na brzuchu zgruntować mogą. Wszystkie są Ptakami wędrowno przelotnymi. Oprócz czasu, którego potrzebują na wysiedzenie jąt i na wychowanie dzieci, rzadko na jednym miejscu długo zabawiają. Wysokość nóg znajdziemy u nich bardzo różną, względnie do różnych rodzajów; zobaczymy je bowiem u jednych prawie mierne, u drugich wysokie, u innych najwyższe. Długość szyi i dzioba spostrzegamy odpowiadającą wysokości nóg. Palec skrajny z szrednim jest u nich pospolicie dalej od nasady błoną spiętą, niż szredni z przysrodkowym: tak spięte palce nazywamy *palcami nierówno spiętymi*. U większych ich liczby nieznajdujemy między wnętrzościami ani wola ani odwilżacz; trawienie zaś jest w nich zwykle cienki woreczkowaty. Słowem, to pokrewieństwo jest pięknym ogniwem, które daje nieznaczny przechód od Ptaków żyjących na suchym lądzie do Ptaków brodzących. Dalsze uwagi lepiej rzecz tę wyjaśnia.

RODZAY I. (129.)

SAMOTNIK. ARENARIA.

Sanderling. *Fran.* Sandläufer. *albo* Sonderling. *Niem.*

Dziób mierny, błoną pokryty, szupły, prosty, walcowaty, przy końcu zgrubiały. Szczęka wierz-

chnia ostro kończysta. Otwory nosdrzy na bokach dzioba, podłużno okrągławe, (na przelot przebite?) Skrzydła mierne, lotne. Nogi mierne wysokie. Palce przy nasadzie bardzo mało błoną spięte. n. p. Arenaria Calidris. BECH.

Znamy dwa gatunki *Samotników*. Z tych za przykład podany żyje w Europie; drugi zaś w Ameryce. Europejski przepędza wiosnę i lato w Anglii i w innych krajach północnych; a w jesieni posuwa się coraz dalej ku południowi. GMELIN opisał go pod dwiema następującymi nazwiskami: *Tringa arenaria* i *Charadrius calidris*. Samotniki należą do liczby Ptaków mniejszych; nieprzechodzą bowiem wielkością Przepiórki. Żyją na brzegach rzek i jezior. Żywią się Dżdżownikami, Piiawkami i t. p. ILLIGER opisał ten rodzaj pod nazwiskiem *Calidris*. — Myjdziemy w tym punkcie za większą liczbą Autorów.

RODZAY II. (130.)

SIEWKA. CHARADRIUS.

Pluvier. *Fran.* Regenpfeifer. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, szupły, okrągławy, prosty, przy osadzie błoną pokryty; na końcu rogowy zgrubniały, ściśniony, klinowato zakończony. Nosdrza wkłeste, błoną pokryte, z otworami w błonce podłużnymi. Skrzydła lotne. Nogi mierne wysokie. Palce przy osadzie nierówno błoną spięte. n. p. Charadrius Morinellus. GL.

Ten rodzaj zawiera w sobie blisko trzydzieści gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. W samej Europie znamy ich sześć. Wszystkie są Ptakami przelotnymi. Gnieźdzą się na ziemi w trawie blisko wody. Żyją w jednożeństwie.

Latają znacznemi stadami. Zatrzymują się na brzegach rzek i jezior, i na polach świeżo zoranych. Ich podziwienią godną ciekawość staie się dla nich zgubną; bo skoro się który w sidła złapie lub zastze-lony zostanie: drugie zbiegają się do niego groma-dnie. Mięso *Siéwek* jest smaczne. — Rodzay *Charadrius* był dawniey przytulkiem wszystkich dro-bniejszych Ptaków Biegających bez żadnego wzglę-du na kształt dzioba.

RODZAY III. (131.)

KLINODZIÓB. *BURHINUS*.

Oedicneme. Fran. Keilschnabel. Niem.

*Dziób długi, prosty, gruby, silny: przy osadzie wyższy niż szerszy, błoną pokryty: przy końcu ro-gowy, ściśniony, klinowaty, od spodu nożykowaty. Szczyt rogowy przy osadzie prosty, płaski, słabo za-okraglony; przy końcu lekko spadzisty. Broda wię-ksze pół szczeki zajmuie, przy zuchwach wystaiąc, dalej nożykowato zadartą. Brzegi szczek ukośnie nasiekane. Nosdrza wklęste, z tyłu błonką wycią-gniętą pokryte, na przelot przebite, z otworami po-dłużnemi blisko szrodka dzioba. Skrzydła lotne. Nogi wysokie, dłuższe niż ciało, ograbnie. Palce przy osadzie nierówno błoną spięte. n. p. *Charadrius magnirostris. LATR.**

Do tego rodzaju należy tylko jeden gatunek. Oyczyzną jego jest Nowa Hollandya. Na pierwszy rzut oka dziób jego má cokolwiek podobieństwa z dziobem *Siéwka Grubonoga* (*Charadrius Oe-dicnemus*); lecz stósunkowá długość jch dzióbów rozróžnia je dostatecznie. A cóż dopiero, gdy na

jne cechy zwrócimy uwagę? Powyższą ceche ro-dzaiową ułożyłem podług pięknego exemplarza bę-dącego w zbiorze zoologicznym Paryzkim.

RODZAY IV. (132.)

OSTRYGOJAD. *HAEMATOPUS*.

Pie-de-mer. albo Huitrier. Fran. Austern-fischer. Niem.

*Dziób przedłużony, przyszcupły, silny, prosty, ściśniony, klinowato zakończony, kolorowá błoną pokryty. — Nosdrza w rowkach na bokach dzioba z otworami wąziemi. Skrzydła lotne. Nogi mierznie wysokie, silne. n. p. *Haematopus ostralegus. GL.**

Znamy jch trzy gatunki. Z tych jeden mieszka w Europie, drugi na Przylgórku Dobréy Nadziei, trzeci w Nowey Hollandyi. Wszystkie żyją na brzegach mórz, jezior i rzek dużych. Żywią się Robákami, tudzież wyrzuconemi na brzeg drobnemi Rybkami i Mięczákami; szczególniey zaś zrecznie otwierają dziobem Ostrygi, i pożerają jch zwierzątka. Gnieźdzą się w trawie na małych, ale wysokich, wodą oblanych kępach czyli wyspach.

RODZAY V. (133.)

CIENKONÓG. *HIMANTOPUS*.

Echasse. Fran. Stelzenläufer. albo Strand-reuter. Niem.

Dziób przedłużony, szczupły, prosty, walcowaty, ostro kończysty, cały błoną pokryty. Szczyt od

osady aż do połowy rowkami odznaczony. Otwory nosdrzy wąskie w rowkach na bokach dzioba. Skrzydła lotne. Nogi szczupłe, w stosunku do ciała najdłuższe. n. p. *Charadrius Himantopus*. GL.

Wiemy tylko o jednym gatunku Cienkonogów. Jest on w Europie ptakiem przelotnym. Żyje Robakami. Gnieździ się w trawie na miejscach bagnistych. Należy do Ptaków mniejszych rzadko się u nas pokazujących. Chociaż jego nad miarę wysokie i szczupłe nogi obok szczupłego i przedłużonego dzioba nie mają w całej gromadzie Ptaków sobie podobnych: mimo to wmieszali go dawniejsi Systematycy do rodzaju *Charadrius*, z którym on najmniejszego nie ma podobieństwa.

RODZĄY VI. (134.)

ŚCIGA. *TACHYDROMUS*.

Coure-vite. *Fran.* Läufer. albo Rennvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, przyszczupły, okrągławy, przy końcu łukowaty, kończysty. Otwory nosdrzy jaykowate. Skrzydła lotne. Nogi wysokie, szczupłe. Palce przy nasadzie prawie równo spięte. n. p. *Charadrius gallicus*. GL.

W tym rodzaju liczymy dobrze znanych dwa gatunki. Obadwa były dawniej wmieszane do rodzaju *Charadrius*. LATHAM odosobnił je pod nazwiskiem *Cursorius*.

Ścigi żywią się prawie wyłącznie Robakami. — Gnieźdzą się na kępach wodą lub bagnami otoczonych. Są z liczby Ptaków mniejszych.

RODZĄY VII. (135.)

LUKODZIÓB. *FALCINELLUS*.

Falcinelle. *Fran.*

Dziób przedłużony, szczupły, okrągławo czworograniasty, łukowaty, tępy. Szczęki na bokach rowkami odznaczone. — Otwory nosdrzy wąskie w rowkach na bokach dzioba. Głowa cała piórami pokryta, z przodu kończysta, nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła lotne. Nogi mierne, wysokie, tróypalczaste jak u wszystkich tego pokrewieństwa. Palce przy nasadzie nierówno błonę spięte. n. p. *Scolopax pygmaea*. GL.

Do tego rodzaju znany jeden gatunek. Jest on mieszkańcem Europy południowej. Żywi się Robakami. Gnieździ się na ziemi w trawie na miejscach bagnistych. Wielkością ciała wyrównywa Skowronkowi. Na pierwszy rzut oka ma wiele podobieństwa z Kuligami. Należy do liczby Ptaków rzadkich: widziałem tylko jednego w zbiorze Paryskim, i z tego ułożyłem powyższą wierzytelną cechę rodzajową.

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Biegających.

UWAGI DO TABLICY XXXVI. (82.)

Nazwisko tego rzędu wzięte jest od sposobu życia Ptaków do niego policzonych. Jedne albowiem szukając pożywienia w wodach, drugie w bagnach, brodzą po nich dopóty, dopóki im długość nóg wystarczą; czyli dopóki bez zamaczania piór na spodzie ciała zgruntować mogą.

Jedne z *Brodzących* żywią się Gadami, Płazami i Rybami, drugie Robakami, Owadami i ich liškami. Mała tylko liczba znayduje się między niemi takich które jadaia nasiona roślin. Stosownie do takiej żywności, większa ich część ma trawieniec cienki woreczkowaty; a nie ma ani wola, ani odwilżacza. — U wielu niedostaie także i kiszki grubey.

Ich soszkowato wysokie, czworopalczaste, znacznie nad kolankiem z piór obnażone nogi są bardzo wyraźną cechą. Skrzydła spostrzegamy u nich albo mierne albo długie. Większa część ma lot dosyć lekki, lecz rzadko szybki. Te z pomiędzy nich, które mają nogi bardzo wysokie, wyciągaia je w locie za siebie; inne zaś (podobnie jak większa liczba Ptaków) skurczaia je pod brzuchem. Wszystkie niemal *Brodzące* należą do Ptaków przelotnych.

Sposób gniezdzenia się i pielęgnowania dzieci znaydziemy w tym rzędzie bardzo rozmaity; więcę jednakże poznamy takich, które się gniezdzą na ziemi, i których dzieci zaraz po wydobyciu się z jay same dla siebie pożywienia szukaia. To wszystko wykaze się w mieyscu swoim.

Tablica XXXVI. (82.)

R z e d Ó s m y. (24) BRODZĄCE. GRALLATORES.

Ptaki mające nogi mniej więcę wysokie, soszkowate, znacznie nad kolankiem nagie, czworopalczaste; z trzema palcami na przodzie, a z jednym w tyle: palce przednie mniej lub więcę niż do połowy błonę spięte; a jeżeli wolne, to bardzo długie błonę na bokach rozszerzone; dzioby rozmaite, mniej więcę długie.

Błona między palcami zastaje

dalej niż do połowy; palce przykrokie; dzioby rozmaite . . . 7. Spieropalczaste.

miękkie lub krótkie; dzioby rozmaite . . . 5. Dziwodziobe.

miękkie lub krótkie; dzioby rozmaite . . . 3. Zięgodziobe.

miękkie lub krótkie; dzioby rozmaite . . . 2. Prostodziobe.

miękkie lub krótkie; dzioby rozmaite . . . 1. Miernodziobe.

miękkie lub krótkie; dzioby rozmaite . . . 1. Miernodziobe.

miękkie lub krótkie; dzioby rozmaite . . . 1. Miernodziobe.

POKREWIEŃSTWA.

FAMILIE.

Alcedinides.

Recurvirostris.

Fulicaria.

Herodias.

Mirafra.

Microdactylus.

Hydrochelidon.

Tablica XXXVII. (85.)

POKREWIEŃSTWO I. (23.) MIERNODZIOBE. ALECTORIDES.

Plaki Brodzące mające u nóg palki mierne lub przykrokie, mniej niż do połowy błonę spig-
to: dziób mieny lub przykrokie, różnego kształtu.

		Rodzaje	Genera
} deszkowato nożykowaty; głowa	} pokrytą piórami	{ zwyczajnemi	1. Piskawiec. <i>Glaucela.</i>
			2. Wizaakot. <i>Poophia.</i>
			3. Kapłannik. <i>Cetropsis.</i>
			4. Zwirotnik. <i>Suerpsilus.</i>
			5. Czajka. <i>Vandellus.</i>
			6. Biegus. <i>Tinga.</i>
prosty; przyszczipny;	{ od spodu nożykowato klinowaty, mierny		
	{ krotszy niż głowa, przy końcu zgrubiałty, klinowaty		
	{ dluzszy niż głowa, walcowaty, na końcu zgrubiałty		

UWĄGI DO TABLICY XXXVII. (83.)

O Ptakach tego pokrewieństwa tyle tylko można napomknąć w ogólności, że mają palce u nóg nierówno spięte: t. j. że błona między palcem *skrajnym* a *szrednim* zastaie od osady dalej niż po pierwszy członek; przeciwnie między palcem *szrednim* a *przy szrodkowym* jest ona ledwie znaczna.

R O D Z Á Y I. (136.)

PIASKOWIEC. GLAREOLA.

Giarole. *albo* Perdrix-de-mer. *Fran.*

Giarol. albo Schwalbenwader. Niem.

Dziób krótki, ogrubny, na końcu ściśnięty, nożykowany, kończysty. Nosdrza w osadzie dzioba, z otworami podłużnemi. Pieszcz obszerna. Skrzydła bardzo długie. Ogon albo widlasty, albo zaokrąglony. Nogi miernie wysokie, czworopalczaste. Palce przednie prawie mierne; tylny krótki. Pazury krótkie, łukowate, kończyste. n. p. Glareola austriaca. GL.

Tu należą cztery gatunki. Wszystkie żyją Owadami i Robakami. Gniezdzą się w trawie blisko wód i bagien. Lot mają niemal tak bystry jak Jaskółki. Szczególniey lubią się zatrzymywać na porzeżach piaszczystych i na świeżych rolach. Gatunek za przykład wymieniony, jest mieszkańcem południowych krajów Europy, do nas rzadko przybywa.

RODZAY II. (137.)

WRZASKOT. *PSOPHIA*.Agami. *Fran.* Trompettenvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, ogrubny, przy końcu słabo ściśnięty, nożykowato klinowaty, kończysty. Szczęka wierzchnią wypukłą z sezytem spadzistym. Nosdrza w osadzie dzioba błonką zakryte, z otworami podłużno okrągławymi, na przelot przebite. Głowa i szyja pokryte wietkami kutnerowatymi piórkami. Obwódki oczów nagie. Skrzydła mierne, seczkami przy zgięciu uzbroione. Lotki ostatnie przy ciele przedłużone, strzępiaste, wietkie. Nogi bardzo wysokie. Palce przednie prawie mierne; tylny krótki, końcem ziemi dotyka. Pazury mierne, łukowate, kończyste. n. p. *Psophia crepitans*. GL.

Znamy do tego rodzaju jeden gatunek. Oczywiście jego jest Ameryka południowa. Wrzaskot dorosły ma blisko dwie stopy wysokości. Należy do liczby Ptaków ozdobnych. Lata bardzo mało. Biega bardzo szybko. Gnieździ się na ziemi pod wysokimi drzewami między gęstymi krzakami. Żywi się równie nasionami i owocami roślin jak Owadami i Robakami. Młodo złowiony łatwo się ugłaskać daie, i jak pies przywjezuie się do Pana swojego. Co większa? — Niektórzy Podróżopisarze twierdzą, że tamtejsi mieszkańcy wyuczają go pilnować inne Ptactwo domowe. Głos jego mocny a razem głęboki, mający podobieństwo z głosem waltorni. zjednał mu bliskoznaczne nazwiska w językach żyjących. Głos Wrzaskota zdaie się, że się wydobywa z głębi brzucha jego. Mięso jego ma smak bardzo przyjemny.

RODZAY III. (138.)

KAPTURNIK. *CEREOPSIS*.Céreopse. *Fran.* Kappenvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, wypukły. Szczęka wierzchnią daszkowatą z sezytem przy końcu spadzistym. Nosdrza w osadzie dzioba. Głowa cała skórą nagą, grubą zmarszczkowatą pokrytą. Skrzydła mierne, przy zgięciu sekiem tępym uzbroione. Ogon zaokrąglony. Nogi mierne wysokie. Palce przednie mierne; tylny bardzo mały od ziemi usunięty. Pazury krótkie, kończyste. n. p. *Cereopsis Novae Hollandiae*. LATH.

Gatunek dopiero za przykład podany jest jedyny w tym rodzaju, i należy dotąd pomiędzy osobliwości w zbiorach zoologicznych; żaden albowiem (jle nam wiadomo) na stałym lądzie Europy poszczyć się nim nie może. Zbiór *Leveriański* w Londynie ma go pomiędzy wielu innymi rzadkimi przedmiotami.

Oczywista *Kapturnika* jest Nowa Holandia, gdzie niedawno odkrytym został. O obyczajach i sposobie życia jego nic dotąd pewnego nie wiemy. W dziele *CUVIERA* niezauważyliśmy żadnej wzmianki o tym rodzaju.

RODZAY IV. (139.)

ZWRÓTNIK. *STREPSILAS*.Tourne-pierre. *Fran.* Steindreher. *Niem.*

Dziób mierny, szupły, prosty, rogowy, ku końcowi coraz szuplejszy, klinowaty. Sezyt płaski, róż-
Tom II. 15

wny, prosty. Broda ostrą, nożykowato w górę zadartą. Nosdrza na boku dzioba z otworami wązkiemi. Skrzydła długie, sęczkami przy zgięciu uzbroione. Nogi miernie wysokie, czworopalczaste. Palce przednie wolne, prawie mierne; tylny krótki, końcem ziemi dotyka. Pazury mierne, kończyste: szredni z brzegami roztwartemi. n. p. Tringa Interpres. GL.

W tym rodzaju mieści się dwa gatunki. Z tych gatunek za przykład podany znayduje się w wszystkich trzech dawniey znanych częściach świata. Drugi jest mieszkańcem Ameryki. Obadwa należą do Ptaków małych. Obadwa są wędrowno przelotnemi. Żywią się Owadami i Robakami, których szukając na brzegach wód, poruszają dziobem z miejsc kamyki: od tego więc ich zwyczajowi dostały swe nazwisko rodzajowe w wszystkich prawie językach. Zwrotniki biegną bardzo szybko. Gnieźdzą się na gołym piasku w bliskości wody. Mięso mają smaczne.

RODZAY V. (140.)

CZAYKA. VANELLUS.

Vanneau. Fran. Kiebitz. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty, szczupły: przy osadzie walcowaty, błonką pokryty; przy końcu zgrubiały, rogowy, słabo ściśniony, klinowaty. Szczyt prosty, łukowato przy końcu podniesiony, nożykowato spadzisty. Broda przy zuchwach wystająca. Otwory nosdrzy wązkie w błonce przy osadzie. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce przednie prawie mierne, lub przykrótkie, nie

równy spięte. Palec tylny bardzo mały, od ziemi usunięty. Pazury krótkie, kończyste. n. p. Tringa Vanellus. GL.

Liczymy w tym rodzaju dziewięć gatunków, które GMELIN rozrzucił częścią w rodzaju *Tringa*, częścią w rodzaju *Parra*. (?)

Z powyższej liczby dwa gatunki żyją w Europie; reszta rozrzuconą jest po różnych częściach świata. Czayki żywią się Owadami i Robakami. Biegają bardzo szybko. Latają lekko i zwinnie. Gnieźdzą się na miejscach bagnistych w trawie. Na widok Człowieka lub jakiego zwierzęcia w bliskości swych gniazd wsczynaia krzyk piskliwy, którym zwabione towarzyszyki zlatują się w gromadę, i krzycząc podobnie, krążą z wielką szybkością około podeyżranego im przedmiotu. W jesieni zbierają się w wielkie stada i ciągną na zimę do ciepłych krajów. Mięso mają smaczne. —

JLLIGER opisał ten rodzaj pod nazwiskiem *Tringa*, a Biegusom dał imię *Actitis*: przez co to tylko jedno zamieszanie wkrało się do szanownego dzieła jego. —

RODZAY VI. (141.)

BIEGUS. TRINGA.

Maubèche. Fran. Strandläufer. Niem.

Dziób mierny lub cokolwiek dłuższy niż głowa, szczupły, prosty, walcowaty, błonką pokryty, słaby; przy końcu cokolwiek zgrubiały, nagle w ostry koniec przechodzi. Otwory nosdrzy wązkie, w rowku blisko głowy. Głowa mała, okrągła. (U niektórych samców policzki drobnemi brodawkami najęzione, a przód szyi i piersi dużemi piórami w kształcie tar-

ezy pokryte). *Nogi miernie wysokie. Palce przednie prawie mierne, przy osadzie bardzo mało i nierówno spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyka. Pazury krótkie, kończyste. n. p. Tringa pugnax. GL.*

LATHAM liczy w tym rodzaju czterdzieści ośm gatunków; lecz odłączywszy od nich *Czayki, Zwrotniki i Londziki*, które razem pomieszał: zostanie się może *dwadzieścia kilka* takich, które istotnie tu należeć powinny. Nadto do zmniejszenia opisanego przez Autorów liczby gatunków tego rodzaju przyczyni się i to nie pomalu, że wiele odmian wiekowego ubarwienia za osobne gatunki poczytano i opisano (*) Wiedzieć bowiem potrzeba, że niektóre *Biegusy* odmieniają kilka krotknie w życiu maść ubarwienia swego. Co większa? — Z gatunku za przykład podanego trudno jest dobrać dwóch sztuk, któreby miały barwę zupełnie podobną.

Biegusy żyją Owadami i Robakami. W potrzebie jadają także nasiona roślin. Gnieźdzą się w trawie na miejscach bagnistych. Latają gromadnie. — Są Ptakami przelotnymi. Mięso mają smaczne.

CUVIER dzieli ten rodzaj na trzy następujące podrodzaje: 1. *Les Maubèches*. (*Calidris*). — 2. *Les Alouettes-de-mer*. (*Pelidna*). — 3. *Les Combattans*. (*Machetes*).

Ten podział uważamy za mniej potrzebny; bo nie ma stałej zasady.

(*) Patrz: *Spis Ptaków*.

Tablica XXXVIII. (84.)

POKREWIEŃSTWO II. (24.)

PROSTODZIÓBE. RECTIROSTRES.

Ptaki Brodzące, mające u nóg palce przednie mierne, przy osadzie nierówno spięte: rzadko wolne: dzioby przedłużone, szczupłe, prawie proste, błoną pokryte.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	{	przedłużony, bardzo szczupły, na samym końcu haczykowaty . . .	1. Londzik.	<i>Totanus.</i>
		bardzo przedłużony, na końcu tępy	2. Nabłotnik.	<i>Limosa.</i>
		stłabo w górę zgięty	3. Bekas.	<i>Scolopax.</i>
		zupełnie prosty . . .	4. Długodziób.	<i>Rhynchosa.</i>

UWAGI DO TABLICY XXXVIII. (84.)

Ptaki tego pokrewieństwa są z liczby tych nie-szczęśliwych istot, w których dawniejsi Systematycy niegodziwego dopuścili się zamieszania. Ale niedziw, bo wszystkie należą do Ptaków pomniejszych. — Wszystkie żywią się wyłącznie Robakami i Owadami w bagnach mieszkającymi: dla tego też brodzą prawie ustawicznie po płytkich stojących wodach i po miejscach bagnistych. Wszystkie gnieźdzą się w trawie na miejscach otoczonych wodą lub błotem. Na drzewach rzadko który usiadł. Wszystkich mięso jest jadalne; a niektórych nawet wyborne. U wszystkich palce zakończone są krótkimi, kończystymi pazurami.

RODZAY I. (142.)

LONDZIK. TOTANUS.

Chevalier. *Fran.* Wasserläufer. *Niem.*

Dziób przedłużony, prosty, bardzo szupty, walcowaty, ku końcowi coraz szuplejszy. Szczęka wierzchnią dłuższą, na samym końcu słabo haczykowatą, kończystą. Obiedwie szczęki na bokach blisko połowy rowkami odznaczone. Otwory nosdrzy wąskie w rowkach. Nogi wysokie, szupłe. Palce przednie przy osadzie nierówno spięte. Palec tylny krótki, od ziemi usunięty. n. p. *Scolopax Totanus.* GL.

O ilości gatunków, które do tego rodzaju należą, nie pewnego wyrzec nie umiemy. Są to Ptaki, w których Naturaliści największego dopuścili się zamieszania. Naprzód wmieszali je do rodzajów *Tringa* i *Scolopax*; a powtóre jeden i ten sam gatunek poписыwali pod kilkoma nazwiskami. J tak: w Europie znany z pewnością cztery gatunki Londzików; a w Autorach czytamy ich opisy pod dwięcioma osobnemi nazwiskami, jako tyleż osobnych gatunków. Do takiej pomyłki przyczyniło się szczególnie częste zmienianie maści w ubarwieniu tych Ptaków. Wyjaśnienie tego winniśmy niespracowanemu tegocześnie Badaczom: mianowicie MEYEROWI, BECHSTEINOWI, WOLFOWI i t. p. w.

O tych Londzikach, które żyją w jnnych częściach świata, nie pewnego nie wiemy. Wszystkie mają mięso wyborne.

RODZAY II. (143.)

NABŁOTNIK. LIMOSA.

Barge. *Fran.* Pfuhlläufer. albo Pfuhlschnepfe. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, szupty, prawie prosty, słabo łukowato końcem w górę podany; przy osadzie ogrubny, wyższy niż szerszy, czworograniasty; dalej coraz szuplejszy; na samym końcu cokolwiek zgrubiały, tępy. Szczęka płaska, łukowato wklęsta. Szczęki tyżeczkowato zakończone, na bokach aż do końca rowkami odznaczone: wierzchnią cokolwiek dłuższą. Otwory nosdrzy wąskie w rowkach. Przód głowy kończysty nieznacznie w dziób przechodzi. Nogi wysokie. Palce przednie, mierne przy osadzie nierówno spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyka. n. p. *Scolopax Limosa.* GL.

Równie i w tym rodzaju oznaczenie całkowitej liczby gatunków jest rzeczą dotąd niepodobną. To jednakże pewna, że w Europie dobrze rozróżnionych znany trzy gatunki. Opisy ich czytamy u dawniejszych Systematyków w rodzaju *Scolopax*.

RODZAY III. (144.)

BEKAS. SCOLOPAX.

Bécasse. *Fran.* Schnepfe. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, zupełnie prosty szupty, walcowaty, miękki, u nieżywych marszczący się, na końcu zgrubiały, tępy. Szczęki na bokach rowkami odznaczone: wierzchnią dłuższą, sęczkiem u spodu zakończoną. Otwory nosdrzy w rowkach, podłużne. Przód głowy kończysty nieznacznie w dziób przechodzi. Oczy duże, pod wierzchem przy tyle głowy. Skrzydła sęczkami uzbrojone. Nogi mierne wysokie. Palce przednie nadmierne, pra-

wie zupełnie wolne. Palec tylny przykrótki, dobrze ziemi dotyka. n. p. Scolopax Rusticola. GL.

Liczymy w tym rodzaju *dziewięć* gatunków, z których w samej Europie żyje dobrze znanych cztery. Wszystkie mają lot bystry i zwinny. Niektóre z pomiędzy nich zatrzymują się na drzewach. Wszystkie atoli żyją ciągle na miejscach bagnistych. Jch duże, pod wierzchem przy tyle głowy umieszczone oczy, nadają im wyraz głupiości. Jch sposób życia i obyczaje odpowiadają tej postaci. Mięso Bekasów należy do liczby náywyborniejszých zwierzyny.

RODZĄY IV. (145.)

DŁUGODZIÓB. RHYNCHOE A.

Rhynchée. Fran. Pfuhlvogel. Niem.

Dziób bardzo przedłużony, szupły, walcowaty, prosty; przy końcu słabo łukowato na dół zgięty; na końcu zgrubiały, tępy; cały miękki, u nieżywych marszczący się. Szczęki prawie równe: wierzchnią bez sęczka na końcu. Nosdrza, głowa i oczy jak w rodzaju Bekasa. Nogi wysokie z palcami wolnymi. n. p. Scolopax capensis. GL.

Do tego rodzaju liczymy *cztery* gatunki, które GMELIN i LATHAM jako odmiany gatunku za przykład przytoczonego opisali. Tak więc uważano częstokroć to za gatunek osobny, co w istocie jest tylko odmianą ubarwienia; a przeciwnie dla naciągnięcia podług potrzeby dwuwykładnych cech dawnych rodzajów zbierano takie istoty pod pozorem odmian gatunkowych, które rzeczywiście osobnemi są gatunkami.

Oczywistą Długodziobów są południowe kraie Azji i Afryki. Sposobem życia zbliżają się náybarżiej do Bekasów. Kształtem dzioba czynią nieznamy przechód do pokrewieństwa następującego.

Tablica XXXIX. (85.)

POKREWIEŃSTWO III. (25.)

ZGIETODZIOBE. FALCATI.

Ptaki Brodzące, mające u nóg palce mierne, przy osadzie śniędzy niż do połowy błoną spięte: dzioby przedłużone, łukowate.

	RODZAJE.	GENERA.
Dziób {	przyszczipły; policzki {	piórami pokryte 1. Kulig. Numenius.
	nagi 2. Jbis. Ibis.	
	gruby; cały przód głowy nagi . . . 3. Dławigąd. Tantalus.	

UWAGI DO TABLICY XXXIX. (85.)

W tém pokrewieństwie przystąpimy wprost do uwag nad rodzajami.

RODZĄY I. (146.)

KULIG. NUMENIUS.

Courlis. albo Courlieu. Fran. Brachvogel. Niem.

Dziób przedłużony lub bardzo długi, przyszczipły, okrągławo czworograniasty, łukowato zgięty, na końcu tępy. Szczęki na bokach rowkami oznaczone. Szczeka wierzchnią cokolwiek dłuższą. Otwory nosdrzy w rowkach wąskie, (na przelot przebite?) Głowa całą piórami pokryta, z przodu kończysta,

nieznacznie w dziób przechodzi. Nogi wysokie, czworopalczaste. Palce przednie przy osadzie nie równo błoną spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyka. n. p. *Scolopax Arquata*. GL.

LATHAM liczy w tym rodzaju dwanaście gatunków; ale rzeczywiście nie wiem, czy się z pomiędzy nich ośm takich wybierze, których cechy są zgodne z powyższymi cechami rodzaju; gdyż jeszcze w dziele jego panuje wielkie zamieszanie, mianowicie w rodzajach tego rzędu.

W Europie znamy trzy gatunki *Kuligów*. Wszystkie mają mięso smaczne. W przelotach lubią się zatrzymywać na świeżych rolach, na bagnach i na niskich brzegach wód. Żywią się Owadami, Robakami i Mięczakami drobnymi. Gnieźdzą się w wysokości trawie na mieyscach bagnistych.

RODZAY II. (147.)

J B I S. J B I S.

Jbis. Fran. Jbis. albo Sichler. albo Nimmersatt. Niem.

Dziób przedłużony, przyszcupły, łukowato zgięty, czworograniasty, tępy: przy osadzie ogrubny, ku końcowi coraz szuplejszy. Szczęki równe, rowkami na bokach odznaczone. Szczyt płaski, łukowato spadzisty. Brzegi wgięte: u wierzchniej szczęki w środku drobno nasiekane. Otwory nosdrzy wązkie w rowkach. Podbródek i policzki nagie. Skrzydła sęczkami uzbrojone. Nogi wysokie. Palce przy osadzie błoną spięte. Palec tylny mierny. Pazury krótkie, tępe. n. p. *Tantalus Falcinellus*. GL.

Do tego rodzaju należy przeszło *dziesięć* gatunków, które dotąd wcielano do rodzaju *Tantalus*. Z tych jedynie gatunek za przykład podany znajduje się w krajach południowych Europy; inne zaś są mieszkańcami gorących okolic Azji, Afryki i Ameryki. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie drobniejszymi Gadami i Płazami, szczególniej zaś Wężami; a że są bardzo żarłoczne: wytepiają więc bardzo wiele istot niebezpiecznych. Dla tej przyczyny *Jbisy* Afrykańskie były dawniej u Egipcjan w poszanowaniu religijnem. Kapłani wychowywali je przy świątyniach z największą pieczołowitością. Ciała zdechłych zbierano troskliwie, robiono z nich mumie, i chowano w pieczarach piramid. Gabinet Zoologiczny Paryzki posiada z *Jbisy białej* (*Tantalus aethiopicus*. GL.) trzy bardzo dobrze zachowane mumie, z których jedną przywieziono z Tebów Egipskich, a dwie z Memfis. Niektóre tu należące gatunki mają ubarwienie bardzo powabne. Wszystkie gnieźdzą się na ziemi w bliskości wód i wielkich bagien.

RODZAY III. (148.)

D Ł A W I G A D. T A N T A L U S.

Tantale. Fran. Schlucker. Niem.

Dziób przedłużony, potężny, gruby, okrągławy, do samych oczów zastający, całe policzki osadą swoją zamykający, lekko ściśnięty: ku końcowi coraz szuplejszy, łukowato zgięty, tępy. Szczeka wierzchnia przy osadzie okrągławo daszkowata, dalej zaokrąglona. Brzegi wgięte: u szczęki wierzchniej przy końcu wycięte; u dolnej rowkowate, i tak ku sobie zbliżone, że szczeka dolna ma postać wą-

zkiego, głębokiego rowu. Otwory nosdrzy przy osadzie blisko szczytu dzioba, jądkowate, na przelot przebite. Język bardzo krótki. Wierzch głowy niby ze skóry obdarty, rogowy, wraz z policzkami i z podgardlem nagi. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi bardzo wysokie. Palce przednie przy osadzie równo spięte. Palec tylny mierny. n. p. Tantalus Loculator. GL.

Z pewnością liczymy w tym rodzaju cztery gatunki. Wszystkie są mieszkańcami krajów gorących Afryki, Ameryki i wysp jm przyległych tak atoli, że każda z tych części ziemi ma sobie właściwe gatunki. Postać jch wyraża znaczny stopień głupiości i obłąkania. Chodzą powoli. Żywią się Gadami i Płazami wszelkiego rodzaju. Należą do liczby Ptaków dużych i żarłocznych. Gnieźdzą się w wysokich trawach na miejscach bagnistych.

Tablica XL. (86.)

POKREWIEŃSTWO IV. (26.) CZAPLOWATE. HERODII.

Ptaki Brodzące, mające palce u nóg mierne, przy osadzie mniej niż do połowy błonę spięte: dzioby długie, ogrubnie, proste, klinowate.

Dziób

		Rodzaje.	Genera.
przedłużony, potężny, od spodu słabo nożykowaty	• • • • •	1. Bocian.	<i>Ciconia</i> .
	• • • • •	2. Czapla.	<i>Ardea</i> .
dłuższy niż głowa, w środku	bezszpary	konieczysy; policzki	nagie
	• • • • •	• • • • •	• • • • •
z szparą dużą między sęczkami	• • • • •	• • • • •	• • • • •
	• • • • •	• • • • •	• • • • •
		3. Wozniczka.	<i>Eurypyga</i> .
		4. Zółw.	<i>Grus</i> .
		5. Klęczak.	<i>Anascomus</i> .

UWĄGI DO TABLICY XL. (86.)

Ptąki *Czaplowate* należą do liczby náywiększych w tym rzędzie; a wszystkie jch rodzaje, które widzimy w dopięro odczytaney tablicy, składały w dziele LINNEUSZA jeden tylko rodzaj *Ardea*. Ten tak ogólny rodzaj znáydujemy prawda u niego podzielony na pięć oddziałów; lecz tym podziałem jeszcze bardziej rzecz zabałamucono. Ptąki tu należące brodząc po wodach dość głębokich pożeraią Gady, Płazy i Ryby. Budowa i dziwne pokręcenie gardzieli u samców większey liczby tu należących gatunków, są godne uwągi Badacza. Przystąpmy do uwąg nad rodzajami zapowiedzianými dla bliższego poznania się z niemi. —

RODZAY I. (149.)

BOCIÁN. CICONIA.

Cigogne. Fran. Storch, Niem.

*Dziób przedłużony, gruby, potężny, prosty, po-
dłużno klinowaty, ostro kończysty, z brodą noży-
kowato w górę zadartą. Szczyt albo zupełnie pro-
sty, albo w szrodku cokolwiek wklęsty. Nosdrza
przy osadzie, blisko szczytu z otworami długimi,
bardzo wąziemi. Obwódki oczów i podbrodek, (u
niektórych nawet cały przód głowy) nagie. Nogi
soszkwate, wysokie. Palce mierne: przednie przy
osadzie równo spięte. Pazury krótkie, tępe z brze-
gami gładkiemi.*

Ten rodzaj obeymuie blisko dwanaście gatun-
ków, które są mieszkańcami różnych części świata.
Tegocześni Naturaliści dzielą je na dwa następują-
ce podrodzaje.

a. WGIĘTODZIÓB. MYCTERIA.

Jabiru. Fran.

*Szczyt dziobą słabo łukowato wklęsty. Język
bardzo mały, niewyraźny. n. p. Mycteria ameri-
cana. GL.*

Do tego podrodzaju należą z powyższey liczby
cztery gatunki, które znáydujemy w Azji południo-
wéy, w Nowey Hollandyi i w Ameryce. Wszystkie
są z liczby Ptaków wielkich. Język mają tak mały
i niewyraźny, że go jm niektórzy Naturaliści zupeł-
nie zaprzeczają.

b. BOCIÁN. CICONIA.

Cigogne. Fran.

*Szczyt dziobą zupełnie prosty. Język wyraźny,
kończysty. n. p. Ardea Nigra. GL.*

Tu potrzeba policzyć resztę z powyższey liczby,
którey jednakże z pewnością oznaczyć nie umiemy;
a to z przyczyny zbytnie oszczędnych opisów w sy-
stematach. To rzecz pewną, że sama Europa żywi
jch dwa gatunki, które co lato u nas goscą. Przy-
bywają one do nas na wiosnę, a odlatują w jesieni
wielkiemi stadami do krajów cieplejszych.

Bociany są Ptakami dużemi; a niektóre nawet
do náywiększych policzone bydź mogą. Wszystkie
żywią się niemal wyłącznie Gadami i Płazami. Z te-
go powodu w miejscach bagnistych są wielce po-
wążane. — Co większą? Po dziś dzień zostają one
w Hollandyi pod opieką ustaw. Tém podobne opie-
kowanie się z *Bocianami* w niektórych krajach zro-
dziły o nich między pospólstwem mnóstwo rozma-
itych powieści i dziwacznych przesądów. Dziś je-
szcze uważają *Bociana* w wielu okolicach za Ptaka
przynoszącego szczęście; a spoczynek jego na dachu,
za wróżbę pomyślności. *Bociany* latają gromadnie.
Żyją w jednożeństwie. Gnieźdzą się na drzewach

wysokich i na szczytach domów. Ostatniego powinni dobrzy gospodarze zabraniać; bo karmiąc pisklęta węzami żywymi, wpuszczają je częstokroć do domów. Nierównie roztropnięj postępują ci, którzy jm w bliskości domów koła od wozu na drzewach pod gniazda zawdzięwaia.

RODZAY II. (150.)

CZAPLA. ARDEA.

Héron. Fran. Reiher. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa lub długi, gruby, prosty, ściśniony, podłużno klinowaty, ostro kończysty. Szczęki równe. Na boku szczęki wierzchnięj rowek przed końcem znikający. Szczyt ku końcowi wolno spadzisty. Nosdrza blisko osady w rowku z otworami bardzo wąskimi. Brzegi u wielu drobno nasiekane: u wierzchnięj szczęki przy końcu wycięte. Policzki nagie. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogami niemi wysokie. Goleń mało co dłuższy niż palec szredni. Palce nadmierne: przednie przy osadzie spięte. Pazury długie, ostro kończyste: u szredniego brzeg przyszkodkowy grzebykowaty.

Mieścimy w tym rodzaju blisko ośmdziesiąt gatunków. Każdą część świata, a nawet każdą niemal wyspa wielką ma między niemi sobie właściwe gatunki. Wszystkie żyją w bliskości jezior i bagien. Nie tylko brodzą zręcznie po miejscach przepaści-
stych bagnisk; ale nadto wchodzą w wody stojące do znacznej głębokości. Pożeraia Gady, Ptazy, a nadewszystko Ryby. Są Ptakami bardzo szkodliwymi dla jezior rybnych. Jedne gniezdzą się na wysokich drzewach, drugie w miejscach bagnistych zawieszają swe gniazda na gęstej trzinie i szaszy-
wiu.

wiu. Żoładek znayduiemy w nich błonowy workowaty, a kischkę grubą bardzo małą. — Tegocześni Naturalisci dzielą je na dwa następujące podrodzaje.

a. CZAPLA. ARDEA.

Héron. Fran. Reiher. Niem.

Szyia szczupła, z boków ściśniona. Dziób ostro kończysty. n. p. Ardea cinerea. GL.

Takich znamy w samęj Europie cztery gatunki, między którymi *Czapla Sultanska* czyli *biała-duża* jest sławną z kosztownych piór, które ma w skrzydłach przy ciele; a nie w ogonie, jak pospółstwo utrzymuje. *Czaple* z tego oddziału żywią się nawywięcej Rybami.

b. BAK. BOTANUS.

Butor. albo Bihoreau. Fran. Rohrdommel. Niem.

Szyia grubą, na przodzie dużemi piórami gęsto pokrytą, w tyle pospolicie nagą. Dziób grubszy i tępszy niż w przeszłym oddziale. n. p. Ardea Stellaris. GL.

Sama Europa żywi tu należących cztery gatunki, z których mylnie sześć zrobiono. Powodem do téj pomyłki była zmienność maści ubarwienia w gatunku *Ardea ralloides*. Wszystkie *Baki* są znakomitęmi z donośnego ryczącego głosu. Mianowicie samiec gatunku *Ardea Stellaris* odzywa się w wieczór i w porankach tak mocnym głosem, że go o pół mile dobrze słyszeć można. Jescze urządzenie *gardzieli* jego dobrze nie znamy: nie wiemy także przyczyny podziwienią godnej mocy głosu jego.

Wszystkie *Ptaki* tego wielkiego rodzaju mają lot powolny, lekki, płynieniu podobny. W locie trzymają szyję wężykowato zwinioną, a nogi w tył wysunione.

R O D Z A Y. III. (151.)

W O Ź N I C Z K A. E U R Y P Y G A.

Caurale. albo Paon-des-roses. Fran. Schweifstelze. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, ogrubny, prosty, podługno klinowaty, ostro kończysty, ściśniony. Szczęki prawie równe. Na bokach szczęki wierzchniey rowki głębokie i szerokie, przy końcu znikające. Szczyt odznaczony, przy końcu słabo spadzisty. Otwory nosdrzy w rowkach, wąskie, na przelot przebite, z wierzchu błoną zakryte. Głowa cała piórami pokryta. Skrzydła sęczkami uzbroione. Ogon miernie długi, szeroki, w górę podnosić i rozłazić się mogący. Sterówki szerokie, na końcach zaokrąglone. Nogi miernie wysokie. Goleń równa się palcowi szredniemu. Palce przednie mierne, przy osadzie spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyka. Pazury krótkie, kończyste z brzegami gładkiemi. n. p. Ardea Helias. GL.

Wiemy tylko o jednym gatunku, który jest wielkości Kuropatwy. Oyczyzną jego jest Guiana w Ameryce. Żyje pojedynczo na brzegach rzek. Żywi się Robakami, Owadami i Rybkami. Ten osobliwszy Ptak ma ogon podobnie rozwiałny jak Indyk. Pokrycie jego jest powabnie upstrzone.

R O D Z A Y. IV. (152.)

Ż O R A W. G R U S.

Grue. Fran. Kranich. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, ogrubny, prosty, ściśniony, na końcu podługno klinowaty. Szczęki równe,

Na bokach wierzchniey rowki szerokie, przed szrokiem znikające. Szczyt przy końcu słabo zaokrąglony. Otwory nosdrzy jęjkowate, na przelot przebite, w rowku blisko szrodka dzioba. Wierzch głowy albo nagi, albo czubaty. Nogi wysokie, szoskowate. Goleń przeszło dwa razy dłuższy od palca szredniego. Palce przednie mierne, przy osadzie spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotykający. Pazury krótkie, tępe. n. p. Ardea Grus. GL.

Znamy pięć gatunków Zorawiów; a te są mieszkancami różnych części świata. Za przykład podany jest mieszkancem Europy, w której corocznie odbywają porządnie swe pielgrzymki, ciągnąc wielkimi stadami na początku wiosny od południa ku północy; a w jesieni od północy ku południowi. Głos ich jest głęboki i przenikliwy. Budowa gardzieli i kości piersiowej u samców tego gatunku zasługuje na uwagę Badacza.

Zorawie żywią się ziarnem, Robakami, Owadami i Mięczakami. Gnieźdzą się wśród gęstych krzaków na kępach otoczonych wodą lub przepaścistymi bagnami. Latają lekko i bardzo wysoko. Są bardzo ostrożne i trudne do podejścia. Młodo złożone łatwo się oswoiają i stają się bardzo pieszczotliwe.

R O D Z A Y. V. (153.)

K L E S C Z A K. A N A S T O M U S.

Hians. albo Bec-ouvert. Fran. Klaffschnabel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, gruby, ściśniony. Szczęki tylko się na końcach stykają z sobą; w szrodku zaś zostawiają między sobą dużą podługną szparę. Końce szczęk u jednych ostro kończyste, u dru-

gich tepe: na kształt kleszczy schodzące się. Brzegi u jednych gładkie, u drugich ząbkowane. Otwory nosdrzy na bokach blisko nasady dzioba. Policzki u jednych piórami pokryte, u drugich nagie. Nogi wysokie. Palce mierne: przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury kończyste z brzegami gładkimi. n. p. *Ardea pondiceriana*. GL.

Tu należą dwa gatunki. Indyje wschodnie są obudwóch Ojczyzną. Obadwa należą do Ptaków pomiernych. Żyją nad brzegami rzek i jezior. Żywią się Rybami, Gadami i Płazami. Trudno domyśleć się przyczyny; dla której w dawnych systematach do rodzaju *Ardea* zostały policzone.

Tablica XLI. (87.)

POKREWIEŃSTWO V. (27.)

DZIWO DZIOBE. MIRIROSTRES.

Ptaki Brodzące mające u nóg palce mierne, przy osadzie mniej niż do połowy błoną spięte: dzioby mierne, grube, osobliwszych kształtów.

	RODZAJE.	GENERA.
Dziób	bardzo szeroki, kształtu łodzi przewróconey	1. Łódkodziób. <i>Caperoma.</i>
	gruby, z ruchomą rogową pokrywą przy osadzie	2. Pochwodziób. <i>Chionis.</i>

UWAGI DO TABLICY XLI. (87.)

W każdym prawie rzędzie znaleźliśmy zbiór rozmaicie ukształconych dzióbów: z czego mogliśmy się dostatecznie przekonać, że postać dzioba jedynie za cechę rodzajową może być użytą. Rzetelność téj uwagi potwierdza to pokrewieństwo. — Nieprzebrane w wzorach dzieł swoich Przyrodzenie, nowy widok stawia nam tu przed oczy w takięj postaci dzióbów, jakich w żędnym jnném pokrewieństwie niepostrzegamy. Zwróćmy na nie uwagę naszą.

RODZAY I. (154.)

ŁÓDKODZIÓB. *CANCROMA*.

Guillier, albo Savacou. Fran. Kahnschnabel.
albo Hohlschnabel. Niem.

Dziób kształtu łodzi do góry dnem przewrócony, daszkowaty, miernie długi, bardzo szeroki, na bokach przygnieciony, z przodu jajowato zakończony. Szczyt odznaczony, przy końcu spadzisty, małym haczykiem szereg wierzchnią kończący. Broda bardzo krótka. Zuchwy dolne łączą się z brodą w kształcie paraboli. Otwory nosdrzy w rowkach przy szczycie dzioba, wąskie, z wierzchu błoną w pół zakryte. Pyszcz obszerny. Język mały. Podbrodek nagi workowato rozciągalny. Nogi wysokie. Palce nadmierne: przednie przy osadzie bardzo mało spięte. Pazury łukowate, mierne, kończyste: u średniego brzeg przyszkowaty grzebykowaty. n. p. *Cancroma cochlearia*. GL.

Dwa gatunki żyjące w Ameryce południowej składają ten rodzaj. Obadwa żyją w bliskości wód rybnych. Siedząc nad wodą na gałęziach drzew, czatują na przepływające Ryby: na spostrzeżone rzucają się szybko jak strzały: schwytane polykają. Oprócz Ryb pożerają także Gady, Plazy i Skorupia-ki. Niektórzy Naturaliści utrzymują, że nie maś tylko jeden gatunek *Łódkodzioba*; lecz że ten zmienia w życiu kilka razy ubarwienie swoje.

Jakkolwiek dziób tych Ptaków na pozór jest ogromny; tak na swą wielkość jest on za słaby.

RODZAY II. (155.)

POCHWODZIÓB. *CHIONIS*.

Vaginal. Fran. Scheidenvogel. Niem.

Dziób mierny, gruby, ściśniony, wysoki, klinowaty. Szczyt ku końcowi spadzisty. Broda w górę ściętą. Przy osadzie szereg wierzchniej pokrywa rogową, ruchomą, na bokach wyciętą, aż do połowy długości dzioba zastaie, i w tej części szereg wierzchnią niby pochwa otacza. Otwory nosdrzy podługne, ukośnie położone, pochwa w części zastąpione. Policzki nagie, brodawkami najęzione. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce mierne, błoną obrabione: przednie przy osadzie cokolwiek spięte. Pazury mierne, łukowate, pod spodem wydrążone. n. p. *Vaginalis alba*. GL.

Znany tylko jeden gatunek *Pochwodzioba*; a ten żyje znaczemi stadami na Nowej Zelandyi i na innych wyspach przyległych. Żywi się Rybami, Gadami i Plazami. Pochwę na dziobie może dowolnie podnosić i opuszczać. Ma być wielkości dużego Gołębia. Według twierdzenia niektórych Pisarzy, zmienia kilka razy w życiu nie tylko maść piór, ale nawet nóg i dzioba. Mięso jego z przyczyny odróżniający woni jest nie jadalne.

Pochwodziób należy dotąd pomiędzy náywieksze osobliwości w zbiorach zoologicznych Europejskich. CUVIER nie czyni o nim żadnej wzmianki w dziele swoim; ponieważ go nie miał w Gabinecie Paryzkim.

UWAGI DO TABLICY XLII. (88.)

Większa część Ptaków do tego pokrewieństwa należących ma palce u nóg bardzo długie, skórą na bokach znacznie obrąbione: już wolne, już tylko bardzo mało przy osadzie spięte. Mając tak zbudowane nogi, nie mogą prawda pływać; ale w pewnym względzie możnaby o nich powiedzieć, że umieją chodzić po wodzie. Chodzenie to odbywają szczególniejszym sposobem: zapadają wprawdzie za każdym stąpieniem głęboko nogą w wodę; ale że bardzo szybko zbierają nogi: trudno więc dostrzedz tego ich zapadania. Słowem, patrząc się na nie, здаie się, że te Ptaki tak wygodnie biegają po powierzchni wody jak po ziemi. Dla téj przyczyny ILLIGER nazywa je w języku niemieckim *Wassertretter*. Większą ich liczba ma na ciele piérze bardzo geste.

RODZAJ I. (156.)

WODNIK. *RALLUS*.

Rale. *Fran.* Ralle. *Niem.*

Dziób długi, lub tylko dłuższy niż głowa, pałasiłowaty, ściśnięty, przy końcu spadziwym. Szczęki prawie równe. Na boku szczęki wierzchniej rowek głęboki, przed końcem znikający. Nosdrza w rowkach z tyłu błoną zakryta, blisko osady, z otworami jąjkowatemi. Głowa cała piórami pokryta. Palce długie, wolne. Pazury mierne, n. p. Rallus aquaticus. GL.

Tu należy przeszło dziesięć gatunków. Z tych gatunek za przykład wymieniony żyje w Europie: reszta rozprószoną jest po innych częściach świata. Wszystkie żyją na wodach stojących i na bagnach

Tablica XLII. (88.)

POKREWIEŃSTWO VI. (88.) DŁUGOPALCZASTE. MACRODACTYL.

Pięki Brodzące, mające nogi mierne wysokie: palce u nóg długie lub przedłużone, błona obrąbione, wolne, rzadko przy osadzie spięte: dzioby rozmaite.

Rodzaje.	Genera.	Pazury	
		mierny, dziób	mierny
1. Wodnik.	<i>Rallus.</i>	długi, lub tylko dłuższy niż głowa, pałasiłowaty, ściśnięty.	długi, lub tylko dłuższy niż głowa, pałasiłowaty, ściśnięty.
2. Chręściel.	<i>Crex.</i>	prosto klinowaty, czoko	prosto klinowaty, czoko
3. Kurka.	<i>Gallinula.</i>	mierny	mierny
4. Modrzyk.	<i>Porphyrio.</i>	nożykowato klinowaty, wysoki; czoko nagie	nożykowato klinowaty, wysoki; czoko nagie
5. Skrzydłoszon.	<i>Palanoda.</i>	krótszy niż głowa, w pół haczykowaty	krótszy niż głowa, w pół haczykowaty
6. Pastuszek.	<i>Chauna.</i>	krótszy niż głowa, daszkowaty	krótszy niż głowa, daszkowaty
7. Długoszon.	<i>Perna.</i>	bardzo długie, proste; dziób	bardzo długie, proste; dziób
		mierny, prosty, klinowaty	mierny, prosty, klinowaty

w gęstym trzcinie i szaszywiu. Gniazda swe zawieszają sztucznie nad wodą na tychże roślinach. Żywią się Owadami, Robakami i Rybkami drobnymi. Mięso mają smaczne.

RODZAJ II. (157.)

CHROŚCIEL. CREX.

Roi-des-cailles. *Fran.* Schnarrer. albo Knarrer. *Niem.*

Dziób mierny, lub krótszy niż głowa, prosty, ściśniony, klinowato zakończony. Szczyt prosty, ostrym klinem na czoło zachodzący, na końcu ścięto spadzisty. Broda podobnie jak szczyt przycięta. Szczęki prawie równe: na boku wierzchni rowek głęboki, przed końcem znikający. Skrzydła sęczkiem uzbrojone. Palce nie obrabione: przednie mierne, długie, przy nasadzie cokolwiek spięte. Palec tylny krótki. Pazury krótkie, kończyste. n. p. *Rallus* *Crex*. GL.

Do tego rodzaju liczymy blisko dziesięć gatunków. Wszystkie mieszano dawniej do rodzaju *Rallus*. Gatunek za przykład wymieniony gości co lato w całej prawie Europie. Przebywa na wilgotnych, lecz wodą nie zalanych łąkach. Gnieździ się na ziemi w trawie. Lata bardzo mało. Biega bardzo szybko. Po wodach nigdy nie brodzi. Żywi się Owadami i Robakami. W czasie pogodnych wieczorów wiosny i lata odzywa się donośnym rechcącym głosem. Mięso ma smaczne; mianowicie przy końcu lata bywa bardzo tłusty. Na początku jesieni ciągnie nocami do krajów cieplejszych. Inne gatunki tego rodzaju mieszkają w jęszczych częściach świata.

RODZAJ III. (158.)

KURKA. GALLINULA.

Poule-d'-au. *Fran.* Rohrhuhn. albo Wasserhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, ściśniony, klinowato zakończony, kolorową błoną pokryty. Szczyt prosty, mniej więcej szeroko kolorową woskową na czoło zastający; przy końcu słabo spadzisty. Broda słabo w górę zadarta. Rowki na bokach szczęki wierzchniej od połowy znikające. Szczęka wierzchnia cokolwiek dłuższa. Nosdrza w rowkach, z otworami podłużno okrągłymi, na przelot przebite. Skrzydła sęczkiem uzbrojone. Palce u nóg długie, wolne, obrabione. Pazury mierne, łukowate, ostro kończyste. n. p. *Fulica chloropus*. GL.

W tym rodzaju mieścimy przeszło dwadzieścia gatunków, które dotąd znajdujemy w systematach rozrzucone częścią w rodzaju *Rallus*, a częścią w rodzaju *Fulica*. Europa żywi ich trzy, z których dla zmienności barwy mylnie sześć zrobiono.

Wszystkie Kurki żyją ustawicznie na wodach stojących i na bagnach w trzcinie lub szaszywiu. Żywią się Owadami, Robakami, Rybkami drobnymi i roślinami wodnymi, a mianowicie rzasą. Gniazda budują sobie bardzo sztucznie, i zawieszają je na trzcinie tak nad wodą, że ich przybierająca woda zalać nie może; bo je w miarę przybywania sobą w górę podnosi. Wszystkie mają mięso smaczne.

R O D Z A Y IV. (159.)

M O D R Z Y K. P O R P H Y R I O.

Talève. albo Poule-Sultane. Fran. Meerhuhn. Niem.

Dziób mierny, gruby, ściśniony, z boku widziany wysoki, błoną kolorową pokryty, nożykowato klinowaty, gładki. Szczyt zaokrąglony, łukowato spadzisty, szeroko woskuwką na czoto zastaiący. Broda zaokrąglona, niemal prosta. Szczęki równe. Otwory nosdrzy na bokach blisko szczytu i osady dzioba, okrągławe, na przelot przebite. Wierzch głowy gruba, kolorową woskuwką pokryty. Palce u nóg długie, wolne, obrabione. Pazury mierne: tylny największy. n. p. Fulica Porphyrio. GL.

Znamy dotąd trzy gatunki Modrzyków, które dawniej mieszano do rodzaju Fulica. Są to najpiękniejsze Ptaki w tém pokrewieństwie. Ich mnięć więcej młode, pięknie zielone i fiałkowo lazurowe maści w ubarwieniu, zjednały im ich nazwiska rodzajowe. Oczywiście jch są wyspy pod strefą umiarkowanie ciepłą równie na południowej jak na północnej półkuli ziemi. Żywią się Rybami drobnymi, Owadami, Robakami i roślinami wodnymi. Gnieźdzą się tak nad wodami jak Kurki. Maści ubarwienia swego zmieniają kilka razy w życiu. Mięso mają smaczne. Niektórzy naturalisci twierdzą, że Modrzyki tak sobie żer do dzioba nogą podają jak Papugi.

R O D Z A Y V. (160.)

S K R Z Y D Ł O S Z P O N. P A L A M E D E A.

Kamichi. Fran. Wehrvogel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, ogrubny, w pół haczykowaty. Szczęka wierzchnia wypukła, przy koń-

cu spadzistą, haczykowato zakończoną. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe blisko szrodka dzioba. Na głowie rożek prosty, szupły, walcowaty, dłuższy niż dziób, ruchomy. Skrzydła długie. Każde skrzydło przy zgięciu dwiema potężnymi szponami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce u nóg długie, prawie zupełnie wolne, obrabione. Pazury mierne, słabo łukowate, kończyste: tylny najdłuższy. n. p. Palamedea cornuta. GL.

Wiemy dotąd tylko o jednym gatunku, który żyje na bagnach Ameryki południowej. Wielkością ciała przechodzi on Gęś duża. Żywi się Owadami, Robakami, roślinami wodnymi i jch nasionami. Głos ma podobny głosowi Sroki, ale nierównie mocniejszy. Skrzydłoszpony są Ptakami bardzo ostróżnymi. Spostrzegłszy taki przedmiot, po którym domyślają się niebezpieczeństwa, wznoszą się z krzykiem na powietrze: czém pobudzają inne w bliskości bawiące Ptaki do wczesnej ucieczki. Wzrok mają bardzo bystry. Żyją zawsze parami, i podług twierdzenia Podróżopisarzy śmierć jednego ma za sobą pociąganie wkrótce zgon drugiego. Mięso jch, lubo czarne, ma być bardzo smaczne, i jest od tamtejszych mieszkańców wielce ulubione. O sposobie gnieźdzenia się Skrzydłoszponów każdy prawie Autor pisze inaczej: nic więc o tém pewnego dotąd nie wiemy.

R O D Z A Y VI. (161.)

P A Ś T U S Z K A. C H A U N A.

Chaia. Fran. Hirtvogel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, ogrubny, daszkowato klinowaty. Szczęka wierzchnia daszkowato wypukła, przy końcu spadzistą. Otwory nosdrzy podłużne,

na przelot przebite. Głowa i szyja gęstym kutnerowatym piórem pokryta, z tyłu czubata. Policzki nagie. Skrzydła bardzo długie: każde dwiema lub trzema potężnymi szponami uzbrojone. Ogon z czterema steruwerk. Nogi wysokie. Palce bardzo długie, cokolwiek przy nasadzie spięte. Pazury przedłużone, słabo zgięte: tylny prosty, n. p. Parra Chararia. GL.

Ten rodzaj mieści w sobie tylko jeden gatunek, który mieszka w południowej Ameryce na bagnach i jeziorach; a mianowicie w okolicach Kartagieny. Wielkością ciała wyrównywa dużemu Kogutowi; lecz z przyczyny długich nóg ma blisko dwie stopy wysokości. Maść czarna jest na nim przemagająca. Kolanka mają tak grube, jak gdyby były napuchte; palce zaś tak długie, że się mu w chodzeniu płatają.

Pastuszką chodzi powoli i poważnie. Latą szybko i zwinnie. Żyje w zgodzie z innymi Ptakami wodnymi. Na widok Ptaka drapieżnego zręwa się zaraz na powietrze, a bijąc go silnie swymi długimi, szponowatymi skrzydłami, odpędza go daleko od towarzyszy swoich. Z przyczyny takich przymiotów, Amerykanie starają się o młode *Pastuszki*, i wychowują je między ptactwem domowym. Tak przyswojona wyprowadza ptactwo domowe codziennie rano na pastwisko, strzeże je troskliwie; wieczorem wraca z wszystkimi bez szkody do domu. *Pastuszki* przyswojone a mianowicie samce lubią się pieścić z ludźmi dorosłymi: dzieci nie cierpią, i zaczępienie ustawicznie się na nich srożą.

Te Ptaki mają głos mocny, czysty, ale nieprzyjemny. Żywią się Robakami, Owadami, roślinami wodnymi i ich nasionami. Między jego wnętrznościami nie ma wola, a żołądek jest cienki błonowy.

Na szczególniejszą uwagę zasługuje ich skóra: jest ona wszędzie od ciała odstająca, powietrzem oddętą; a za dotknięciem palca wydaje szelest podobny szelestowi suchego pęcherza.

RODZAY VII. (162.)

DŁUGOSZPON. PARRA.

Jacana. albo Jahana. Fran. Klauenspreizer. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, prosty, ściśniony, równy, klinowato zakończony. Na boku szczęki wierzchniej rowek szeroki, przed końcem znikający. Przy osadzie dzioba woskuwka mała, na czole (a u niektórych i na bokach dzioba) płatkami zakończona. Otwory nosdrzy w rowkach blisko środka dzioba podłużno okrągławe, na przelot przebite. Skrzydła mierne: każde jednym lub dwiema szponami uzbrojone. Nogi miernie wysokie. Palce bardzo długie, szczupłe, wolne. Pazury przedłużone, szczupłe, ściśnione, proste, kończyste: tylny najdłuższy. n. p. Parra Jacana. GL.

Tu należy blisko dziesięć gatunków, z których większą część mieszka w Ameryce południowej; reszta żyje w Afryce i w Azji południowej. *Długoszpony* bawią na przepaścistych bagnach i na jeziorach zarosłych ziołami. Żywią się Robakami, Owadami i Rybkami drobnymi. Należą do liczby Ptaków ozdobnie ubarwionych. Ich nadszwycząy długie pazury u palców, różnią je od innych Ptaków zaraz na pierwszy rzut oka. W budowie gniazd okazują podobny przemysł jak Kurki.

Tablica LXIII. (89.)

POKREWIEŃSTWO VII. (29.)

SPIETOPALCZASTE. HYGROBATAE.

Ptaki Brodzące, mające nogi wysokie lub bardzo wysokie:
palce u nóg mierne lub przykrótkie, błona do połowy
lub więcej niż do połowy spięte: dzioby rozmaite,
osobliwszych kształtów.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	przedłużony	szupły, wąski, płaski, esowato zgięty . . .	1. Szablodziób. <i>Recurvirostra</i> .
		ściśniony, obo- sieczny . . .	2. Rudopiór. <i>Scopus</i> .
	ogrubny	płaski, okrągło łopatkowaty . . .	3. Warzęcha. <i>Platalea</i> .
		dłuższy niż głowa, gruby, ko- łankowato zgięty . . .	4. Czerwonaś. <i>Phoenicopterus</i> .

UWAGI DO TABLICY XLIII. (89.)

Uważając rozmaite, a prawdziwie zadziwiające kształty dziobów tu należących Ptaków, przyznać potrzeba, iż słusznie należałoby się je z tego względu pomieścić w pokrewieństwie *Dziwodziobych*; lecz z drugiej strony ilość błony spinającej palce każe z nich osobne utworzyć pokrewieństwo; a to daie náybliższy przechód do rzędu *Pływających*.

R G.

RODZAJ I. (163.)

SZABLODZIÓB. *RECURVIROSTRA*.

Avocette. Fran. Säbler. albo Säbelschnä-
bler. Niem.

Dziób bardzo przedłużony, wąski, cienki, płaski, słabo esowato w górę zagięty, ku końcowi coraz szuplejszy, na końcu wiełki. Na szczęce więzchnię dwa rowki przy połowie znikające. Brzegi wewnątrz rowkowane. Nosdrza w rowku blisko osady z otworami wąskimi. Nogi bardzo wysokie. Palce przednie mierne, błona prawie całkiem spięta; lecz też błona tukowato wycięta. Palec tylny wolny, mały, usunięty. Pazury krótkie. n. p. *Recurvirostra Avocetta*. GL.

Ten rodzaj mieści w sobie trzy gatunki, z których jeden żyje w Europie, drugi w Ameryce, a trzeci w Nowej Hollandyi. Żyją w bliskości jezior i bagien. Brodzą zrećnie, a nawet i pływają dość dobrze. Cienkim i długim dziobem swoim wydobywają z mułu Dzdżowniki, Piiawki i liszki Owadów; gdyż te stanowią prawie wyłączne jch pożywienie. Gnieźdzą się na ziemi w wysokości trawie. Głosu jch dotąd nieznany. Jch dziób różni je zaraz na pierwszy rzut oka od wszystkich jnych dotąd znanych Ptaków.

RODZAJ II. (164.)

RUDOPÍÓR. *SCOPUS*.

Ombrette. Fran. Braunvogel. Niem.

Dziób długi, prosty, gruby, ściśniony, z więzchni ze spodu ostry; przy osadzie wysoki, dalej
Tom II.

ku końcowi coraz niższy. Szczyt odznaczony, prosty, na końcu haczykowato zakończony. Otwory nosdrzy wąskie, długie, blisko szczytu i osady. Policzki piórami pokryte. Nogi miernie wysokie. Palce przednie mierne, dalej niż do połowy spięte; tylny krótki, na ziemi wspierający się, z przyszkodkowym cokolwiek spięty. Pazury małe, łukowate, kończyście. n. p. *Scopus Umbretta*. GL.

Do tego rodzaju należy dotąd tylko jeden gatunek. Żyje on w Afryce nad rzeką Senegal. Jednostajnie rudą maść jego pokrycia zjednała mu nazwisko rodzajowe prawie w wszystkich językach. Wielkością ciała wyrównywa on Wronie.

Lubo *Rudopiór* już dosyć dawno jest znany: mimo to cechy jego rodzaju w dziełach GMELINA i LATHAMA są niedokładne. Mianowicie zastanawia uwaga ostatniego względem błony między palcami przednimi, jakoby ta między niemi była bardzo mała i tylko przy samych ich nasadzie wyraźną. Widziałem bardzo dobry exemplarz tego Ptaka w zbiorze zoologicznym Paryżkim: podług niego ułożyłem powyższą cechę: za ścisłość jej zaręczam.

RODZAY III. (165.)

WARZECHA. PLATALEA.

Spatule. albo Palette. Fran. Löffler. albo

Löffelgans. Niem.

Dziób bardzo przedłużony, prosty, gruby, zupełnie płaski, ku końcowi coraz szerszy, na końcu rozszerzony, w kształcie warzechy zaokrąglony; przy osadzie cokolwiek wyższy, chropowaty. Na szczecie wierzchniej rowek do koła brzezi odznacza. Otwo-

ry nosdrzy podługne w rowku blisko osady. Policzki i podgardle nagie. Nogi wysokie. Palce mierne; przednie blisko do połowy spięte. Pazury krótkie, grube. n. p. *Platalea Leucorodia*. GL.

Ten rodzaj zawiera w sobie trzy gatunki, które są mieszkańcami różnych części świata. W Europie pokazuje się czasem gatunek za przykład wymieniony. Żywi się Gadami, Płazami, Rybami drobnymi i Robakami. Podług świadectwa LINNEUSZA *Warzechy* gnieźdzą się na wysokich drzewach. Przez czas parzenia się i pielęgnowania dzieci są bardzo krzykliwe. Mięso mają smaczne, gęsiemu podobne.

RODZAY IV. (166.)

CZERWONAK. PHOENICOPTERUS.

Flammant. Fran. Hochstelze. albo Flammant. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, gruby, wyższy niż szerszy, kolankowato czyli złamano zgięty. Szczeka wierzchnią szuplerszą niż spodnią, przy osadzie trójkątną, a po zgięciu na wierzchu płaską, z podniebieniem ostro wystającym. Brzezi (mianowicie szczeki wierzchniej) ostro karbowane. Policzki i podbródek nagie. Nogi soszkowate, bardzo wysokie. Palce przednie przykrótkie, prawie całe błoną spięte. Palec tylny bardzo mały. Pazury grube, krótkie. n. p. *Phoenicopterus ruber*. GL.

Dotąd znany dwa gatunki Czerwonaków. Z tych gatunków za przykład podany znayduje się w czterech dawniej znanych częściach ziemi, i w czasie upałów lata posuwa się w Europie czasem dalej niż do czterdziestego stopnia szerokości jeograficznej. Do-

wodem tego jest piękny exemplarz w Zbiorze Zoologicznym Królewsko Warszawskiego Uniwersytetu, który zastrzelono 1811 r. w okolicy Strasburga. Gatunek drugi żyje wyłącznie w Azji południowej.

Czerwonaki rosną do trzeciego roku; a w piątym dopiero dostają najpiękniejszą ponsową barwę. Zmieniają więc kilka razy w życiu maści ubarwienia w ten sposób: w pierwszą młodości są one niemal zupełnie białe z słabo różowymi skrzydłami; później stają się blado różowe z ponsowemi skrzydłami; dalej przybierając po każdym wypierzeniu coraz czerwienne pióra, stają się na koniec całe ponsowe. W ostatniem ubarwieniu są one bardzo rzadkie.

Czerwonaki żywią się Robakami, Owadami, tudzież drobnemi Gadami, Płazami i Rybkami, które z głębi wód wydobywają. Niektórzy Pisarze twierdzą, że *Czerwonak* chcąc połknąć jaką zdobycz, musi dziób do góry brodą przekręcić. O kształcie ich gniazd i o sposobie wysiadywania jaj czytamy wiele zadziwiających podań, które podług wszelkiego podobieństwa są zbyt przesadzone; a tém samém potrzebują potwierdzenia. Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Brodzących.

Tablica XLIV. (90.)

R z e d D z i e w i ą t y. (25.) P l y w a j ą c e. N A T A T O R E S.

Ptaki mające nogi krótkie (rzadko miernie wysokie) cztero lub trzy palczaste z palcami aż do pazurów spiętymi, już płatkowate, już pletwowe, już wiosłowe; dzioby rozmaite.

N o g i.		P o r e w i ę s t w a. F a m i l i e.	
cztero palczaste	płatkowate	1. Płatkonogie.	<i>Lohipedes.</i>
	pletwowe	2. Pletwonogie.	<i>Pinnipedes.</i>
tróypalczaste; otwory nosizny	wiosłowe; brzezi dzioba	3. Listkowate.	<i>Lamellosodontati.</i>
	gładkie	4. Wiosłonogie.	<i>Remipedes.</i>
na dziobie bez rurek	w rurekach sterujących na dziobie	5. Rurkonosy.	<i>Tubinares.</i>
	na dziobie bez rurek	6. Tróypalczaste.	<i>Tridactyli.</i>

UWAGI DO TABLICY XLIV. (90.)

Ptaki *Pływające* równie zewnętrzna jak wewnętrzna budową ciała rozróżnione są dostatecznie od rzędów poprzedzających. — Zaczniemy od zewnętrzności, a mianowicie od nóg, jako od punktu stanowczego.

Wyiawszy parę rodzajów, które mają nogi miernie wysokie: w wszystkich innych rodzajach tego wielkiego rzędu znajdziemy, nogi krótkie, mniej więcej w tył posunione. Golenia zwykle ściśnione w tyle i na przodzie ostre. Palce błona aż do pazurów spięte. Podług jakości spięcia palców rozróżniamy u nich nogi na następujące:

Nogi płatkowate, są nogi czworopalczaste, mające trzy przednie palce błoną spięte, a czwarty w tyle wolny; lecz między palcami przednimi błona powycinana jest w płatki.

Nogi pletwowe, są nogi czworopalczaste, mające wszystkie cztery palce błoną całą spięte.

Nogi wiostowate czworopalczaste, mające trzy przednie palce błoną całą spięte, a czwarty wolny.

Nogi wiostowate tróypalczaste mające tylko po trzy na przód zwrócone i błoną całą spięte palce.

Wszystkie te cztery gatunki nóg zastosowanie są do pływania, czyli do przenoszenia się z łatwością z miejsca na miejsce po tym żywiole, na którym Ptaki tego rzędu większą część życia swego przepędzać muszą.

U większej liczby Ptaków *Pływających* postrzegamy szyję (w stosunku do wysokości nóg) za długą. Powód takiego ich ukształcenia łatwym jest do wysledzenia. Ptaki tego rzędu pływając po powierzchni wody, muszą w głębi jej szukać dla siebie pożywienia; ażeby więc tego bez ustawicznego nurzania się wygodniej dopiąć mogły, nadmierną długość szyi była dla nich niezbędnie potrzebną.

Pierze znajdziemy na nich bardzo gęste, i pewnym gatunkiem tłuszczu tak powleczone, że się ich woda nie chwytą. Nadto pod piórami właściwymi mają one na sobie puch bardzo gęsty. Takie pokrycie zabezpieczając ich ciało przeciw szkodliwemu wpływom ustawicznej wilgoci, powiększą oraz znacznie ich objęcie; a tem samem czyni je lżejszymi i zdarniejszymi do pływania po powierzchni wody.

Rozczłonkując ich ciało, postrzegamy u większej liczby przed piersiami wole duże; dalej odwłaczacz obszerny, trawieniec gruby muszkulowy, kiszkę grubą dużą; co wszystko każe się domyślać, że te Ptaki muszą być zwierzętami wszystko żernymi. Doświadczenie potwierdza ten domysł: jakóż widzimy, że równie chętnie pożerają nasiona roślin jak Gady, Płazy i Ryby.

Kość ich piersiową okazuje nie mniej usposobienia do pływania jak inne części ich ciała. Znajdziemy ją bowiem w nich zwężoną a przedłużoną, głęboką, na bokach powycinaną, a w środku wysoką wystawą opatrzoną.

Ich krtań jest bardzo prosto urządzoną; a gardziel u niektórych dziwnie u dołu rozszerzoną: dla tego też prawie wszystkie wydają głos wrzaskliwy i nieprzyjemny.

Większą liczbą Ptaków *Pływających* gnieździ się na ziemi; a pisklęta tychże lęgnąc się pokryte puchem i z oczami otwartymi, zaraz po wyjściu z jaj uchodzą z gniazd, i same szukaia dla siebie pożywienia; pospolicie naprzód w młodej trawie, dalej w nasionach roślin, a wreszcie w gromadach Gadów, Płazów i Ryb drobnych. — Większą ich liczbą należy do Ptaków przelotnych.

Tablica XLV. (91.)

POKREWIEŃSTWO I. (30.)

PLĄTKONOGIE. LOBIPÉDES.

Ptáki Pływające, mające nogi czworopalczaste, miernie wysokie, lub krótkie, płatkowate: dzioby rozmaite.

RODZAJE. GENERA.

miernie wysokie; dziób	{	szupły, płaski, prosty . . .	1. Płatkonóg. <i>Phalaropus</i> .
			2. Łyska. <i>Fulica</i> .
		gruby, ściśnięty, klinowaty . . .	
krótkie; dziób	{	ogrubny, nożykowaty . . .	3. Cyranik. <i>Podiceps</i> .
		przyszcupły, ostro kończysty . . .	4. Nurek. <i>Colymbus</i> .

UWÁGI DO TABLICY XLV. (91.)

Ptáki *Płatkonogie* składają jedno z najpiękniejszych pokrewieństw w téj gromadzie, które czyni nieznaczny przechód z rzędu *Brodzących* do rzędu *Pływających* Ptaków. Pomimo jednakże oczywistości cech, Ptáki tu policzone znajdujemy w dawniejszych systematach tak rozrzucone, i częścią z *Brodzącymi* a częścią z *Pływającymi* tak pomieszane, że (ściśle biorąc) osobnych nawet nie miała dla siebie rodzajów. Czytamy prądką w dziele LINNEUSA rodzaje *Fulica* i *Colymbus*; ale te napelnione są u niego tak różnorodnemi gatunkami, że z nich teraz kilka osobnych rodzajów utworzyć musiano. Resztę wcielono częścią do rodzaju *Tringa*, a częścią do rodzaju *Plotus*, o którym później mówić będziemy.

W zbliżeniu tych Ptaków do siebie idę przykładem BRISSONA i MEYERA, a podobne ukształcenie nóg i podobny sposób życia tych zwierząt krok ten dostatecznie usprawiedliwia.

RODZAJ I. (167.)

PLĄTKONOG. *PHALAROPUS*.

Lobipède. albo Phalarope. Fran. Franzenfüsser. albo Wassertretter. Niem.

Dziób mierny, prosty, szupły, wązko płaski lub zaokrąglony. Szczęt rowkami odznaczony, prosty, małym haczykiem zakończony. Otwory nosdrzy w rowkach wązkie. Głowa cała piórami pokryta. Nogi miernie wysokie, czworopalczaste. Błona między palcami przednimi w płatkę powycinana.

Do tego rodzaju należą same drobne, a w ubarwieniu niepozorne ptaszki, dla tego też Naturaliści, idąc za zwykłym tonem świata, mniéj na nie zważali, i takiego między niemi dopuścili się zablamucenia, że teraz z ich skąpych i niedokładnych opisów trudno nawet odgadnąć, o którym gatunku mówią; a tém samém niepodobnem jest oznaczenie liczby dotąd znanych. W dziele LATHAMA czytamy opisy pięciu; ściślej biorący rzecz Badacze liczą ich w samém Europie trzy gatunki.

Wszystkie Ptáki tego rodzaju żywią się Robakami i Rybkami drobnymi. Brodzą i pływają dość zręcznie. Gnieżdżą się w trawie na miejscach otoczonych wodą lub bagnami. CUVIER dzieli je na dwa następujące podrodzaje.

a. PŁATKONÓG. PHALAROPUS.

Phalarope. *Fran.* Franzenfüsser. *Niem.*

Dziób równoległy boczny, wązki, płaski. n. p.
Tringa fulicaria. GL.

b. ŁAPIEĆ. LOBIPES.

Lobipède. *Fran.* Wassertretter. *Niem.*

Dziób szupły, okrągły. n. p. *Tringa hyper-*
borea. GL.

Te dwa oddziały mają tyle cech wyraźnych,
 że je potrzeba raczy uważać za dwa osobne rodzaje.

R O D Z A Y II. (168.)

Ł Y S K A. F U L I C A.

Foulque. albo Morelle. *Fran.* Blässe. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, gruby, ściśniony, klino-
wato zakończony. Szczęki prawie równe. Szczyt pro-
sty, szeroka łysina daleko na głowę zastający, przy
końcu nożykowato spadzisty. Broda w górę zadar-
tą. Na boku szczęki wierzchniey rowek szeroki, przy-
szrodku znikający. Otwory nosdrzy w rowkach jay-
kowate, na przelot przebite. Nogi mierne. Palce
u nóg długie. Błona między palcami w płatki po-
wycinaną. Pazury mierne, łukowate, ostro kończy-
ste. n. p. *Fulica atra. GL.*

Dobrze rozróżnionych znamy cztery gatunki.
 Z tych gatunków za przykład podany żyje w Europie.
 Kilkokrotnem zmienianiem maści ubarwienia uwiódł
 on Naturalistów, że z niego mylnie trzy osobne ga-
 tunki w systematach utworzono.

Łyski żyją ustawicznie na wielkich stawach i
na jeziorach porośniętych trzciną, tatarakiem lub szą-
szewiem. Pływają i nurzają się wybornie. Na ląd
rzadko wychodzą. Żywią się Owadami, Robakami,
Rybkami drobnymi i roślinami wodnymi. Gnieźdzą
się nad wodą podobnie jak Kurki. Są bardzo
piérzchliwe i do ugłaskania trudne. Mięso mają
czarniawe, smaczne.

R O D Z A Y III. (169.)

C Y R A N I K. P O D O A.

Oiseau-de-soleil. albo Grébe-foulque. *Fran.*Saumfuss. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, prosto nożykowaty.
Szczyt lekko spadzisty. Broda słabo w górę zadartą.
Na boku szczęki wierzchniey rowek szeroki przy koń-
cu znikający. Otwory nosdrzy w rowku blisko szro-
dku dzioba, wązkie, na przelot przebite. Głowa całą
piórami pokrytą. Skrzydła mierne, sęczkami uzbro-
żone. Ogon szeroki, płaski, mierny. Nogi krótkie,
przy szrodku ciała. Palce długie. Błona między
palcami przedniemi w płatki powycinaną. Pazury
mierne, łukowate, kończyste. n. p. *Plotus surina-*
mensis. GL.

Liczymy do tego rodzaju dwa gatunki, które
 pomimo náyoczywistszych różnic w całej budowie
 ciała wmięszano do rodzaju *Plotus*. Obadwa
 znaydują się na stojących wodach w Ameryce połu-
 dniowej. Żywią się Rybami drobnymi, Owadami i
 Robakami. Młodo złowione łatwo się ugłaskać da-
 ją. — Lubo Zbiór Zoologiczny Paryzki posiada

obadwa tu należące gatunki w bardzo dobrych exemplarzach: mimo to CUVIER nie czyni o tym rodzaju żadnej wzmianki w dziele swoim.

RODZAJ IV. (170.)

NUREK. COLYMBUS.

Grèbe. Fran. Lappentaucher. albo

Steissfuss. Niem.

Dziób mierny, szupły, prosty, słabo ściśniony, klinowaty, ostro kończysty. Szczyt przy końcu, słabo spadzisty. Broda cokolwiek w górę zadartą. Brzegi wgięte. Nosdrza w osadzie dzioba wklesła, na przelot przebite, z otworami wązkiemi. Skrzydła krótkie, lotne. Nogi krótkie, bardzo w tył posunięte, z goleniami mocno ściśnionemi. Błona między palcami poprzecinana. Paznogie płaskie, cienkie. n. p. Colymbus cristatus. GL.

Ten rodzaj mieści w sobie przeszło dziesięć gatunków, z których w samej Europie żyje cztery. Wszystkie przebywają na wielkich stawach i na jeziorach zarosłych trzciną i juncami ziołami wodnymi. Gnieźdzą się w trzcinie budując sobie z niej gniazda pływające. Na ląd wychodzą bardzo rzadko; gdyż z przyczyny bardzo krótkich i ku tyłowi posuniętych nóg mają chód bardzo niedołężny. Wyszedszy na brzeg pełzają piersiami po ziemi, albo podskakują w postawie pionowej. Pożywieniem ich są Ryby drobne, Gady, Płazy i Robaki. Piórze na nich gęste i wietkie mają piękny srebrny połysk; a ten stał się powodem, że skóry niektórych Nurków wygarbowane przyzwocie, bywają używane od

małotnych Pań naszych na wyłogi do sukien zimowych. W krajach północnych skóry ich należą do liczby pospolitych zimowych ubiorów. Mięso ich ma zapach rybi, a smak przyjemny. Kameduli i Kartuzi, którym twarde zakonu ustawy niepozwalają jeść mięsa zwierząt ciepłą krew mających, jada mięso Nurków nawet w największe posty; a przecież one są także z liczby takich zwierząt, które mają krew czerwoną ciepłą. — Nurki pływają i nurzają się wybornie. Są bardzo pierzochliwe, ostrożne i do ustrzelenia trudne. Mimo krótkość skrzydeł latają dosyć szybko. — LATHAM i MEYER opisali ten rodzaj pod nazwiskiem Podiceps.

Lubo mają nogi krótkie z wszystkiemi palcami spiętymi: mimo to gnieźdzą się one albo na drzewach wysokich, albo na skałach niedostępnych. — Z tąd łatwo przewidzieć można, że pisklęta Ptaków *Pletwonogich* dopoty bez troskliwey opieki rodziców swoich obęysdź się nie mogą, dopóki się latać nienauczą.

RODZAY I. (171.)

FREGATA. *F-R E G A T A.*

Frégatte. *Fran.* Fregattvogel. albo Orlogschiffsvogel. *Niem.*

Dziób długi, rogowy, okrągławy, przyszcupły, prosty, haczyko zakończony, mający szczyt, boki i końce szępek odznaczone. Szczyt okrągławo płaski, w środku wklęsło wgięty, ostrym hakiem zakończony. Broda krótka, haczykowato zagięta. Policzki piórami pokryte. Podbródek i całe prawie podgardle nagie, workowate. Otwory nosdrzy bardzo wązkie na dziobie w rowkach przy osadzie. Skrzydła w stosunku do ciała náydluższe. Ogon przedłużony, nożyczkowato widlasty. Nogi krótkie, pletnowate. Błona między palcami głęboko wycięta. — Palec drugi náydluższy. Pazury krótkie, łukowate. n. p. *Pelecanus Aquilus.* GL.

LATHAM liczy w tym rodzaju cztery gatunki; lecz pewnym jest tylko ten gatunek, który tu za przykład jest przytoczony.

Fregaty mają w stosunku do ciała náydluższe skrzydła między Ptakami: z tąd też i lot jch jest náybystrzejszy, náywinniejszy i tak lekki, iż zdaie się, że one do latania żadnego natężenia sił nie po-

potrzebują. *Jérzyki* w rzędzie Przyczepnych mają prawdą lot bardzo szybki; lecz ten nie może się równać z lotem *Fregaty*. Żeglarze widzą je prawie ustawicznie buiające po nad morzem; chociaż niekiedy o dwieście i więcej mil oddaleni są od lądów. *Fregaty* są mieszkańcami strefy gorący. — Żywią się náywięcej Rybami latającemi, które albo same nad wodą chwytają, albo jnszém Ptakom odbierają. Gnieźdzą się na wysokich drzewach lub na skałach niedostępnych.

RODZAY II. (172.)

KOMORAN. *C A R B O.*

Comoran. *Fran.* Komoran. albo Scharbe. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, szcuple, walcowaty, przy końcu słabo ściśniony, haczykowaty. Szczyt rowkiem odznaczony, równy, haczykiem zakończony. Nosdrza w rowku przy szczycie z otworami bardzo wązkiemi. Policzki i podgardle nagie. Skrzydła mierne długie. Ogon mierny, klinowato zaokrąglony. Nogi pletnowate. Błona między palcami szeroka aż do pazurów застаie. Palec skrajny náydluższy, następne coraż krótsze. Pazury mierne, łukowate. n. p. *Pelecanus Carbo.* GL.

Jeżeli wszystkie w dziełach opisane są rzeczywistemi gatunkami, a nie odmianami wiekowego ubarwienia, więc do tego rodzaju należy przeszło dziesięć gatunków, z których każda część świata má sobie właściwe. W Europie znáydujemy jch dwa. Wszystkie gnieźdzą się albo na drzewach wysokich, albo na skałach niedostępnych; lecz zawsze w bliskości morza lub wielkich rybnych jezior. Mięso starych wonieie tranem, młodych jest dosyć smaczne. Wszystkie są Ptakami ostróżnemi.

RODZĄY III. (173.)

PELIKAN. PELECANUS.

Pélican. Fran. Pelekan. albo Kröpfer. Niem.

Dziób bardzo przedłużony, płaski, prosty, gruby, szeroki. Szczęka wierzchnią przy osadzie wypukłą, lecz dalej zupełnie płaską, równoboczną, na samym końcu nagle zeszuploną, haczykiem zakończoną. Szczyt rowkiem odznaczony. Szczęka spodnią szerszą niż wierzchnią z zuchwami bardzo długimi. Broda bardzo krótka, w górę zadartą. Nosdrza w osadzie dzioba w rowku przy szczycie, z otworami tak wąskimi, że jch ledwie dostrzedz można. Policzki z piór obnażone. Worek pod dziobem bardzo wielki, nagi. Skrzydła długie. Nogi pletwowate. Palec drugi najdłuższy. Pazury tuskowate z brzegami gładkimi n. p. Pelecanus Onocrotalus. GL.

LATHAM naliczył w tym rodzaju trzydzieści jeden gatunków. Tak wielka jch liczba pochodzi z tąd, ponieważ on pomieszał razem bez żadnego ostrzeżenia *Fregaty*, *Komorany* i *Głuptaki*; jeżeli więc te odeymiemy, i jeżeli w pozostałych weźmiemy wzgląd na odmiany wiekowe ubarwienia: zaledwie podobno znajdziemy cztery właściwe gatunki *Pelikanów*. Z pewnością jednakże o liczbie jch nie wyrzec nie możemy; gdyż opisy jch tak są dotąd niedoleżne, że w nich stanowczych cech gatunkowych znaleźć nie podobna. Atoli to rzecz niezawodną, że jeden żyje w południowych krajach Europy na wielkich rzekach i jeziorach, który na Ukrainie znany jest pod nazwiskiem *Baba*. — Ten gatunek *Pelikanów*, który swe dzieci miał karmić krwią i mięsem piersi swoich, należy do państwa jestestw urojonych.

Pelikany gnieźdzą się pospolicie w trawie na kebach wodą otoczonych. W torbie pod dziobem jch wiszące przynoszą one dzieciom swoim żywe Rybki wraz z wodą. Dzieci wtykają swe dzioby do jch torby i same łowią sobie w nię przyniesione Rybki. Tym sposobem karmiąc pisklęta, muszą swój wielki dziób tak na dół spuszczać, iż się здаie, jak gdyby sobie piersi rozdzierać chciały; a to dało powód do moralnej prawdy, lecz bardzo mylny powieści, o której się wyżej nadmienilo.

Pelikany latają gromadnie. Chodzą powoli. Pływają wybornie. Są bardzo żarłoczne. Żyją prawie wyłącznie Rybami. Język mają bardzo mały. Gardziel znaydujemy u nich z tak niewyraźnych obrączek chrząstkowych złożoną, że ją prawie za błonową poczytać można. Mięso jch jest twarde i mocno tranem woniejące. Głos wydają mocny, rykowi Osła podobny.

RODZĄY IV. (174.)

GLUPTAK. SULA.

Fou. albo Boubie. Fran. Tölpel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, ograbny, ściśniony, nożykowato klinowaty, kończysty. Szczyt rowkiem odznaczony, zaokrąglony, prosty, przy końcu ostry, nożykowato spadzisty. Szczęki prawie równe. Brzegi wgięte, ostre, drobno ukośnie nasiekane. Otworów nosdrzy widzialnych nie ma. Podbrodek i policzki nagie. Skrzydła długie, sęczkiem uzbroione. Nogi pletwowate. Palec skrajny najdłuższy. n. p. Pelecanus Bassanus. GL.

Oprócz odmian ubarwienia liczymy dobrze różnionych pięć gatunków, z których za przykład

podany jest náypospolitszym na wyspach i na porzeżach morza Bałtyckiego i Niemieckiego. Szczególniey na wyspie Bassa má jch bywać náywięcéy. LINNEUSZ pisze: » W czasie parzenia się tych Ptaków » takie mnóztwo zgromadzą się jch na tę wyspę, » że gdy siedzą na ziemi: cała jéy powierzchnia tak » się bieli, jak gdyby śniegiem pokryta była; — » gdy się wzbiją na powietrze: na kształt chmury » zaciemniaią sobą słońce; — a gdy krzyżeć zaczęą: » rozmawiający ludzie rozumieć się nie mogą. Ca- » ła zaś ta wyspa tak jest zastana jch gniazdami, iż » trudno postąpić mogą, ażeby na które z nich nie- » nadeptać. —

Głuptaki gnieźdzą się albo na skałach, albo téż prosto na ziemi blisko wód rybnych. Są bardzo żarłoczne. Żywią się Rybami. Chińczykowie używają jednego gatunku (*Pelecanus piscator*. GL) do łowienia Ryb: i to, w ten sposób. Wywożą oni oswojonego a głodnego *Głuptaka* na wodę rybną, i wdziękają mu taką obrączkę na szyję, która nie tamując wolnego oddychania, nic mu połknąć nie pozwala. Tak okutego puszczają wolno. *Głuptak* naglony głodem łowi pilnie Ryby; lecz mając zamknięte gardło, przynosi każdą na łódź do pana swojego.

Prawie w wszystkich językach jedno znaczące nazwisko tego rodzaju pochodzi z tąd, że Ptaki tu należące dopóki są głodne, dopóty latają bystro i zwinnie, i okazują podziwienią godną zwrotność. Skoro się zaś nasyciły: stają się ociężałe, przybierają postać osepiałą, pozwalają się łatwo podejść strzelcowi, i bez oporu znoszą przesładowania jnych rybożérnych Ptaków.

Mięso starych má odrážającą wonię tranu; młodych zaś jest jadalne i dosyć smaczne. Jch jaja

maią być wybornego smaku. — JLLIGER nadął temu rodzajowi nazwisko *Dysporus*; my zatrzymujemy to, pod którym go Brisson i jnni dawnieysi Badacze opisali.

RODZAY V. (175.)

WĘŻOWKA. PLOTUS.

Anhinga. Fran. Schlangenvogel. Niem.

Dziób przedłużony, prosty; przy osadzie ograbny, daley nieznacznie coraż szupleyszy; na końcu szupły, ściśniony, ostro kończysty. Szczęki równe. Szczyt i broda proste. Brzegi przy końcu ukośnie nasiekane: naciecia na samym końcu wyraźniejsze, zadzierzyste. Otwory nosdrzy małe, obrabione. Język maty, niewyraźny. Policzki i podgardle nagie. Skrzydła miernie długie. Szyja szupłą przedłużoną. Ciało szupłe, długie, nieznacznie w szyję przechodzi. Ogon długi, płaski, słabo klinowaty, lub równo zakończony. Nogi pletwowate, krótkie. Palec skrajny náydluższy; następne coraż krótsze. Pazury potężne, szponowato łukowate, ostro kończyste. n. p. Plotus melanogaster. GL.

Z pewnością znamy tylko dwa gatunki, lecz te odmieniają kilka razy w życiu maści ubarwienia swego. Oyczyzną jch są południowe kraie Ameryki. Żyją na wodach. Żywią się Rybami. Pływając czynią wężykowate zwroty długą szyją swoją. Gnieźdzą się na drzewach wysokich w bliskości wód rybnych. Mięso *Wężówek* jest tłuste, ale nie smaczne, bo tranem mocno wonieie.

W stosunku do nóg i do wielkości ciała, *Wężówki* mają szyję náydluższą z wszystkich Ptaków;

a cała jch postać usprawiedliwia nadane im nazwisko rodzajowe. Wszakże jch długi, kończysty, nieznaćcznie z głową łączący się dziób: jch mała od szyi nieodznaczona głowa: jch nad miarę długą, zwinną, nieznaćcznie w tułub przechodząca szyja: jch szczupły, wysmukły, długi tułub: jch nakoniec długi, wąski, w jednéj linii z ciałem będący ogon: wszystko to przypomina w nich postać *Węża*.

Gatunek za przykład podany má od końca dzioba do końca ogona trzy stopy reńskie długości; a wielkością ciała zaledwie wyrównywa *Kaczce domowéj*.

RODZAY VI. (176.)

FAETON. PHAËTON.

*Paille-en-queue. Fran. Sonnenvogel. albo
Tropikvogel. Niem.*

Dziób prawie mierny, mało co dłuższy niż głowa, nożykowaty, ściśniony. Szczeki równe. Szczyt słabo łukowato spadzisty. Broda prosta. Koniec dzioba prosty, ostry. Brzegi ukośnie drobno nasiekane. Otwory nosdrzy wąskie w osądzie dzioba, naboczne, blisko szczytu wkłeste, z wierzchu błona do połowy zakryte. Policzki i podgardle piórami pokryte. Skrzydła bardzo długie, sęczkami uzbroione. Ogon mierny; lecz dwie szrodkowe, wąskie stérunki są bardzo przedłużone. Nogi pletwowate. Palec drugi náydluższy. Pazury małe, łukowate, kończyste. n. p. Phaëton aethereus. GL.

Oprócz kilku odmian ubarwienia liczymy do tego rodzaju trzy gatunki. Wszystkie żyją tak sta-

le między zwrotnikami, iż żeglarze z pewnością twierdzić mogą, że wjechali pomiędzy zwrotniki, skoro *Faetony* nad morzem spostrzegą. Przez czas parzenia się i pielęgnowania pisklat, krążą one gromadnie niedaleko brzegów wysp blisko równika położonych; jako to: około wysp Przyścielskich, Sandwichskich i t. p. Gnieźdzą się w lasach tychże wysp na ziemi w trawie. Lubią siadać na drzewach i są tak śmiałe, że się nawet rękami chwytają pozwalając. Jak tylko dzieci swoje przyzwolicie odchowają, i pierzenie się odbędą: opuszczają miejsca gnieźdzenia się, i oddalają się wraz z dziećmi niekiedy na parę set mil od lądu. Lot mają bystry, lekki i zwinny. Siadają często nie tylko na masztach, ale nawet i na pokładzie okrętów przepływających. Náyulubieńszém jch żérem są Ryby latające, które w powietrzu chwytają. Mięso jch jest jadalne; ale nie náysmaczniejsze. Wspomniane dwie długie stérunki z jch ogonów, używają tamteysi wyspiarze za ozdobę żałobnych ubiorów swoich.

UWĄGI DO TABLICY XLVII. (93.)

Cztery pierwsze rodzaje tego pokrewieństwa stanowiły dawniej tylko jeden rodzaj *Anas*, w którym LATHAM stowadzieścia jeden gatunków opisał. To prawda, że w tych trzech rodzajach znajdziemy brzegi dzioba listkowatymi zębami uzbrojone; lecz inne cechy, a nadewszystko ich wewnętrzna budowa ciała i różnice w sposobie życia, są powodem do terazniejszego ich rozłączenia.

W ogólności wszystkie Ptaki *Listkozębne*, które CUVIER *les Lamellirostres* nazywają, mają dzioby miękką, czułą, kolorową błoną pokryte. W czterech pierwszych rodzajach brzegi szczęk (jak się już powiedziało) uzbrojone są ząbkami listkowatymi, w piątym zaś stożkowato ostry kończystymi. Wszystkie prawie mają wole duże, odwilżacz wyraźny, trawieniec gruby muszkutowy, a kiskę grubą długą. Takie ich wewnętrzne uposażenie jest nie mylną wskazówką, że one należą do Ptaków żywiących się zarówno ciałami roślinnymi jak zwierzęcymi. Wszystkie gnieźdzą się na ziemi; a bardzo mało znajdziemy takich pomiędzy nimi, które czasem na drzewach siadały. Oprócz przyswoionych wszystkie prawie są Ptakami przelotnymi.

RODZAJ I. (177.)

KACZKA. *ANAS*.

Canard. Fran. Ente. Niem.

Dziób mierny lub dłuższy niż głowa, gruby, cały błoną pokryty: przy osadzie prawie tak wysokości jak szeroki, dalej ku końcowi spłaszczony, rozsz-

Tablica XLVII. (93.)

POKREWIEŃSTWO III. (32.) LISTKOZĘBNE. LAMELLODENTATI.

Ptaki Pływające, mające nogi krótkie, (rzadko mierne) czteropalczaste, wiotkowate; dziób miękką, czułą błoną pokryty; brzegi szczęk listkowatymi ząbkami uzbrojone.

Dziób	Rodzaje.	Genera.
spłaszczony; policzki albo piórami pokryte, albo nagie brodawkowate	1. Kaczka.	<i>Anas</i> .
gnębny		
wpół walcowaty; policzki	2. Łabędź.	<i>Cygnus</i> .
wpół walcowaty; policzki	3. Gęś.	<i>Anser</i> .
nie równoboczno czworo graniasty, nieznacznie w głowę przechodzi.	4. Mleczopiór.	<i>Eider</i> .
szczyty, okrągławy, prosty, z ząbkami kończystymi.	5. Trzcza.	<i>Mergus</i> .

rzony, paznogciem rogowym zakończony. Szczęka wierzchnia słabo wypukła zakrywa spodnią. Brzegi obu szczek listkowato ząbkowane. Otwory nosdrzy jętkowate blisko osady i szczytu. — Policzki albo piórami pokryte, albo nagie brodawkami poroste. U niektórych guz przy czole. Szyja cokolwiek krótsza niż ciało lub jemu równa. Grzbiet płaski. Skrzydła mierne. Nogi krótkie, ku tyłowi posunione, wiostowate. Palec tylny wolny.

Ten rodzaj obéymuie dobrze znanych i rozróżnionych przeszło *dziewięćdziesiąt* gatunków, z których w saméj Europie dziko żyjących liczą uczeni Myśliwi przeszło *dwadzieścia* gatunków. Wielkością i ubarwieniem różnią się one mniéj więcej między sobą. Wszystkie są bardzo żarłoczne. Żywią się drobnymi Rybami, Gadami i Płazami. W niedostatku jednakże tych, jadaią zboże i rośliny wodne. Są bardzo szkodliwe stawom i jeziorom rybném; bo wytepią wiele narybku. Żyją w wielożeństwie. Samiec (*Kaczór*) niotroszy się bynajmniéj ani o stanie gniazda, ani o wysiadywanie jaj. Samice gnieźdzą się w trawie na kępach otoczonych wodą. Jedna Kaczka znosi *dwadzieścia* i więcej jaj, i sama je wysiadyuje. Kaczęta zaledwie się wykluły z jaj: zaraz uciekają z gniazd na wodę, i same szukają dla siebie pożywienia. Mięso *Kaczek* jest wyborne, puch miękki i do pościeli używany. Niektóre jch gatunki zostały od niepamiętnych czasów przyswoione, i należą do liczby użytecznego ptastwa domowego mianowicie w takich wsiach, które leżą nad rzekami.

Liczba pácierzy kościanych w szyi *Kaczek* stósownie do gatunku przechodzi od *czternastu* do *ośmnastu*. Kość piersiową jest w nich pojedynczą zwyczajnego kształtu. Gardziel jch przechodzi prosto do płuc i kończy się jednym tylko końcem przy

płucach; u samców jednakże w niektórych gatunkach znajdujemy ją przy końcu w różnych kształtach porozszerzaną.

Dla łatwiejszego poznawania gatunków, tegocześni Naturaliści podzielili ten rodzaj na pięć oddziałów. Náyważniejszą zasadą do tego podziału jest naprzód kształt palca tylnego, a powtóre mniéj więcej szeroka smuga na skrzydle złożoném, którą tworzą końce lotek krótszych, a który masę różni się od reszty ubarwienia. — Tę smugę nazywać będziemy *Zwierciadłem* (*speculum*). — Wyżéj zapowiedziane oddziały są następujące.

a. KACZKI bezzwierciadłne. Les Macreuses.

Palec tylny błoną rozszerzony. Skrzydło bez zwierciadła. n. p. *Anas nigra*. GL.

b. KACZKI szaro zwierciadłne. Les Millouins.

Palec tylny błoną rozszerzony. Na skrzydle zwierciadło popielate lub białe. n. p. *Anas Rufina*. GL.

c. KACZKI modro zwierciadłne. Les Arlequins.

Palec tylny błoną rozszerzony. Na skrzydle zwierciadło ciemno fioletkowe. n. p. *Anas histriónica*. GL.

d. KACZKI białe zwierciadłne. Les Kasarkas.

Palec tylny szczupły, błoną nie rozszerzony. Na skrzydle zwierciadło białe. n. p. *Anas rutila*. PALL.

e. KACZKI zielono zwierciadłne. Les Tadornes.

Palec tylny szczupły, błoną nie rozszerzony. — Na skrzydle zwierciadło zielone. n. p. *Anas Tadorna*. GL.

W dziele CUVIERA znajdujemy bardziéj rozdrobiony, ale mniéj szczęśliwy podział tego rodzaju.

R O D Z A Y II. (178.)
 Ł A B E D Ź. C Y G N U S.
 Cygne. Fran. Schwan. Niem.

Dziób prawie mierny, prosty, gruby, cały błoną pokryty, półwalcowaty, wszędzie równo szeroki; przy osadzie wyższy niż szerszy, u niektórych guzłem na czole opatrzony. Szczęka wierzchnią szerokim tępym paznogiem zakończoną, na bokach brzegów szczęki spodnię niezakrywą. Brzegi listkowato ząbkowane. Otwory nosdrzy jąkowate prawie na szrodku dzioba. Policzki nagie, gładkie, błoną dziobową pod kątem przy oku kończącą się pokryte. Szyja znacznie dłuższą niż ciało. Grzbiet wypukły. Nogi krótkie, znacznie ku tyłowi posunięte, bardzo szeroko wiotkawe, czworopalczaste. n. p. Cygnus melanorhynchus. Mex.

Wiemy tylko o trzech gatunkach Łabędzia, z których dwa mieszkają w Europie a jeden w Nowej Hollandyi. Wszystkie przebywają na jeziorach i na wielkich stawach. Żywią się wyłącznie zbożem i roślinami wodnymi. Ryb niejadają. Kaczek i innych rybożernych Ptaków w bliskości siebie nie cierpią. Są przeto bardzo użyteczne właścicielom wód rybnych. Wszystkie żyją dziko, i należą do Ptaków przelotnych; te nawet, które uważamy za przyswojone, dla tego tylko nie odlatują na zimę do krajów cieplejszych, bo im w młodości skrzydła połamano.

Łabędzie żyją w jednożeństwie. Gnieźdzą się w trawie na kępach wodą otoczonych. Samiec z samicą wysiadują wspólnie swe dzieci, których potem nie odstepniami są stróżami. Dzieci swoich bronią zapalczywie: były nawet przypadki, że w podobnej obronie bijąc dziobem i skrzydłami ludzi zabijały. W dwóch pierwszych latach młode Europey-

skie Łabędzie są całe szare; w późniejszym zaś wieku stają się coraz czysto białe. Nowo Hollandski jest ciemno czarny, połyskujący. Mięso młodych jest wyborne, starych zaś przytwarde. Puch ich z przyczyny lekkości i sprężystości jest wielce zachwalony na pościel. Tak bardzo przez Poetów uwielbiane śpiewanie Łabędziów przy ich zgonie, należy do uroionych i zupełnie báiecznych powieści.

Głos Łabędzia jest mocny, krzykliwy, głęboki, głosowi Żorawia podobny. Zgodnie z podobieństwem głosów znaydujemy w nich także podobną budowę kości piersiowej. Jakoż kość piersiowa w Łabędziu jest podwójną, czyli wewnątrz na kształt kieszeni wydrążoną. Gardziel ich wchodzi w to wydrążenie kości piersiowej po prawej stronie obojczyka, a wyszedłszy na powrót po lewej, wstępuje dopiero do komory piersiowej, i tu rozdzieliwszy się na dwa ramiona, łączy się z płucami. Tak podziwienią godne urządzenie gardzieli, spostrzegamy náyłepiej ukształcone w tym gatunku, który jest za przykład wymieniony. Szyja Łabędzia składa się z dwudziestu trzech pácierzy kościanych: ma zatem náywiększą ich liczbę między dotąd znanymi zwierzętami Grzbietnemi.

Jeżeli z jednej strony Łabędź na lądzie mając chód bardzo powolny, kolibiący się, słusznie za niedoleżne stworzenie może być poczytany: tak z strony drugiej wesoło płynący po wodzie, jest náywspanialszym z Ptaków. Jego długą, wysmukłą, z wdziękiem esowato zwinioną szyją: jego poważne oko: jego w pół podniesione i z tyłu na kształt żagli w szrodku wzdęte skrzydła: jego nakoniec szybkie i na wzór okrętu ręcznie posuwanie się po powierzchni wody: wszystko to sprawia w nim widok zachwycający.

Dzikie Łabędzie zrzucając się z wody, uderzają w nią tak gwałtownie skrzydłami, że łoskot tych uderzeń (mianowicie w wieczór) blisko o ćwierć

mili słyszeć można; a wzniosłszy się cokolwiek nad jej powierzchnią, sprawiają każdem ruszeniem skrzydeł gruby przerażający szelest, podobny chrapliwemu psów szczekaniu.

RODZAY III. (179.)

G E Ś. A N S E R.

Oie. *Fran.* Gans. *Niem.*

Dziób mierny albo krótszy niż głowa, gruby, prosty, cały błoną pokryty, prawie pół walcowaty, przy osadzie wyższy niż szerszy, ku końcowi coraz szuplejszy i węższy. Szczyt i broda odznaczone. Brzegi stożkowato listkowatemi ząbkami uzbroione: wierzchnie nie pokrywają spodnich. Koniec dzioba i broda wypukłe, zaokrąglone. Otwory nosdrzy jęjkowate w środku dzioba. Policzki piórami pokryte, rzadko całą głową nagą. Szyja równa długości ciała. Skrzydła mierne. Nogi przy środku ciała, wiotkawe, przykrótkie; rzadko miernie wysokie. Palec tylny bez błony. Pazury małe. n. p. Anas Anser. GL.

Gatunki tu należące mieszano dawniej do rodzaju *Anas*; lecz sposób ich życia, budowa ciała, zręczność w chodzeniu i powyższe cechy są powodem, że z nich teraz rodzaj osobny utworzyć musiano. *Gesi* liczymy przeszło dwadzieścia gatunków różnej wielkości. Z tych w samej Europie żyje dziko sześć, a przyswoionych dwa gatunki. Ostatnie z przyczyny pięknego pióra i puchu, tudzież z przyczyny wybornego mięsa i mnożliwości, są dla gospodarzy wiejskich wielce pożyteczne.

Gesi dzikie ciągną co wiosna w porządnym rzędach od południa ku północy. W krajach północnych

odbywszy parzenie się, i odchowawszy dzieci: wracają z niemi w podobnych rzędach przy środku jesieni do krajów cieplejszych. Żyją one w wielożeństwie. Samice same wysiadują swe jaja na kępach otoczonych wodą lub bagnami. Dzieci ich (*Gasieta*), podobnie jak w dwóch powyższych rodzajach; zaraz po wykluciu się z jaj opuszczają gniazda swoje. Szczebiąc między sobą ustawicznie, i żywią się dopóty młodą trawą, dopóki w pióra nie porosną. W ogólności *Gesi* żywią się więcej zbożem i trawą niż Rybami lub innemi ciałami. Są bardzo świągotliwe, krzykliwe, ostrożne i czułe. W pływaniu mniej są zręczne niż *Kaczki*.

RODZAY IV. (180.)

M I Ę K K O P I Ó R. E I D E R.

Eider. Fran. Eider. *albo* Eiderente. *albo* Eidergans. *albo* Eidervogel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, ograbny, nie równo-boczno czworo graniasty, błoną pokryty; przy osadzie znacznie wyższy niż szerszy; ku końcowi coraz szuplejszy. Szczyt płaski, spadzisty; przy czole dwudzielny (u samców nabrzmiaty), bokami daleko na czoło zastający; z przodu wypukłym tępym paznokciem zakończony. Brzegi listkowato ząbkowane: wierzchnie nie zakrywają spodnich. Otwory nosdrzy podłużne blisko osady. Czoło i policzki drobnemi gestemi, prawie kutnerowatemi piórami pokryte, daleko na dziób klinowato wypuszczone. Przód głowy kończysty, nieznacznie w dziób przechodzi. Oczy pod samym wierzchem głowy. Skrzydła przykrótkie, lotne. Nogi krótkie, ku tyłowi posunione, wiotkawe. Palec tylny znacznie błoną rozszerzony. n. p. Anas mollissima. GL.

Znamy dotąd *jeden* gatunek; a ten mieszka w krajach nąbardzię ku północy posunionych, jakimi są: Norwegia, Laponia, Nowa-Zemla, Szpicberg i północne brzegi Ameryki. *Miekkopiory* żyją w jednożeństwie. Gnieźdzą się w dziurach niedostępnych skał. W tych budują sobie gniazda z ziół suchych; i wyścielają je obficie swym puchem, który z siebie obskubują. Samica zniosła pięć lub cztery pięknie zielonych polyskuiących się jaja, wysiaduje one na przemian z samcem. Dzieci ich dopóty z gniazd nie wychodzą, dopóki się zupełnie piórami nie pokryją: a zatem przez ten przeciąg czasu rodzice muszą się im starać o pożywienie.

Miekkopiory żywią się Rybami drobnymi, Robakami, a nąwięcę Mięczakami morskimi, po które się głęboko pod wodę nurzają. Niektórzy Naturaliści utrzymują, że te Ptaki są bardzo mnożne bo powtarzają kilkarazy przez lato wysiadanie jaja. Mięso mają smaczne.

Mieszkańcy tamtych przybiegunowych krajów wyszukują gniazda *Miekkopiorów* z nąwiększą pilnością, a często nawet i z niebezpieczeństwem życia swego, i wybierają z nich puch i takie jaja, w których jeszcze niema zarodków rozwiniętych. Jaja ich świeże mają smak wyborny; a puch nie ma sobie równego w całej gromadzie Ptaków. — Szczególniejszymi jego zaletami są: lekkość, sprężystość i złe przewodnictwo ciepła. Ten puch znany jest w handlu pod nazwiskiem *puchu erdredunowego* (Eiderdunen), i płaci się dosyć drogo. Według twierdzenia niektórych Pisarzy *pięć* funtów czystego puchu tego są dostateczne do pościeli na jedną osobę. Na jeden funt potrzeba nąmnię sześciu gniazd.

Miekkopiory odmieniają trzy razy maść ubarwienia, i dopiero w czwartym roku dostają barwę sta-

stałą. Cuvier pierwszy utworzył z tych Ptaków rodzaj osobny. Dawniejsi Systematycy włączali je do rodzaju *Anas*.

RODZAY V. (181.)

TRACZ. MERGUS.

Harle. *Fran.* Säger. albo Tauchente. *Niem.*

Dziób mierny albo cokolwiek dłuższy niż głowa, szupty, przy osadzie cokolwiek grubszy, prosty, okrągławy, błoną pokryty. Szczęka wierzchnia tępy, haczykowatym paznokciem zakończona. Brzegi długimi, ostro stożkowatymi zębami uzbroione. Otwory nosdrzy małe, jąjkowate, na bokach w środku dzioba. Skrzydła lotne. Nogi krótkie, w tył usunione, wiostowate. Palec tylny błoną rozszerzony. n. p. Mergus Merganser. GL.

Oprócz licznych odmian ubarwienia wiekowego, liczymy dobrze rozróżnionych *dziesięć* gatunków. Z tych znamy w Europie trzy, które kilka razy w życiu maść ubarwienia zmieniają. Żyją na jeziorach i na stawach wielkich. Są bardzo żarłoczne. Żywią się prawie wyłącznie Rybami drobnymi: czynią więc w nąrybku wielkie szkody. Gnieźdzą się na kępach otoczonych wodą, a zarosłych wysoką trawą, wikliną, sawiną lub innymi gęstymi krzakami. Pływają i nurzają się bardzo zrećnie. Są bardzo ostrożne i trudne do ustrzelenia. Skoro się blisko na panewce u fuzyi: szybko jak łyskawica chowają się pod wodę; a tak uchodzą przed wymierzonym do nich wystrzałem. Mięso młodych jest dosyć smaczne; starych zaś wonieie tranem.

Skrzydła		Tablica XLVIII. (94.)	
długie; dziób	przykrótkie, lotne; dziób mierny, prosty, ostro kończysty 1. Nur.	POKREWIEŃSTWO IV. (33.) WIOŚŁONOGIE. REMIPEDES.	Rodzaje. GENERA.
	prosty, kończysty; szczeka spodnia		
z szczytem przy końcu spadistym	znaczenie dłuższą 2. Nożycenos. <i>Rynchops.</i>		
	równa wieńczących 3. Rybitwa. <i>Sterna.</i>		
okrągławy 5. Wydrzyk. <i>Lestris.</i>	ściśniony 4. Mewa. <i>Larus.</i>		

Pięki Pływające, mające nogi czworopalczaste wiosłowate; dzioby twarde z brzegami gładkimi.

UWĄGI DO TABLICY XLVIII. (94.)

To pokrewieństwo zawiera takie rodzaje Ptaków Pływających, u których dziób jest twardy, nie czuły, z brzegami szczek gładkimi. Większą ich liczba ma skrzydła długie; dla tego też niektórzy Pisarze nadali temu pokrewieństwu nazwisko *Longipennes* (Długoskrzydłne). My atoli przyymujemy dla nich takie imię, pod które wszystkie tu należące rodzaje podciągnąć się dadzą; bo wszystkie mają nogi wiosłowate, czworopalczaste. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie Rybami, Robakami i Mięczakami. Stosownie do takiego ich pożywienia, albo wcale nie znaydujemy w nich ani wola ani odwilacza; albo też znaydujemy je bardzo małe. Trawieniec jest w nich cięszys niż w Ptakach pokrewieństwa poprzedzającego, kiszka gruba mała, a trzewia krótkie. — Większą część z pomiędzy tych, które mają skrzydła długie, życie ciągle na morzu; a jeżeli się czasem usuwają od morza na stały ląd: czynią prawie niemylną wróżbę blizkię nawalnicy lub znaczney stoty.

RODZAJ I. (182.)

NUR. *EUDYTES.*

Plongeon. *Fran.* Seetaucher. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, ogrubny, ściśniony, ostro kończysty. Szczyt słabo spadzisty. Brzegi wgięte, gładkie. Broda prosta. Szczeki prawie równe. — Nosdrza wkłeste, w osadzie dzioba, z otworami wązkiemi, na przelot przebite. Głowa cała gęsto piórami pokryta, z przodu kończysta nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła przykrótkie, lotne. Ogon krótki, z dwudziestą sterówką złożony. Nogi krótkie, bar-

dzo ku tyłowi posunione, wiostowate, czworopalcaste. Goleń mocno ściśniony, z przodu i z tyłu ostry. Palec tylny krótki. Pazury małe, kończyste. n. p. *Colymbus glacialis*. GL.

Nurów liczymy ośm gatunków. Z tych trzy znayduia się w Europie. Wszystkie są mieszkańcami krajów blisko biegunów leżących: z tad Europejskie rzadko się u nas pokazują; i to tylko albo w twardéj jesieni, albo w pierwszych dniach wiosny. Żyją náywięcéj na morzach i na wielkich jeziorach. Żywią się Gadami, Płazami, Rybami, Mięczakami i Robakami wodnemi. Gnieźdzą się parami w trawie na kępach zatok morskich lub na jeziorach. Mimo krótkość skrzydeł latają dosyć szybko. Mięso jch lubo tranem wonieie, má smak dość przyjemny. — Norwegowie i Laponczycy robią dla siebie z jch skór odzienia zimowe.

RODZAY II. (183.)

NOŻYCONOS. RHYNCHOPS.

Béc-en-ciseau albo Coupeur-d'eau. Fran. Verkehrtschnabel. albo Scheerenschnabel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, tegi, rogowy, bardzo ściśniony. Szczęki przy saméj osadzie trójkątne; dalej potężnie ściśnione, obosieczne. Szczęka wierzchnia od spodniej znacznie krótsza, ostro kończysta, z szczytem ostrym słabo spadzistym: brzegi jéj gładkie, przy osadzie rozwarte, lecz dalej tak do siebie zbliżone, że się między nie ostrą krawędź szczęki spodniej zaledwie zmieścić może. Szczęka spodnia jeszcze mocniej ściśnioną, na bokach słabo ukośnie karbowaną; brzegi jéj tylko przy osa-

dzie rozwarte, lecz dalej złaczone tworzą jedną ostrą krawędź. Broda bardzo ostrą przez całą prawie długość szczęki spodniej przestaje. Nosdrza przy osadzie blisko brzegów wklęsłe, na przelot przebite, z otworami wązkiemi. Język bardzo krótki, wązki. Skrzydła pałasikowate, bardzo długie. Ogon nożyczkowato widetkowaty. Nogi krótkie, wiostowate, przy szrodku ciała. Palec tylny mały. Błona między palcami przedniemi cokolwiek wycięta. Pazury kończyste. n. p. *Rhynchops nigra*. GL.

Znamy tylko jeden gatunek *Nożyconosa*. Osobliwszy ten Ptak tak má dziwnie ukształcony dziób, że się nim zaraz na pierwszy rzut oka różni od wszystkich jnnych dotąd znanych Ptaków. *Nożyconos* jest wielkości dużego Gołębia. Żyje wzdłuż brzegów południowej Ameryki i na wyspach jéj przyległych. Żywi się Rybami drobnemi i Robakami. W czasie burzy ucieka na ląd. Lot má bardzo hystry. Gnieździ się na gołym piasku blisko wody. Pływá zreźnie.

RODZAY III. (184.)

RYBITWA. STERNA.

Hirondelle-de-Mer. Fran. Meerschwalbe. albo Seeschwalbe. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, rogowy, jednostajny, prosty, przyszczypty, ściśniony, ku końcowi coraz szczuplejszy, ostro kończysty. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba blisko głowy wązkie, na przelot przebite. Skrzydła bardzo długie, pałasikowate, w górę wygięte. Ogon albo nożyczkowato widetkowaty, albo w pół księżyc wycięty.

Nogi wiotłowe, krótkie, słabe, przy szrodku ciała. Palec tylny mały. Błona między palcami przedniemi cokolwiek wycięta. n. p. Sterna Hirundo. GL.

W tym rodzaju liczymy teraz znanych *dwadzieścia pięć* gatunków, z których w samej Europie znayduje się pięć. Żywią się Mięczakami, Robakami, Skorupiakami a nadewszystko Rybami, które bardzo zręcznie łowić umieją. Pożeraia także ścięwa tych Ryb, które morza i jeziora pod czas burzy na ląd wyrzucaia. Lot maia bardzo bystry. Krążą z piskliwym krzykiem prawie bez odpoczynku nad morzami, nad jeziorami i nad rzekami dużemi. Przed nadchodzącą nawałnicą uciekają z morza na ląd. Gnieźdzą się albo na gołym piasku albo na skałach w bliskości wód rybnych. Prawie w wszystkich gatunkach młode jednoroczne są mnięj więcę szare, i różnią się między sobą jedynie wielkością ciała i niektórymi niepozornymi znakami. W tym wieku przyzwoite rozgatunkowanie jch jest bardzo trudne. W trzecim dopiero roku otrzymują barwę właściwą gatunkowi swemu. Wszystkie Rybitwy są bardzo żarłoczne. Mięso maia dość smaczne. Piérze jch niewiele jest cenione.

RODZAY IV. (185.)

MEWA. LARUS.

Goeland. albo Mauve. albo Mouette. Fran.

Mewe. albo Meve. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, silny, gładki, nożykowaty, ściśniony. Sezyt przy końcu łukowato spadzisty. Szczęki prawie równe. Broda krótka, ukośnie w górę zadartą. Nosdrza wklęste z otworami podłużnemi na bokach przy szrodku dzioba, na prze-

lot przebite. Skrzydła długie. Ogon równo przycięty. Nogi przykrótkie, wiotłowe, przy szrodku ciała. Palec tylny mały. Pazury kończyste, krótkie. n. p. Larus marinus. GL.

Oprócz licznych odmian wiekowego ubarwienia, mieścimy w tym rodzaju przyzwoicie rozróżnionych *jedenáście* gatunków, z których w samej Europie mieszka ósm. *Mewy* żyją gromadnie na morzach i na wielkich jeziorach. Lataia szybko. Pływaia wybornie. Żywią się Rybami, Owadami, Mięczakami, Robakami i Skorupiakami drobnemi. Na plecach *Suchogrzbietów* lubią spoczywać. Gnieźdzą się nąw więcę w kraich północnych na gołym piasku lub na skałach w bliskości mórz i jezior. Młode wszystkie są bledzię i ciemnię szaro upstrzone, i różnią się między sobą jedynie wielkością ciała. W czwartym roku dopiero otrzymują maści przyzwoite gatunkowi swemu. Zmienność jch ubarwienia dała powód do utworzenia w systematach wielu mylnych gatunków, które już po części wytknięte zostały (*). Jch jaja maia byćdź smaczne; ale mięso zaledwie jadalne.

RODZAY V. (186.)

WYDRZYK. LESTRIS.

Labbe. albo Stercoraire. Fran. Raubmewe. Niem.

Dziób mierny, okrągławy, prosty, ogrubny, kacykowato zakończony. Szczeka wierzchnia dłuższa niż spodnia, aż blisko końca błonką pokryta, ma-

(*) Patrz: Spis Ptaków etc.

iącą koniec i brzegi rogowe, odznaczone; na końcu ostro haczykowatą. Otwory nosdrzy wąskie, na bokach przy końcu dzioba. Skrzydła długie. Ogon klinowaty. Nogi wioskowate, przykrótkie, czworopalczaste, przy środku ciała. Palec tylny krótki. Pazury łukowate, ostro kończyste. n. p. *Larus Catharactes*. GL.

Tu należy pięć gatunków, które dotąd wcielano do rodzaju *Larus*. Z pomiędzy tych dwa gatunki znajdują się na pobrzeżach Europy. Wszystkie *Wydrzyki* są niezmiernie żarłoczne. Żywią się Rybami; ale ich same nie łowią; lecz uganiają się ustawicznie za *Mewami* i *Rybitwami*, i te zniewalają do upuszczania z dziobów ich zdobyczy. Upuszczoną chwytają chciwie w powietrzu, i pożerają. Zdarza się często (jak twierdzą niektórzy Pisarze) że ściganą *Mewa* nie mając w dziobie Ryby, upuszcza z siebie gnój w bojaźni. Ten chwytają także, i połykają oszukane *Wydrzyki*. Od tego przypadkowego połykania gnoju Ptaków ściganych dostały one w języku francuskim nazwisko *Stercoraire*. Ptaki tego rodzaju gniezdzą się podobnie jak *Mewy*. Mięso mają niesmaczne, a pierze dotąd na nic nie używane.

Tablica XLIX. (95.)

POKREWIEŃSTWO V. (34.)

RURKONOSY, TUBINARES.

Ptaki Pływające, mające nogi przy środku ciała krótkie, wioskowate, czworo lub tróypalczaste; otwory nosdrzy w rurkach na dziobie sterczących: skrzydła długie.

RODZAJE. GENERA.

Zi	{	czworopalczaste; rurki nosdrzy	złączone na szczycie dzioba 1. Petrel.	<i>Procellaria</i> .
			rozłączone przy szczycie 2. Gęstopiór.	<i>Pachyptila</i> .
	{	tróypalczaste; rurki nosdrzy	przy szczycie 3. Burzyk.	<i>Haladroma</i> .
			na bokach dzioba 4. Żagłocig.	<i>Diomedea</i> .

UWĄGI DO TABLICY XLIX. (95.)

Mówimy prawdę w tej tablicy, że jedno z Ptaków tu należących ma u nóg po cztery, a drugie tylko po trzy palce: ściśle atoli biorąc w wszystkich rodzajach tego pokrewieństwa znajdziemy jedynie po trzy na przód zwrócone i całą błoną spięte palce. W dwóch albowiem pierwszych rodzajach, zamiast palca tylnego, napotykamy tylko mały sęczek z pazurem; w dwóch zaś drugich niedostaie zupełnie nawet i tego śladu palca czwartego. Tak więc pokrewieństwo *Rurkonosów* stanowi piękne ogniwo, które daje nieznaczny przechód z czworopalczastych do tróypalczastych wioskowatych nóg.

U wszystkich widzimy dziób niby z kawałków pozlepiany: otwory nosdrzy w dwóch na dziobie sterczących rurkach. Te rurki u jednych są do siebie zbliżone i na szczycie dzioba umieszczone; u drugich zaś na boki jego rozsunione. Wszystkie mają skrzydła bardzo długie. Latają szybko i zwinnie. — A że się nąbardzię oddalają od brzegów na otwarte wody morza: więc przed nadchodzącą burzą szukają pospolicie schronienia na masztach przepływających okrętów. Krażenie zatem gromadnie tych Ptaków około okrętów, jest niemal zawsze pewną oznaką wkrótce nastąpić mającej burzy lub nawalnicy.

RODZAY I. (187.)

PETREL. PROCELLARIA.

Pétrel. albo Oiseau-de-Tempête. Fran.

Sturmvogel. albo Ungewittervogel. Niem.

Dziób mierny, ograbny, prosty, okrągławy, haczykowato zakończony. U szczeki wierzchniej szczyt, koniec i brzegi odznaczone. Szczeka spodnia rowkowaną, z brodą odznaczoną, przyciętą. Rurki nosdrzy na szczycie dzioba umieszczone, w jeden na przód podstawą zwrócony i do połowy dzioba zastający stożek złęczone. Skrzydła przedłużone. Nogi przy szrodku ciała cienkie, przykrótkie, wiostowate, tróypalczaste. Zamiast tylnego (czwärtęgo) palca, sęczech mały z pazurem. Pazury łukowate, kończyste. n. p. *Procellaria pelagica*. GL.

Ten rodzaj obęymie blisko dwadzięścia gatunków różnej wielkości, z których większą część żyje na morzach północnej półkuli ziemi. *Petrele*

uwiiiają się ponad morzem w wielkiej odległości od lądu. Żywią się Rybami i Niegrzbietnymi zwierzętami morskimi. Przed nadchodzącą burzą krążą gromadnie około pływających okrętów, a podczas burzy szukają schronienia na ich masztach i na pokładach. W czasie weselnych godów zbliżają się do lądu, i gnieźdzą się w rozpadłościach skał. — Wszystkie są bardzo śmiałe i żarłoczne. Niektóre z pomiędzy nich (mianowicie z gatunku za przykład podanego) stają się tak tłuste, że przeciągnąwszy jn knot przez ciało, całe ciało może być użyte zamiast świecy. Mieso wielu jest jadalne. — Lot ich jest szybki i lekki. Lubią latać tak blisko wody, iż здаie się, że po powierzchni jej biegną. Dla odpoczynku pływają czasem po morzu. Nigdy się nienurzaia.

RODZAY II. (188.)

GESTOPIÓR. PACHYPTILA.

Prion. Fran. Flaumtaucher. Niem.

Dziób mierny, ograbny, prosty; przy osadzie szeroki, spłaszczony; na końcu mocna ściśniony, haczykowaty. Szczyt, koniec i boki szczeki wierzchniej odznaczone. Broda krótka, ścięta. Brzegi rozdwojone: zewnętrzne gładkie, ostre; wewnętrzne listkowate, ząbkowane. Rurki nosdrzowe przy czole łękowate, rozłęczone, ukośnie w górę sterczące, końcami przy czole stykające się. Podgardle nie workowate. Skrzydła przedłużone. Pióra na ciele bardzo gęste, podwaiane. Nogi cokolwiek w tył posunione, krótkie, wiostowate, tróypalczaste. Zamiast czwärtęgo w tyle palca tylko pazur stożkowaty bez sęccha. Pazury przednie łukowate, kończyste, pod spodem wydrążone. n. p. *Procellaria obscura*. GL.

Wiemy o czterech gatunkach *Gestopiorów*. Wszystkie prawie znaydują się na otwartych morzach południowey półkuli ziemi. Latają bardzo szybko. Plywają zręcznie. Nurzają się wybornie. W dziele LATHAMA czytamy jch opisy w rodzaju *Procellaria* pod napisem *Naribus discretis*.

Na ptakach tego rodzaju postrzegamy szczególniey ukształcone pióra. Oprócz lotek i steruwerk zwyczajnego kształtu, przy każdéy *dutce* w pokryciu jch ciała znaydujemy po dwie szypułki chorągiewkami przyzwoicie opatrzone; czyli (mówiąc wyraźniey) każde jch pióro składa się z dwóch osobnych, nierównych, nad sobą umieszczanych i jedną wspólną *dutką* zakończonych piór, z których większe przytwierdzone jest nad mniejszém. Tak zbudowane pióra, nazywamy piórami *podwajanými* (*plumae duplicatae*.)

RODZAY III. (189.)

BURZYK. *HALADROMA*.

Pélécanoïde. Fran. Kropftaucher. Niem.

Dziób mierny, silny, ściśniony, prosty z końcem haczykowatym. Koniec, szczyt i boki szczęki wierzchniey odznaczone. Na bokach szczęki spodniey rowek przy brodzie znikający. Broda krótka, ściętą. (Rurki nosdrzowe rozdwojone, przy szczycie?) Podgardle workowate. Skrzydła długie. Nogi krótkie, cokolwiek w tył usunięte, wiotkowate, tróypalczaste bez żadnego śladu palca tylnego. Pazury łukowate, kończyste. n. p. *Procellaria Urinatrix. GL.*

Wiemy dotąd tylko o jednym gatunku *Burzyka*. Jest on mieszkańcem mórz południowych; szczegól-

niey zaś w bliskości Nowey Zelandyi krążą wielkiemi stadami ponad morzem. Plywają i nurzają się wybornie. Podług podań Podróżopisarzy, mogą aż do podziwienią długo wytrzymać pod wodą. Żywią się drobnými Rybami, Mięczakami i Robakami morskimi. Głos *Burzyków* raz podobny jest rechaniu Żab, drugi raz kwokaniu Kur. Mimo tylu szczegółów, które w różnych dziełach o tych Ptakach czytamy: nie mamy jednakże dotąd ani dobrego jch rysunku, ani téż prawdziwie dokładnego opisu. W zbiorach zoologicznych na stałym lądzie Europy, jeszcze się podobno nigdzie nie znayduie. Przynajmniej ja w żadnym go nie widziałem.

RODZAY IV. (190.)

ŻAGŁOŚCIG. *DIOMEDEA*.

Albatrosse. Fran. Albatross. albo Schiffsvogel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, gruby, potężny. U szczęki wierzchniey szczyt, koniec i boki odznaczone. Szczyt przy głowie i przy końcu wzniesiony; w szrodku wklęsło wgięty. Koniec ściśniony, haczykowaty. Broda odznaczona, ściśniona, z brzegami łukowato ściętymi. Nosdrza blisko głowy w rurkach, na bokach dzioba sterczących. Skrzydła bardzo długie. Nogi przy szrodku ciała, krótkie; wiotkowate, tróypalczaste. Pazury tępe. n. p. *Diomedea exulans. GL.*

Ten rodzaj zawiera náywiększe Ptaki w rzędzie *Pływających*. Z pewnością liczymy jch cztery gatunki; lecz te zmieniając kilka razy w życiu masę

w ubarwieniu, dały powód, że z nich w systematach dawniejszych nierównie więcej gatunków utworzono. *Zagłoscigi* żyją nąywięcéy na morzach południowéy półkuli ziemi. Żywią się Rybami, Mięczakami i Robakami morskiemi: nąybardziéy jednakże lubią Ryby latające. Gniezdzą się na wyspach bagnistych wśród gęstych zarośli. Gniazda budują sobie z błota. Są bardzo mńożne, jch mięso i jaja mają smak wyborny. Latają bardzo szybko i tak lekko, iż здаie się, że nierobiąc skrzydłami płyną po powietrzu.

Gatunek za przykład podany jest nąywiękşzy w tym rodzaju. Ciało jego jest niemal dwa razy tak wielkie jak ciało Łabędzia. W młodości ma on ubarwienie ciemno miedziaste, późniéy miedziasto szare, a w starości czysto białe. Towarzyszy on ustawicznie płynącém okrętom, i chciwie połyka wyrzucone z okrętu kawałki mięsa: z tąd żeglarze chwytają go często na wędę. Maytkowie francuzcy znają go pod dwiema nazwiskami albo *Vaisseau-de-Geurre* albo *Mouton-de-mer*.

Tablica I. (96.)

POKREWIEŃSTWO VI. (35) TROPALCZASTE. TRIDACTYLL.

Paki Pływające, mające nogi krótkie wiosłowe, tróypalczaste bez palca tylnego, dzioby ściśnione: skrzydła krótkie, łone.

RODZAJE. GENERAL.

Dziób		
niski, mierny, ściśniony, prosty-nożykowy, kończący	1. Nużyk	<i>Uria.</i>
ostro daszkowaty, na bokach spłaszczony	2. Kartonur.	<i>Fratercula.</i>
z góry i z dołu wypukły, w pół haczykowy	3. Staryk	<i>Puffinula.</i>
potężnie ściśniony lancetowato-nożykowy	4. Alka	<i>Alca.</i>
klinowato-lancetowaty, wyższy niż dłuższy	5. Papugonur.	<i>Momot.</i>
nożykowy, na pozór przedłużony	6. Skocza	<i>Chenalopec.</i>

UWAGI DO TABLICY L. (96.)

Ptaki tego pokrewieństwa mają nogi krótkie, w tył usunione, tróypalczaste, wiosłowate. Golen u jch nóg jest szupły, jak u wszystkich poprzedzających w górę podniesiony, mniej więcej z boków ściśniony. Jch skrzydła krótkie i wąskie za ledwie są dostarczającymi do utrzymania ciała jch w powietrzu: z tąd też i lot jch jest bardzo niedołężny. Są nawet i takie między niemi, które przy jednakię budowie nóg, mają w skrzydłach lotki tak krótkie, że zupełnie latać nie mogą: te czynią przechód do rzędu Bezlotnych. Wszystkie są bardzo głupie i nieostrożne. Wszystkie prawie zamieszkują morza blisko biegunu północnego. Jaia niosą w małej liczbie, i te składają albo na gołym piasku, albo na skałach bez gniazda, albo nakoniec w norach podziemnych. Są niezmiernie żarłoczne, i stają się bardzo tłuste. Żywią się Rybami drobnymi, Robakami, Skorupiakami i Mieczakami morskimi. Żołądek znaydujemy w nich dość gruby muszkułowy, a trzewia znaczney długości. Wszystkie mają kształt mniej więcej niezgrabny, pękaty.

RODZAJ I. (191.)

NUŻYK. U R I A.

Guillemot. *Fran.* Lumme. *albo* Spitztaucher. *albo* Täucherhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, ściśniony, równy, prostonożykowaty, kończysty. Brzegi wgiete, wierzchnie

nie zakrywaia spodnie. Broda słabo w górę zadartą. Szczyt wolno spadzisty. Szczęka wierzchnia cokolwiek dłuższą. Otwory nosdrzy wąskie, w osadzie dzioba, na bokach na przelot przebite, piórkami w pół zastonione. Przód głowy kończysty, nieznacznie w dziób przechodzi. Policzki na boki dzioba kończysto zstają. Skrzydła krótkie, lotne. Nogi krótkie, tróypalczaste, ku tyłowi posunione. Pazury łukowate, kończyste. n. p. Colymbus Grylle. GL. —

Oprócz bardzo licznych odmian ubarwienia, czytamy w dziele LATHAMA opisy *czterech* gatunków w tym rodzaju. Podczas lata żyją one przy brzegach Syberyi, Ameryki północney i około wysp przybiegunowych. W zimie napotykamy je około wysp i nadbrzeż Włoskich, tudzież przy Ameryce pod równym stopniem szerokości jeograficzney. Z wiosną powracają na północ. Większą jch część gnieździ się na gołej ziemi. Jaia jch mają być bardzo smaczne; lecz mięso łukowate i tranem mocno woniejące. Sybirczycy i Kamczadale białą je náywięcej dla skór, z których sobie robią odzienią zimowe.

Jak dawniejszą charakterystyka rodzajów była dowolną i niedokładną, dla praktycznego użycia niedogodną, a dla początkującego Naturalisty odstraszaiać i nieufność wzbudzaiącą, możemy się także i tu oczywiście przekonać; gdy zwrócimy na to uwagę w dziełach GMELINA, że te ptaki (które teraz składają trzy tak od siebie różne rodzaje, jakimi są: *Colymbus*, *Eudites* i *Uria*) zmieszane były razem, i stanowiły w wymienioném dziele jeden tylko rodzaj *Colymbus*.

RODZAY II. (192.)

KARÉONUR. FRATERCULA.

Papageytaucher. albo Plattschnäbligetaucher. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, w pół haczykowaty, ostro daszkowaty. Szczyt ściśniony, wzniesiony, ostry, karbowany, przy końcu spadzisty, słabo haczykowato zakończony. Boki szczęki wierzchniejszy dłuższą niż spodnią. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy na bokach dzioba. Przód głowy przedłużony. Policzki między dziobem a oczami drobnymi piórkami rzadko upstrzone. Skrzydła lotne. Nogi jak w przeszłym rodzaju. n. p. *Alca pygmaea*. GL.

Do tego rodzaju liczymy z pewnością tylko jeden gatunek, który żyje w licznych stadach na morzu między Azją i Ameryką, a mianowicie około wyspy *Vogel-Insel*. Jego sposób życia i przymioty są nam jeszcze nie wiadome. Ciało jego jest niegrabne, pękate i niby nabrzmiałe.

RODZAY III. (193.)

STARYK. PSITTACULA.

Parkittaucher. Niem.

Dziób właściwy krótki, mocno ściśniony, wysoki, z góry i z dołu wypukły, w pół haczykowaty. Szczeka wierzchnia dłuższą niż spodnią, małym haczykiem zakończona. Brzegi gładkie, esowate; wierzchnie pokrywają spódnię. Szczyt ostry, łukowa-

to wypukły. Broda prawie całą spodnią szczękę zajmuje, ostrą, łukowato wypukłą. Przód głowy znacznie przedłużony, gęstymi piórami pokryty. Otwory nosdrzy podługne, na bokach dzioba, ku środkowi posunięte. Skrzydła krótkie, lotne. Nogi jak w przeszłym rodzaju.

Dobrze rozróżnionych należy do tego rodzaju trzy gatunki (*Alca Psittacula*, *Alca cristalla* i *Alca tetracula*. GL.) Wszystkie mieszkają na morzach północnych. Przez dzień bawią na wodzie; wieczorem szukają schronienia w rozpadlinach skał pobliskich. Są zaś tak nieostrożne i głupie, że często poczytujać płynące okręty za zwyczajne miejsce swego noclegu, siadają na pokładach i pozwalają się brać rękami. Jeszcze lepszym dowodem ich głupości jest sposób, jakim je mają łowić Kamczadale. Przy skałę, na której zwykle nocują, staje ptasznik w obszernym (umyślnie do tego sporządzonym) korzuchu, z dużemi za pomocą obrączek rozwartemi rękawami, które na końcach pozawiezywał. Staryki powracając z wody późno wieczorem na nocleg, poczytuja rękawy wspomnianego korzucha za szpary w skałę, i wślazą w nie bez obawy. Gdy ich dość weszło: ptasznik zwłia swój korzuch, i niesie wraz z żywą zdobyczą do domu.

Staryki żywią się podobnie jak wszystkie inne Ptaki tego pokrewieństwa. Gnieźdzą się na gołej ziemi. Jaja ich mają być wyborne, ale mięso nie smaczne. Łowią je dla skór, z których sobie tamtejsi mieszkańcy robią odzienia zimowe. Za polskie nazwisko rodzaju zostawię im to samo, pod którym je znają w Kamczatce.

RODZAY IV. (194.)

ALKA. ALCA.

Pinguin. Fran. Alk. Niem.

Dziób właściwy krótszy niż głowa, lancetowato-nożykowaty, wysoki, dłuższy niż wyższy, mocno ściśniony, mniej więcej gładki. Szczęki prawie równe. Szczyt ostry, łukowato spadzisty. Broda ostrą, ukośnie w górę zadartą, dłuższą niż zuchwy. Brzegi równe, gładkie. Otwory nosdrzy wąskie, na bokach w osadzie dzioba piórami zastonione. Przód głowy bardzo kończysty, nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła lotne. Nogi jak w rodzaju Nużyka. n. p. Alka Torda. GL.

LATHAM liczy w tym rodzaju dwanaście gatunków, lecz ta ilość ich pochodzi ztąd, że w dziele jego pięć rodzajów tego pokrewieństwa w jeden są zmieszane. Właściwie tu należących, nie wiem, czy się wybierze cztery gatunki oprócz odmian ubarwieni. Sposób życia i miejsce pobytu mają wspólne z Nużykami. Tém się jednak różnią, że Alki przez dzień bawią na wodzie, wieczorem zaś udają się na pobliskie skały na spoczynek.

RODZAY V. (195.)

PAPUGONUR. MORMON.

Macareux. Fran. Larventaucher. Niem.

Dziób prawie mierny, rogowy, potężnie ściśniony, przy osadzie ograbny i wyższy niż dłuższy, ostro

klinowato-lancetowaty, ściśle do głowy przystawiony. Szczęki prawie równe, na bokach ukośnie karbowane. Szczyt ostry, łukowato spadzisty, małym haczykiem zakończony. Broda ostrą, nożykowato w górę ściętą; całą długość szczęki spodnięj zajmując. Brzegi gładkie; u szczęki spodnięj na końcu (dla haczyka wierzchnięj) wcięte. Otwory nosdrzy wąskie, podługne, blisko osady w samym brzegu szczęki wierzchnięj umieszczone. Przód głowy nieprzedłużony, Skrzydła lotne. Nogi jak u juncych tego pokrewieństwa.

Tu należących znany dokładnie tylko dwa gatunki (*Alca arctica* i *Alca cirrhata*. GL.) Obadwa żyją Rybami, Skorupiakami i Mięczakami morskimi. Pływają i nurzają się wybornie. Mimo krótkość skrzydeł latają dość dobrze. Weselne swe gody odbywają na pobrażach Wielkiej Brytanii, Kamczatki i innych krajów pod podobną szerokością geograficzną położonych. W czasie tym, który przypada w miesiącu Maiu, żyją parami. Gnieźdzą się w nórach podziemnych, z których dzikie Króliki wygnały, albo które sobie same grzebią. Grzebaniem tych nór nąwielecący trudnią się samce: nad czém z taką usilnością pracują, że się przy tém nawet rękami chwycić pozwalają. Samice znoszą na gołej ziemi po jednym jajku, na którym z samcami swými na przemian siadają. Samica tak jest do dziecka swego przywiązana, że się raczy schwytać pozwoli; a bronić przystępu do gniazda nieprzestanie. Schwytaną w podobny obronie, i trzymaną za skrzydła, wpadła w pewien rodzaj rozpacz, i sama się dziobem aż do krwi kalęczy. Puszczona nie odlatuje; ale powraca do nory, i przystępu do dziecka na nowo bronić zaczyna. W połowie Sierpnia odlatują wszystkie stadami do krajów cieplejszych. Ten czas ich odlotu tak jest dla nich niezmiennym, że (mimo wielkie przywiązani do

dzieci) te nawet z niemi ciągną, które się spóźniły z wysiadaniem jaj. Opuszczają więc niedoroste pisklęta swoje, które albo z głodu zdychać muszą, albo wyszedłszy z nór, staia się pastwą Sokołów i jnnych zwierząt drapieżnych. Jaja jch mają smak wyborny; ale mięso wonieie tranem. Mimo ten zapach młode bywają cę północnych narodów marnowane i za przysnaczki uważane. Skory jch wyrabiają na odzież zimową.

RODZAY VI. (196.)

SKOCZ. CHENALOPEX.

Riesenfettgans. Niem.

Dziób właściwy cokolwiek dłuższy niż głowa, mocno ściśniony, rogowy, nażykowaty; z boku widziany bardzo wysoki; z wierzchu i ze spodu ostry, na bokach obu szczek ukośnie rowkowany. Szczyt ostry, nażykowato spadzisty. Broda ostrą, do góry ukośnie ściętą. Brzegi gładkie. Przy zamkniętym dziobie szczeki prawie równe. Przód głowy o tyle przedłużony, i tak ściśniony jak dziób: z tąd dziób jch zdaie się przedłużonym. Przedłużenie przodu głowy gęstemi drobnemi piórkami pokryte. Otwory nosdrzy wąskie w samych brzegach przedłużenia przodu głowy, przy początku dzioba właściwego, piórkami zastonione. Oczy bardzo małe. Skrzydła bardzo krótkie, nie lotne, z krótkimi, słabemi lotkami. Nogi wiosłowate tróypalczaste jak w jnnych rodzajach tego pokrewieństwa. n. p. *Alca impennis*. LATH.

Do tego rodzaju wiemy tylko o jednym gatunku, który zamieszkuje północne morza. Rzadko po-

kazuje się na lądzie, wyiawszy porę weselnych godów. Pływa i nurzą się wybornie. Latać nie umie; gdyż jego zbyt krótkie skrzydła opatrzone bardzo krótkimi i słabemi lotkami są niedostarczające do podniesienia ciała jego na powietrze. Tym sposobem czyni on piękny przechód do rzędu następującego. Powyższą cechę ułożyłem wiernie z bardzo dobrze zachowanego exemplarza w Gabinecie Paryżkim. — Dość dobre wyobrażenie tego Ptaka (lecz pod mylném nazwiskiem *Aptenodytes patagonica*) znaydujemy w dziele: *Naturgeschichte und Technologie etc.* v. FUNKE, *Sechste Auflage.* Braunschweig. 1812. *Tabl. VIII. fig. III.*

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Pływających.

Tablica LI. (97.)

RZĘD DZIESIĄTY (26.)

BEZLOTNE IMPENNES.

Ptáki mające nogi przy samym kuprze bardzo krótkie, następne, czworo lub tróypalczaste: palce błoną wąską aż do pazurów spięte; skrzydła bardzo krótkie, niedoleżne, w kształcie podługnych pletw, bez piór, tylko krótkiemi, płaskiemi szypułkami pokryte.

RODZAJE. GENERA.

Z	{	tróypalczaste; dziób mały, szupły, ściśniony	{	krótszy niż głowa	1. Moliniak.	<i>Molinæa.</i>
Z	{	czworo palczaste; dziób	{	wpół białczykowaty	2. Nielot.	<i>Catarractes.</i>
				mierny, ściśniony		
				klinowato nożykowaty, przedłużony		
					3. Bezłotek.	<i>Aptenodytes.</i>
					4. Pletwonur.	<i>Spheniscus.</i>

UWĄGI DO TABLICY LI. (97.)

Pomimo náywyraźniejsze cechy, któremi się Ptáki tu należące, od wszystkich jnyh Ptaków rozróżniaia, stanowiły one w dawniejszych systematach tylko jeden rodzaj *Aptenodytes* w rzędzie *Pływających*. Ażeby się o potrzebie utworzenia z nich osobnego rzędu przyzwolicie przekonać, zastanówmy się nad niemi.

Naprzód skrzydła Ptaków *Bezłotnych* potrzeba uważać jedynie za szczątki tychże. Są to bowiem

przysadki krótkie, spłaszczone, rozszerzone i raczćy pletwom Wieloryba niż skrzydłom Ptáka podobne. Te jch skrzydełka nie mają lotek, a zamiast piór pokryte są krótkiemi, spłaszczonemi szypułkami, które na pierwszy rzut oka mają podobieństwo z łuskami. Tak zbudowane jch skrzydła niebędąc zdolne do latania, służą jm podobnie jak pletwy do przyspieszenia pływania pod wodą. Wiedzieć albowiem potrzeba, że Ptáki tego rzędu nietylko po powierzchni wody, ale nawet i pod ję powierzchnią z podziwienią godną szybkością pływają.

Wszystkie Ptáki, któreśmy dotąd poznali, mając u nóg golenie pionowo w górę podniesione, zeschupłone, okrągławe lub z boków ściśnione, chodzą na samych tylko palcach. — Przeciwnie u Ptaków *Nielotnych* spostrzegamy golen bardzo krótki, płaski, rozszerzony, poziomy i z palcami kształt stopy naśladowujący. Z tego względu rząd ten jest poniekąd tém między Ptákami, czém są Zwierzęta *Nastopne* między Ssacemi. U jnyh Ptaków golen składa się z jednéj mniéj więcéy długiey kości. — Przeciwnie w goleniu *Nielotnych* znajdujemy trzy kości, które ułożone w jednéj płaszczyźnie przy sobie, spoione są z sobą na obudwóch końcach.

Nogi Ptaków *Nielotnych* są bardzo krótkie i przy samym kuprze ustawione: z tad téż Ptáki te widziane na suchej ziemi nálezają do liczby náynie-doleżniejszych istot; gdyż albo pełzają na brzuchu podpięraiać się skrzydłami i nogami, albo téż w postawie pionowey następuiać na całej stopie, a podpięraiać się swym krótkim ogonem, podskakuią niedoleżnie z miejsca na miejsce.

U jch nóg wszystkie palce są na przód zwrócone: z tych trzy dłuższe są do siebie zbliżone, i wąską błoną aż do pazurów spięte. Czwarty jch palec albo jest bardzo mały, na przyszrodkowey

stronie stopy przytwierdzony i przytulony; albo też zupełnie go niedostaie. Liczba ostatnich jest bardzo mała.

Pierze na jch ciele jest krótkie, bardzo geste i mocno do ciała przyciśnione; każde zaś pióro má na końcu szypułkę splaszona i rozszerzona; z téj przyczyny pokrycie Ptaków *Bezlotnych* wydaie szczególniejszy, sobie właściwy połysk; a za dotknięciem tak jest twarde i wstecznie szorstkie, jakgdyby na nich pióra pomieszane były z łuskami cienkiemi.

Skóra na Ptakach *Bezlotnych* jest bardzo gruba i niezmiernie ciąglą. Trudniący się wypychaniem zwierząt powinni to mieć w pamięci: jnaczej każdego z tych Ptaków można kilkanaście razy zrobić większym, niż był w jstocie. Tę niezmierną ciągłość skóry mają one wspólną z *Ssacemi Ziemiowodnemi* zwierzętami.

O wewnetrznęj jch budowie nic dotąd pewnego nie wiemy. Wszystkie albowiem będąc mieszkańcami mórz ku biegunowi południowemu zbliżonych, náležą do liczby náywiększych osobliwości w zbiorach Zoologicznych na stałym lądzie Europy. LATHAM opisał jch jedénąście gatunków, które zawarł w jednym rodzaju *Aptenodytes*. Z tych w wielkim zbiorze Patyżkim za moięj tam bytności (1817. r.) znáydowały się tylko z trzech gatunków exemplarze, z których każdy miał jne cechy rodzajowe. Będąc tak rzadkie, żaden dotąd niebył uczenie rozczłonkowany.

Wszystkie żywią się Rybami, Skorupiakami, Mięczakami i Robakami morskimi. Wszystkie większą część życia swego przepędzają częścią na wodzie częścią pod wodą. W nurzaniu się nie mają sobie równych w całej gromadzie Ptaków. Na ląd wychodzą tylko dla parzenia się i dla wysiadzania jaj.

RODZAY I. (197.)

MOLINIĄK. *MOLINAEA*.

Penguin. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, szupły, ściśniony, z szczytem przy końcu spadzistym. Głowa mała, ściśniona. Szyja długa. Pokrycie ciała włoskowate. Nogi tróypalczaste, następne, do pływania.
n. p. *Aptenodytes chilensis*. GL.

Wiemy tylko o jednym gatunku, który żyje na morzach w bliskości brzegów Chili. Wszedłszy na ląd chodzi w pionowęj postawie; a chód jego jest náyzręczniejszy w tym rzędzie. Włoskowato strzępiaste pierze na ciele jego różni go od wszystkich junych rodzajów rzędu tego. Skóra jego gruba łatwo oddziela się od ciała. Mięso má mieć smaczne. Samice znoszą po sześć lub po siedm jaj na gołym piasku.

Moliniaki pływają i nurzają się bardzo zręcznie: mimo to wiele jch podczas burzy utracą życie, i martwe zostają od fal morza na brzegi wyrzucane. Náležą one do liczby wielkich osobliwości w zbiorach Zoologicznych w Europie: wyznać więc muszę, że jch nigdzie niewidziałem. Z zbyt oszczędnego opisu jego, który czytamy w Autorach, załedwie powyższą cechą rodzajową zebrać się dała. Jakkolwiek ta jest niedokładną, tyle jednakże wyczytuemy z nięj, że *Moliniaków* w żadnym z następnych rodzajów przyzwolicie pomieścić nie podobną. MOLINA piérwszy opisał gatunek za przykład podany: na część przeto temu Badaczowi przerobiliśmy nazwisko jego na nazwisko tego rodzaju, tym albowiem sposobem uwieczniają się náypięknięj jmiona Mężów sławy godnych.

RODZAY II. (198.)

NIELOT. CATARRACTES.

Gorfou. Fran. Springhans. Niem.

Dziób prawie mierny, trochę tylko krótszy niż głowa, prosty, silny, nożykowato w pół haczykowaty, niby z walcowatych kawałków poskładany, na końcu ściśniony. Szczyt zaokrąglony, gładki; przy czole kończysty; w środku wypukły; na końcu ściśniony, spadzisty, haczykiem zakończony. Bok przynięcione z brzegami w środku zgrubiałemi i zaokrąglonemi. Między szczytem a brzegami wypustek głęboki, ostro klinowato aż blisko końca dzioba sięgający, piórami pokryty: w środku tego wypustka otwory nosdrzy okrągławe, małe. Szczeka spodnią prostą: zuchwy jej przy brodzie szerokie, a ku głowie klinowato coraz węższe. Broda łukowato zadartą, na końcu uciętą równą się połowie zuchwy. Pokrycie ciała z piór z szypułkami na końcu spłaszczonemi. Nogi czworopalczaste następne. n. p. Aptenodytes chrysocome. GL.

Z pewnością mieścimy w tym rodzaju tylko ten gatunek, który dopiero za przykład został wymieniony. Widziałem bardzo piękny jego exemplarz w zbiorze Zoologicznym Paryskim; i z niego ułożyłem powyższą cechę rodzajową. Ten Nielot mieszka na morzach około Nowej Hollandyi i w bliskości wysp jej przyległych. Wśród najszybszego pływania, odskakuje on często od wody na kilka stóp wysoko. Od tego skakania ponad wodą pochodzi nazwisko rodzajowe. Wszystkie nurzaia się wybornie. Párzą się w miesiącu Listopadzie; ten albowiem miesiąc na południowej półkuli ziemi od-

powiada porą roku Maiowi na północnej. Samica składa jaja swoje na gołej ziemi w dołku, który dziobem wygrzebuje. O jej użyteczności nie pewnego nie wiemy.

RODZAY III. (199.)

BEZLOTEK. APTENODYTES.

Manchot. Fran. Flossentaucher. Niem.

Dziób mierny, gruby, prosty, ściśniony, nożykowaty. Szczeka wierzchnią jednostayną, twardą, wzdłuż niby drobno pozmarszczaną. Szczyt prosty, przy końcu spadzisty, haczykowato zakończony. — Brzegi szczeki wierzchniej przy końcu wycięte. Broda na końcu uciętą. Otwory nosdrzy wąskie, na bokach środku dzioba. Nogi następne czworopalczaste. n. p. Aptenodytes demersa. GL.

Wiemy tylko o jednym gatunku, który z pewnością do tego rodzaju policzyć można. Gabinet zoologiczny Król. Warsz. Uniwersytetu posiada jego dobry exemplarz. Ten Bezlótek mieszka na morzach około przylądka Dobry Nadziei. Gnieździ się na skałach, na które wylazi z zręcznością podziwiania godną. Lézac na skałę podpięra się skrzydłami, dziobem i nogami. Po równym lądzie skacze w bardzo śmieszny pionowy postawie, albo też chodzi na czterech podobnie jak czworonożne zwierze: t. j. na skrzydłach i na nogach. Mięso i jaja Bezlótków mają mieć smak wyborny.

RODZAY IV. (200.)

PLETWONUR. SPHENISCUS.

Sphénisque. Fran.

Dziób przedłużony, prosty, ściśniony; przy głowie ogrubny, dalej coraz szuplejszy, klinowato nożykowaty. Szczyt od boków rowkiem odznaczony, wolno przy końcu spadzisty. Broda krótsza niż zuchwy, słabo w górę zadarta, na końcu ucięta. Zuchwy szczęki dolnej ku osadzie coraz szersze i grubsze; przy osadzie owalowo zakończone, mocno nabrzmiałe, miękkie, po śmierci wysychające. Czoło drobnymi gęstymi piórkami pokryte, daleko na boki szczęki wierzchniej zastaie. Otwory nosdrzy na bokach dzioba piórami wypustek czoła zastonięte. Nogę następne, czworopalczaste. n. p. Aptenodytes patachonica. GL.

Do tego rodzaju liczymy z pewnością tylko jeden gatunek, który się znayduje na morzach w bliskości wysp Falklandzkich (*Falk Lands-Inseln*) przy Ameryce południowej. Jest on podobno największym Ptakiem w rzędzie *Bezlrotnych*. Wyprostowany dochodzi blisko trzy stóp Reńskich wysokości, i ma wazyć czterdzieści i więcej funtów. Pan BOUGAINVILLE pisze, że złapał starego, który nietylko się w krótkie dał ugłaskać, ale nadto jak Pies przywiązał się do niego. Zawołany, czołgał się na brzuchu szedł do ręki. Jadał mięso, Ryby i chleb. Nie długo jednakże cieszył się BOUGAINVILLE tą zdobyczą; gdyż po niejakiem czasie ów *Pletwonur* oddalony od żywiołu sobie właściwego, t. j. od morza, z tęsknoty zaczął smutnieć, schnąć i zdechł wkrótce.

Pletwonury wolno żyjące są bardzo tłuste, a szczególnie w czasie ich piérzenia się, które przy-

pada w miesiącu Styczniu. Żyją gromadnie. Párzą się w miesiącu Październiku. Nazwisko rodzajowe *Spheniscus* wzięte jest od wyrazu greckiego σφήν (*klin*) dla oznaczenia klinowatości ich dzioba.

Podług powyższych wyszczególnień tylko cztery gatunki zostały w tym rzędzie przyzwoicie pomieszczone; siedm zaś z dotąd opisanych Ptaków *Bezlrotnych*, zostawiamy w niepewności czasowi dalszemu; gdyż dotąd ani przyzwoitych opisów, ani dobrych obrazów tych Ptaków nie mamy; a na chybitrafi wyrokować o nich nie chcemy.

Rzecz dziwna, że dotąd między ciałami kopalnemi nigdzie kości Ptaków nie znaleziono. —

Na tém kończymy uwagi nasze nad gromadą Ptaków; a z nią uwagi nad Działem zwierząt takich, które mają krew czerwoną ciepłą.

Koniec Tomu Drugiego.

SPIS NAZWISK, RZEDÓW, POKREWIEŃSTW

i

RODZAIÓW

w Tomie drugim zawartych.

Confusis nominibus, omnia confundi necesse est.

CAESALPINUS.

A.

				Strona.
Alka	- - - - -	Jun.	- Alca	- - - - - Lin. - 307.
Ara	- - - - -	Kl.	- Ara	- - - - - Briss. - 19.
Argus	- - - - -	n.	- Argus	- - - - - Tem. - 191.

B.

Bażant	- - - - -	Rzq.	- Phasianus	- - - - - Lin. - 190.
Bek	- - - - -	Rzq.	- Botaurus	- - - - - Rzq. - 241.
Bakojád	- - - - -	Jun.	- Buphaga	- - - - - Lin. - 108.
Bekas	- - - - -	Rzq.	- Scolopax	- - - - - Lin. - 231.
Beziłotek	- - - - -	Jun.	- Aptenodytes	- - - - - Lin. - 317.
Beziłotne	- - - - -	-	- IMPENNES	- - - - - - - 312.
Bezszypon	- - - - -	n.	- Cryptonyx	- - - - - Tem. - 189.
Biegniące	- - - - -	-	- CURSORES	- - - - - - - 201.
Biegus	- - - - -	Kl.	- Tringa	- - - - - Lin. - 227.
Błotniak	- - - - -	n.	- Circus	- - - - - Bech. - 163.
Bocian	- - - - -	Rzq.	- Ciconia	- - - - - Rzq. - 238.
Brodacz	- - - - -	Jun.	- Bucco	- - - - - Lin. - 32.
Brodzące	- - - - -	-	- GRALLATORES	- - - - - - - 220.
Brzeguwka	- - - - -	n.	- Grallina	- - - - - Vieil. - 119.
Burzyk	- - - - -	m.	- Haladroma	- - - - - Ill. - 306.

Tom II.

21

SPIS

C.

Strona

Chrapiak	n.	Pogonias	Jll.	29.
Chrósciel	Rzq.	Crex	Beck.	250.
Cienkonóg	Jun.	Himantopus	Briss.	217.
Czapla	Rzq.	Ardea	Lin.	240.
Czaplowate		Herodii		237.
Czayka	Rzq.	Vanellus	Rzq.	226.
Czeczotka	Rzq.	Linaria	Rzq.	102.
Czepiga	n.	Colius	Briss.	149.
Czerwonák	Jun.	Phoenicopterus	Lin.	259.
Czubatka	n.	Penelope	Lath.	185.
Cyranik	n.	Podoa	Jll.	267.

D.

Daknis	n.	Dacnis	Cuv.	96.
Daszkonos	n.	Cromba	n.	42.
Dławigád	n.	Tantalus	Lin.	235.
Dławimuszka	n.	Muscipeta	Cuv.	137.
Długodziób	n.	Rhynchoea	Cuv.	232.
Długonogie		Grallatorii		174.
Długopalczaste		Macroductyli		248.
Długoszpón	n.	Paria	Lin.	255.
DRAPIEŻNE		RAPTATORES		152.
Dronta	Kusz.	Didus	Lin.	200.
Drop	Rzq.	Otis	Lin.	205.
Drózd	Rzq.	Turdus	Lin.	124.
Drzym	n.	Tamatia	Cuv.	33.
Dudek	Rzq.	Upupa	Lin.	78.
Dwuczub	n.	Dicholophus	Jll.	176.
Dziergacz	n.	Ploceus	Cuv.	95.
Dzierzba	Rzq.	Lanius	Lin.	127.
Dzierzbonos	n.	Barita	Cuv.	128.
Dzięciół	Rzq.	Picus	Lin.	46.
Dzięciuk	n.	Picoides	Lacép.	47.
Dzioborożec	n.	Buceros	Lin.	59.
Dziwodziobe		Miriostres		245.

Strona.

Dziwogon	n.	Mennura	Lath.	180.
Dziwokrzyki		Coraces		84.

F.

Faeton	Jun.	Phaëton	Lin.	278.
Frankolin	n.	Francolinus	Tem.	195.
Fregata	n.	Fregata	Briss.	272.
Fruczek	n.	Orthorhynchus	Lacép.	76.

G.

Geś	Rzq.	Anser	Rzq.	286.
Gęstopiór	n.	Pachyptila	Jll.	299.
Gil	Kl.	Pyrrhula	Briss.	105.
Głuptak	n.	Sula	Briss.	275.
Głuszec	Rzq.	Tetrao	Lin.	193.
Gołąb	Rzq.	Columba	Lin.	196.
Górzyk	n.	Pipra	Lin.	57.
Graniastodziobe		Angulirostres		53.
Gryf	n.	Gypaëtos	Beck.	169.
Grubodziób	Jun.	Coccothraustes	Briss.	104.
Gryziehrząszcz	n.	Psaris	Cuv.	130.
GRZEBIĄCE		RASORES		177.
Grzywiak	n.	Crinifer	n.	181.
Gwarek	Kub.	Gracula	Lin.	85.

J.

Jaskółka	Rzq.	Hirundo	Lin.	144.
Jastrząb	Rzq.	Astur	Beck.	164.
Ibis	n.	Ibis	Lacép.	234.
Jedwabnik	n.	Ampelis	Lin.	140.
Jémiołucha	Rzq.	Bombycivora	Tem.	148.
Jérzyk	Rzq.	Cypselus	Rzq.	148.
Jndyk	Rzq.	Meleagris	Lin.	186.

K.

Kaczka	Rzq.	Anas	Lin.	281.
Kakado	n.	Cacatua	Briss.	19.

			Strona.
Kania	Rzq.	Milvus	167.
Kapturzik	n.	Cereopsis	225.
Karłow	n.	Fratercula	306.
Kazuar	Kl.	Casuarus	209.
Klęszczak	n.	Anastomus	243.
Klęszczajad	Jun.	Crotophaga	41.
Klinodziób	n.	Burhinus	216.
Klinodziobe		Coniostres	92.
Kolibr	Kl.	Trochilus	75.
Komorani	Rzq.	Carbo	273.
Kowalik	Jun.	Sitta	92.
Kozodój	Rzq.	Caprimulgus	150.
Kraska	Rzq.	Coracias	88.
Kraskopiór	n.	Colaris	89.
Krętogłów	Jun.	Yulix	45.
Krogulec	Rzq.	Nisus	164.
Krótkodziób	n.	Spizites	134.
Kruk	Rzq.	Corvus	86.
Krwawoléc	n.	Malcoha	40.
Krzciuczek	n.	Troglodytes	116.
Krzywonos	Rzq.	Loxia	106.
Kukutka	Rzq.	Cuculus	37.
Kulig	n.	Numenius	233.
Kura	Rzq.	Gallus	188.
Kurka	Rzq.	Gallinula	251.
Kurobród	n.	Glaucoptis	167.
Kurogon	n.	L'Huppifère	189.
Kuropatwa	Rzq.	Perdix	194.
Kusák	n.	Crypturus	198.

L.

Látawiec	Jun.	Paradisea	Lin.	80.
Listkocębne		Lamellosodontati		286.
Londzik	n.	Totanus	Beck.	230.
Loryiot	n.	Loriotus	Cuv.	133.

L.

|--|

M.

Mewa	Jun.	Larus	Lin.	294.
Micnodziobe		Alectorides		222.
Miękkopiór	Kub.	Eider	Cuv.	287.
Miodojad	n.	Nectarinia	Jll.	73.
Miodowiód	n.	Indicator	Cuv.	42.
Mniszka	n.	Monacula	n.	55.
Modrzyk	n.	Porphyrio	Briss.	252.
Moliniák	n.	Molinaea	n.	315.
Morąg	n.	Celuro	n.	156.
Mrówkotów	n.	Myiothera	Jll.	126.
Mucholówka	Kl.	Muscicapa	Lin.	136.
Mysikról	Rzq.	Regulus	Cuv.	115.
Myszolów	Jun.	Buteo	Beck.	166.

N.

Nabłotnik	n.	Limosa	Briss.	231.
Nabrzeżne		Littorales		213.
Nielatujące		Proceri		207.
Nielot	n.	Catarractes	Briss.	316.
Nocne		Nocturni		155.
Nożyconos	Jun.	Rhyachops	Lin.	292.
Nur	n.	Endites	Jll.	291.

			Strona.
Nurek	Rzq.	Columbus	Lin. . 268.
Nużyk	n.	Uria	Briss. . 304.

O.

Orlik	n.	Haliaetos	Sav. . 168.
Orlikowate		Accipitrini	. 161.
Orzechówka	Rzq.	Caryocatactes	Cuv. . 91.
Orzeł	Rzq.	Aquila	Rzq. . 167.
Ostrodziób	n.	Toenia	Vail. . 88.
Ostrodziobe		Acutirostres	. 48.
Ostrygojád	Jun.	Haematopus	Lin. . 217.
Owadościg	n.	le Martin-Chasseur	Cuv. . 54.
Ozdobnik	n.	Epimachus	Cuv. . 79.

P.

Papuga	Kl.	Psittacus	Lin. . 18.
Papugonur	n.	Mormon	Jll. . 308.
Papugowate		Psittacini	. 15.
Papuzik	n.	Psittaca	Briss. . 20.
Paraka	n.	Ortalia	Merr. . 186.
Paszczyte		Hiantes	. 144.
Pasterka	n.	Bodytes	Cuv. . 113.
Pastuszka	n.	Chauna	Jll. . 253.
Paw	Rzq.	Pavo	Lin. . 192.
Pawiozczub	n.	Lophophorus	Tem. . 189.
Pelikan	Rzq.	Pelecanus	Lin. . 274.
Pelzacz	Jun.	Certhia	Lin. . 74.
Perlica	n.	Numida	Lin. . 183.
Petrel	Jun.	Procellaria	Lin. . 298.
Płaskowiec	n.	Glareola	Briss. . 223.
Pieprzójád	n.	Pteroglossus	Jll. . 25.
Pieszka	n.	Pezoporus	Jll. . 21.
Pilik	n.	Trogon	Lin. . 28.
Płotwonogia		Pinnipedes	. 270.
Płotwonur	n.	Spheniscus	Briss. . 318.
Pliszka	Rzq.	Motacilla	Lin. . 113.

Strona.

Pluszcz	n.	Cinclus	Bech. . 118.
Płaskodziób	n.	Todus	Lin. . 55.
Płatkonóg	n.	Phalaropus	Briss. . 265.
Płatkonogie		Lobipedes	. 264.
Płochacz	n.	Accentur	Bech. . 114.
PŁYWAJĄCE		NATA TORES	. 261.
Pochwodziób	n.	Chionis	Forst. . 247.
Pokrzówka	n.	Sylvia	Mey. . 115.
Polne		Campestres	. 203.
Pomórnik	n.	Tichodroma	Jll. . 77.
Ponsuwka	n.	Xanthornus	Briss. . 96.
Poświęrka	Jun.	Emberiza	Lin. . 100.
Prostodziobe		Rectirostres	. 229.
Prostoszpón	n.	Centropus	Jll. . 37.
Przepiórka	Rzq.	Coturnix	Rzq. . 196.
Przepiórzyk	n.	Ortygis	Jll. . 204.
Przybysz	n.	Xenops	Hofmg. . 67.
PRZYCZEPNE		ADHAMANTES	. 147.
Pszczółjád	Kl.	Pernis	Cuv. . 167.

R.

Raróg	Rzq.	Hierofalco	Rzq. . 165.
Rea	n.	Rhea	Briss. . 210.
Remiz	Rzq.	Remiz	Cuv. . 99.
Rudopiór	n.	Scopus	Briss. . 257.
Rudzik	n.	Saxicola	Mey. . 117.
Rurkonosy		Tubinares	. 297.
Rybáczek	n.	Ceyx	Lacép. . 49.
Rybitwa	n.	Sterna	Lin. . 293.
Rybołów	n.	Pandion	Sav. . 158.

S.

Samotnik	n.	Arenaria	Mey. . 214.
Sciérwojád	n.	Cathartes	Jll. . 173.
Sciérwożérne		Vulturini	. 171.
Sciga	n.	Tachydromus	Jll. . 218.

Sirona.

Ścziebiot	<i>n.</i>	Graculaea	<i>n.</i>	126.
Ścziupłodziohe		Tenuirostres		79.
Sęp	<i>Rza.</i>	Vultur	<i>Lin.</i>	172.
Siówka	<i>Jun.</i>	Charadrius	<i>Lin.</i>	215.
Sikora	<i>Rza.</i>	Parus	<i>Lin.</i>	98.
Sinodziób	<i>n.</i>	Ocypterus	<i>Cuv.</i>	130.
Siwopiór	<i>n.</i>	Graucalus	<i>Cuv.</i>	135.
Skaczące		AMBULATORES		68.
Skalokur	<i>n.</i>	Rupicola	<i>Briss.</i>	58.
Skocz	<i>n.</i>	Chenalopex	<i>Mochr.</i>	310.
Skowronek	<i>Rza.</i>	Alanda	<i>Lin.</i>	109.
Skrzydłoszpon	<i>n.</i>	Palamedea	<i>Lin.</i>	252.
Słownik	<i>Rza.</i>	Curruca	<i>Bech.</i>	116.
Sokoł	<i>Rza.</i>	Faleo	<i>Lin.</i>	162.
Soyka	<i>Rza.</i>	Garrulus	<i>Cuv.</i>	99.
Sowa	<i>Rza.</i>	Strix	<i>Lin.</i>	157.
Śpiętopalczaste		Hygobatae		256.
Śpiewak	<i>n.</i>	Philaon	<i>Cuv.</i>	123.
Sroka	<i>Rza.</i>	Pica	<i>Rza.</i>	87.
Ssiekwiat	<i>n.</i>	Cinnyris	<i>Cuv.</i>	74.
Staryk	<i>n.</i>	Psittacula	<i>Pall.</i>	306.
Stepnik	<i>n.</i>	Syrhaptes	<i>Jll.</i>	203.
Stepuwka	<i>n.</i>	Pterocles	<i>Tem.</i>	199.
Strójnoczub	<i>n.</i>	Cephalopterus	<i>Geoff.</i>	139.
Struś	<i>Klu.</i>	Struthio	<i>Lin.</i>	211.
Strzałojęzykie		Sagittilingvos		44.
Styluczub	<i>n.</i>	Opisthocomus	<i>Hofmg.</i>	182.
Świergotek	<i>n.</i>	Anthus	<i>Bech.</i>	112.
Świetnoczub	<i>n.</i>	Corythaix	<i>Jll.</i>	27.
Szablodziób	<i>n.</i>	itecurvirostra	<i>Lin.</i>	457.
Szczygieł	<i>Rza.</i>	Carduelis	<i>Rza.</i>	102.
Szkarłatówka	<i>n.</i>	Cotinga	<i>Vail.</i>	141.
Szmerka	<i>n.</i>	Dicaeum	<i>Cuv.</i>	66.
Szpak	<i>Rza.</i>	Sturnus	<i>Lin.</i>	93.
Szyszak	<i>n.</i>	Musophaga	<i>Isert.</i>	26.
Szyszkonos	<i>n.</i>	Crax	<i>Lin.</i>	184.

T.

T.

Sirona.

Tanagra	<i>n.</i>	Tanagra	<i>Lin.</i>	132.
Taggarzyk	<i>n.</i>	Cardinalis	<i>Cuv.</i>	133.
Tegostér	<i>n.</i>	Dendrocolaptes	<i>Herrm.</i>	71.
Tracz	<i>Jun.</i>	Mergus	<i>Lin.</i>	289.
Tróypalczaste		Tridactyli		303.
Tukan	<i>Jun.</i>	Ramphastos	<i>Lin.</i>	24.
Tyran	<i>n.</i>	Tyrannus	<i>Cuv.</i>	137.

W.

Warzęcha	<i>Kl.</i>	Platalea	<i>Lin.</i>	258.
Wasate		Barbati		31.
Wasatek	<i>n.</i>	Barbaculus	<i>n.</i>	33.
Wczówka	<i>n.</i>	Plotus	<i>Lin.</i>	277.
Wciętodziobe		Incisirostres		110.
Wdówka	<i>n.</i>	Vidua	<i>Briss.</i>	103.
Wdzięczka	<i>n.</i>	Bethylus	<i>Cuv.</i>	132.
Wgiętodziób	<i>n.</i>	Mycteria	<i>Lin.</i>	239.
Wielkopasz	<i>n.</i>	Procnias	<i>Hofmg.</i>	143.
Wieszek	<i>n.</i>	Fregillus	<i>Cuv.</i>	83.
Wilga	<i>Rza.</i>	Oriolus	<i>Lin.</i>	122.
Wiosłonogie		Remipedes		299.
Wodnik	<i>n.</i>	Rallus	<i>Lin.</i>	249.
Wozniczka	<i>n.</i>	Eurypyga	<i>Jll.</i>	242.
Wróbel	<i>Rza.</i>	Pyrgita	<i>Cuv.</i>	103.
Wróblowate		Passeres		97.
Wronka	<i>n.</i>	Pyrrhocorax	<i>Cuv.</i>	120.
Wrózyk	<i>n.</i>	Vetula	<i>n.</i>	36.
Wrzaskot	<i>n.</i>	Psophia	<i>Lin.</i>	224.
Wydrzyk	<i>n.</i>	Lestris	<i>Jll.</i>	295.
Włotozmián	<i>n.</i>	Euphonia	<i>Cuv.</i>	133.

Z.

Zębate		Dentirostres		57.
Zębatka	<i>n.</i>	Prionites	<i>Jll.</i>	60.

			Strona.
Zębatodziobe	Serrati		23.
Ziętodziób	Vestiaria	Sh.	75.
Ziętodziób	Falcari		233.
Ziarnojad	Cassicus	Cuv.	94.
Zjawka	Phoeniculus	n.	63.
Ziewacz	Chaenirhynchus	n.	17.
Zięba	Rza. Fringilla	Lin.	101.
Zimorodek	Rza. Alcedo	Lin.	53.
Złotka	n. Galbula	Briss.	49.
ZROSEOPALCZASTE	SYNDACTYLI		51.
Zuchwiak	n. Ramphocelus	Cuv.	133.
Zwrotnik	n. Strepsilas	Jll.	225.
Zwrotnopalczaste	Amphiboli		35.

Ż.

Żagłocig	n. Diomedea	Lin.	301.
Żółbkodziób	n. Scythrops	Lath.	40.
Żółta	Rza. Merops	Lin.	65.
Żółtaczek	Jun. Icterus	Cuv.	95.
Żóraw	Rza. Grus	Rza.	242.
Żórawiosęp	n. Gypogeranus	Jll.	175.
Żukodław	n. Edolius	Cuv.	138.

INDEX NOMINUM
ORDINUM, FAMILIARUM
et
GENERUM
in secundo volumine contentorum.

A.

			Pagina.
Accentor	Beck.	Płochacz	n. 114.
Accipitrini		Orlikowate	161.
Acutirostres		Ostrodziobe	48.
ADHAMANTES		PRZYCZEPNE	147.
Alauda	Lin.	Skowronek	Rza. 109.
Alca	Lin.	Alka	Jun. 307.
Alcedo	Lin.	Zimorodek	Rza. 53.
Alectorides		Miernodziobe	222.
AMBULATORES		SKACZĄCE	68.
Ampelis	Lin.	Jedwabnik	n. 140.
Amphiboli		Zwrotnopalczaste	35.
Anas	Bin.	Kaczka	Rza. 281.
Anastomus	Lacép.	Klęczak	n. 243.
Angulirostres		Graniastodziobe	53.
Anser	Rza.	Gęś	Rza. 286.
Anthus	Beck.	Swięgotek	n. 112.
Aptenodytes	Lin.	Bezlotek	Jun. 317.
Aquila	Rza.	Orzeł	Rza. 167.
Ara	Briss.	Ara	Kl. 19.
Arcuati		Łukodziobe	62.
Ardea	Lin.	Czapla	Rza. 240.
Arenaria	Mey.	Samotnik	n. 214.
Argus	Tem.	Argus	n. 191.
Astur	Beck.	Jastrząb	Rza. 164.

		<i>B.</i>		<i>Pagina.</i>	
Barbaculus	<i>n.</i>	Wąsatek	<i>n.</i>	33.	
Barbasi		Wąsate		31.	
Barita	<i>Cuv.</i>	Dzierzbos	<i>n.</i>	128.	
Bethylus	<i>Cuv.</i>	Wdzięczka	<i>n.</i>	132.	
Bodytes	<i>Cuv.</i>	Pastórka	<i>n.</i>	113.	
Bombycivora	<i>Tem.</i>	Jémiolucha	<i>Rza.</i>	142.	
Botaurus	<i>Rza.</i>	Bąk	<i>Rza.</i>	241.	
Bucco	<i>Lin.</i>	Brodacz	<i>Jun.</i>	32.	
Buceros	<i>Lin.</i>	Dzióborożec	<i>n.</i>	59.	
Buphaga	<i>Lin.</i>	Bąkojád	<i>Jun.</i>	138.	
Burhinus	<i>Jll.</i>	Klinodziób	<i>n.</i>	216.	
Buteo	<i>Bech.</i>	Myszolów	<i>Jun.</i>	166.	

C.

Cacatua	<i>Briss.</i>	Kakado	<i>n.</i>	19.	
Campestres		Polne		203.	
Canceroma	<i>Lin.</i>	Łódkodziób	<i>n.</i>	246.	
Caprimulgus	<i>Lin.</i>	Kozodóy	<i>Rza.</i>	150.	
Carbo	<i>Lacép.</i>	Komorán	<i>Rza.</i>	273.	
Cardinalis	<i>Cuv.</i>	Tangarzyk	<i>n.</i>	133.	
Carduelis	<i>Rza.</i>	Szczygieł	<i>Rza.</i>	102.	
Caryocatactes	<i>Cuv.</i>	Orzechówka	<i>Rza.</i>	91.	
Cassicus	<i>Cuv.</i>	Ziarnojád	<i>n.</i>	94.	
Casuarus	<i>Briss.</i>	Kazuar	<i>Kl.</i>	209.	
Catarractes	<i>Briss.</i>	Nielot	<i>n.</i>	316.	
Cathartes	<i>Jll.</i>	Ściérwojád	<i>n.</i>	173.	
Celuro	<i>n.</i>	Morag	<i>n.</i>	156.	
Centropus	<i>Jll.</i>	Prostoszon	<i>n.</i>	37.	
Cephalopterus	<i>Geoff.</i>	Stroynoczub	<i>n.</i>	139.	
Gereopsis	<i>Lath.</i>	Kapturnik	<i>n.</i>	225.	
Gertbia	<i>Lin.</i>	Pelzacz	<i>Jun.</i>	72.	
Geyx	<i>Lacép.</i>	Rybáczek	<i>n.</i>	49.	
Chaeneirhynchus	<i>n.</i>	Ziówacz	<i>n.</i>	17.	
Charadrius	<i>Lin.</i>	Siówka	<i>Jun.</i>	215.	
Chauna	<i>Jll.</i>	Pastuszka	<i>n.</i>	253.	

		<i>Pagina.</i>	
Chenalopex	<i>Moehr.</i>	Skocz	<i>n.</i> 310.
Chionis	<i>Forst.</i>	Pochwodziób	<i>n.</i> 247.
Ciconia	<i>Rza.</i>	Bocián	<i>Rza.</i> 238.
Cinclus	<i>Bech.</i>	Pluscz	<i>n.</i> 118.
Cinnycis	<i>Cuv.</i>	Ssiekwiat	<i>n.</i> 74.
Circus	<i>Bech.</i>	Blotniák	<i>n.</i> 163.
Coecotheaustes	<i>Briss.</i>	Grubodziób	<i>Jun.</i> 104.
Colaris	<i>Cuv.</i>	Kraskopiór	<i>n.</i> 89.
Colius	<i>Briss.</i>	Czepiga	<i>n.</i> 149.
Columba	<i>Lin.</i>	Goláb	<i>Rza.</i> 196.
Colymbus	<i>Lin.</i>	Nurek	<i>Rza.</i> 268.
Conirostres		Klinodziobe	92.
Coraces		Dziwokrzyki	84.
Coracias	<i>Lin.</i>	Kraska	<i>Rza.</i> 88.
Corvus	<i>Lin.</i>	Kruk	<i>Rza.</i> 86.
Corythaix	<i>Jll.</i>	Świetnoczub	<i>n.</i> 27.
Corythus	<i>Cuv.</i>	Łuszcák	<i>n.</i> 106.
Cotinga	<i>Vail.</i>	Szkarlatuwka	<i>n.</i> 141.
Coturnix	<i>Rza.</i>	Przepiórka	<i>Rza.</i> 196.
Crax	<i>Lin.</i>	Szyszkonos	<i>n.</i> 184.
Crex	<i>Bech.</i>	Chróściel	<i>Rza.</i> 250.
Crinifer	<i>n.</i>	Grzywiák	<i>n.</i> 181.
Cromba	<i>n.</i>	Daszkonos	<i>n.</i> 42.
Crotophaga	<i>GL.</i>	Kłészczójád	<i>Jun.</i> 41.
Cryptonyx	<i>Tem.</i>	Bezzszpon	<i>n.</i> 189.
Crypturus	<i>Jll.</i>	Kusák	<i>n.</i> 198.
Cuculus	<i>Lin.</i>	Kukułka	<i>Rza.</i> 37.
Curruca	<i>Bech.</i>	Słowik	<i>Rza.</i> 116.
CURSORES		BIEGACZE	201.
Cygnus	<i>Rza.</i>	Łabędź	<i>Rza.</i> 284.
Cypselus	<i>Rza.</i>	Jérzyk	<i>Rza.</i> 148.

D.

Dacnis	<i>Cuv.</i>	Daknis	<i>n.</i> 96.
Dendrocolaptes	<i>Herrm.</i>	Tegostér	<i>n.</i> 71.
Dentirostres		Zębate	57.

			Pagina.
Dicholophus	Jll.	Dwuczub	176.
Dicaeum	Cuv.	Szmerka	66.
Didus	Lin.	Dronta	200.
Diomedea	Lin.	Zagłoscig	301.

E.

Edolius	Cuv.	Zulkodław	138.
Eider	Cuv.	Miękkopiór	287.
Emberiza	Lin.	Poswierka	100.
Epimachus	Cuv.	Ozdobnik	79.
Eudites	Jll.	Nur	291.
Euphonia	Cuv.	Wzlotozmian	133.
Eurypyga	Jll.	Wozniczka	242.

F.

Falcatus		Zgigodziohe	233.
Falcinellus	Cuv.	Lukodziob	219.
Falco	Lin.	Sokol	162.
Ficedula	Becht.	patrz Sylvia	
Francolinus	Lin.	Frankolin	278.
Fratercula	Rza.	Karlonur	167.
Fregata	Briss.	Fregata	272.
Fregilus	Cuv.	Wieszcze	83.
Fringilla	Lin.	Zięba	101.
Fulica	Lin.	Lyska	266.

G.

Galbula	Briss.	Zlotka	49.
Gallinula	Rza.	Kurka	251.
Gallus	Rza.	Kura	188.
Garrulus	Cuv.	Soyka	90.
Glareola	Briss.	Piaskowiec	223.
Glaucopsis	Forst.	Kurobród	107.
Gracula	Lin.	Gwarek	85.
Graculacea	n.	Szebiot	126.

			Pagina.
GRALLATORES		Brodzace	220.
Grallatoria		Długonogie	174.
Grallina	Vieil.	Brzeguwka	119.
Graeculus	Cuv.	Siwopiór	135.
Grus	Rza.	Zoraw	242.
Gymnocephalus	Geoff.	Lysak	138.
Gymnoderus	Geoff.	Lysowron	129.
Gypaetos	Bech.	Gryf	169.
Gypogeryanus	Jll.	Zorawiosep	175.

H.

Haladroma	Jll.	Burzyk	300.
Haliaeetus	Sav.	Orlik	168.
Haematopus	Lin.	Ostrygojad	217.
Herodias		Czaplowate	237.
Himantopus		Pasczaste	144.
Hierofalco	Rza.	Raróg	165.
Himantopus	Briss.	Cienkonóg	217.
Hirundo	Lin.	Jaskółka	144.
Hydrobatae		Spigotopalczaste	256.

J.

Ibis	Lacép.	Ibis	234.
Icterus	Cuv.	Zoltaczek	95.
IMPENNES		Bezłotne	312.
Incisirostres		Wcięgodziohe	110.
Indicator	Cuv.	Miodowiod	42.

L.

Lamellosodontati		Listkozębne	280.
Lanius	Lin.	Dzierzba	127.
Larus	Lin.	Mewa	294.
Lestris	Jll.	Wydrzyk	295.
Limosa	Briss.	Nablotnik	231.
Linaria	Rza.	Czeczotka	102.
Littorales		Nabrzeżne	213.

			Pagina.
<i>Lobipedes</i>		<i>Pląkonogie</i>	264.
<i>Lobipes</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Łapieć</i>	<i>n.</i> 266.
<i>Lophophorus</i>	<i>Tem.</i>	<i>Pawloczub</i>	<i>n.</i> 189.
<i>Loriotus</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Loryiot</i>	<i>n.</i> 133.
<i>Loxia</i>	<i>Briss.</i>	<i>Krzywonos</i>	<i>Rza.</i> 106.

M.

<i>Macroductyli</i>		<i>Długopalczaste</i>	248.
<i>Malcoha</i>	<i>Vaill.</i>	<i>Krwawoléc</i>	<i>n.</i> 40.
<i>Meleagris</i>	<i>Lin.</i>	<i>Judyk</i>	<i>Rza.</i> 186.
<i>Menura</i>	<i>Lath.</i>	<i>Dziwogon</i>	<i>n.</i> 180.
<i>Mergus</i>	<i>Lin.</i>	<i>Tracz</i>	<i>Jun.</i> 289.
<i>Merops</i>	<i>Lin.</i>	<i>Żołna</i>	<i>Rza.</i> 65.
<i>Milvus</i>	<i>Rza.</i>	<i>Kania</i>	<i>Rza.</i> 167.
<i>Mirirostres</i>		<i>Dziwodziobe</i>	245.
<i>Molinaea</i>	<i>n.</i>	<i>Moliniak</i>	<i>n.</i> 315.
<i>Monacula</i>	<i>n.</i>	<i>Mniszka</i>	<i>n.</i> 55.
<i>Mormon</i>	<i>Jll.</i>	<i>Papugonur</i>	<i>n.</i> 308.
<i>Motacilla</i>	<i>Lin.</i>	<i>Pliszka</i>	<i>Rza.</i> 113.
<i>Muscicapa</i>	<i>Lin.</i>	<i>Mucholówka</i>	<i>Kl.</i> 136.
<i>Muscipeta</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Dławimuszka</i>	<i>n.</i> 137.
<i>Musophaga</i>	<i>Jsert.</i>	<i>Szyszak</i>	<i>n.</i> 26.
<i>Mycteria</i>	<i>Lin.</i>	<i>Wgietodziób</i>	<i>n.</i> 239.
<i>Myiothera</i>	<i>Jll.</i>	<i>Mrowkolów</i>	<i>n.</i> 125.

N.

<i>NATATORES</i>		<i>PEYWAIAĆE</i>	261.
<i>Nectarinia</i>	<i>Jll.</i>	<i>Miodojád</i>	<i>n.</i> 73.
<i>Nisus</i>	<i>Gesn.</i>	<i>Krogulec</i>	<i>Rza.</i> 164.
<i>Nocturni</i>		<i>Nocne</i>	155.
<i>Numenius</i>	<i>Briss.</i>	<i>Kulig</i>	<i>n.</i> 233.
<i>Numida</i>	<i>Lin.</i>	<i>Perlica</i>	<i>n.</i> 183.

O.

<i>Ocypterus</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Sinodziób</i>	<i>n.</i> 131.
<i>Opisthocornus</i>	<i>Hofing.</i>	<i>Styluczub</i>	<i>n.</i> 182.

Ori-

			Pagina.
<i>Oriolus</i>	<i>Lin.</i>	<i>Wilga</i>	<i>Rza.</i> 122.
<i>Ortalida</i>	<i>Merr.</i>	<i>Paraka</i>	<i>n.</i> 186.
<i>Orthorhynchus</i>	<i>Lacép.</i>	<i>Fruczek</i>	<i>n.</i> 76.
<i>Orygis</i>	<i>Jll.</i>	<i>Przeptórzek</i>	<i>n.</i> 204.
<i>Otis</i>	<i>Lin.</i>	<i>Drop</i>	<i>Rza.</i> 205.

P.

<i>Pachyptila</i>	<i>Jll.</i>	<i>Gęstopiór</i>	<i>n.</i> 299.
<i>Palamedea</i>	<i>Lin.</i>	<i>Skrzydłoszpon</i>	<i>n.</i> 252.
<i>Pandion</i>	<i>Sav.</i>	<i>Rybołów</i>	<i>n.</i> 168.
<i>Paradisea</i>	<i>Lin.</i>	<i>Látawiec</i>	<i>Jun.</i> 80.
<i>Parra</i>	<i>Lin.</i>	<i>Długoszpon</i>	<i>n.</i> 255.
<i>Parus</i>	<i>Lin.</i>	<i>Sikora</i>	<i>Rza.</i> 98.
<i>Passeres</i>		<i>Wróblowate</i>	97.
<i>Pavo</i>	<i>Lin.</i>	<i>Paw</i>	<i>Rza.</i> 192.
<i>Pelecanus</i>	<i>Lin.</i>	<i>Pelikan</i>	<i>Rza.</i> 274.
<i>Penelope</i>	<i>Lath.</i>	<i>Czubatka</i>	<i>n.</i> 185.
<i>Perdix</i>	<i>Briss.</i>	<i>Kuropatwa</i>	<i>Rza.</i> 194.
<i>Pernis</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Pszczolójád</i>	<i>Kl.</i> 167.
<i>Pezoporus</i>	<i>Jll.</i>	<i>Pieszka</i>	<i>n.</i> 21.
<i>Phaethon</i>	<i>Lin.</i>	<i>Facton</i>	<i>Jun.</i> 278.
<i>Phalaropus</i>	<i>Briss.</i>	<i>Pląkonóg</i>	<i>n.</i> 265.
<i>Phasianus</i>	<i>Lin.</i>	<i>Bazant</i>	<i>Rza.</i> 190.
<i>Philedon</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Spiewák</i>	<i>n.</i> 123.
<i>Phoenicopterus</i>	<i>Lin.</i>	<i>Czerwonák</i>	<i>Jun.</i> 259.
<i>Phoeniculus</i>	<i>n.</i>	<i>Zjawka</i>	<i>n.</i> 63.
<i>Pica</i>	<i>Gesn.</i>	<i>Sroka</i>	<i>Rza.</i> 87.
<i>Picoides</i>	<i>Lacép.</i>	<i>Dzięciuk</i>	<i>n.</i> 47.
<i>Picus</i>	<i>Lin.</i>	<i>Dzięciół</i>	<i>Rza.</i> 46.
<i>Pinnipedes</i>		<i>Płetwonogie</i>	270.
<i>Pipra</i>	<i>Lin.</i>	<i>Górzek</i>	<i>n.</i> 57.
<i>Platalea</i>	<i>Lin.</i>	<i>Warzęcha</i>	<i>Kl.</i> 258.
<i>Ploceus</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Dziergacz</i>	<i>n.</i> 95.
<i>Plotus</i>	<i>Lin.</i>	<i>Wężówka</i>	<i>n.</i> 277.
<i>Podoa</i>	<i>Jll.</i>	<i>Cyfanik</i>	<i>n.</i> 267.

Tom II.

			Pagina.
Pogonias	Jll.	Chrapiać	n. 29.
Porphyrio	Briss.	Modrzyk	n. 252.
Prionites	Jll.	Zębatka	n. 60.
Procellaria	Lin.	Petrel	Jun. 298.
Proceri		Niełtatać	207.
Procnias	Hofmg.	Wielkopasz	n. 143.
Psaris	Cuv.	Gryzichrzasz	n. 130.
Psittaca	Briss.	Papuzik	n. 20.
Psittacini		Papugowate	15.
Psittacula	Pall.	Staryk	n. 306.
Psittacus	Lin.	Papuga	Kl. 18.
Psophia	Lin.	Wrzaskot	n. 224.
Pterocles	Tem.	Stepuwka	n. 199.
Pteroglossus	Jll.	Pieprzjad	n. 25.
Pyrhocorax	Cuv.	Wronka	n. 120.
Pyrgita	Cuv.	Wróbel	Rza. 103.
Pyrrhula	Briss.	Gil	Kl. 105.

R.

Rallus	Lin.	Wodnik	n. 249.
Ramphastos	Lin.	Tukan	Jun. 24.
Ramphocelus	Cuv.	Zuchwiak	n. 133.
RAPTATORES		DRAPIEŻNE	152.
RASORES		GRZEBIĄCE	177.
Rectirostres		Prostodziobe	229.
Recurvirostra	Lin.	Szablodziób	n. 257.
Regulus	Cuv.	Mysikról	Rza. 115.
Remipedes		Wiosłonogie	290.
Remiz	Cuv.	Remiz	Rza. 99.
Rhea	Briss.	Rea	n. 210.
Rhynchoea	Cuv.	Długodziób	n. 232.
Rhynchops	Lin.	Nożyconos	Jun. 292.
Rupicola	Briss.	Skatokur	n. 58.

S.

Sagittilingues		Sirzatojęzykie	44.
Saxicola	Mey.	Rudzik	n. 117.

			Pagina.
SCANSORES		ŁAZĄCE	12.
Scolopax	Lin.	Bekas	Rza. 231.
Scopus	Briss.	Rudopior	n. 257.
Scythrops	Lath.	Złóbkodziób	n. 40.
Serrati		Zębatodziobe	23.
Sitta	Lin.	Kowalik	Jun. 92.
Spheniscus	Briss.	Pletwonur	n. 318.
Spizites	Licht.	Krótkodziób	n. 134.
Sterna	Lin.	Rybitwa	n. 293.
Strepsilas	Jll.	Zwrotnik	n. 225.
Strix	Lin.	Sowa	Rza. 157.
Struthio	Lin.	Struś	Klu. 211.
Sturnus	Lin.	Szpak	Rza. 93.
Sula	Briss.	Głuptak	n. 275.
Sylvia	Mey.	Pokrzówka	n. 115.
SYNDACTYLI		ZROSŁOPALCZASTE	51.
Syrhaptēs	Jll.	Stepnik	n. 203.

T.

Tachydromus	Jll.	Sciga	n. 218.
Tamatia	Cuv.	Drzym	n. 33.
Tanagra	Lin.	Tanagra	n. 132.
Tantalus	Lin.	Dławigad	n. 235.
Tenuirostres		Szczupłodziobe	70.
Tetrao	Lin.	Głuszc	Rza. 193.
Tichodroma	Jll.	Pomórnik	n. 77.
Todus	Lin.	Płaskodziób	n. 55.
Toenia	Vail.	Ostrodziób	n. 88.
Totanus	Bech.	Londzik	n. 230.
Tridactyli		Tróypalczaste	303.
Tringa	Lin.	Biegus	Kl. 227.
Trochilus	Lin.	Kolibr	Kl. 75.
Troglodytes	Cuv.	Krzciuczek	n. 116.
Trogon	Lin.	Pilik	n. 28.
Tubinares		Rurkonosy	297.

				Pagina.
Turdus	Lin.	Drózd	Rzq.	124.
Tyrannus	Cuv.	Tyran	n.	137.

U.

Upupa	Lin.	Dudek	Rzq.	78.
Uria	Briss.	Nużyk	n.	304.

V.

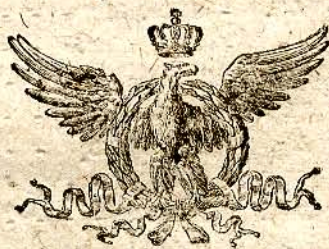
Vanellus	Rzq.	Czayka	Rzq.	226.
Vestiaria	Sh.	Zgietodziób	n.	75.
Vetula	n.	Wróżyk	n.	36.
Vidua	Briss.	Wdówka	n.	103.
Vultur	Lin.	Sęp	Rzq.	172.
Vulturini		Ścierwożerne		171.

X.

Xanthornus	Briss.	Ponurówka	n.	96.
Xenops	Hofmg.	Przybysz	n.	67.

Y.

Yunx	Lin.	Krętogłów	Jun.	45.
----------------	------	---------------------	------	-----

WYJAŚNIENIE, Wyrazów Skróconych.

BECH.	znaczy	Bechstein.
FORST.	—	Forster.
GESN.	—	Gesner.
Grec.	—	po Grecku.
HOFMG.	—	Hoffmannsegg.
Js.	—	Jsert.
KUSZ.	—	Kuszański.
LATH.	—	Latham (czytáy <i>Letem</i>).
LICHT.	—	Lichtenstein w Muzeum zoolo: Ber- lińskiem.
MEY.	—	Meyer.
MERR.	—	Merrem.
MOEH.	—	Moehring.
Rossy.	—	po Rossyysku.
SAV.	—	Savigny.
TEM.	—	Temminck.
VAILL.	—	Le Vaillant.
VIELL.	—	Vieillot.

Reszta wyrazów skróconych wyjaśnioną już została przy
Tomie pierwszym.

OBJASNIENIE

R y c i n.

Na Fig. I. wyobrażony jest *Ściérwojád Kondór* (*Cathartes Gryphus. n.*) Patrz na stronie 173.

Na Fig. II. w naturalnéj wielkości głowa *Ziewacza Czárnegó* (*Chaeneirhynchus aterrimus. n.*). Patrz na stronie 17.

Na Fig. III. wyobrażoną jest głowa *Papugi*, jako wzór do tegoż rodzaju. Patrz na stronie 18.

DO INTROLIGATORA

Ryciny trzeba przy oprawianiu przełożyć czystym papierem; bo by się poplamily.

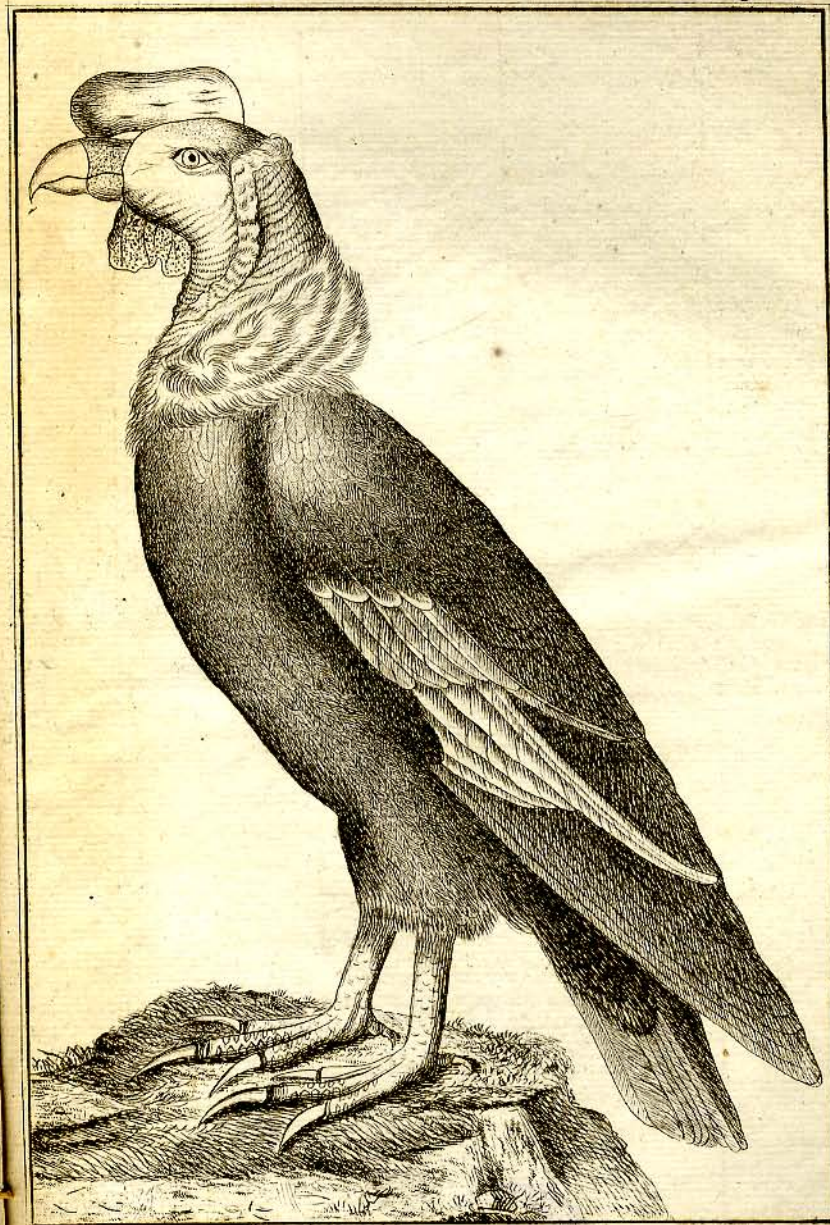

Fig. 3.

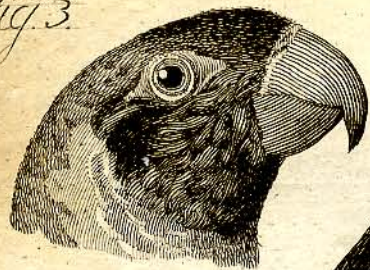

Fig. 2.

460